

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

=

%

||

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

ІНФОРМАЦІЙНО-СТАТИСТИЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

+

x

2018

mon.gov.ua

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ АНАЛІТИКИ»**

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

**ІНФОРМАЦІЙНО-СТАТИСТИЧНИЙ
БЮЛЕТЕНЬ**

2018

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

Інформаційно-статистичний бюлетень
результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р.

Підготовлено Державною науковою установою
«Інститут освітньої аналітики»

Згідно з інформацією Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України (Директорат інклюзивної та позашкільної освіти, Директорат вищої освіти і освіти дорослих, Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, Департамент професійної освіти, Департамент економіки та фінансування), ДНУ «Інститут освітньої аналітики», ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Українського центру оцінювання якості освіти, Державної служби якості освіти, ІТС «Державна інформаційна система освіти», Державної казначейської служби України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, ДП «Інфоресурс»

Вступне слово Міністра	5
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ОСВІТНЮ ГАЛУЗЬ, ЩО РЕФОРМУЄТЬСЯ	7
1.1. Динаміка зміни загальної кількості закладів освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.)	8
1.2. Динаміка зміни загальної кількості осіб – здобувачів освіти у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.)	10
1.3. Динаміка зміни загальної кількості педагогічних та науково-педагогічних працівників у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.)	11
1.4. Фінансування освіти	12
<i>Висновки</i>	15
Розділ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	16
2.1. Нормативно-правове регулювання у сфері дошкільної освіти	16
2.2. Реалізація Плану дій Уряду з поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку за підсумками 2017 р.	17
2.3. Міжнародне співробітництво в системі дошкільної освіти	25
<i>Висновки</i>	25
Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	27
3.1. Нормативно-правове регулювання у сфері загальної середньої освіти	27
3.2. Динаміка бюджетних видатків на загальну середню освіту	29
3.3. Реалізація державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти	35
3.3.1. Фінансове забезпечення НУШ	37
3.3.2. Пілот НУШ – 100 шкіл по всій країні	43
3.3.3. Моніторинг упровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти	44
3.3.4. Забезпечення підручниками учнів перших класів Нової української школи	56
3.3.5. Забезпечення ігровими наборами учнів перших класів закладів загальної середньої освіти (проект LEGO)	59
3.4. Реалізація рівного доступу до якісної освіти	60
3.4.1. Розвиток опорних шкіл	60
3.4.2. Інклюзивна освіта. Інклюзивно-ресурсні центри	69
3.5. Мережа закладів загальної середньої освіти	76
3.6. Кадрове забезпечення шкільної освіти	89
3.6.1. Підвищення кваліфікації вчителів для Нової української школи	91
3.6.2. Підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов, які навчаються першокласників у 2018/2019 н. р.	92
3.7. Якість освіти	92
3.7.1. Державна служба якості освіти: нові підходи	92
3.7.2. Учнівські олімпіади: результати і досягнення	94

3.7.3. Загальнодержавне моніторингове дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької і математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів»: підготовка і проведення I циклу (2017–2018 рр.)	101
3.7.4. Міжнародне дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні: підсумки проведення й плани на майбутнє	109
3.7.5. Результати зовнішнього незалежного оцінювання і державної підсумкової атестації у форматі зовнішнього незалежного оцінювання . .	115
3.8. Психолого-педагогічна служба в системі освіти	126
3.8.1. Кількість фахівців психологічної служби у системі освіти України за 2017/2018 н. р.	126
3.8.2. Забезпечення доступності освіти	130
3.8.3. Просвітницькі проекти психологічної служби в системі освіти	133
3.8.4. Звернення учасників освітнього процесу до працівників психологічної служби у системі освіти	138
<i>Висновки</i>	141
Розділ 4. ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА	148
4.1. Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти	150
4.2. Контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти	153
4.3. Випуск, працевлаштування учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти	158
4.4. Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти . . .	162
4.5. Зміст та методичне забезпечення професійної (професійно-технічної) освіти . .	164
<i>Висновки</i>	166
Розділ 5. ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	169
5.1. Правові аспекти підготовки педагогічних працівників в Україні	169
5.2. Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні.	170
5.3. Мережа закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних працівників. Мережа закладів післядипломної педагогічної освіти	171
5.4. Динаміка обсягів державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта»	173
5.5. Динаміка обсягів вступу фахівців у галузі знань 01 «Освіта»	177
5.6. Динаміка обсягів випуску фахівців закладів вищої освіти у галузі знань 01 «Освіта», які навчалися за кошти державного замовлення	178
<i>Висновки</i>	183
Розділ 6. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА	185
6.1. Мережа закладів позашкільної освіти	186
6.2. Фінансування закладів позашкільної освіти	190
6.3. Контингент закладів позашкільної освіти	191
<i>Висновки</i>	200
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	202

Вступне слово Міністра

Шановні колеги та всі небайдужі до розвитку освіти в Україні!

У руках у вас Інформаційно-статистичний бюлетень МОН за результатами роботи закладів освіти в 2017/2018 навчальному році. У ньому Інститутом освітньої аналітики зібрано статистичні та оперативні дані, проаналізовано роботу складових системи освіти нашої країни напередодні запуску «Нової української школи». Це важлива інформація, адже вона дає змогу зрозуміти суть проблем, тенденції розвитку та потреби, які існують сьогодні в освітній сфері, дає можливість оцінити обсяг роботи для її подальшого вдосконалення.

Упродовж останніх років Уряд спільно з органами місцевого самоврядування бореться з чергою в дитсадки. Саме для цього Кабміном було затверджено План подолання черги в дошкільні заклади освіти до 2020 року. Як свідчить зібрана статистика, протягом 2017 року нам вдалося скоротити чергу більш ніж на 31,5 тисячі місць. Але й досі майже 47 тисяч дітей не мають можливості влаштуватися в дитсадок, тому й наступного року ми мусимо зосередити зусилля на вирішенні цієї проблеми.

Першого вересня 2018 року стартує реформа «Нова українська школа». Останні три роки ми ретельно працювали над тим, щоб запуск реформи був вдалим та надав позитивного поштовху для розвитку системи загалом. Близько 22 тисяч учителів, що братимуть перший клас з 1 вересня 2018 року, а також близько 19 тисяч учителів іноземної мови пройшли підвищення кваліфікації; майже мільярд гривень виділено на закупівлю сучасних парт, меблів, дидактичних матеріалів та комп'ютерного обладнання для НУШ. Створено та затверджено новий Держстандарт початкової освіти, що вперше передбачає не «фарширування» дітей непотрібною інформацією, а розвиток компетентностей, що включає надання знань, навичок, умінь, а також цінностей дитині, на основі яких вона формуватиме своє становлення як особистість і громадянин.

Цей стандарт було пропілотовано в перших класах ста шкіл України. Наступного року пілот продовжиться для другого класу, що вступатиме в реформу з 1 вересня 2019 року. На нас також чекатиме наступна хвиля перепідготовки вчителів та подальше оновлення освітнього середовища початкової школи.

Дані збірника також свідчать, що й надалі зберігається суттєвий розрив між якістю освіти в сільській та міській місцевостях. Щоб дати більше можливостей для розвитку школярам у сільських школах, продовжується діяльність зі створення опорних шкіл. У 2018 році Уряд продовжив інвестиції в закупівлю автобусів для довозення дітей до опорних шкіл – 200 млн грн, та на обладнання природничо-математичних кабінетів – 441,1 млн грн. З 1 вересня для дітей працюватиме вже майже шістьсот опорних шкіл, що приблизно на сто п'ятдесят закладів більше ніж торік.

На часі – модернізація професійної освіти в Україні. Цього року ми спільно з експертною спільнотою створили та затвердили Концептуальні засади реформування професійної освіти в Україні. Уряд удвічі збільшив інвестиції в створення навчально-практичних центрів профосвіти – закладів, для яких закуповується сучасне обладнання за найбільш гостродефіцитними професіями та де учні мають можливість навчитися на ньому працювати.

Найближчим часом має бути завершена робота над підготовкою законопроекту «Про професійну освіту», а також затверджено великий інфраструктурний проект з ЄС для модернізації наших закладів профосвіти.

Активні зміни відбуваються й у вищій освіті України – для окремих спеціальностей для вступу в магістратуру вперше необхідно скласти зовнішнє незалежне оцінювання; спільно з роботодавцями створено сучасні освітні стандарти. Пріоритетні завдання на наступний рік – розбудова внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості вищої освіти в університетах, де бюрократизація вишів, удосконалення механізму бюджетного фінансування.

Як бачимо, наступний навчальний рік буде для нас ще більш насиченим, ніж минулий. Це буде рік напруженої праці, нових можливостей та змін, які закладуть фундамент успіху для нашої країни на роки вперед. Тож давайте робити свою працю разом, доповнюючи та підсилюючи зусилля один одного.

Зичу всім сил, наснаги та розвитку в новому навчальному році!

Міністр освіти і науки України

Лілія Гриневич

Загальні відомості про освітню галузь, що реформується

Сьогодні назрів процес глибокої трансформації системи освіти України від режиму її закритого пострадянського функціонування до розвитку в глобальному конкурентному просторі.

Мета освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, й необхідних для успішної самореалізації компетентностей. Важливим компонентом освіти є виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь співвітчизників і соціуму загалом, забезпечення сталого розвитку України в майбутньому та реалізації її європейського вибору.

У нових умовах органи управління освітою, в першу чергу центральний орган – Міністерство освіти і науки України, приймають необхідні рішення щодо зміни освітнього законодавства, вдосконалюють структуру освітніх закладів, враховуючи нові вимоги до якості і змісту освіти, демографічні та міграційні процеси, а також створюють з метою регулювання відносин між всіма зацікавленими сторонами нові механізми, які працюють на розвиток української освіти.

Система освіти України, як і кожна суспільно-економічна система, базується на трьох основних складниках: інституційна складова (перш за все, нормативно-правове забезпечення); мережа закладів освіти, органи управління у сфері освіти, інші учасники освітньої діяльності, які забезпечують функціонування системи; механізми та інструментарій регулювання відносин між всіма зацікавленими сторонами.

Упродовж 2017/2018 н. р. суттєво посилено інституційні основи розвитку системи національної освіти – ухвалено Закон України «Про освіту». Він регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів

місцевого самоврядування в освітній сфері. Закон України «Про освіту» рамковий і регламентує подальше реформування освітніх галузей, а також служить підґрунтям для ухвалення законів «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну освіту», «Про освіту дорослих», зміни до закону «Про вищу освіту».

У Законі України «Про освіту» закладено концептуальні принципи подальшого реформування системи освіти. Імплементация його положень через підзаконні акти забезпечуватиме здобуття освіти всіма категоріями населення України та створюватиме умови для всебічного розвитку особистості, сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства. Положення Закону спрямовані на забезпечення рівних умов доступу до якісної освіти та права кожного громадянина на її здобуття.

Відповідно до сучасних європейських та світових тенденцій Законом передбачено різноваріантність шляхів здобуття освіти: формальна, неформальна, інформальна та форм її здобуття: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна. Держава бере на себе відповідальність за створення умов для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, заохочує громадян до здобуття всіх видів освіти. Адже освіта формує людський капітал, є основою успішної соціалізації особистості, її економічного добробуту, запорукою поступального розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою.

Сьогодні ключовою складовою освітнього реформування є запуск у вересні 2018 року Нової української школи (НУШ). Прямо чи побічно проблема імплементації НУШ стосується також питань розвитку дошкільної освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, позашкільної освіти, підготовки і підвищення кваліфікації вчителів у закладах вищої педагогічної освіти. Саме ці аспекти розглянуто у представленому інформаційно-аналітичному збірнику.

1.1. Динаміка зміни загальної кількості закладів освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.)

Здобуття освіти забезпечують передусім освітні заклади. Саме вони забезпечують широкую пропозицію освітніх послуг. Сучасна мережа закладів освіти України є достатньо розгалуженою, вона характеризується різними формами

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ОСВІТНЮ ГАЛУЗЬ, ЩО РЕФОРМУЄТЬСЯ

власності та підпорядкування. Одне із важливих питань реформування цієї сфери – створення ефективної мережі освітніх закладів, виходячи із територіальних особливостей, демографії, забезпечення якості освіти, конкурентних впливів інших країн тощо.

Представлена на рис. 1.1 динаміка зміни кількості закладів у розрізі рівнів освіти свідчить про відносну загальну сталість мережі закладів освіти. Поряд із цим спостерігаємо тенденцію до трансформації мережі загальноосвітніх закладів та закладів професійної (професійно-технічної) освіти у бік зменшення їх кількості за рахунок малокомплектних та неконкурентоспроможних. Мережа дошкільних навчальних закладів, навпаки, розширюється. В наступних розділах докладно проаналізовано причини, що визначають ці зміни.

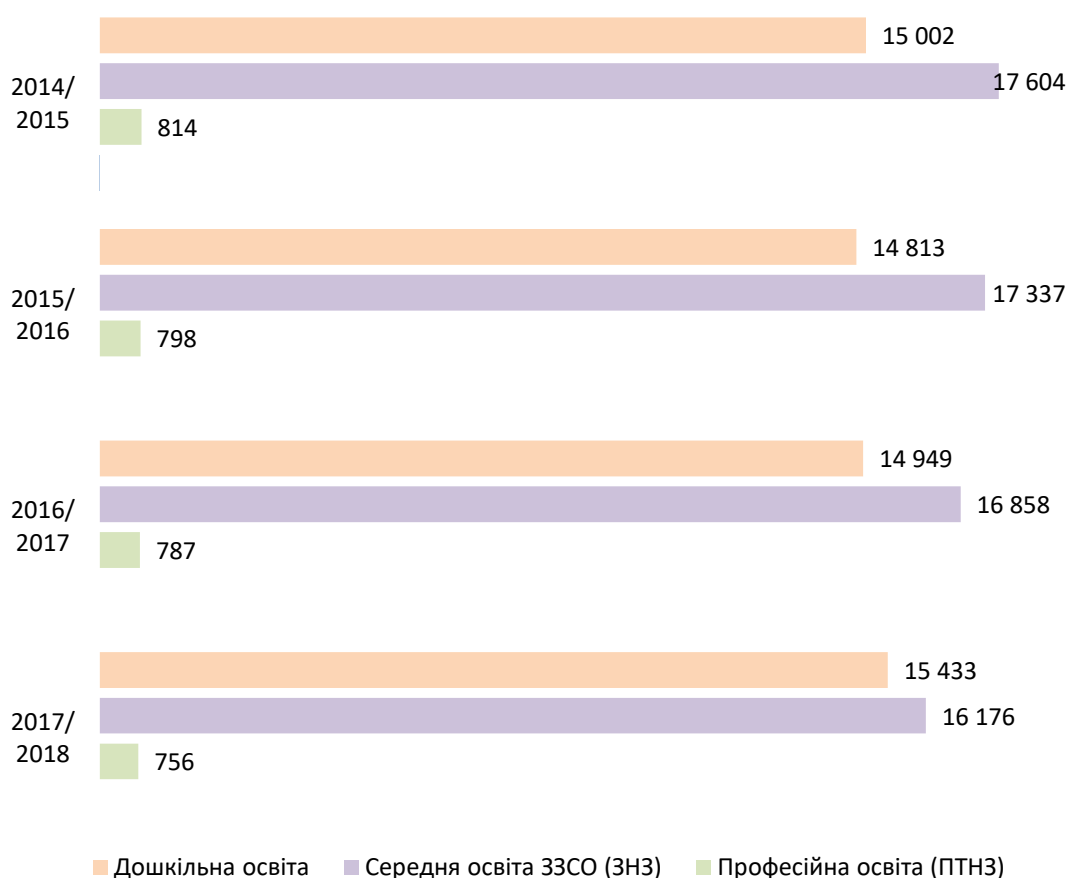

Рис. 1.1. Динаміка зміни загальної кількості закладів освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.), одиниць

Складено за даними Міністерства освіти і науки України, ДІСО.

1.2. Динаміка зміни загальної кількості осіб – здобувачів освіти у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.)

Основними учасниками освітнього процесу є вихованці, учні, курсанти, слухачі та інші особи, які здобувають освіту за різними її рівнями та формою. Так, у 2017/2018 н. р. освіту здобували 1 335 тис. дітей у 15 433 закладах дошкільної освіти, 3 911 тис. школярів у 16 176 закладах загальної середньої освіти, 269 тис. осіб у 756 закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Протягом останніх п'яти років спостерігається стабілізація кількості учнів і студентів, незважаючи на загальну негативну демографічну динаміку в Україні (за роки незалежності чисельність дитячого населення зменшилась майже удвічі). Так, поступово збільшується кількість дітей у закладах дошкільної освіти – з 1 294 891 дитини у 2014 р. до 1 335 000 дітей у 2018 р. (зростання на 3,1 %), а також у закладах загальної середньої освіти – з 3 757 063 осіб у 2014 р. до 3 911 848 осіб у 2018 р. (зростання на 4,1 %). Слід відзначити покращення механізму зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти (відповідний Порядок затверджено Наказом МОН від 16.04.2018 № 367).

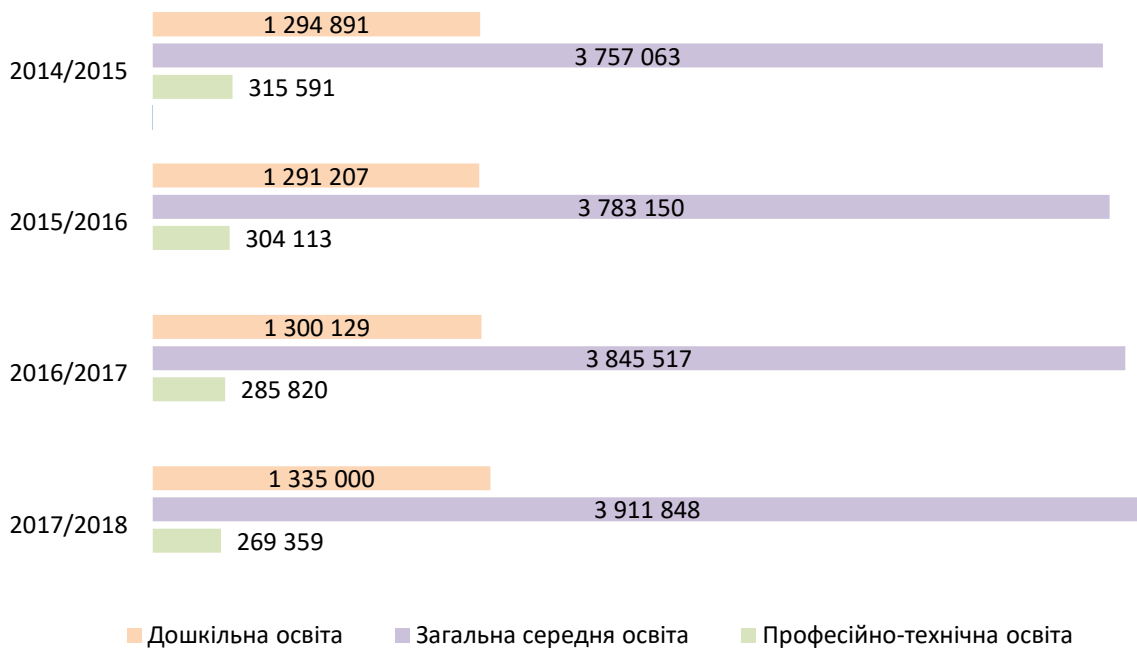

Рис. 1.2. Динаміка зміни загальної кількості осіб, які отримують освітні послуги, у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.), осіб

Складено за даними Міністерства освіти і науки України.

Щодо професійно-технічної освіти, то з 2014 р. спостерігається зменшення кількості учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (14,2 %). Така тенденція пов'язана із тим, що в українському суспільстві прослідковується зниження зацікавленості громадян оволодінням робітничими спеціальностями. Тому актуальним завданням усіх суб'єктів освітньої діяльності є забезпечення підвищення престижу в молодого покоління здобуття професійної освіти. Наразі цьому сприятиме серед іншого підвищення попиту на робітничі професії, яке спостерігається в національній економіці України.

1.3. Динаміка зміни загальної кількості педагогічних та науково-педагогічних працівників у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.)

Педагогічні працівники є основними учасниками освітнього процесу, на них покладається величезна відповідальність у формуванні сучасної особистості та створенні передумов щодо її успішності в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства та формування економіки знань.

Закон України «Про освіту», прийнятий 5 вересня 2017 року, пропонує фундаментально новий підхід до розвитку педагога і його педагогічної свободи. Зокрема, сформульовано нові засади підвищення кваліфікації вчителів: загальна кількість годин на підвищення кваліфікації протягом п'яти років має становити не менше 150 годин. Учитель може самостійно вирішити, яку кількість годин із цього обсягу він використовуватиме для навчання щороку, де саме підвищуватиме свою кваліфікацію. Держава з коштів спеціальної освітньої субвенції, а також місцеві органи оплачують педагогові підвищення кваліфікації, навіть за умови, що вибрані ним курси платні. Закон також стимулює вчителів оволодівати новими методиками і технологіями навчання через зовнішню незалежну сертифікацію. Ті, хто її пройшов, отримують надбавку до заробітної плати – 20 %.

У 2017/2018 н. р. в освітньому процесі було задіяно 612 882 педагогічних працівника – це дуже потужний корпус. Зокрема, у закладах дошкільної освіти працювало 137 928 осіб; у закладах загальної середньої освіти – 437 471; у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – 37 483.

На рис. 1.3 показано тенденцію щодо зниження кількості педагогічних працівників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що передусім пов'язано зі скороченням кількості самих закладів. Також у порівнянні з 2014 р.

зменшилася загальна кількість педагогів у закладах загальної середньої освіти на 12 199 осіб.

У закладах дошкільної освіти кількість педагогічних працівників збільшилася. Це пов'язано з розширенням її мережі та збільшенням кількості дітей.

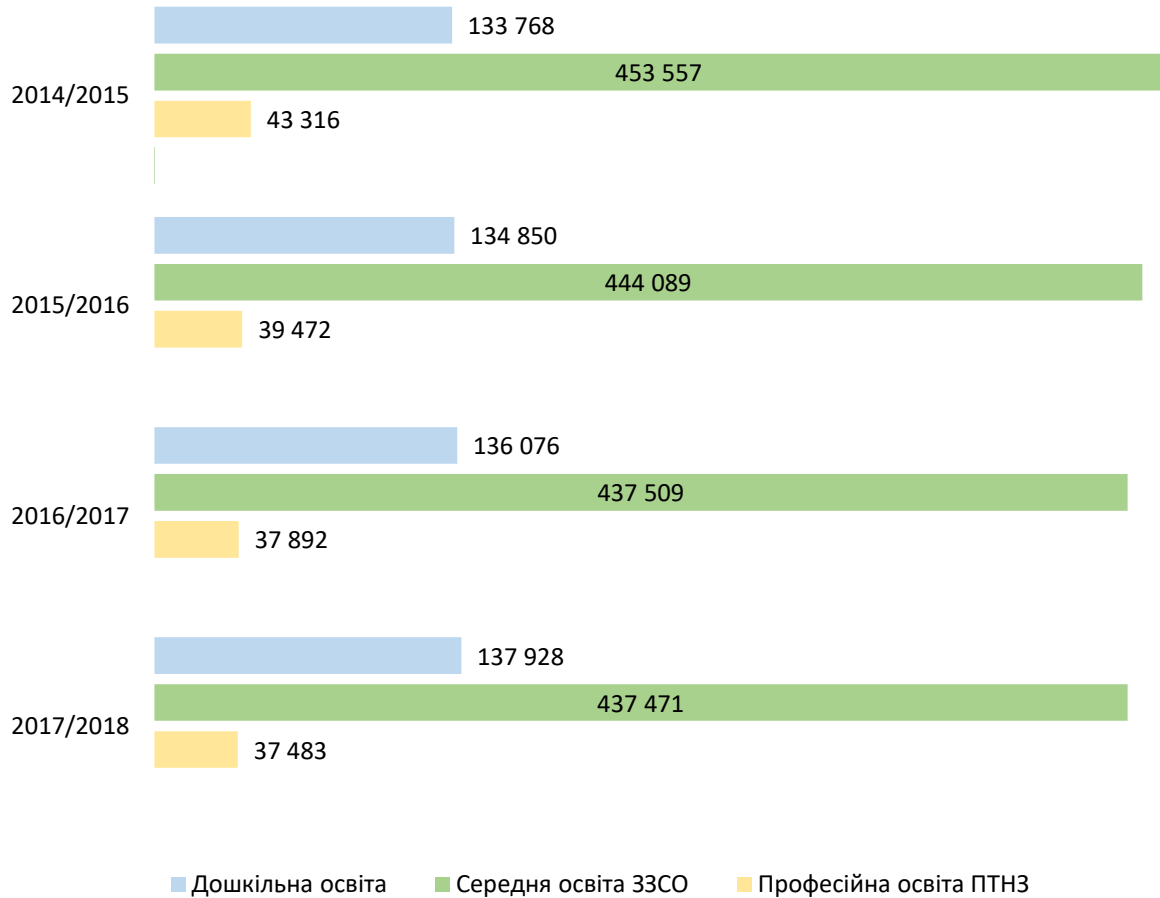

Рис. 1.3. Динаміка зміни загальної кількості педагогічних та науково-педагогічних працівників у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.), осіб

Складено за даними Міністерства освіти і науки України.

1.4. Фінансування освіти

Законодавчо закріплено, що держава має забезпечити загальні асигнування на освіту в розмірі не менше 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

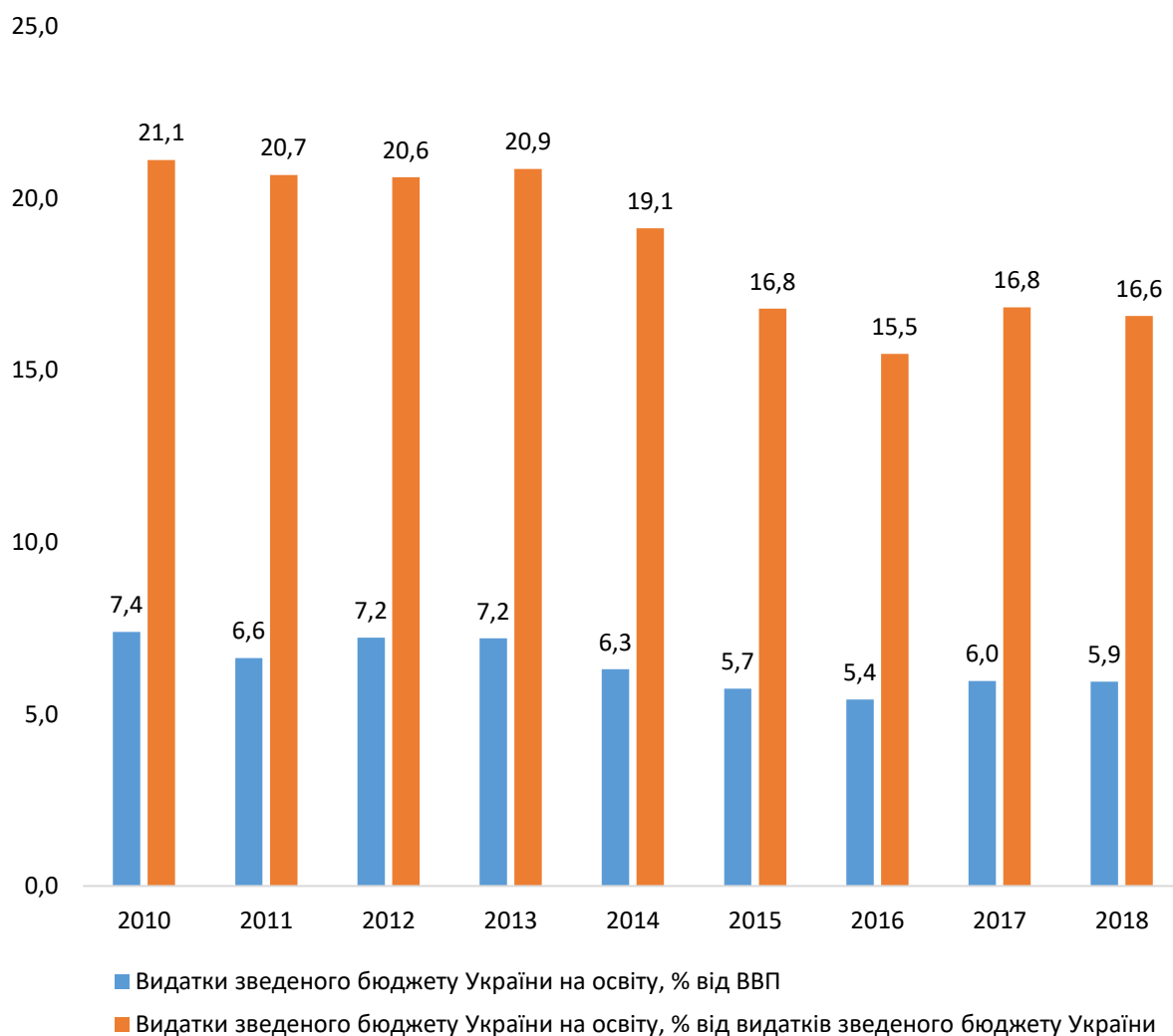

Рис. 1.4. Видатки зведеного бюджету України на освіту у 2010–2018 рр.*

* Значення видатків ЗБУ на освіту у 2018 р. є планом на 2018 рік з урахуванням унесених змін за січень–квітень 2018 р.

Складено за даними Державної казначейської служби України.

На рис. 1.4 показано, що упродовж 2010–2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення частки видатків зведеного бюджету України на освіту як відносно обсягу ВВП (з 7,4 % у 2010 р. до 5,4 % у 2016 р.), так і обсягу видатків зведеного бюджету України (з 21,1 % у 2010 р. до 15,5 % у 2016 р.).

Але зусиллями Уряду та Міністерства освіти і науки України цю тенденцію вдалося зламати – видатки у 2017–2018 рр. на освіту порівняно з 2016 р. суттєво збільшилися, зокрема на 2018 р. заплановано їх обсяг 5,9 % від ВВП та 16,6 % від загального обсягу Зведеного бюджету України у 2018 р.

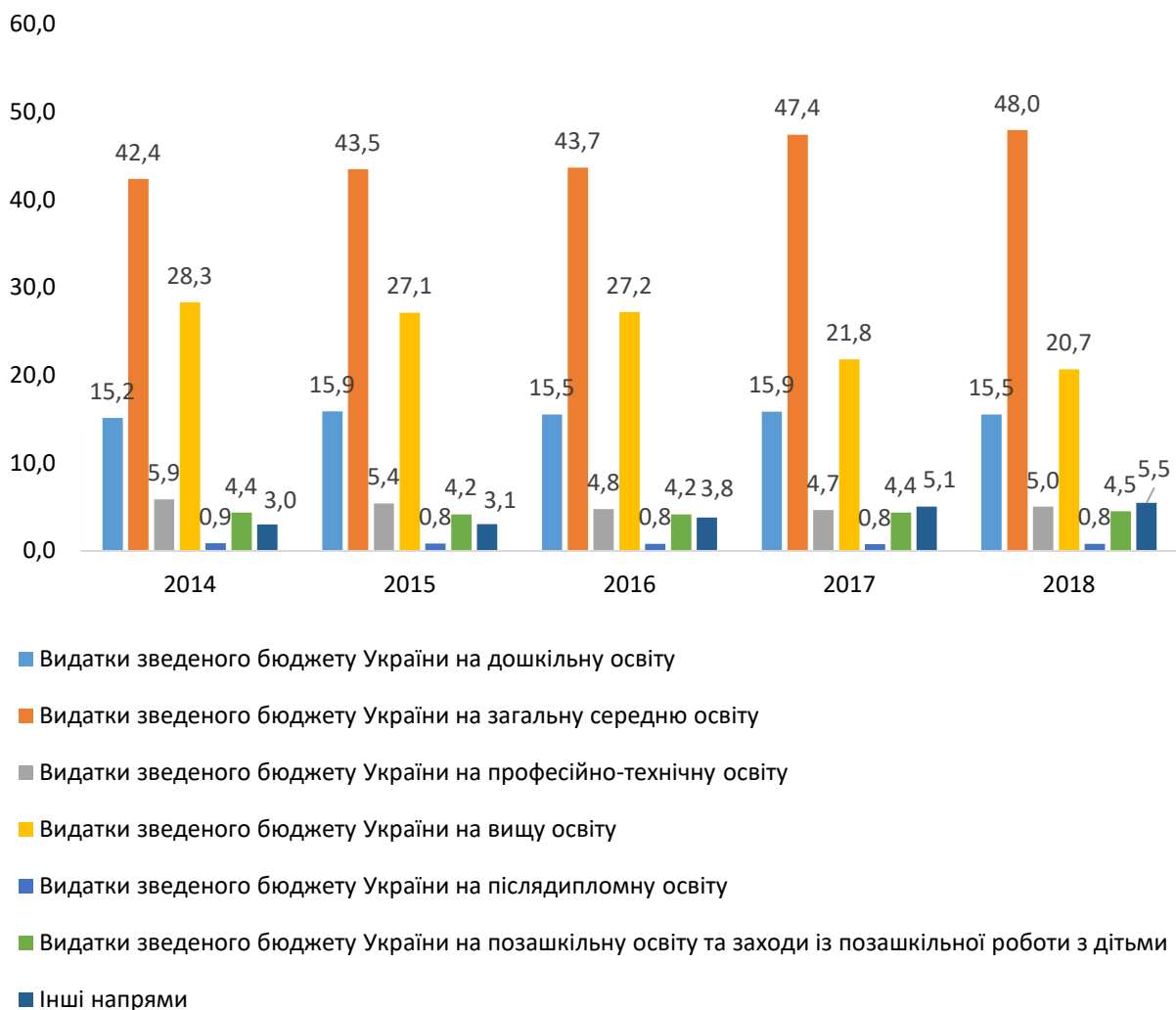

Рис. 1.5. Видатки зведеного бюджету України за рівнями освіти у 2014–2018 рр., % від видатків зведеного бюджету України на освіту*

* Значення видатків ЗБУ за рівнями освіти у 2018 р. є планом на 2018 рік з урахуванням унесених змін за січень–квітень 2018 р.

Складено за даними Державної казначейської служби України.

Найбільша частка видатків зведеного бюджету на освіту у 2014–2017 рр. припадала на загальну середню освіту (42,4–47,4 %). Крім того, суттєві частки займали видатки на вищу (21,8–28,3 %) та дошкільну освіту (15,2–15,9 %).

На рис. 1.5 показано, що спостерігається тенденція до суттєвого збільшення частки видатків Зведеного бюджету України на загальну середню освіту (з 42,4 % у 2014 р. до запланованих 48,0 % у 2018 р.). Це відбувається на тлі зниження частки видатків на вищу освіту (з 28,3 % у 2014 р. до 21,8 % у 2017 р.). Частки видатків на інші рівні освіти змінилися несуттєво.

Висновки

1. Реформування вітчизняної системи освіти є надзвичайно важливим завданням для держави і суспільства, яке сьогодні вирішує Міністерство освіти і науки України. Протягом 2017/2018 н. р. посилено інституційні основи розвитку національної системи освіти і її реформування – ухвалено Закон України «Про освіту». Він рамковий, регламентує напрями реформування сфери освіти і є підґрунтям для ухвалення профільних законів «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну освіту», «Про освіту дорослих», змін до Закону України «Про вищу освіту».

2. Освітня реформа має кілька напрямів, серед яких основними є реформування середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, створення досконалішої системи освітнього управління і фінансування.

Наразі ключовою складовою освітнього реформування є запуск Нової української школи (НУШ) у вересні 2018 р. Прямо чи побічно проблема імплементації НУШ стосується, крім іншого, питань розвитку дошкільної та професійної (професійно-технічної) освіти, підготовки і підвищення кваліфікації вчителів у закладах вищої педагогічної освіти (власне, ці аспекти й розглянуто в інформаційно-аналітичному збірнику).

3. Сьогодні в системі навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, функціонує 15 433 закладів дошкільної освіти, 16 176 закладів загальної середньої освіти, 756 закладів професійної (професійно-технічної) освіти. У них навчається 1 335 000, 3 911 848 та 269 359 осіб відповідно, а також відповідно проводять заняття 137 928, 437 471 та 37 483 педагогічних працівників. Ці цифри вказують на те, що реформування вимагає велетенських зусиль, координації, взаємодії влади і суспільства, адже воно стосується практично кожного громадянина України.

4. Важливою передумовою успішного реформування є його фінансове забезпечення. Якщо протягом 2010–2016 рр. спостерігалася негативна тенденція до скорочення частки видатків зведеного бюджету України на освіту (як відносно обсягу ВВП (з 7,4 % у 2010 р. до 5,4 % у 2016 р.), так і обсягу видатків зведеного бюджету України (з 21,1 % у 2010 р. до 15,5 % у 2016 р.)), то у 2017–2018 рр. Міністерству освіти і науки України разом з Урядом вдалося її зламати – видатки на освіту порівняно з 2016 р. суттєво збільшилися у 2017 р. У Зведеному бюджеті України на 2018 рік заплановано обсяг освітніх видатків 5,9 % від ВВП та 16,6 % від загального обсягу Зведеного бюджету України.

Забезпечення доступності дошкільної освіти

У контексті старту Нової української школи актуалізується проблема доступності між дошкільною освітою та початковою школою, що вимагає узгодження нормативно-правового поля, уведення у дошкільне навчання основних засад НУШ, зокрема компетентнісного принципу, узгодження програм дошкільного і шкільного навчання, забезпечення доступності здобуття дошкільної освіти.

2.1. Нормативно-правове регулювання у сфері дошкільної освіти

Важливою передумовою синхронізації розвитку сфери дошкільної освіти із реформами Нової української школи є узгодженість нормативно-правового забезпечення. Це досягається, зокрема, імплементацією положень нового Закону України «Про освіту», яким передбачено розроблення й ухвалення окремих законів для кожного рівня освіти.

Оскільки процес законотворчості є досить тривалим, на перехідний період унесено відповідні зміни до чинних законів, зокрема Закону України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 № 2628-III зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017¹.

Основні зміни до Закону України «Про дошкільну освіту» стосуються наступних аспектів:

- права та обов'язки закладу дошкільної освіти отримали фізичні особи – підприємці, структурні підрозділи юридичних осіб приватного чи публічного права, основним видом діяльності яких є освітня діяльність у сфері дошкільної освіти;

¹ Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.

- заклади дошкільної освіти можуть бути засновані на засадах державно-приватного партнерства (корпоративний заклад дошкільної освіти);
- встановлено педагогічне навантаження асистенту вихователя, вихователю інклюзивної групи, керівнику гуртка, психологу закладу дошкільної освіти загального розвитку з інклюзивними групами;
- знято бюрократичні вимоги щодо погодження режиму і річного плану роботи закладу з санітарною службою;
- передбачено вільний вибір стратегії розвитку закладу, формування освітньої програми;
- урегульовано питання наповнюваності інклюзивних груп.

Розроблено також низку підзаконних актів. Зокрема, на виконання Пріоритетного плану дій Уряду на 2017 рік:

- Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти (наказ МОН від 19.12.2017 № 1633).
- нову редакцію програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» і навчально-методичне забезпечення до неї (схвалено на комісії з дошкільної педагогіки та психології Науково-методичної ради з питань освіти МОН України).

2.2. Реалізація Плану дій Уряду з поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку за підсумками 2017 р.

Забезпечення доступності здобуття дошкільної освіти дітьми дошкільного віку та необхідних умов функціонування і розвитку мережі закладів дошкільної освіти (ЗДО) є одним із пріоритетів державної політики на 2017–2019 роки¹.

На кінець 2017 р. в Україні працювало 15 433 заклади дошкільної освіти (за даними Держстату України із них 14 907 закладів дошкільної освіти, що мають статус юридичної особи), кількість дітей у них становила 1 335 тис. осіб. Мережа ЗДО збільшилася на 3,2 % у порівнянні з 2016 р. (рис. 2.1).

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 03.04.2017 № 275-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.

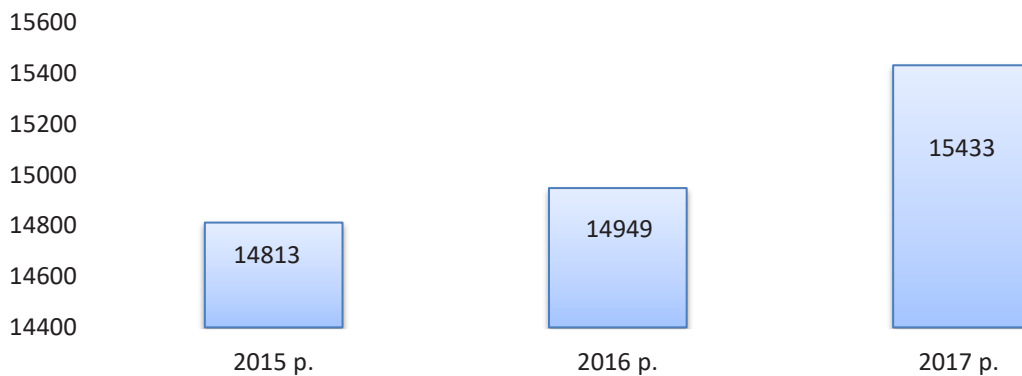

Рис. 2.1. Кількість закладів дошкільної освіти України в динаміці (2015–2017 рр.)

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

Протягом 2015–2017 рр. простежується тенденція до збільшення кількості вихованців у закладах дошкільної освіти (рис. 2.2).

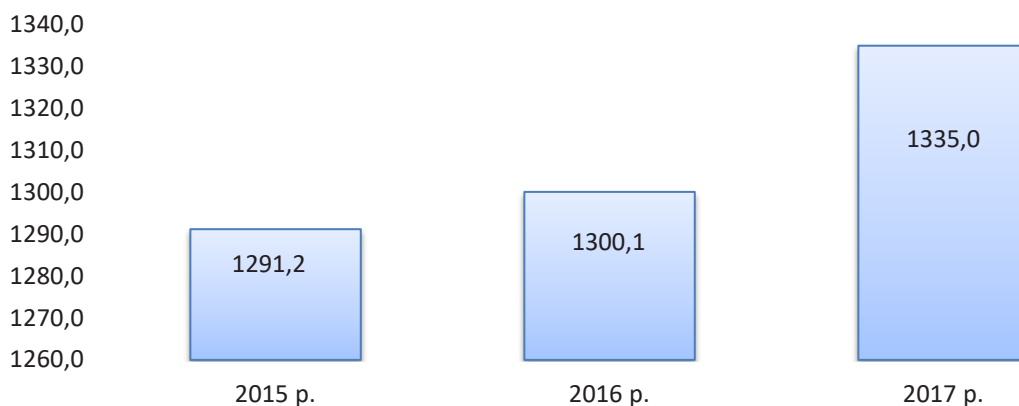

Рис. 2.2. Кількість дітей у закладах дошкільної освіти України в динаміці (2015–2017 рр.), тис. осіб

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

Згідно з даними Державної служби статистики України¹ у 2017 р. все ще зберігалася тенденція перевантаженості закладів дошкільної освіти у більшості регіонів країни. Найбільше дітей у розрахунку на 100 місць у ЗДО зафіксовано у Волинській (132 дитини), Львівській (130 дітей), Івано-Франківській (129 дітей) і Чернівецькій (126 дітей) областях. Одночасно у Херсонській, Черкаській, Луганській і Донецькій областях заклади дошкільної освіти були завантажені в межах норми (рис. 2.3).

¹ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

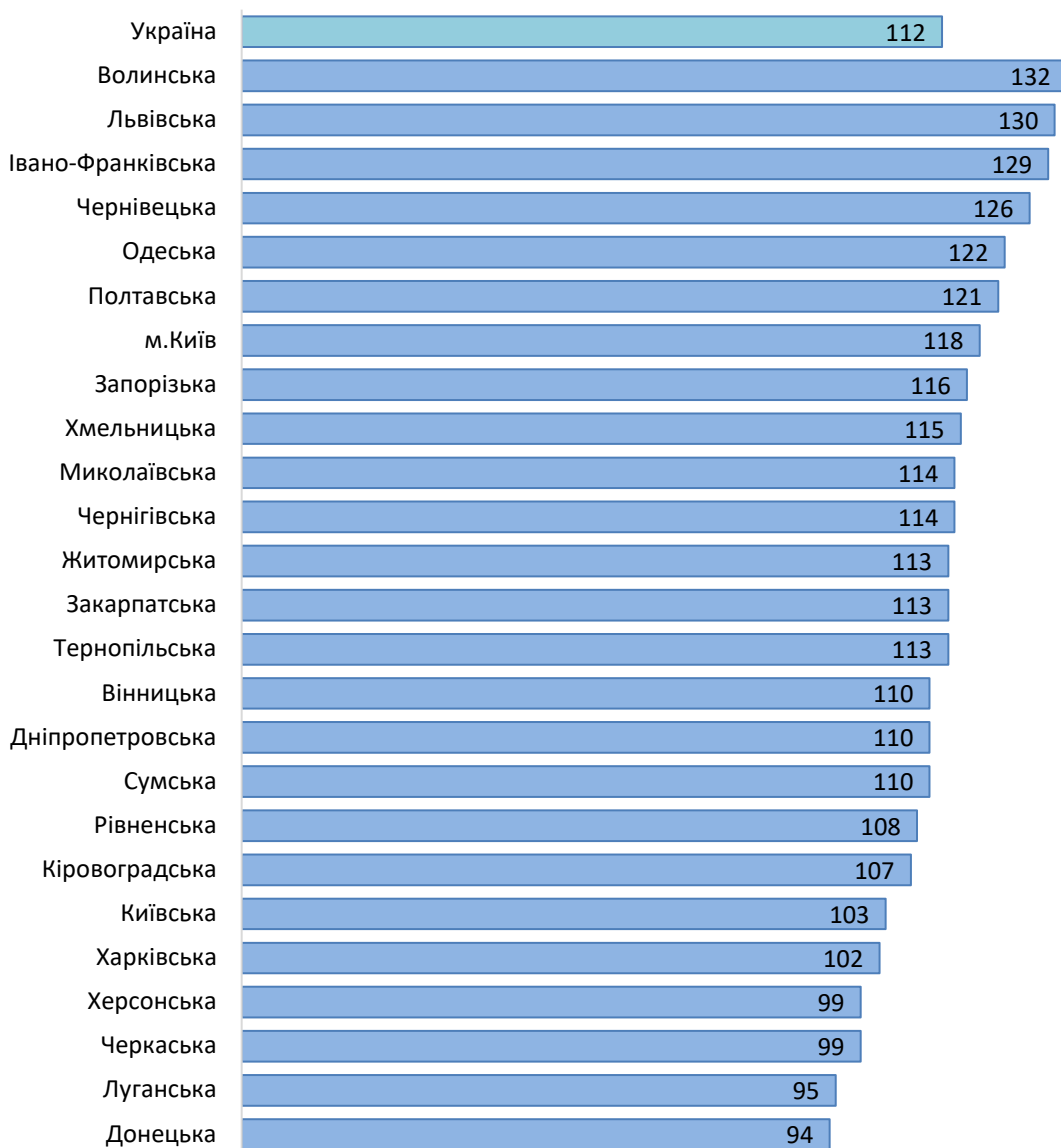

Рис. 2.3. Кількість дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти у розрахунку на 100 місць за регіонами на кінець 2017 р.*, осіб

* Інформація по Донецькій та Луганській областях не оприлюднюється через низьку надійність даних, на підставі яких здійснюється розрахунок.

Складено за даними Державної служби статистики України.

З метою покращення стану із влаштуванням дітей до закладів дошкільної освіти до 2020 р., прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій на 2017–2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку» від 06.12.2017 № 871-р. План розроблено на підставі регіональних планів створення додаткових місць для дітей дошкільного віку, відповідно з 2017 р. до 2020 р. передбачено створити додатково 96 тис. місць.

Протягом 2017 р. у закладах дошкільної освіти, що функціонують, і за рахунок розвитку мережі дитсадків створено більше 27 тис. додаткових місць для дітей. Найбільше – для дітей дошкільного віку в м. Києві (3 618), Київській (3 280) і Львівській (3 096) областях.

Основні напрями створення додаткових місць для дітей у закладах дошкільної освіти:

- уведено в експлуатацію 31 новобудову;
- створено 144 дошкільні відділення в реорганізованих закладах освіти;
- реконструйовано 48 ЗДО;
- відкрито 48 приватних ЗДО;
- відновлено 29 ЗДО, що використовувалися не за призначенням;
- відкрито 33 ЗДО у пристосованих приміщеннях;
- відкрито 531 додаткову групу у ЗДО, що функціонують;
- інші шляхи створення закладів дошкільної освіти (груп) – 36 ЗДО.

У 2017 р. в Україні побудовано 31 ЗДО. Регіональний розподіл новобудов подано на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Кількість уведених в експлуатацію новобудов закладів дошкільної освіти в 2017 р. за регіонами

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

Завдяки цим заходам упродовж 2017 р. черга в заклади дошкільної освіти скоротилась на 40,2 % у порівнянні з 2016 р. і майже удвічі в порівнянні з 2015 р. Проте на кінець 2017 р. у черзі все ще перебувало 46 898 дітей (рис. 2.5).

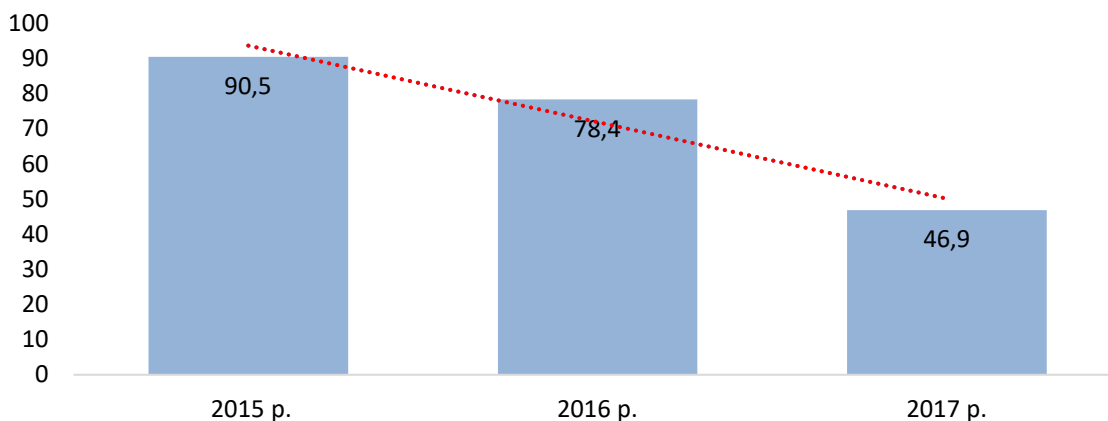

Рис. 2.5. Динаміка зміни черги на влаштування дітей у заклади дошкільної освіти (2015–2017 рр.), тис. осіб

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

За рівнем охоплення дітей віком 3–5 років дошкільною освітою впродовж 2015–2017 рр. спостерігалась тенденція до його збільшення (рис. 2.6). У розрахунку використовувались дані Державної служби статистики України про чисельність постійного населення України станом на 1 січня відповідного року.

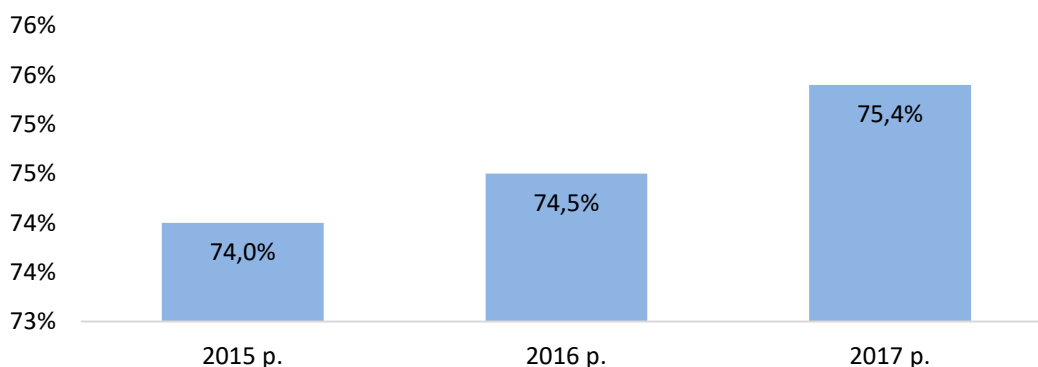

Рис. 2.6. Кількість дітей віком 3–5 років, які відвідують заклади дошкільної освіти в динаміці (2015–2017 рр.)

Складено за даними Державної служби статистики України.

На окрему увагу заслуговує група вихованців закладів дошкільної освіти п'ятирічного віку, оскільки новим Законом України «Про освіту» передбачено, що діти старшого дошкільного віку (тобто, з 5 років) обов'язково охоплюються

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

дошкільною освітою відповідно до стандарту дошкільної освіти. В Законі зазначається, що батьки мають право на самостійний вибір способів і форм забезпечення реалізації права дітей на дошкільну освіту.

Загалом по Україні й у більшості її регіонів упродовж 2015–2017 рр. спостерігалася позитивна динаміка щодо зростання кількості дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти. На 6 % збільшилася кількість такого віку – вихованців ЗДО у Київській області у порівнянні з 2015 р. (рис. 2.7).

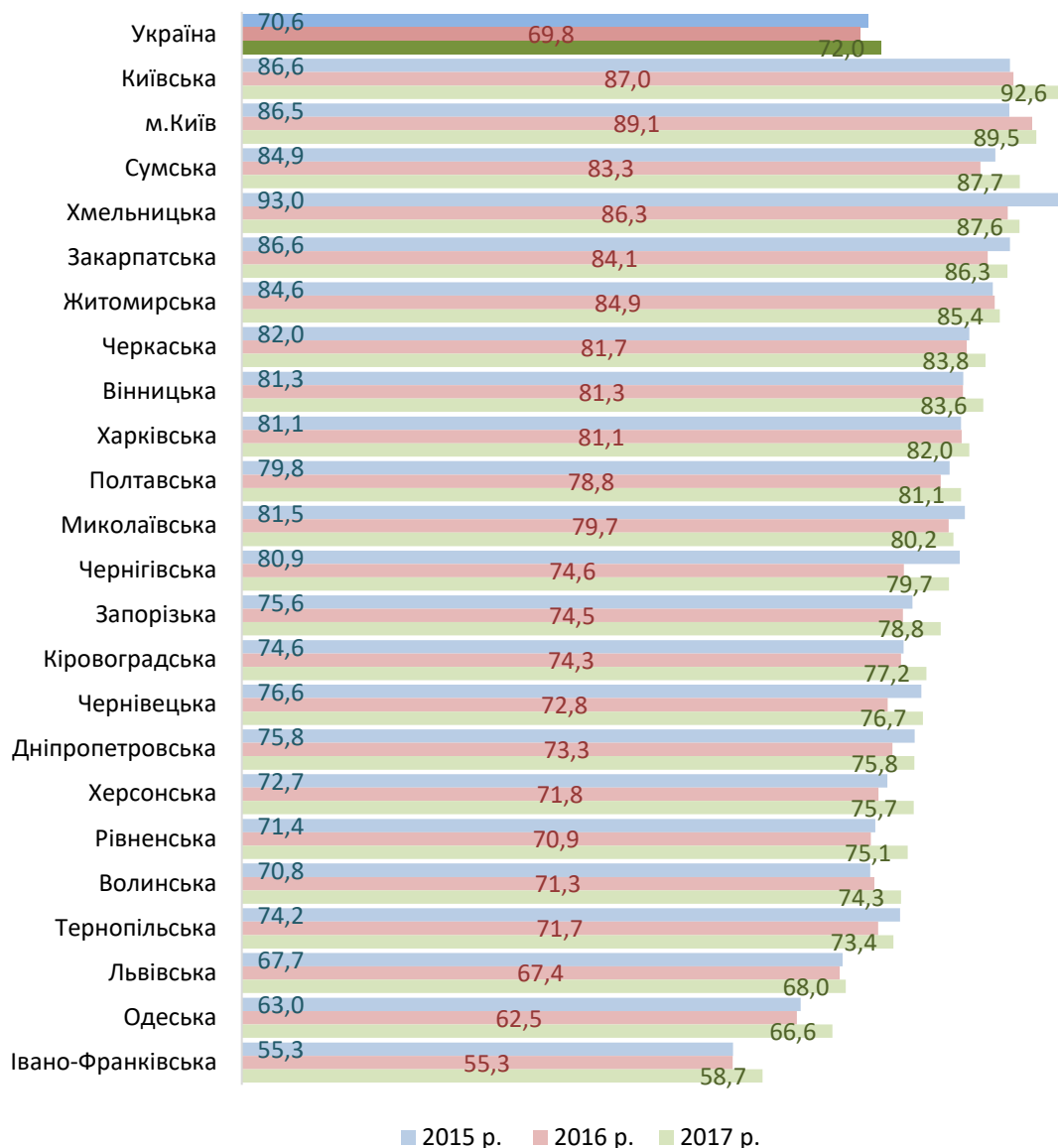

Рис. 2.7. Частка дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти, за регіонами в динаміці (2015–2017 рр.)*, %

* Інформація по Донецькій та Луганській областях не оприлюднюється через низьку надійність даних, на підставі яких здійснюється розрахунок.

Складено за даними Державної служби статистики України.

Розділ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У міських поселеннях Вінницької, Житомирської, Київської, Сумської і Хмельницької областей у 2017 р. досягнуто повне (100 %) охоплення дітей 5-річного віку дошкільною освітою. У сільській місцевості найвищий показник зафіксовано в Закарпатській (79,1 %), Київській (76,9 %) і Миколаївській (69,2 %) областях (рис. 2.8).

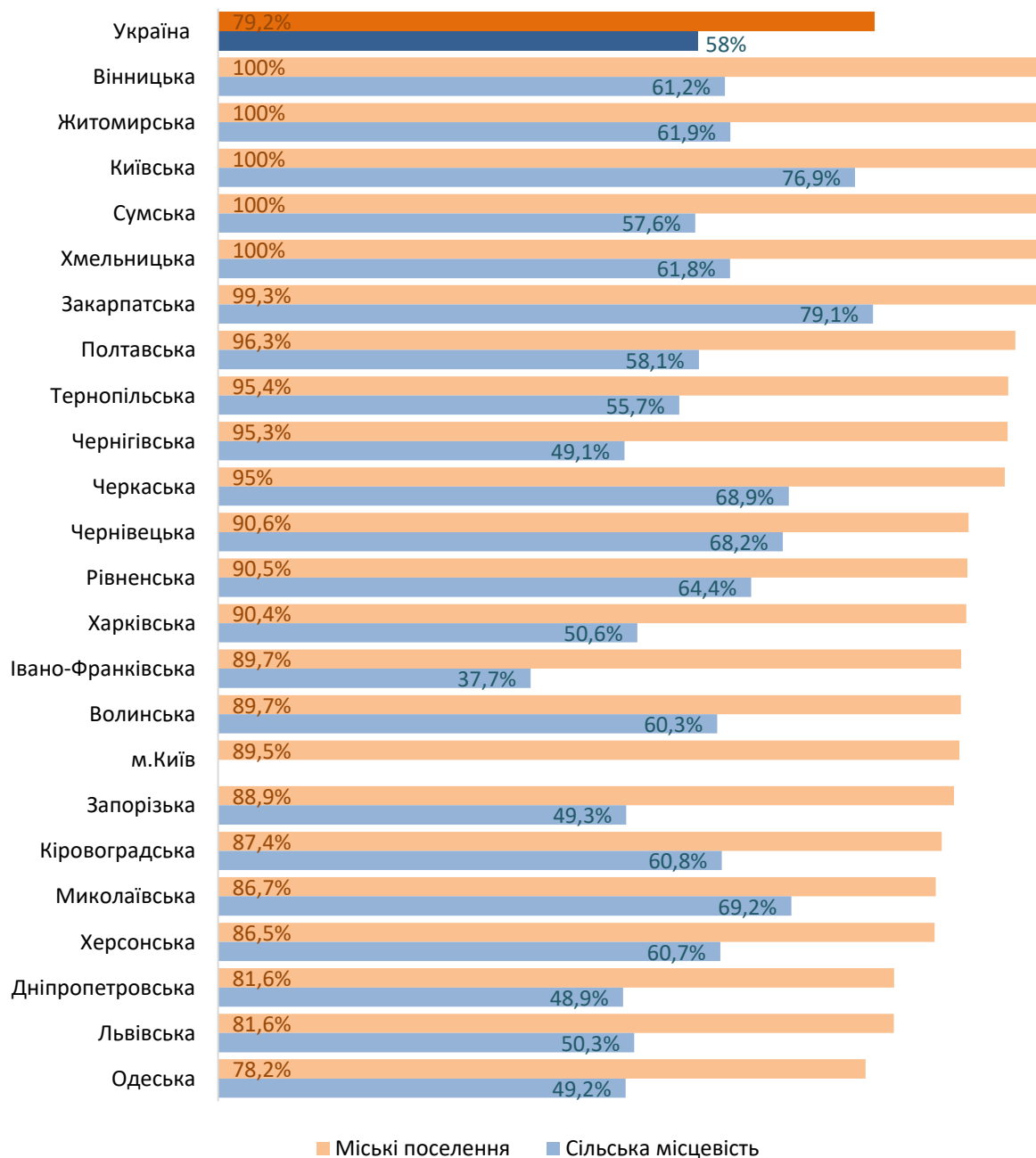

Рис. 2.8. Частка дітей 5-річного віку, які відвідували заклади дошкільної освіти у 2017 р. за типом місцевості в розрізі регіонів*

* Інформація по Донецькій та Луганській областях не оприлюднюється через низьку надійність даних, на підставі яких здійснюється розрахунок.

Складено за даними Державної служби статистики України.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» діти мають право перебувати у закладах дошкільної освіти до 6 (7) років. На рис. 2.9 представлено зміну частки дітей 6-річного віку, які відвідують дитячі садочки. У містах вона коливається в межах 10–11 %, а в сільській місцевості – 4 % (рис. 2.9).

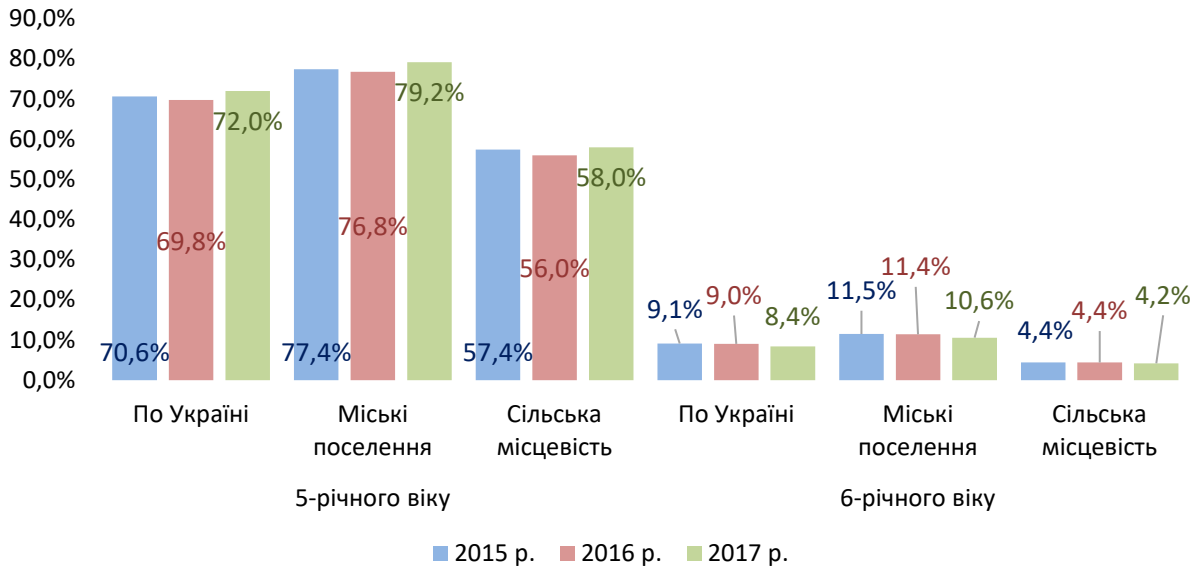

Рис. 2.9. Частка дітей 5- і 6-річного віку, які відвідували заклади дошкільної освіти, в динаміці (2015–2017 рр.) та за типом місцевості

Складено за даними Державної служби статистики України.

Розвивається і мережа закладів дошкільної освіти, що надають послуги з інклюзивної освіти. Упродовж 2017 р. кількість закладів дошкільної освіти, які мають інклюзивні групи, збільшилась у два рази, більше ніж удвічі зросла й кількість груп з інклюзивним навчанням (рис. 2.10).

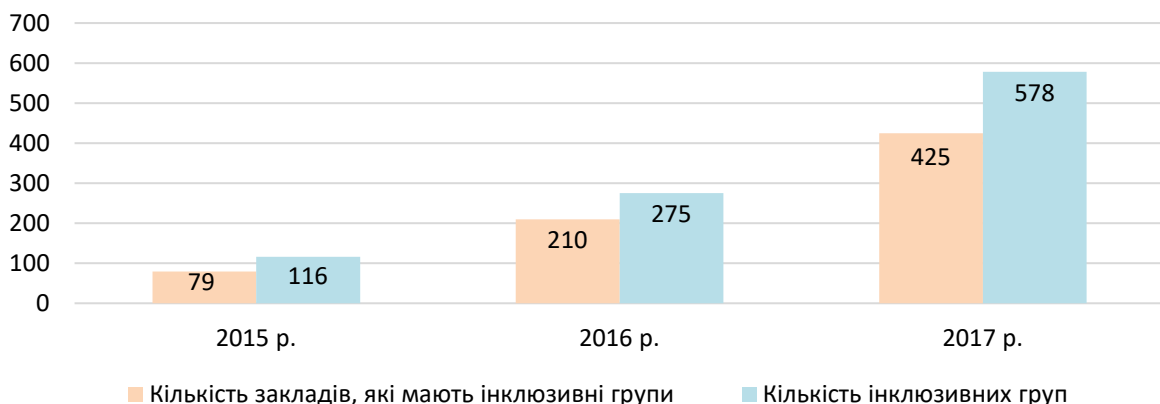

Рис. 2.10. Динаміка розвитку мережі закладів дошкільної освіти, що надають послуги з інклюзивної освіти

Складено за даними Державної служби статистики України.

2.3. Міжнародне співробітництво в системі дошкільної освіти

Міністерство освіти і науки України здійснювало активну міжнародну співпрацю у сфері дошкільної освіти. Зокрема, продовжувало протягом останніх років співпрацю із The LEGO Foundation (Королівство Данія), розпочату у 2010 р. з підписання Меморандуму про взаєморозуміння та впровадження програми «Сприяння освіті». У рамках виконання Меморандуму між Міністерством освіти і науки України та благодійним фондом The LEGO Foundation регулярно здійснювалося навчання педагогів закладів дошкільної освіти, а саме було проведено тренінги, семінари, міські, міжміські та міжнародні обміни досвідом серед учасників проекту; майстер-класи тощо.

За цей час 199 закладів освіти безкоштовно отримали від LEGO Foundation набори для LEGO-конструювання. Із них 164 – заклади дошкільної освіти; 35 – навчально-виховні комплекси, що мають дошкільні відділення, та Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Також відповідно до Меморандуму про співпрацю у сфері дошкільної освіти між Міністерством освіти і науки України та Міжнародною фундацією «*Aflatoun International*» з метою впровадження в освітніх закладах основ соціальної і фінансової грамотності дітей дошкільного віку до проекту у 2017 р. залучено 416 закладів дошкільної освіти. Загальна кількість охоплених проектом дітей становила майже 52 тис. осіб.

Висновки

1. Старт Нової української школи заактуалізував проблему наступності між дошкільною освітою та початковою школою, що вирішується шляхом узгодження нормативно-правового поля, уведення у дошкільне навчання основних засад НУШ, зокрема компетентнісного принципу, узгодження програм дошкільного і шкільного навчання, забезпечення доступності здобуття освіти дітьми дошкільного віку.

У 2017 р. одним із головних пріоритетів державної політики щодо рівня дошкільної освіти було забезпечення доступності здобуття дошкільної освіти дітьми дошкільного віку за рахунок забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку мережі закладів дошкільної освіти (ЗДО). Цей пріоритет визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 03.04.2017 № 275-р.

Для здійснення конкретних дій щодо досягнення пріоритету було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій на 2017–2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку» від 06.12.2017 № 871-р. План розроблено на підставі регіональних планів створення додаткових місць для дітей дошкільного віку. Передбачено протягом 2017–2020 рр. створення для дошкільнят додаткових 96 тис. місць.

2. На кінець 2017 р. в Україні працювало 15 433 заклади дошкільної освіти (за даними Держстату України із них 14 907 закладів дошкільної освіти, що мають статус юридичної особи), кількість дітей у них становила 1 335 тис. осіб. Порівняно з 2016 р. мережа ЗДО збільшилася на 3,2 %. Протягом 2017 р. черга до закладів дошкільної освіти скоротилася на 40,2 % у порівнянні з 2016 р. і майже удвічі в порівнянні з 2015 р. Проте ці заходи ще не дали змоги повністю позбутися черги, необхідна подальша кропітка робота, адже на кінець 2017 р. у черзі все ще перебувало 46 898 дітей.

У 2017 р. створення додаткових місць для дітей у закладах дошкільної освіти відбулося за рахунок:

- уведення в експлуатацію 31 новобудови;
- створення 144 дошкільних відділень в реорганізованих закладах освіти;
- реконструкції 48 ЗДО;
- відкриття 48 приватних ЗДО;
- відновлення 29 ЗДО, що використовувалися не за призначенням;
- відкриття 33 ЗДО у пристосованих приміщеннях;
- відкриття 531 додаткової групи у ЗДО, що функціонують;
- інших шляхів створення закладів дошкільної освіти (груп) – 36 ЗДО.

3. Загалом покращилася доступність дошкільної освіти: рівень охоплення дітей віком 3–5 років дошкільною освітою протягом 2015–2017 рр. збільшився на 1,4 %; також інтенсивно розвивається мережа закладів дошкільної освіти, що надають послуги з інклюзивної освіти – за три останні роки кількість закладів, які мають інклюзивні групи, збільшилася з 79 до 425, тобто майже у 5,4 раза.

Розвиток загальної середньої освіти

Сфера загальної середньої освіти перебуває у фокусі реформи «Нова українська школа», яка стартує у вересні 2018 року. Для забезпечення успішного старту Міністерством освіти і науки України, його підрозділами була проведена величезна підготовча робота, аспекти якої висвітлено в цьому розділі.

3.1. Нормативно-правове регулювання у сфері загальної середньої освіти

З метою реформування загальної середньої освіти й імплементації Закону «Про освіту», а також упровадження Концепції «Нова українська школа», впродовж 2017–2018 рр. Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти і науки України було ухвалено нормативні документи:

- постанова КМУ від 21.02.2018 № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти»;
- постанова КМУ від 04.04.2018 № 237 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»»;
- постанова КМУ від 30.05.2018 № 421 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2015 р. № 645» в частині приведення її положень у відповідність до частини п'ятої статті 34 Закону України «Про загальну середню освіту», згідно з якою зразки документів про загальну середню освіту затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (набирає чинності з дня її опублікування та застосовується з 1 січня 2019 року);
- постанова КМУ від 21.02.2018 № 96 «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», згідно з якою, зокрема, визнано такою, що втратила чинність, постанову Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778 «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад».

- постанова КМУ від 04.07.2018 № 523 «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. № 827» щодо втрати чинності Порядком призначення на посаду керівників загальноосвітніх навчальних закладів державної форми власності;
- проект постанови КМУ «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 р. № 1121» щодо затвердження Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу;
- розпорядження КМУ від 17.01.2018 № 17-р «Про додаткові заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників у 2018 році»;
- наказ МОН від 21.03.2018 № 268 «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2-х класів закладів загальної середньої освіти»;
- наказ МОН від 28.03.2018 № 291 «Про затвердження Типового положення про конкурс на посаду керівника державного, комунального закладу загальної середньої освіти», який зареєстровано Міністерством юстиції України 16.04.2018 № 454/31906;
- наказ МОН від 16.04.2018 № 367 «Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти», який зареєстровано Міністерством юстиції України 05.05.2018 за № 564/32016;
- наказ МОН від 02.05.2018 № 440 «Про затвердження Положення про електронний підручник», який зареєстровано Міністерством юстиції України 24.05.2018 за № 621/32073;
- наказ МОН від 22.05.2018 № 523 «Про національну освітню електронну платформу» зареєстровано Міністерством юстиції України 11.06.2018 за № 702/32154;
- наказ МОН від 25.06.2018 № 677 «Про затвердження Порядку створення груп продовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти»;
- наказ МОН від 26.06.2018 № 696 «Про затвердження програми зовнішнього незалежного оцінювання»;
- наказ МОН від 15.03.2018 № 244 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 30 січня 2015 року № 67» зареєстровано Міністерством юстиції України 04.04.2018 за № 403/31855;
- наказ МОН від 27.02.2018 № 207 «Про затвердження списку тренерів для підвищення кваліфікації педагогічних працівників та регіональних графіків навчання педагогічних працівників, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 навчальних роках відповідно до концепції «Нова українська школа»;

- наказ МОН від 15.01.2018 № 34 «Про деякі організаційні питання щодо підготовки педагогічних працівників для роботи в умовах Нової української школи»;
- наказ МОН від 15.01.2018 № 36 «Про затвердження Типової освітньої програми організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти»;
- наказ МОН від 15.02.2018 № 97 «Про затвердження Орієнтовної навчальної програми підготовки тренерів для навчання педагогічних працівників, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 навчальних роках»;
- наказ МОН від 27.02.2018 № 207 «Про затвердження списку тренерів для підвищення кваліфікації педагогічних працівників та регіональних графіків навчання педагогічних працівників, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 у навчальних роках відповідно до Концепції «Нова українська школа»»;
- наказ МОН від 27.02.2018 № 208 «Про організацію та проведення підготовки вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 навчальному році, закладами післядипломної педагогічної освіти до викладання іноземних мов (англійської, німецької та французької) відповідно до Концепції «Нова українська школа»»;
- наказ МОН від 19.03.2018 № 252 «Про затвердження списку регіональних тренерів для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 навчальних роках відповідно до Концепції «Нова українська школа»»;
- наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи»;
- наказ МОН від 13.02.2018 № 137 «Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів початкової школи»;
- наказ МОН від 19.01.2018 № 58 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо використання коштів освітньої субвенції»;
- наказ МОН від 13.07.2017 № 1028 «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів».

3.2. Динаміка бюджетних видатків на загальну середню освіту

Протягом 2014–2017 рр. частка видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту в загальному обсягу видатків зведеного бюджету України на освіту постійно зростала з 42,4 % у 2014 р. до 47,4 % у 2017 р. Відповідно до планових значень

на 2018 рік (станом на квітень 2018 р.) частка зазначених видатків може досягти 48 % (рис. 3.1).

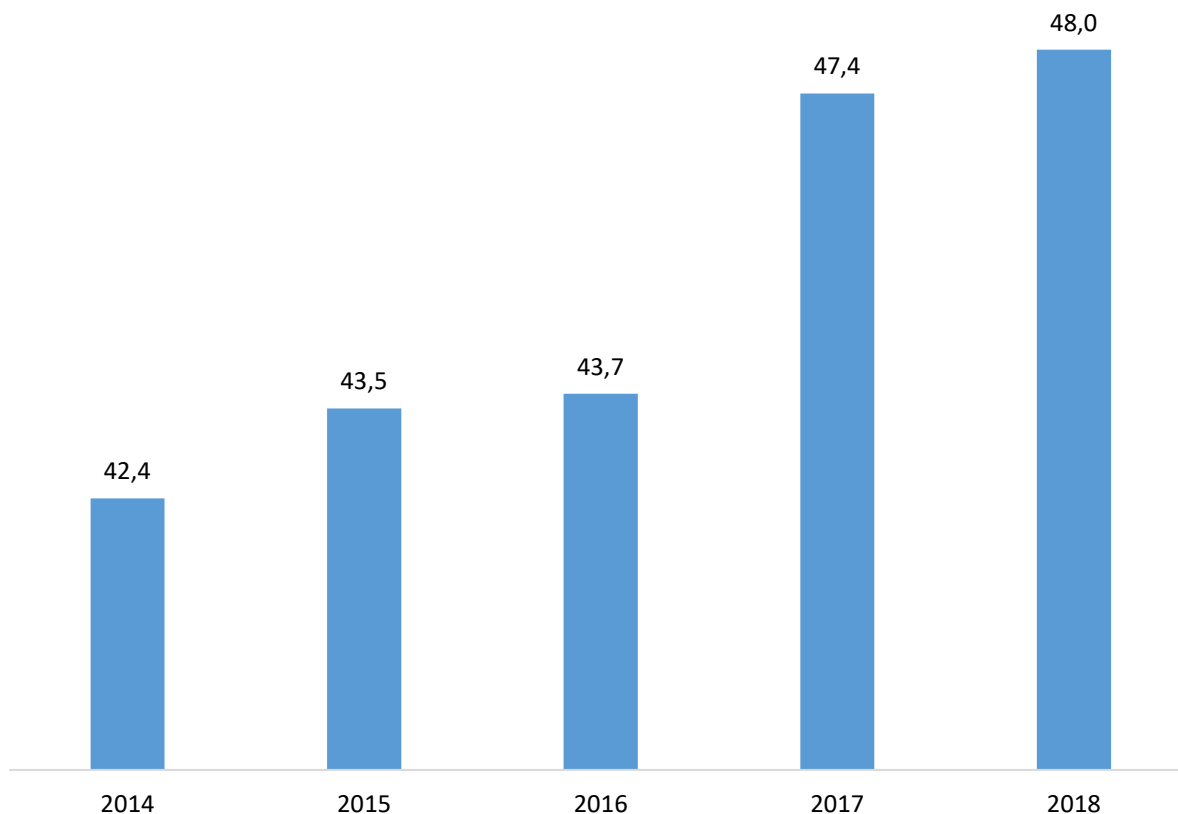

Рис. 3.1. Динаміка зміни частки видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту впродовж 2014–2018 рр. стосовно обсягу видатків зведеного бюджету України на освіту*

* Значення видатків ЗБУ на освіту у 2018 р. є планом на 2018 рік з урахуванням внесених змін за січень–квітень 2018 р.

Складено за даними Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

У 2014–2015 рр. показник зміни видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту стосовно попереднього року суттєво відставав від індексу споживчих цін та індексу цін виробників промислової продукції. У 2016 р. зростання видатків на загальну середню освіту вирівнялося з індексом споживчих цін (ІСЦ), а в 2017 р. зростання зазначених видатків суттєво перевищило рівень інфляції. На 2018 р. Урядом також планується забезпечити такий обсяг видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту, що його відношення до обсягу попереднього року також перевищить величину інфляції (рис. 3.2).

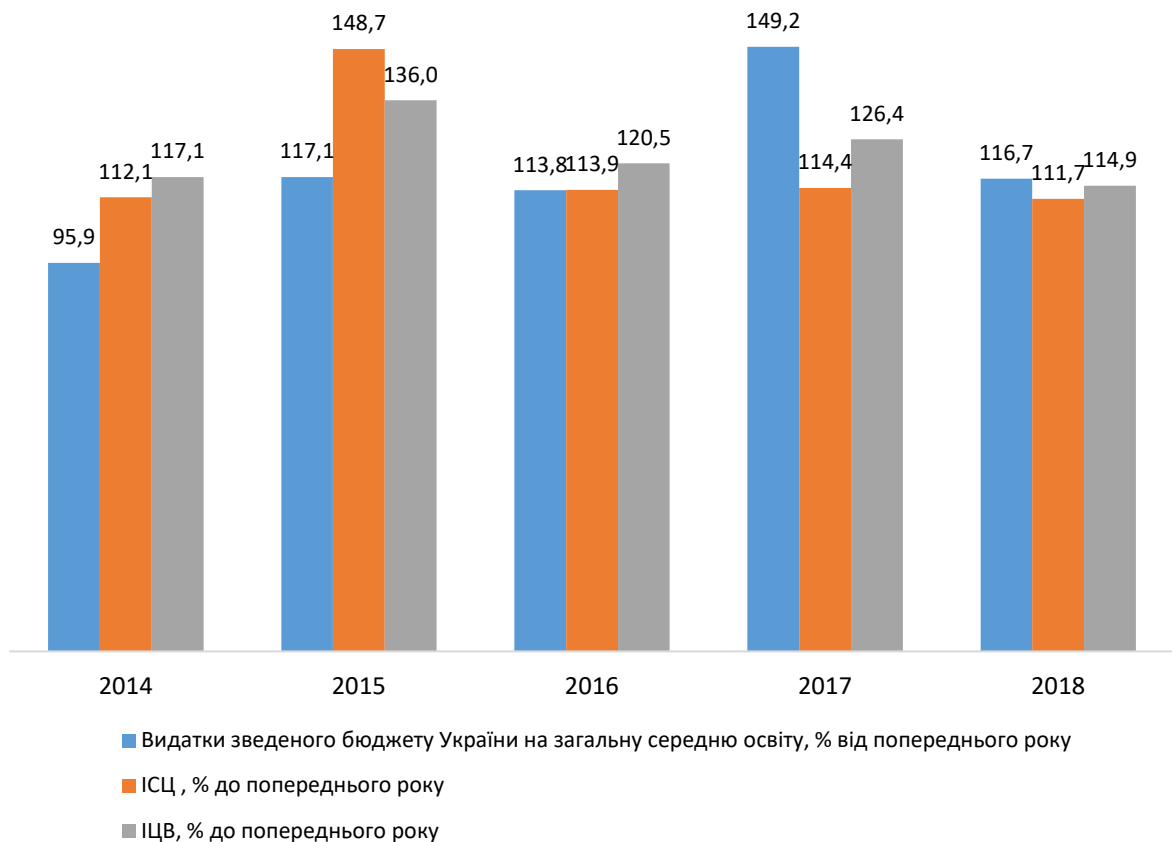

Рис. 3.2. Зміна видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту до попереднього року порівняно з показниками ІСЦ та ІЦВ у 2014–2018 рр.*

* Значення ІСЦ (індекс споживчих цін) та ІЦВ (індекс цін виробників) за 2018 р. є прогностичними значеннями відповідно до консенсус-прогнозу цінових індексів на 2018 р., розрахованому Міністерством економічного розвитку і торгівлі України.

Складено за: Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>; Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz>.

На рис. 3.3 представлено обсяги видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту в цінах 2010 року. Як видно, протягом 2014–2015 рр. спостерігалось скорочення реальних обсягів видатків як за рахунок їх номінального зниження (2014 р.) так і суттєвого зростання інфляційних показників. Лише після значного зростання обсягу зазначених видатків у 2017 році їх реальні значення перевищили рівень 2010–2011 рр. Номінальні ж значення видатків протягом 2010–2017 рр. зросли у 2,6 раза.

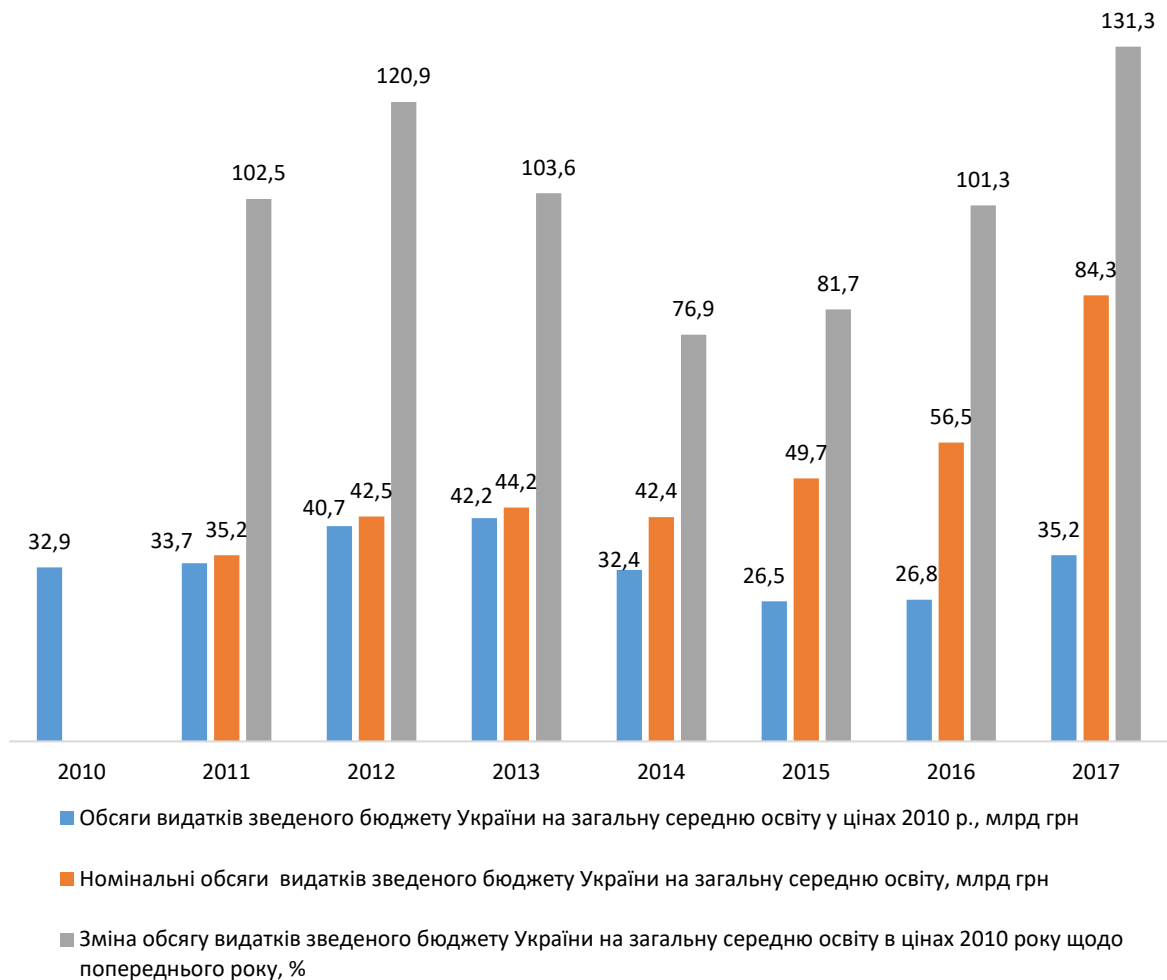

Рис. 3.3. Обсяги і темп зростання видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту у 2010–2017 рр. у цінах 2010 р.

Складено за: Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>; Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

У структурі видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту найбільша їх частка витрачалась на оплату праці і нарахування на заробітну плату (67,9–81,2 %), на закупівлю товарів і послуг – 15,0–22,9 %, з них більше половини (50,1–57,5 %) складала видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

У 2017 р. відбулось значне підвищення частки видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту за напрямом «Оплата праці і нарахування на заробітну плату» (рис. 3.4). Видатки на зазначену статтю зменшувались у відносному обсязі з 78,3 % у 2014 р. до 67,9 % у 2016 р. У 2017 р. ця величина зросла одразу до 81,2 % (збільшення на 13,3 %). Це дозволило суттєво підвищити заробітну плату вчителям.

Зазначимо, що підвищення частки видатків за цим напрямом у 2017 р. корелює також зі зростанням з 1 січня 2017 р. мінімальної заробітної плати з 1600 грн до 3200 грн.

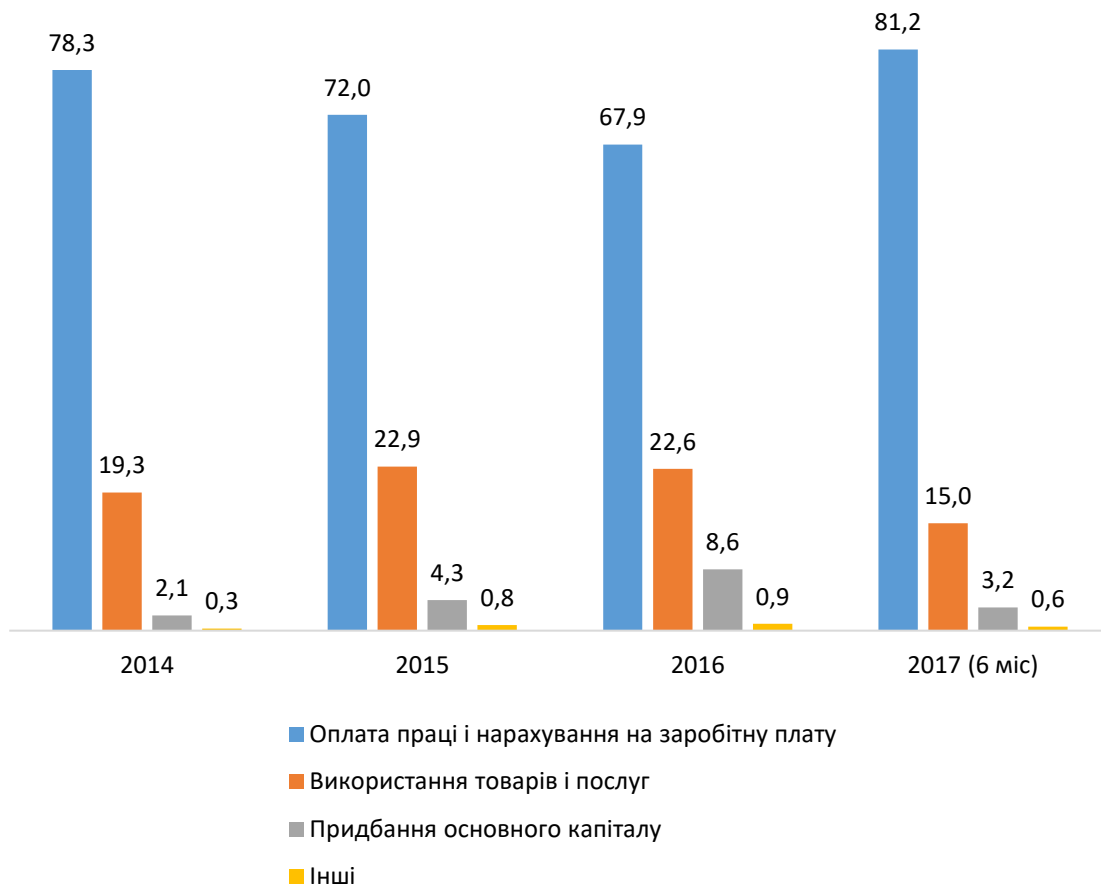

Рис. 3.4. Структура видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту у 2014–2017 рр., % від обсягу видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту

Складено за даними Державної казначейської служба України та Міністерства фінансів України.

На рис. 3.5 показано темпи зростання середньомісячної заробітної плати у сфері освіти. Протягом 2015–2016 рр. в Україні темп зростання середньомісячної заробітної плати у сфері освіти був одним із найнижчих порівняно з таким показником для інших видів економічної діяльності: у 2015 р. зростання за номінальним показником зарплати освітян склало лише 114,1 % відносно попереднього року, у 2016 р. – 120,3 %, тоді як відповідні за роками показники зростання середньомісячної заробітної плати за усіма видами економічної діяльності становили 120,5 % та 123,6 %.

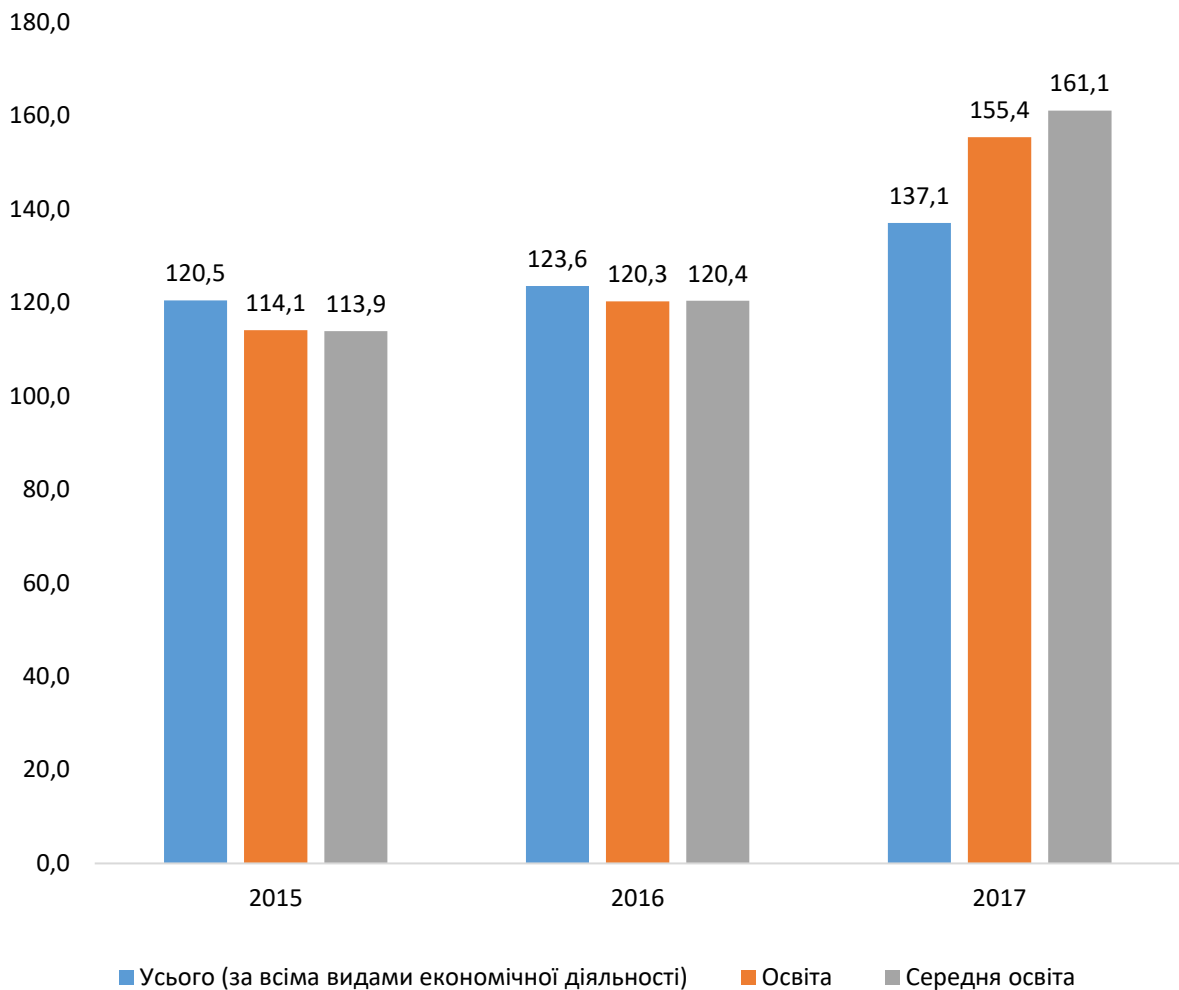

Рис. 3.5. Темпи зростання середньомісячної заробітної плати у 2015–2017 рр., % від попереднього року

Складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukr.stat.gov.ua>.

Завдяки зусиллям Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України у 2017 р. зростання середньомісячної заробітної плати у сфері освіти суттєво прискорилось і склало 155,4 % відносно попереднього року. Це другий за величиною (157,4 % за напрямом державне управління й оборона) показник зростання порівняно з іншими видами економічної діяльності. Темп рівня зростання заробітної плати у сфері загальної середньої освіти був ще вищим і склав 161,1 %, це більше за темпи зростання в середньому по економіці.

Водночас таке зростання все ще не дало змоги досягнути середнього рівня заробітної плати в Україні за всіма видами економічної діяльності. Міністерство планує подальші кроки щодо підвищення престижу праці педагогічних працівників та підвищення рівня оплати їхньої праці.

3.3. Реалізація державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти

Концепція «Нова українська школа», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р, передбачає докорінне реформування загальної середньої освіти і має на меті досягнення таких цілей:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві;
- умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно;
- наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм;
- нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентностей для життя;
- справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти;
- сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

Реформування змісту освіти відбувається на компетентнісній основі й передбачає модернізацію її змісту, це вимагає створення принципово нових стандартів середньої освіти, які мають ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку дитини на кожному з рівнів освіти, орієнтуватися на здобуття школярами умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Зміст повної загальної середньої освіти має задовольнити освітні потреби кожної дитини відповідно до її інтересів, здібностей, життєвих намірів. З огляду на це, поряд з використанням типових програм, рекомендованих МОН, буде розширена автономність навчального закладу у формуванні власних освітніх програм, які повинні передбачати широку варіативність, враховувати індивідуальний стиль і траєкторію навчання кожного учня.

Уже з цього, 2018/2019 н. р., впроваджуватиметься Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. Його розроблено у відкритому експертному діалозі, до якого були залучені найкращі вчителі-практики, науковці, громадські активісти, представники батьківських спільнот, іноземні консультанти. Проаналізовано найкращі міжнародні практики та успішний досвід упровадження інновацій у початковій освіті в Україні, проведено 12 робочих зустрічей, 7 тижневих сесій.

Новий Державний стандарт початкової освіти визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, загальний обсяг їхнього навчального навантаження в базовому навчальному плані початкової освіти та форму державної атестації. Він ґрунтується на таких принципах:

1. Презумпція талановитості дитини.

Забезпечення рівного доступу до освіти, заборона будь-яких форм дискримінації. Не допускати «селекція» дітей на підставі попереднього відбору на індивідуальному, груповому та інституційному рівнях.

2. Цінність дитинства.

Відповідність освітніх вимог віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру.

3. Радість пізнання.

Організація пізнавального процесу, який приносить радість дитині, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини. Широке використання в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності.

4. Розвиток особистості.

Замість «навченої безпорадності» – плекання самостійності та незалежного мислення. Підтримка з боку вчителя/вчительки розвиватиме у дітей самоповагу та впевненість у собі.

5. Здоров'я.

Формування здорового способу життя і створення умов для фізичного й психо-емоційного розвитку, що надзвичайно важливо для дітей молодшого шкільного віку.

6. Безпека.

Створення атмосфери довіри і взаємоповаги. Перетворення школи на безпечне місце, де немає насильства і цькування.

Розбудова Нової української школи – це довготермінова реформа, розрахована на десятиліття (2016–2029 рр.). План упровадження передбачає наступність дій і відповідне ресурсне забезпечення на кожному етапі, а також ураховує загальний контекст суспільних змін.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 903-р. затверджено «План заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Зокрема, на 2018 р. серед іншого заплановано підготовку нових підручників та інших навчальних матеріалів для початкових класів відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти; удосконалення навичок учителів початкової школи; розробка національної електронної платформи «Нова українська школа»; створення нового освітнього середовища.

3.3.1. Фінансове забезпечення НУШ

Умовою успішної реалізації реформи загальної середньої освіти є належне фінансове забезпечення кожного етапу впровадження Нової української школи.

Зміст освіти НУШ формується через Державні стандарти та освітні програми, що, у свою чергу, вимагає оновлених підручників, посібників та інших навчальних матеріалів. На видання, зберігання та доставку підручників із бюджету 2018 р. виділено 305,7 млн грн (рис. 3.6).

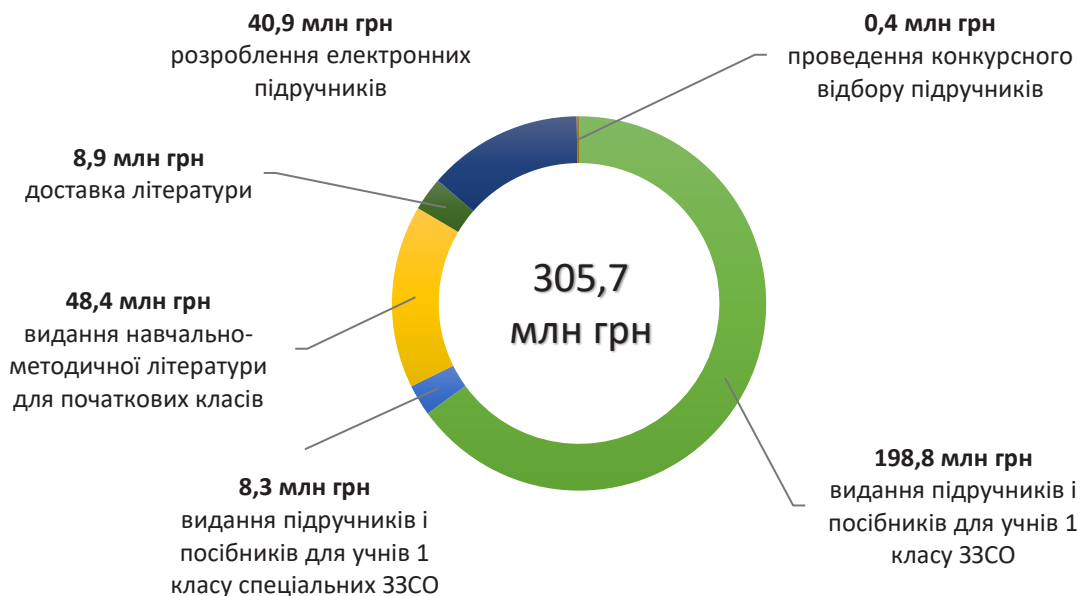

Рис. 3.6. Видатки на підручники, посібники НУШ

Джерело: Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-19; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення методичного та матеріально-технічного

забезпечення діяльності навчальних закладів» від 11.04.2018 № 284; спільний наказ МОН та МФ України «Про затвердження паспорта бюджетної програми на 2018 рік» від 20.02.2018 № 173/302.

Нова школа потребує нового вчителя, який стане агентом змін. Сучасний педагог є коучем, фасилітатором, тьютором та ефективним модератором індивідуальної освітньої траєкторії дитини. Тому суттєвих змін зазнає зміст та процес підготовки вчителя. На підвищення кваліфікації вчителів НУШ у 2018 р. виділено 370,3 млн грн. Обсяг субвенції на підвищення кваліфікації вчителів розподіляється за напрямками: оплата праці та витрати на відрядження тренерів, тренерів-педагогів, працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО); витрати на відрядження вчителів і навчальні матеріали для підвищення їхньої кваліфікації (рис. 3.7).

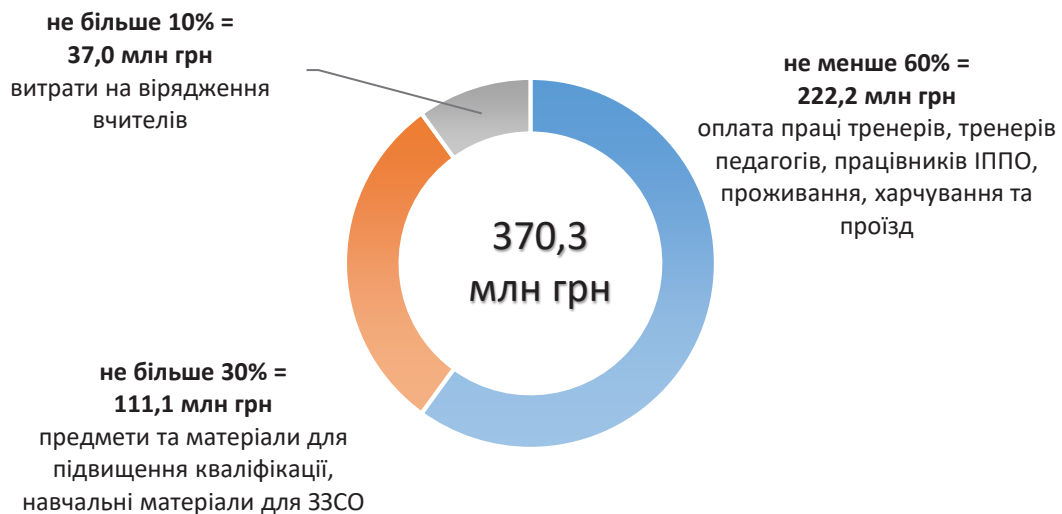

Рис. 3.7. Розподіл обсягу субвенції на підвищення кваліфікації вчителів за напрямками

Джерело: Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-19; постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»» від 04.04.2018 № 237.

Також на розроблення курсу дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів виділено 11,8 млн грн (рис. 3.8).

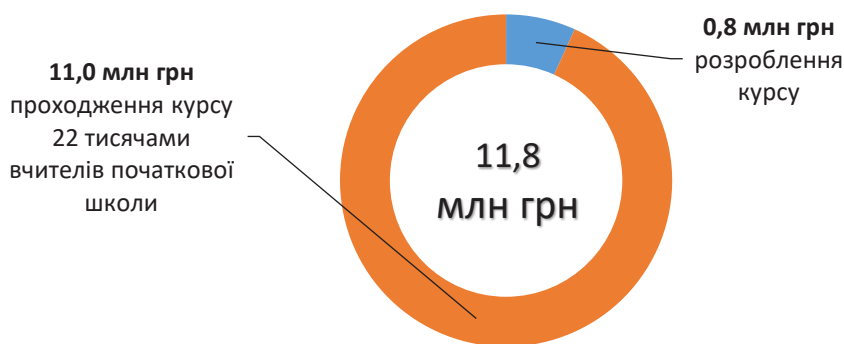

Рис. 3.8. Видатки на курс дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів

Джерело: Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-19; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності навчальних закладів» від 11.04.2018 № 284; спільний наказ МОН та МФ України «Про затвердження паспорта бюджетної програми на 2018 рік» від 20.02.2018 № 173/302.

Нова українська школа вимагає сучасного освітнього середовища, що сприятиме вільному та всебічному розвитку дитини. Трансформації зазнають фізичне просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання. На забезпечення учнів початкових класів навчальними засобами та мобільними меблями виділено 998,78 млн грн. Зазначені кошти розподіляються за кількома напрямками (рис. 3.9).

Рис. 3.9. Розподіл обсягу субвенції на закупівлю дидактичних матеріалів, сучасних меблів, комп'ютерного обладнання за напрямками

Джерело: Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-19; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності навчальних закладів» від 11.04.2018 № 284; спільний наказ МОН та МФ України «Про затвердження паспорта бюджетної програми на 2018 рік» від 20.02.2018 № 173/302.

Закупівля дидактичних матеріалів, сучасних меблів та комп'ютерного обладнання здійснюється на засадах співфінансування державного та місцевих бюджетів (рис. 3.10).

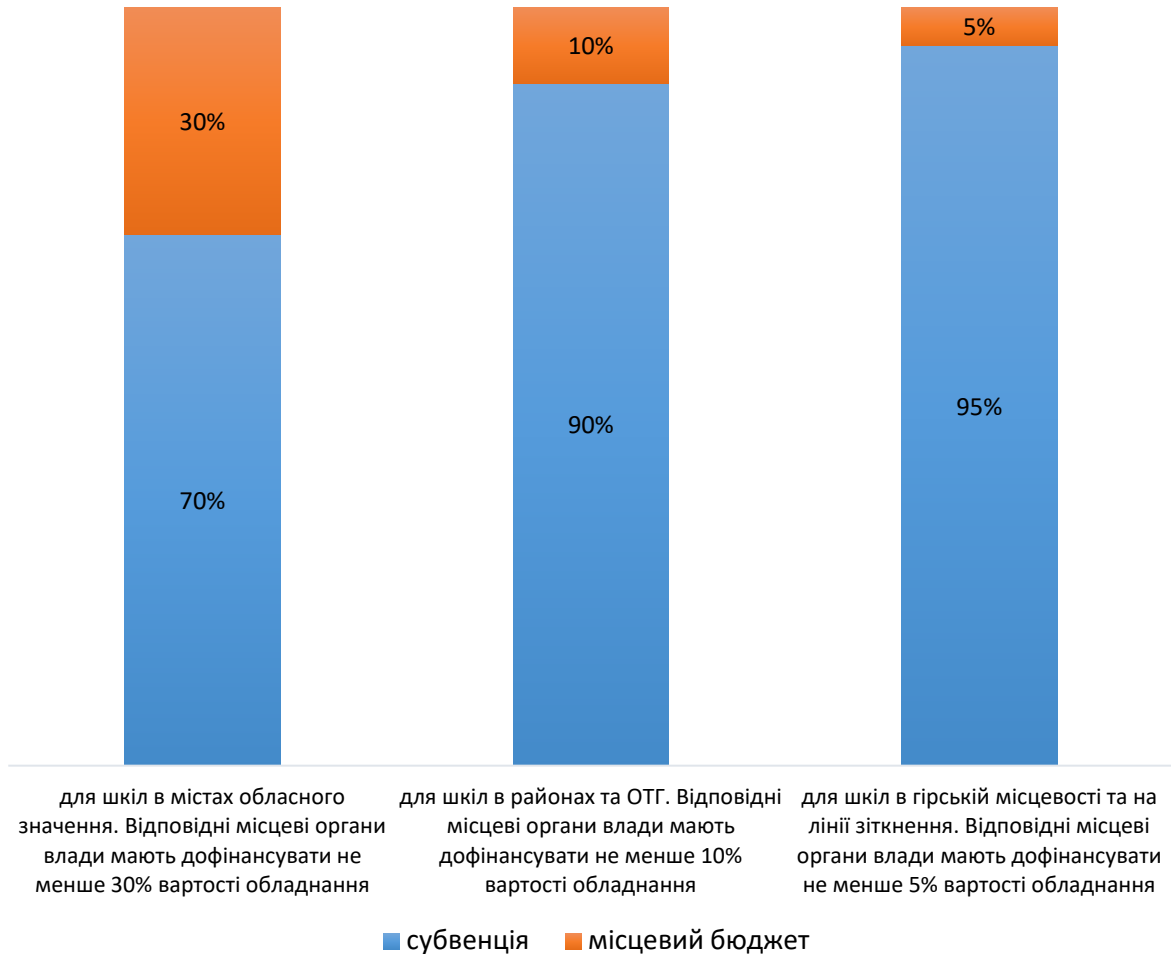

Рис. 3.10. Співфінансування закупівлі обладнання для облаштування фізичного просторово-предметного оточення

Джерело: Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-19; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності навчальних закладів» від 11.04.2018 № 284; спільний наказ МОН та МФ України «Про затвердження паспорта бюджетної програми на 2018 рік» від 20.02.2018 № 173/302.

Субвенція на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти («Нова українська школа») включає видатки споживання (370,3 млн грн на підвищення кваліфікації вчителів) та розвитку (998,8 млн грн на закупівлю дидактичних матеріалів, сучасних меблів, комп'ютерного обладнання) (рис. 3.11).

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

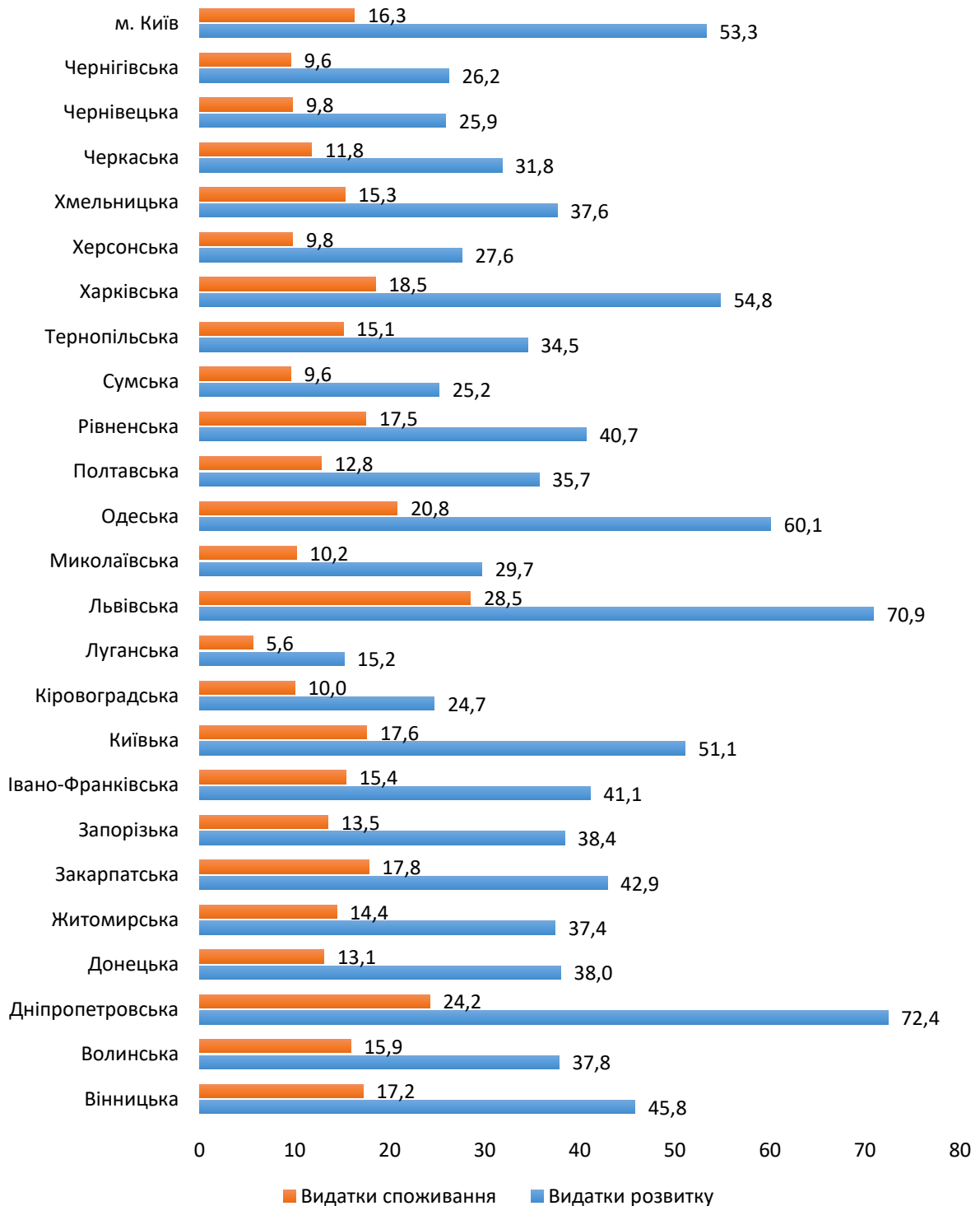

Рис. 3.11. Розподіл обсягу субвенції на НУШ за регіонами, млн грн

Джерело: Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-19; постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» від 04.04.2018 № 237.

Також для початкової школи виділено 163,8 млн грн на придбання персональних комп'ютерів/ноутбуків і техніки для друкування, копіювання, сканування та ламінування з витратними матеріалами (рис. 3.12).

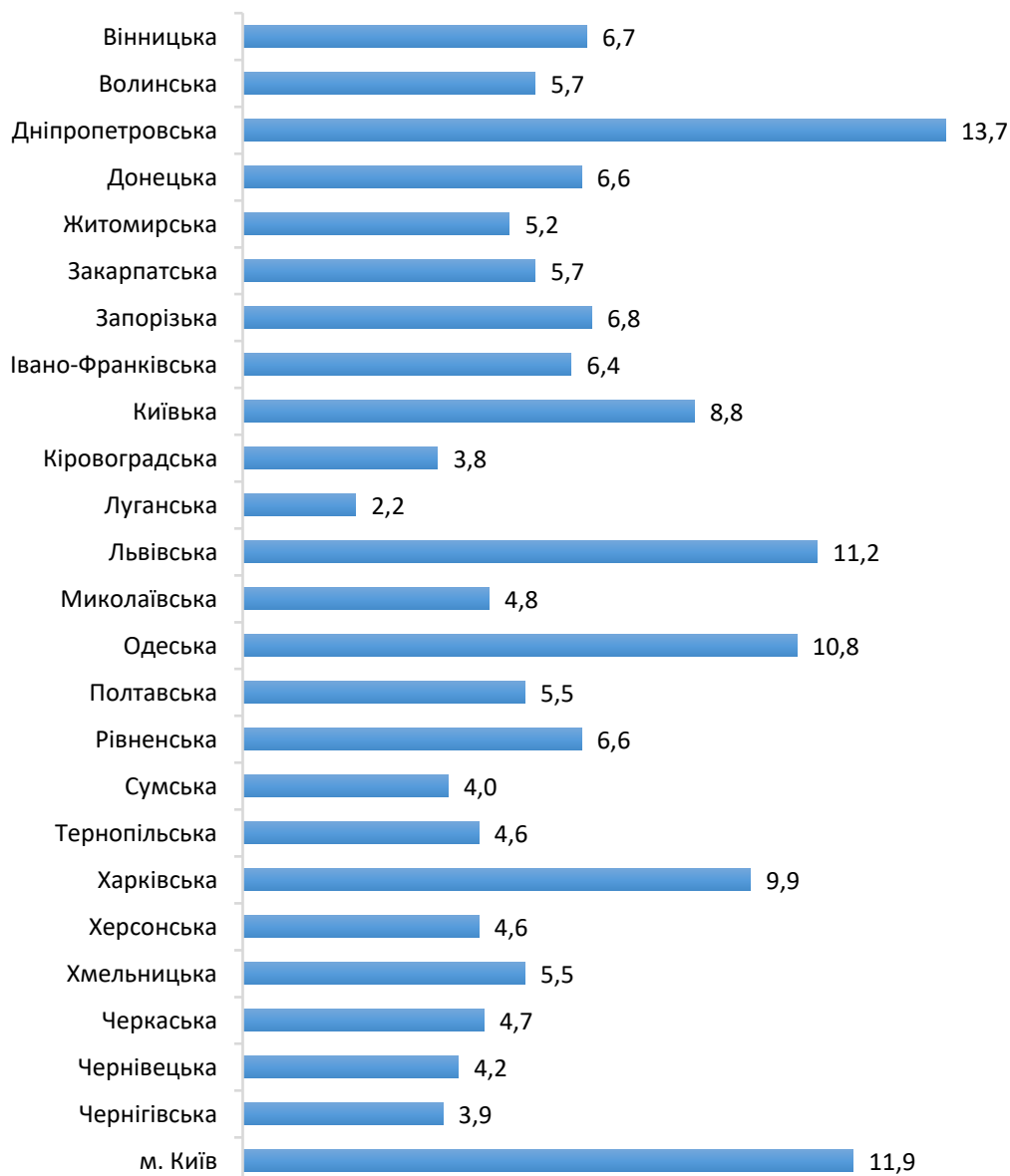

Рис. 3.12. Видатки на придбання техніки для початкової школи за регіонами, млн грн

Джерело: розпорядження Кабінету Міністрів України «Про розподіл нерозподілених видатків освітньої субвенції для територій Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, у 2017 році» від 18.12.2017 № 929-р; наказ МОН України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо використання коштів освітньої субвенції» від 19.01.2018 № 58.

Освітній простір НУШ не обмежується питаннями ергономіки. Організація нового освітнього середовища потребує широкого використання нових ІТ-технологій. На створення національної освітньої електронної платформи для розміщення навчальних ресурсів виділено 54,6 млн грн (рис. 3.13).

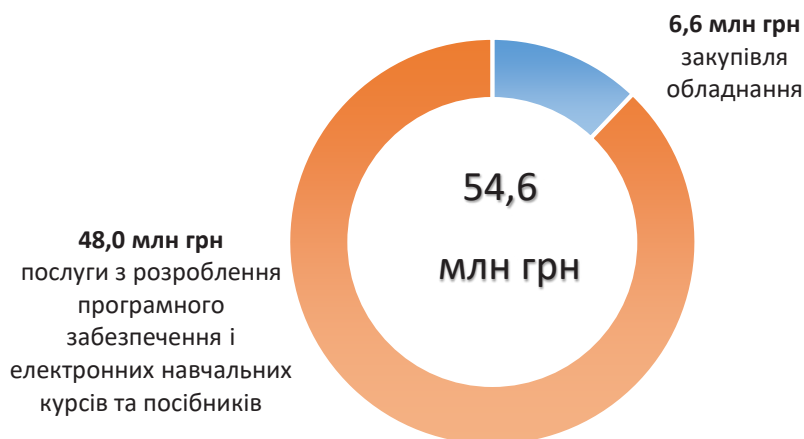

Рис. 3.13. Видатки на національну освітню електронну платформу

Джерело: Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 № 2246-19; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності навчальних закладів» від 11.04.2018 № 284; спільний наказ МОН та МФ України «Про затвердження паспорта бюджетної програми на 2018 рік» від 20.02.2018 №173/302.

Загалом у 2018 р. з державного бюджету на Нову українську школу передбачено видатки в сумі 1 млрд 905 млн грн.

3.3.2. Пілот НУШ – 100 шкіл по всій країні

У 2017/2018 н. р. у перших класах 100 закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів» від 13.07.2017 № 1028) освітній процес здійснювався в рамках дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня з теми «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти».

Метою експерименту є розроблення, наукове обґрунтування та практична перевірка навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти (ДСПО).

З метою здійснення науково-методичного супроводу експерименту створено й організовано спеціальну науково-методичну раду, до складу якої входять учені, методисти та вчителі-практики.

Розроблено тренінгові модулі для підготовки тренерів-консультантів і вчителів 200 перших класів загальноосвітніх закладів – учасників експерименту.

Проведено аналіз 25 навчально-практичних семінарів для педагогів 100 загальноосвітніх закладів – учасників експерименту, враховано зауваження та побажання учасників щодо тренінгових модулів. Група авторів створила навчально-методичний посібник «Нова українська школа: poradnik для вчителя» (за загальною редакцією Н. М. Бібік). Його електронні версії було надіслано до експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів.

З метою формування системи надання методичної допомоги для педагогів, які беруть участь в експерименті, було створено обласні творчі групи, до складу яких увійшли вчителі початкових класів, методисти, науковці; проведено консультації, круглі столи, на яких обговорювали питання організації навчально-виховного процесу: забезпечення навчально-методичною літературою для реалізації інтегрованого навчання, складання розкладу уроків, ведення шкільної документації.

За рахунок місцевих бюджетів передбачено кошти на обладнання навчального середовища. На належному рівні облаштовано робочі місця вчителів, здійснено закупівлю багатofункціональних пристроїв

3.3.3. Моніторинг упровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти

З метою оцінювання ефективності нових підходів до навчання в початковій школі Міністерством освіти і науки України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики», ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» було здійснено моніторинг процесу впровадження нового ДСПО. I етап проведено у жовтні 2017 р., II етап – у травні–червні 2018 р.

Моніторингове дослідження охопило 100 шкіл, 200 вчителів, 2000 батьків учнів та 50 тренерів – учасників експерименту впровадження нового ДСПО.

Нижче подано аналітичні дані за результатами проведеного моніторингу за період від початку експерименту (1 вересня 2017 р.) до закінчення навчального року (травень 2018 р.).

Ключовим результатом упровадження нового державного стандарту є зміни, що відбулися в навчальному процесі.

Позитивні зміни, що відбулися за результатами впровадження нового ДСПО

Директори шкіл – учасники експерименту зазначили, що за час упровадження пілотного проекту підвищився рівень фахової підготовки вчителів, зростає зацікавленість учнів у навчанні та збільшилась довіра батьків учнів до нових підходів у навчанні. Майже кожен третій директор вказав на полегшення управління школою (рис. 3.14).

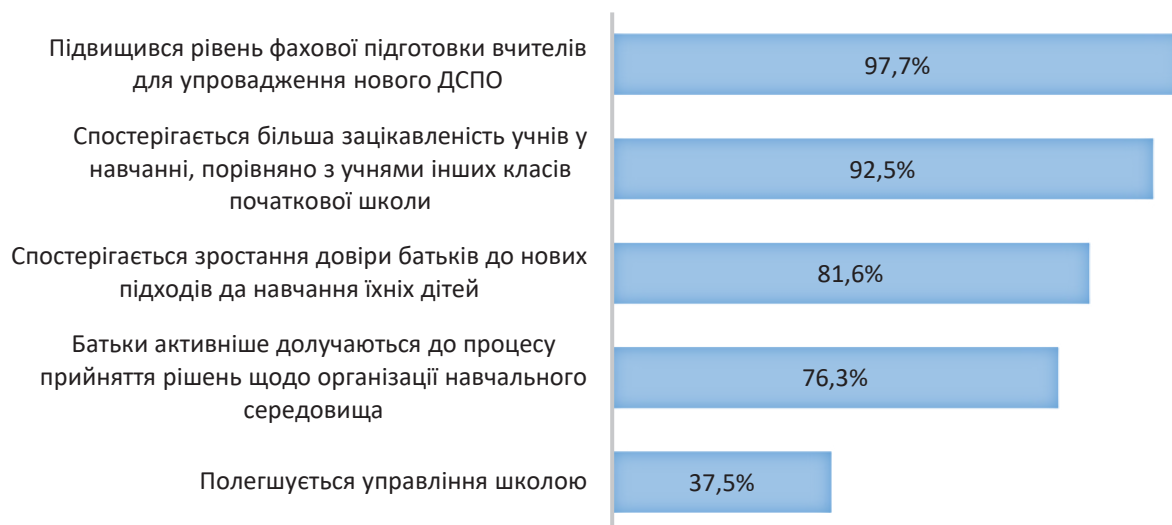

Рис. 3.14. Зміни від упровадження нового ДСПО (за відповідями директорів)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Більшість учителів уже на першому етапі моніторингу помітили прогрес у розвитку учнів у соціально-емоційній сфері, у сферах творчих здібностей, мови й мовлення (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Зміни в розвитку учнів у різних сферах за відповідями вчителів (I етап моніторингу 24 жовтня 2017 р.)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Наприкінці навчального року (II етап моніторингу) 97,5 % учителів відмітили позитивні зміни в ціннісно-мотиваційній сфері розвитку першокласників, що додалися до змін у сфері соціально-емоційній, творчих здібностей і когнітивній (рис. 3.16).

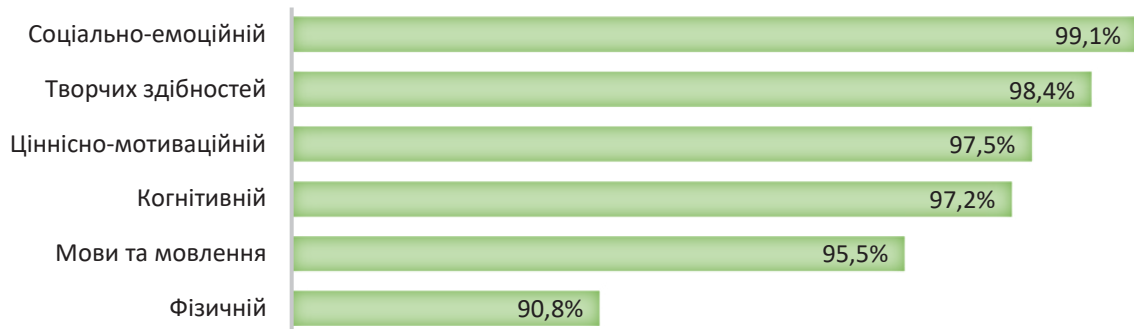

Рис. 3.16. Зміни в розвитку учнів у різних сферах за відповідями вчителів (II етап моніторингу травень – червень 2018)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Директори шкіл зазначили, що у середовищі вчителів-експериментаторів відбулися зміни у різних сферах, зокрема 99 % директорів указали на більшу обізнаність учителів у компетентнісному навчанні та на чітке розуміння щодо змін у власній діяльності, яких вимагає новий ДСПО (рис. 3.17).

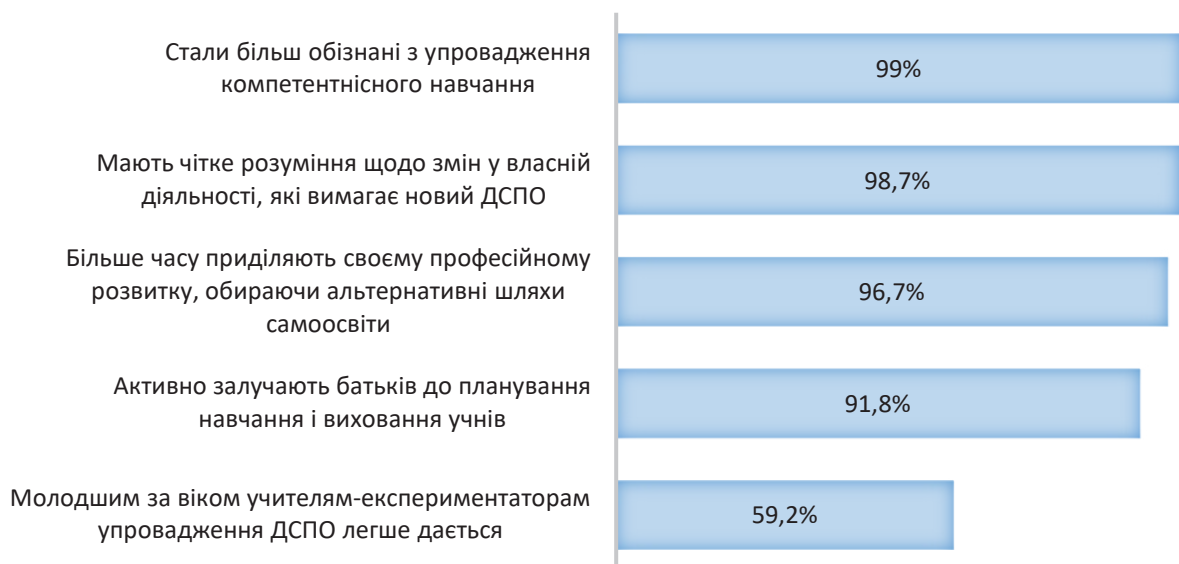

Рис. 3.17. Зміни в середовищі вчителів-експериментаторів (за відповідями директорів)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Підвищення кваліфікації вчителя початкової школи – одне з важливих завдань на шляху впровадження нового ДСПО. Для його реалізації Міністерство освіти і науки створило інституцію тренерів для вчителів-експериментаторів та організувало навчання із застосуванням сучасних форм і методів навчання. Найпопулярніші формати навчання вчителів у 2017/2018 н. р. – це тренінги та семінари, а також онлайн-тренінги.

Тренери оцінювали ступінь сприйняття вчителями інноваційних підходів до навчання за шкалою від 5 до 1, де 5 – педагоги сприймають інноваційні підходи повністю, а 1 – не сприймають інноваційні підходи повністю. На думку тренерів, у вчителів пілотних шкіл достатньо високий рівень сприйняття інноваційних підходів до навчання. Так 21,4 % тренерів оцінили сприйняття вчителями інноваційних підходів до навчання 5 ступенем, а 60,7 % – 4-м. Жоден тренер не зазначив, що ступінь сприйняття є низьким.

Для навчання учителів пілотних шкіл за новим ДСПО тренери використовували різноманітні матеріали, серед яких моніторингом визначено чотири найбільш успішні (рис. 3.18).

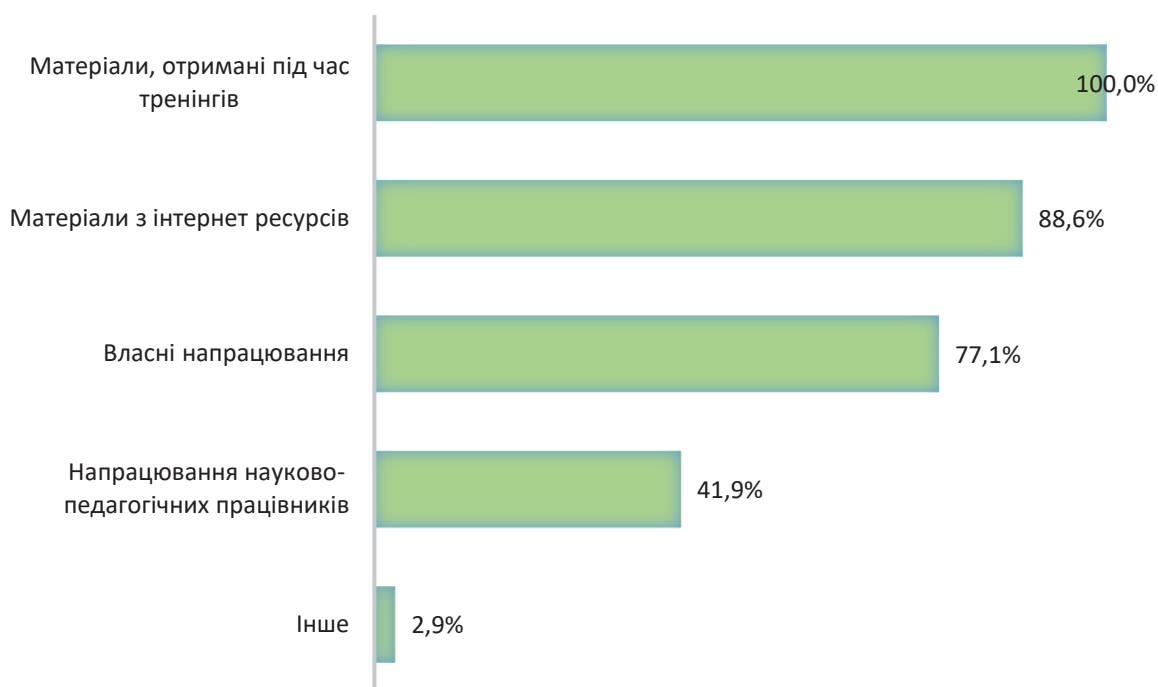

Рис. 3.18. Навчально-методичні матеріали для навчання вчителів пілотних шкіл (за відповідями тренерів)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Також 93 % учителів – учасників пілотного проекту відчували підтримку тренерів (рис. 3.19).

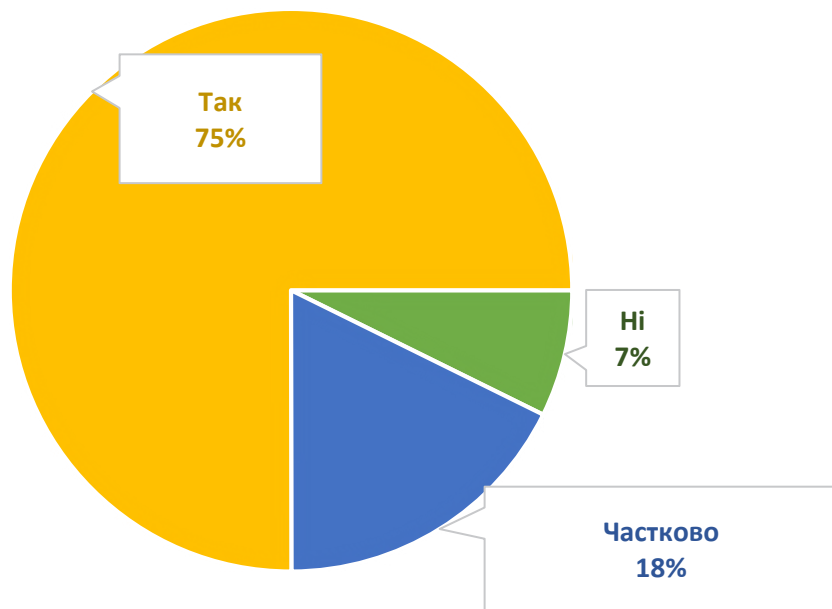

Рис. 3.19. Чи відчували підтримку тренерів (за відповідями учителів)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Відтак, інститут тренерів, започаткований МОН з метою підготовки вчителів до впровадження нового ДСПО, цілком виправдав очікування, покладені на нього.

Навчально-методичне забезпечення пілотних шкіл

Важливою складовою процесу впровадження нового ДСПО є навчально-методичне забезпечення пілотних шкіл. Моніторинг виявив певну закономірність у пріоритетах учителів щодо вибору як форм, так і засобів методичної підготовки. Так, трендовими джерелами інформації у 2017/2018 н. р. були інтернет-ресурси: онлайн-курс початкової школи EdEra, який проходили 76 % учителів, з них оцінили як «дуже корисний» майже 83 %; матеріали сайту «Нова українська школа» (www.nus.org.ua), якими скористалися майже 100 % учителів, а оцінили як «дуже корисні» 84 %; посібник «Порадник для вчителя» оцінили як «дуже корисний» 84 % учителів-респондентів. Серед методичних матеріалів особливою популярністю користуються надані ГС «Освіторія», БФ «Крок за кроком», ВФ «UNICEFF» (під час наставницьких зустрічей).

Моніторинг пілотного проекту впровадження нового ДСП зафіксував топ-5 навчальних матеріалів для підготовки до уроків (рис. 3.20).

Рис. 3.20. Топ-5 навчальних матеріалів, які використовують учителі для підготовки до уроків

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Майже всі вчителі використовують теми, запропоновані Модельною навчальною програмою, яка містить рекомендації щодо планування єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти. Близько третини

вчителів-новаторів (31,4 %) користується темами, розробленими самостійно (рис. 3.21).

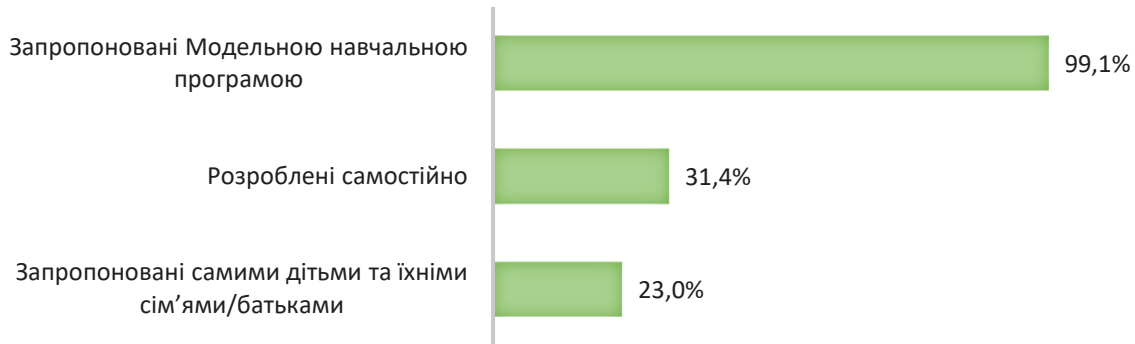

Рис. 3.21. Теми, які використовують учителі під час формування тематичного планування

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Серед учителів – учасників пілотного проекту великий відсоток креативно налаштованих фахівців, які мають власне бачення змістового наповнення освітніх програм, або вже використовують власні напрацювання в роботі. Більше половини педагогів (55 %), за їхніми відповідями, цілком готові до розробки власних освітніх програм (рис. 3.22).

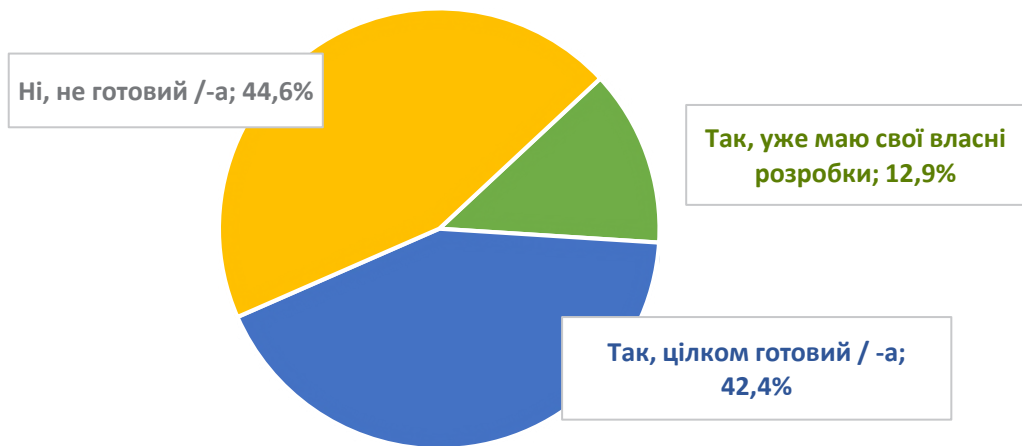

Рис. 3.22. Готовність учителів до розробки власних освітніх / модельних програм

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Одним із викликів при впровадженні нового Держстандарту початкової школи є визначення підходів до оцінювання усіх видів діяльності учнів перших класів.

Більша частка директорів указала на те, що вчителі використовують оціночні судження або словесні характеристики. Тільки 1,3 % директорів зазначили, що педагоги використовують власну розроблену шкалу балів (рис. 3.23).

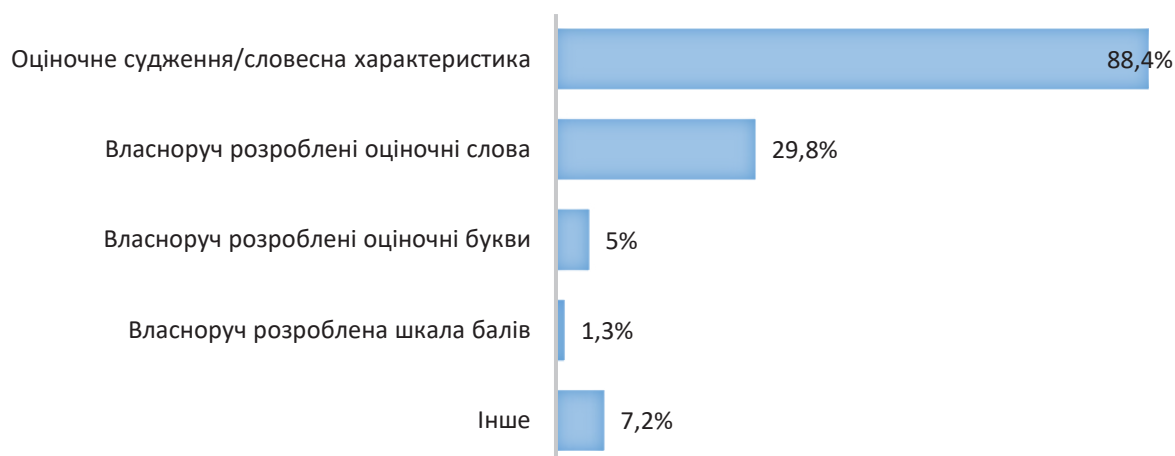

Рис. 3.23. Підходи до оцінювання успішності учнів (за відповідями директорів)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

I етап моніторингу показав, що більшість учителів використовували ігрові підходи під час організації навчання учнів. Проте II етап моніторингу засвідчив, що 82 % учителів відійшли від ігрової методики і в 2018 р. використовували інтегровано-предметні підходи (рис. 3.24).

I етап моніторингу 24 жовтня 2017 р.

II етап моніторингу травень–червень 2018 р.

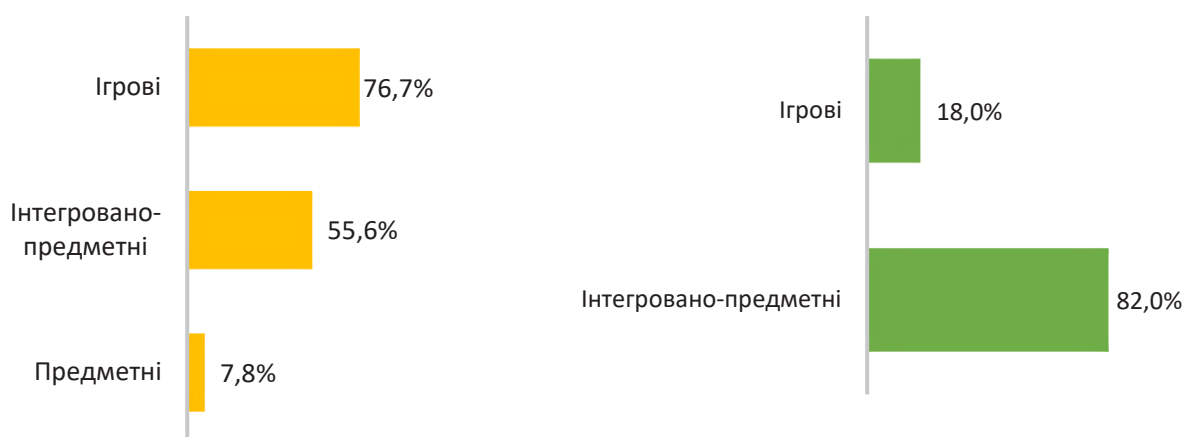

Рис. 3.24. Підходи, які використовують учителі під час організації навчання учнів

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Матеріально-технічне забезпечення пілотного проекту НУШ

Протягом першого року пілотування нового ДСПО відбулися вагомі зміни в рівні забезпечення експериментальних класів засобами навчання. Спостерігається позитивна динаміка комплектування класів усіма видами наочно-дидактичних матеріалів, різноманітних навчальних наборів тощо.

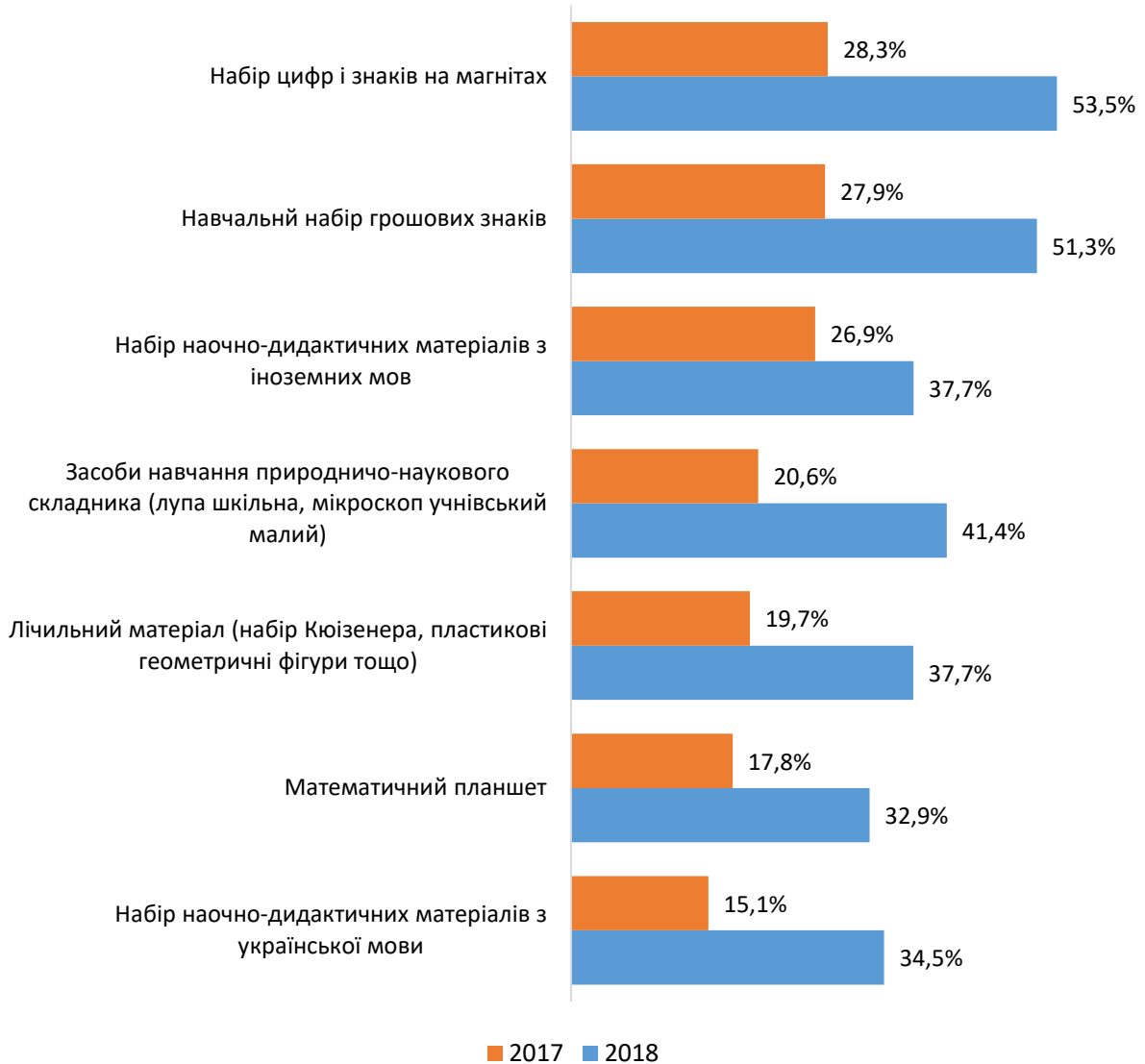

Рис. 3.25. Рівень забезпечення засобами навчання

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

На рис. 3.25 показано зростання рівня забезпечення засобами навчання у 2018 р. порівняно з 2017 р. – удвічі майже за всіма позиціями.

Найкраще вчителі забезпечені принтерами та комп'ютерами (рис. 3.26).

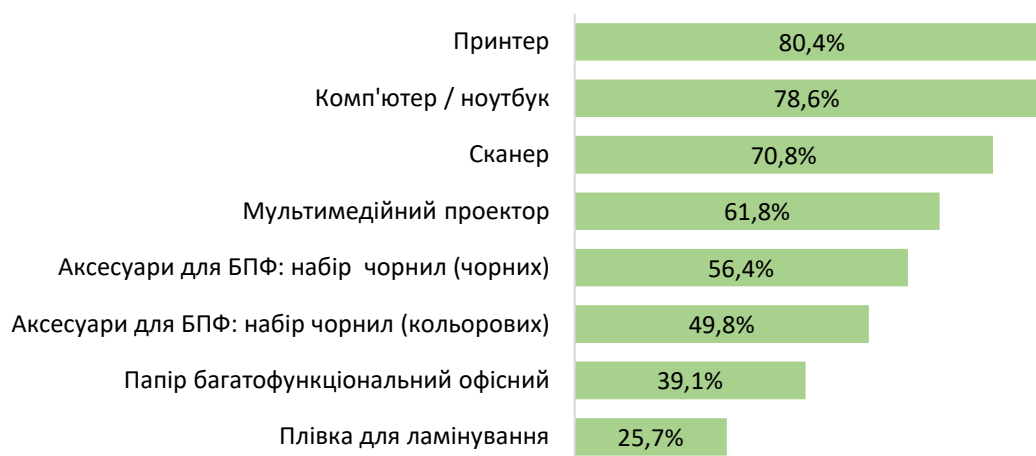

Рис. 3.26. Рівень забезпечення оргтехнікою

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Додаткові кошти, виділені протягом 2017/2018 н. р. на підтримку пілотного проекту, в основному спрямовувались на придбання додаткового обладнання кабінетів початкової школи (80 %), ремонт кабінетів (3 %), премії та грошові винагороди вчителям-експериментаторам (10 %), різне (7 %).

Зі 100 шкіл – учасників експерименту 18 є опорними (рис. 3.27). Зокрема, у Тернопільській області опорними закладами є 3 з 4 шкіл – учасників експерименту.

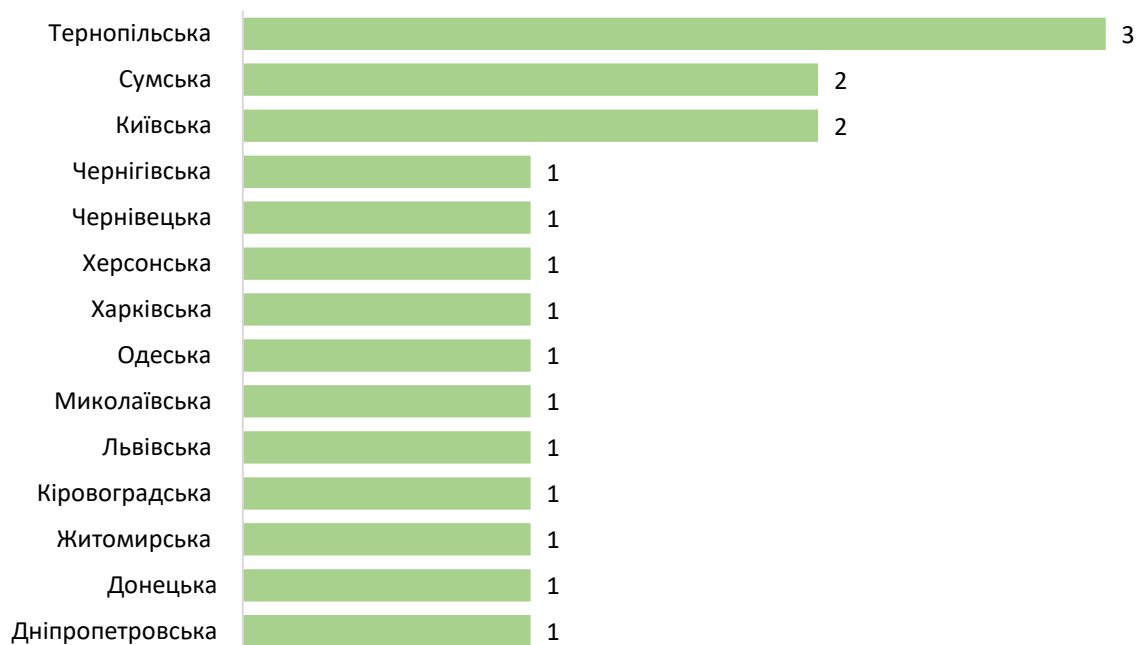

Рис. 3.27. Опорні школи – учасники експерименту

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Нова українська школа і батьки учнів перших класів

Моніторинг пілотного проекту дослідив ставлення батьківського загалу до впровадження Державного стандарту початкової освіти. Загалом було опитано та проаналізовано відповіді 1 158 батьків учнів, які навчалися в перших класах 100 пілотних шкіл. У цілому вони позитивно ставляться до запроваджених змін. Невелика частка респондентів (12 %) висловила нейтральне ставлення (рис. 3.28).

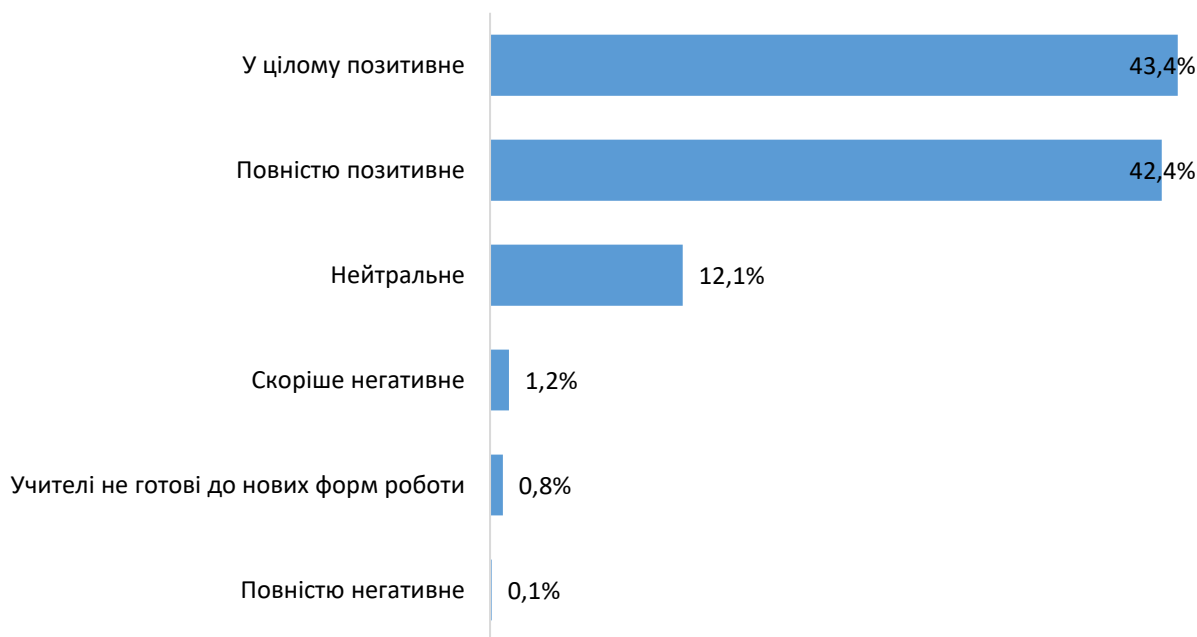

Рис. 3.28. Розподіл відповідей батьків учнів щодо ставлення до змін у початковій освіті

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Високим є рівень обізнаності батьків щодо змісту Концепції «Нова українська школа» – 94 %.

Аналіз очікувань батьків від оновлення змісту початкової школи рейтингується за такими показниками: 78 % батьків сподіваються, що дитина отримає якісну освіту; 69,1 % бажають, щоб дитина набула вмінь навчатися та пізнавати світ упродовж життя; 60,7 % вважають важливим розвиток талантів і здібностей дитини за підтримки вчителя. Найважливішими принципами співпраці школи і родини батьки вважають наступні: рівноправне партнерство між школою і батьками (88,1 %), гуманізація взаємин педагогів і батьків (76,9 %), пріоритетність родинних цінностей виховання (66,3 %) (рис. 3.29).

Рис. 3.29. Розподіл відповідей батьків учнів за принципами, на яких, на їхню думку, повинна будуватися співпраця школи і родини

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Батьки першокласників позитивно реагують на участь шкіл, де навчаються їхні діти, у пілотному проекті.

Серед засад виховання і навчання, закладених у зміст нового Державного стандарту початкової освіти, батькам учнів найбільше імпонує принцип радості пізнання та розвитку особистості. 88 % батьків, відповідаючи на питання «за якими принципами повинна будуватися співпраця школи і родини?», обрали відповідь «рівноправне партнерство «школа і родина учня».

Батьки учнів загалом на досить високому рівні оцінюють відповідність обладнання класів. Серед пропозицій, висловлених ними, найчастіше звучить необхідність доукомплектування класних кімнат навчальними центрами з математики.

Моніторинг упровадження нового Державного стандарту початкової освіти зафіксував певні тенденції, позитивну динаміку низки досліджуваних показників і дозволив зробити висновки, що це упровадження супроводжувалось рядом позитивних наслідків. Серед них:

- підвищення рівня фахової підготовки вчителів;
- зростання обізнаності вчителів щодо суті компетентнісного навчання;
- підвищення зацікавленості учнів у навчанні;
- зафіксовано значні позитивні зміни в розвитку учнів у багатьох сферах;
- зростання довіри батьків до НУШ;
- 42 % учителів цілком готові до розробки власних освітніх / модельних програм;
- 13 % учителів уже мають власні розробки освітніх / модельних програм;
- 76,3 % учителів проходили/проходять онлайн-курс початкової школи EdEra, із них 82,6 % оцінили ресурс як дуже корисний;

- 99,7 % учителів користуються матеріалами сайту Нова українська школа, із них 84,1% оцінили матеріали як дуже корисні;
- 84,1 % учителів оцінили «Порадник для вчителя» як дуже корисний;
- найбільш успішні методи моніторингу діяльності вчителя для тренерів – спостереження за діяльністю вчителя з подальшим зворотним зв'язком та спілкування з учнями;
- 93 % учителів відчували підтримку тренера;
- 88,4 % учителів при оцінюванні успішності учнів використовували оціночне судження / словесну характеристику;
- 82 % учителів використовували інтегровано-предметні підходи до організації навчання учнів;
- 48 % директорів і 25 % учителів указали, що обладнання класних кімнат повністю відповідає вимогам нового ДСПО;
- 34,7 % директорів зазначили, що школа отримує достатню фінансову підтримку;
- 79,4 % директорів використовують додаткові кошти на навчальне обладнання кабінетів;
- 80,4 % пілотних класів забезпечені принтером, 78,6 % – комп'ютером/ноутбуком, 70,8 % – сканером;
- у другому півріччі 2017/2018 н. р. значно зріс рівень забезпечення засобами навчання в порівнянні з жовтнем 2017 р. (I етап).

3.3.4. Забезпечення підручниками учнів перших класів Нової української школи

З метою реалізації Закону України «Про освіту» розроблено Державний стандарт початкової освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87), яким задекларовано вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні початкової школи.

Державний стандарт початкової освіти передбачає поділ програм на два цикли, які враховують особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей: I цикл – 1–2 класи; II цикл – 3–4 класи.

Проекти освітніх програм для 1–2-х класів закладів загальної середньої освіти розроблено відповідно до наказу Міністерства «Про створення робочих груп із розроблення навчальних програм для Нової української школи» від 16.08.2017 № 1182.

Відповідно до рішення Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол від 22.02.2018 № 2/2-2) наказом МОН від 21.03.2018 № 268 затверджено дві типові освітні програми:

Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко 1–2 класи;

Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна 1–2 класи.

Окремо розроблено навчальні програми для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини, які можуть використовуватись як освітній компонент під час реалізації будь-якої типової/освітньої програми.

Типові навчальні програми з мови та літератури корінних народів і національних меншин України для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою корінного народу або національної меншини є складовою типової/освітньої програми та базуються на відповідних ключових європейських компетентностях: уміння вчитися впродовж життя, спілкуватися державною українською і рідною мовами, спілкуватися іноземними мовами, застосовувати природничі науки і технології, використовувати математичні, інформаційно-комунікаційні, соціальні і громадянські, здоров'язбережувальні, загальнокультурні і підприємницькі компетентності.

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві в цілому і в системі освіти зокрема, вимагають нових підходів до освіти і виховання майбутнього покоління та висувають нові вимоги до підручника як основного засобу навчання.

У Концепції «Нова українська школа» задекларовано, що основними в педагогічній концепції сучасного підручника є ідея компетентнісного підходу й особистісно зорієнтованого навчання.

Зміст підручника має забезпечувати зв'язок із вимогами життя, бути спрямованим на формування особистості школяра, розвиток його здібностей та обдарувань. Мова підручника повинна відповідати можливостям засвоєння учнями певної вікової категорії.

З метою реалізації нового Державного стандарту початкової освіти, який конкретизований у Типових освітніх програмах, у 2018 р. було організовано та проведено конкурсний відбір підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти (далі – Конкурс). Конкурс проводився відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02 квітня 2018 року № 310 «Про проведення конкурсного відбору проектів підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти» та Положення про конкурсний відбір проектів підручників для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти (далі – Положення), затвердженого наказом Міністерства освіти і

науки України від 16 березня 2018 року № 248 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26 березня 2018 року за № 359/31811.

Видавництвами й авторами подано 103 проекти підручників.

Склад конкурсних комісій відбору проектів підручників затверджено наказом МОН від 12 квітня 2018 р. № 347. Експертами конкурсних комісій здійснено науково-методичну, психолого-педагогічну, дизайнерську та антидискримінаційну експертизи електронних версій підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти, поданих на конкурс.

За підсумками роботи конкурсних та апеляційної комісії конкурсу порушено клопотання перед колегією Міністерства освіти і науки України про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» 95 підручникам для 1 класу закладів загальної середньої освіти.

На виконання Закону України «Про освіту», Положення про конкурсний відбір проектів підручників, з метою організації прозорого вибору та замовлення закладами освіти підручників для 1, 5, 10 класів Міністерством освіти і науки України розроблено ряд заходів щодо організації вибору та замовлення підручників закладами освіти в 2018 році (наказ МОН від 13.04.2018 р. № 356).

Відкритість і прозорість конкурсного відбору підручників забезпечувалась розміщенням фрагментів їх оригінал-макетів у електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Відповідно до Положення на II етапі Конкурсу конкурсні комісії підсумовували узагальнені результати вибору проектів підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти за фрагментами електронних версій їх оригінал-макетів з кожної назви підручника, які надійшли від департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій.

Аналіз результатів пропозицій конкурсних комісій на II етапі Конкурсу дав можливість зробити такі висновки:

- 39 назв підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти запропоновано включити до переліку підручників, що друкуватимуться за кошти державного бюджету.

- 29 назв підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти пропонувалося включити до переліку підручників, що друкуватимуться за кошти державного бюджету, за умови надання видавництвом до ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» гарантійного листа про фінансування різниці між запропонованою видавництвом вартістю такого підручника і середньою вартістю підручника, що зазначена у паспорті бюджетної програми на відповідний рік.

Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти учнів, що навчаються мовами національних меншин (польська, російська, румунська/молдовська, угорська), і з метою ефективного використання коштів державного бюджету спеціалізованим видавництвам запропоновано здійснити переклад 15 назв підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти: «Математика», «Я досліджую світ», «Мистецтво» мовами національних меншин.

3.3.5. Забезпечення ігровими наборами учнів перших класів закладів загальної середньої освіти (проект LEGO)

Міністерство освіти і науки України співпрацює із The LEGO Foundation (королівство Данія) з моменту підписання у 2010 р. Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом The LEGO Foundation. Відповідно до положень вищезазначеного Меморандуму в 2018/2019 н. р. всі перші класи закладів загальної середньої освіти (близько 17 тисяч шкіл з усієї України) будуть безкоштовно забезпечені ігровими наборами LEGO, які допоможуть впроваджувати ігрові та діяльнісні методи навчання в освітній процес (рис. 3.30).

LEGO Play Box

LEGO Six Brix

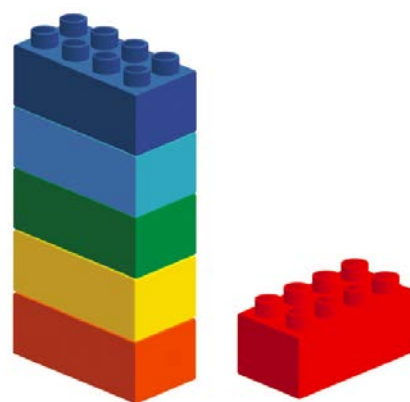

Рис. 3.30. Ігрові набори LEGO

Побудовано Департаментом загальної середньої та дошкільної освіт МОН України.

Також тренери The LEGO Foundation допомогли українським педагогам опанувати методики для ефективного використання конструкторів у навчанні. Було проведено тренінги для 1 150 тренерів Нової української школи, додатково протягом червня–серпня 2018 р. заплановано тренінги для 3 500 учителів, які навчатимуть першачків у 2018/2019 н. р.

У березні 2018 року ігровими наборами LEGO вже забезпечено 100 пілотних закладів загальної середньої освіти та 25 обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Подальше отримання ігрових наборів LEGO відбувається за встановленим графіком у чотири етапи: червень 2018 року, вересень 2018 року, листопад 2018 року, квітень 2019 року (рис. 3.31).

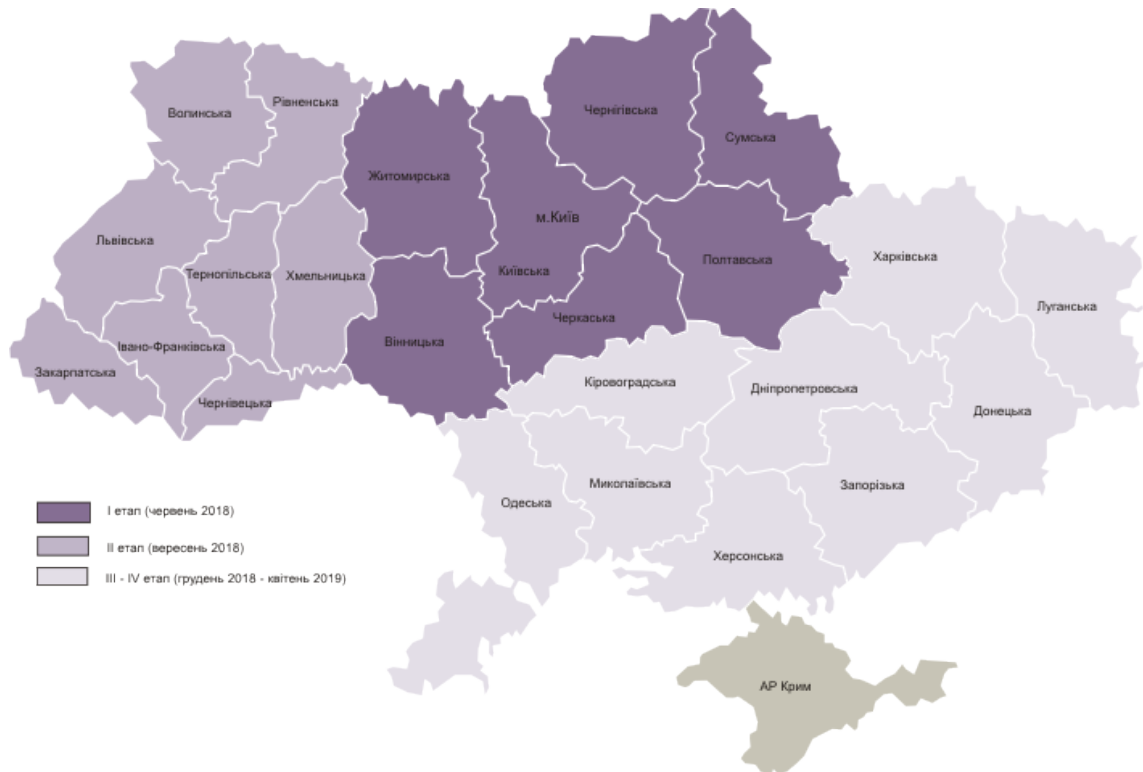

Рис. 3.31. Етапи отримання ігрових наборів LEGO

Побудовано Департаментом загальної середньої та дошкільної освіт МОН України.

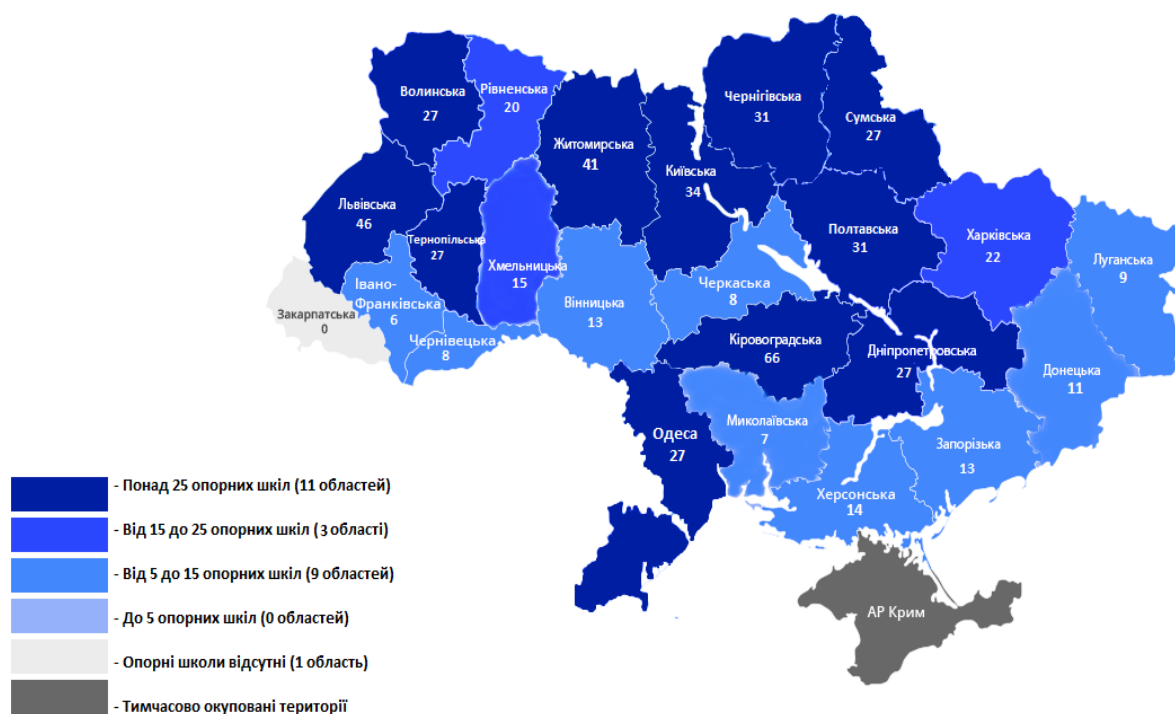
3.4. Реалізація рівного доступу до якісної освіти

3.4.1. Розвиток опорних шкіл

Створення опорних шкіл (ОШ) – ініціатива, тісно пов’язана як з необхідністю підвищення якості освіти, так і з процесом децентралізації влади; відображає зростаючий вплив громад на важливі складові умов життя населення сільських територій. Організація опорних шкіл сприяє забезпеченню рівного доступу до якісної освіти дітей, що проживають у сільській місцевості і донедавна відвідували школи з низькою наповнюваністю, де один учитель викладав декілька навчальних предметів,

що призводило до зниження якості провадження освітньої діяльності та неефективності функціонування шкільної мережі. Відповідно до місцевих реалій оптимізація шкільної мережі відбувається шляхом реорганізації закладів освіти, створення освітніх округів, опорних шкіл і філій.

Опорні школи вперше з'явилися в Україні у вересні 2016 року в кількості 137. Станом на 01.06.2018 р. (за оперативною інформацією МОН) функціонує 530 опорних шкіл, 986 філій, з них в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) – 224 ОШ і 405 філій відповідно. Таким чином, кількість опорних шкіл за два роки суттєво збільшилась – на 280 % (рис. 3.32).

**Рис. 3.32. Мережа опорних шкіл за регіональним розподілом
(станом на 01.06.2018 р.)**

Побудовано Департаментом загальної середньої та дошкільної освіт МОН України.

Кількість учнів, що навчаються в опорних школах – 232 298, з них в ОТГ – 106 319 осіб, або 46 % від загальної кількості учнів опорних шкіл.

Вісімнадцять опорних шкіл з різних регіонів України є учасниками Всеукраїнського експерименту процесу впровадження нових підходів до навчання у початковій школі в рамках реалізації Концепції «Нова українська школа» (упровадження нового Державного стандарту початкової освіти) (рис. 3.33).

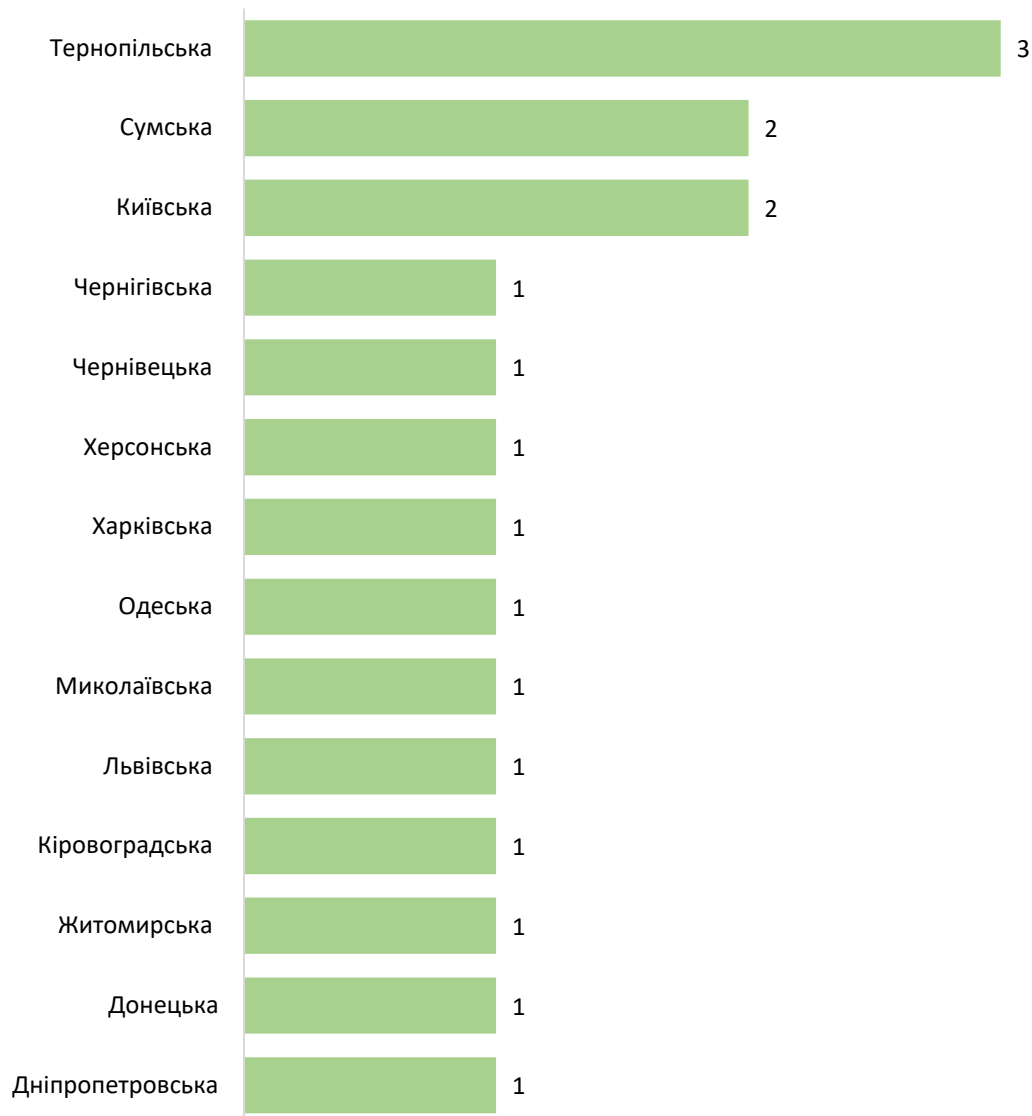

Рис. 3.33. Опорні школи – учасники експерименту

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Значна кількість учнів, понад 42,2 тис. осіб, довозиться до опорних шкіл. Для підвезення дітей закуплено 833 шкільні автобуси, проте потреба у шкільних автобусах ще не задоволена.

Робота з модернізації мережі шкіл в областях продовжується і трансформується відповідно до процесу створення об'єднаних територіальних громад.

Упродовж 2017/2018 н. р. мережа опорних шкіл зросла майже на 18 %, філій – на 10 % (рис. 3.34).

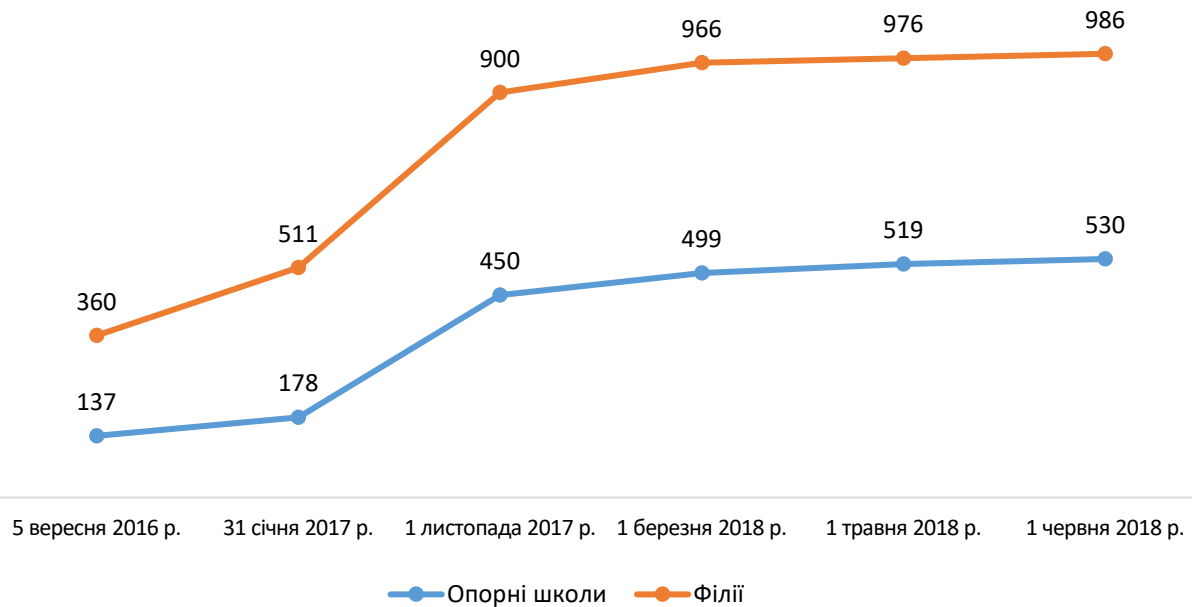

Рис. 3.34. Динаміка розвитку мережі опорних шкіл і філій в Україні (2016/2017–2017/2018 н. рр.)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Упродовж 2017/2018 н. р. мережа опорних шкіл, підпорядкованих ОТГ, зростає до 42 % від їх загальної кількості (рис. 3.35).

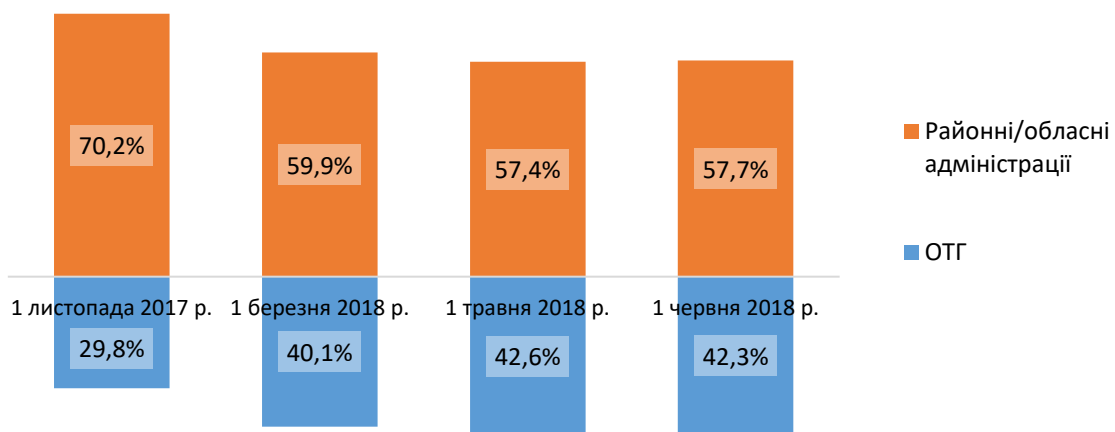

Рис. 3.35. Динаміка створення опорних шкіл за типом засновника (2017–2018 рр.)

Складено за даними ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Станом на 1 червня 2018 р за кількістю опорних шкіл, що функціонують, лідирують Кіровоградська (66), Львівська (46), Житомирська (41) і Київська (34) області. Активно розвивається мережа опорних закладів Чернігівської області (кількість опорних шкіл збільшилася в 15,5 разів порівняно з 2016 р.), Одеської області (у 13,5 разів), Полтавської області (у 10 разів). Жодного опорного закладу освіти не створено у Закарпатській області (рис. 3.36).

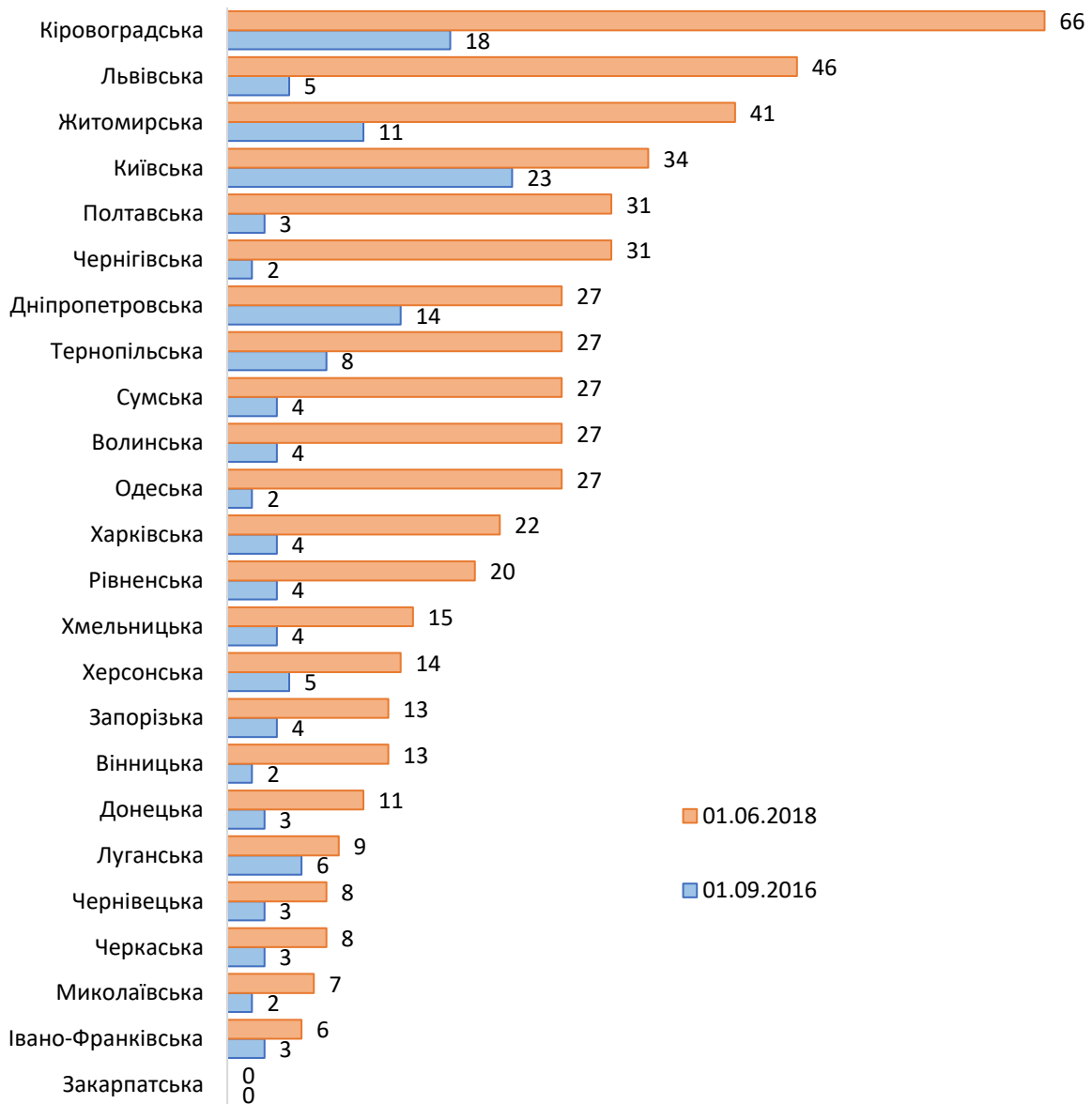

Рис. 3.36. Динаміка формування мережі опорних закладів освіти у розрізі областей

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Регіональний розподіл опорних шкіл та їхніх філій подано на рис. 3.37.

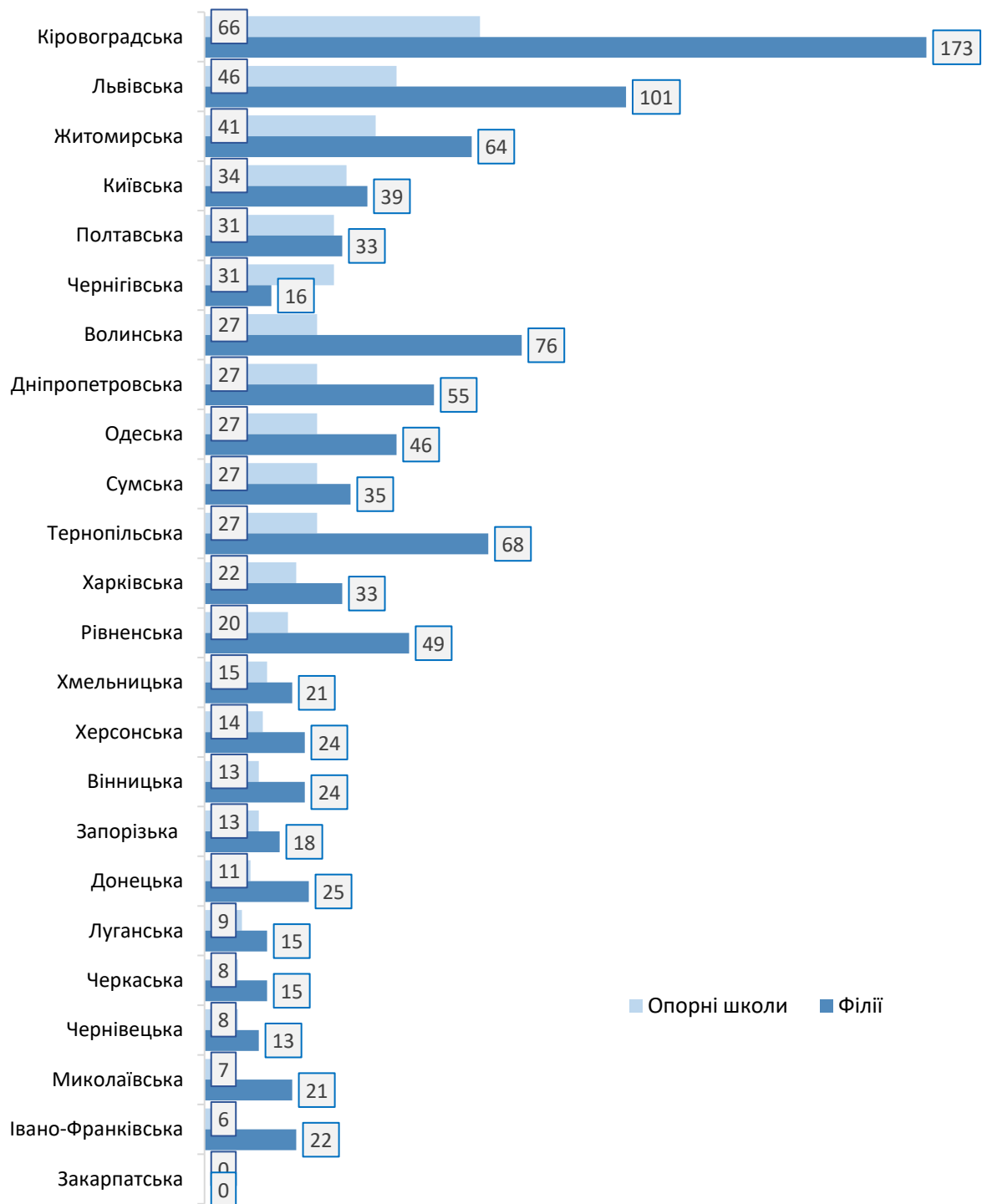

Рис. 3.37. Мережа опорних шкіл із філіями за регіонами (станом на 01.06.2018 р.)

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Одним із найбільших логістичних викликів від початку впровадження мережі опорних закладів залишається якість доріг у сільській місцевості, якими підвозяться учні і вчителі до закладу освіти. За даними МОН України, станом на 2017/2018 н. р. найбільший відсоток доріг у незадовільному стані – у Дніпропетровській області. Водночас у Кіровоградській області, де найбільша кількість опорних шкіл (66), лише 8,9 % доріг потребують ремонту (рис. 3.38).

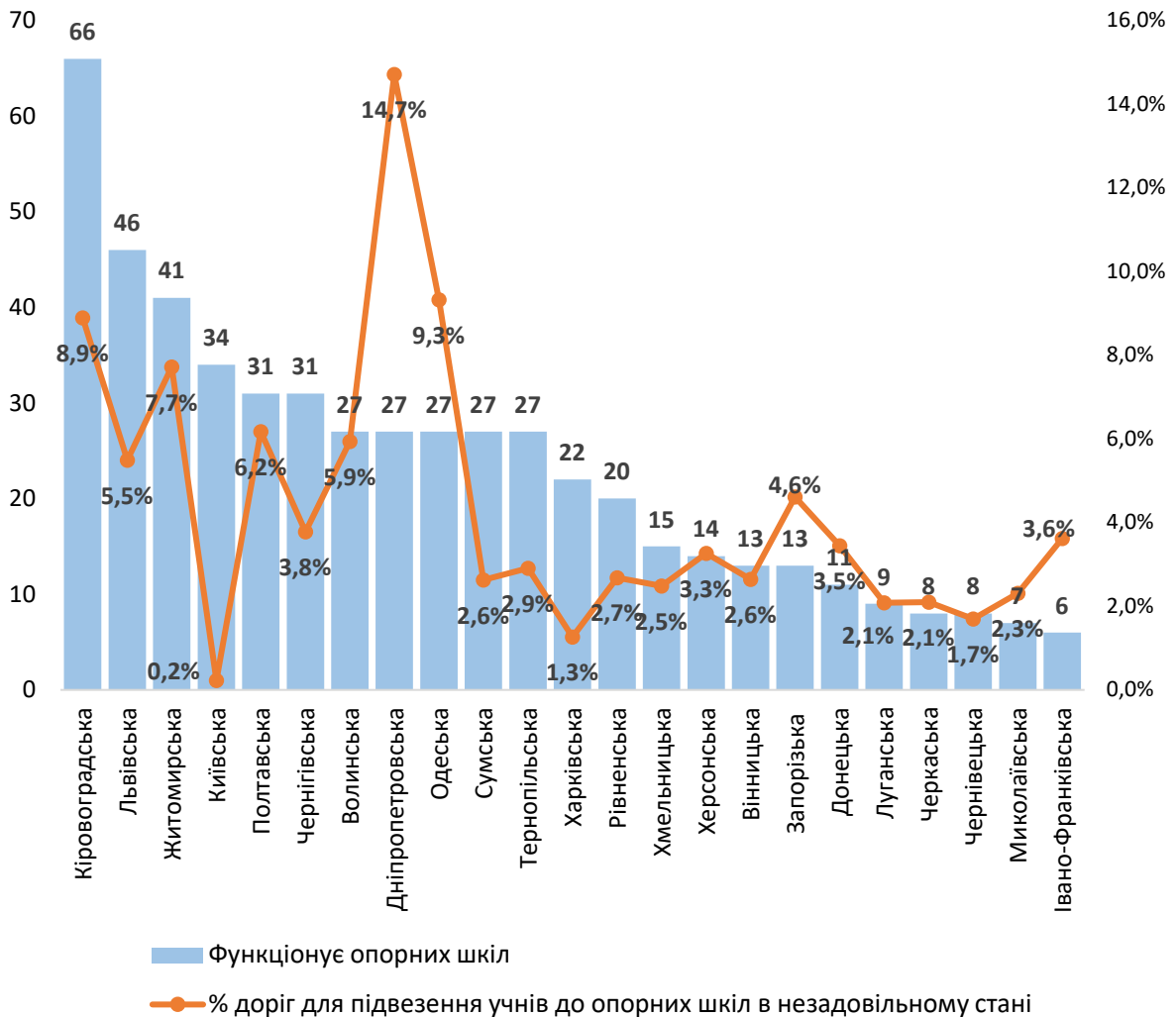

Рис. 3.38. Порівняння кількості опорних шкіл і якості доріг, по яких довозяться учні в розрізі регіонів

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Упродовж 2017/2018 н. р. мережа опорних шкіл загалом зроста на 15 %, синхронно зростала і кількість автобусів, що підвозять учнів і вчителів до місця навчання і роботи, вона збільшилась на 18 % (рис. 3.39).

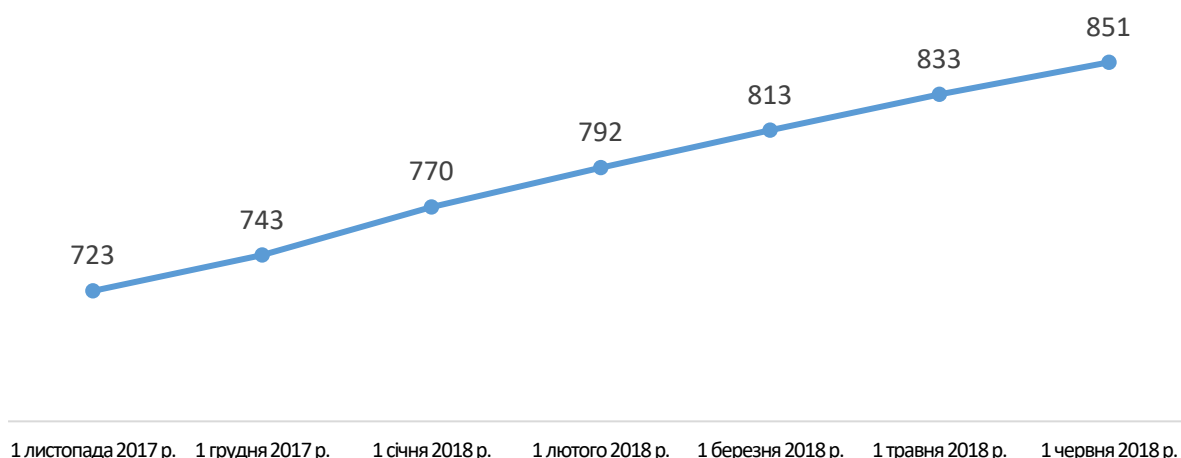

Рис. 3.39. Наявність автобусів у динаміці 2017/2018 н. р.

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

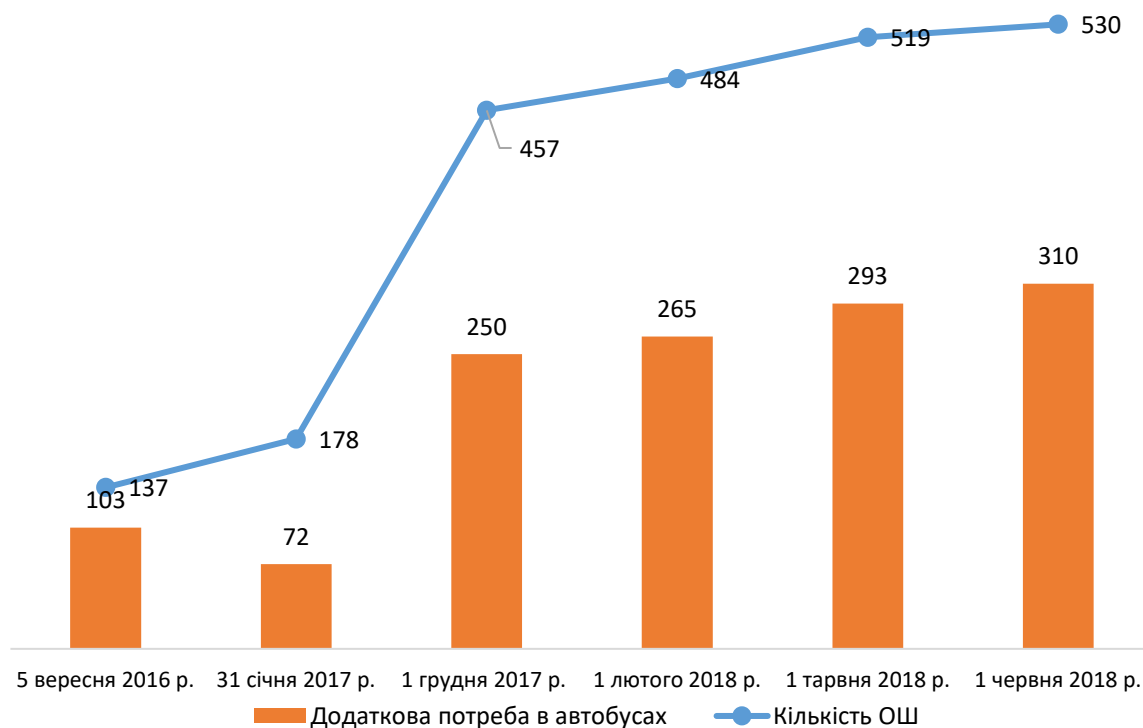

Рис. 3.40. Порівняння кількості опорних шкіл та потреби в автобусах

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Потреба в закупівлі автобусів для підвозу учнів і вчителів залишається актуальною. Станом на 1 червня 2018 року за наявності 530 опорних закладів освіти існувала потреба у 310 автобусах, з них – 155 для ОТГ (рис. 3.40).

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти усім особам, у тому числі учням з особливими освітніми потребами, – одна з умов успішного функціонування української освіти. Процес інтегрування дітей з особливими потребами в освітній простір опорних шкіл демонструє позитивну динаміку (рис. 3.41). З цією метою на базі опорних шкіл організовано класи з інклюзивним навчанням.

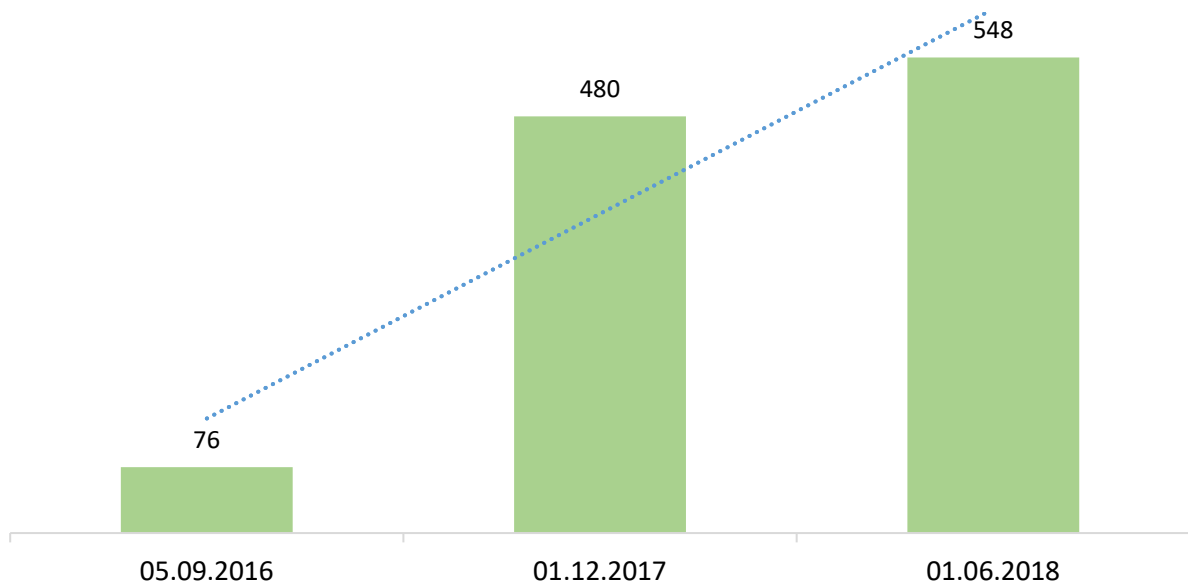

Рис. 3.41. Динаміка кількості класів з інклюзивним навчанням

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Кількість класів з інклюзивним навчанням збільшилася за період з вересня 2016 р. по червень 2018 р. в понад 7 разів.

На сьогодні в опорних школах у 548 класах з інклюзивним навчанням здобувають освіту 990 учнів з особливими освітніми потребами. Найбільша кількість учнів з особливими освітніми потребами на один інклюзивний клас спостерігається у Кіровоградській, Житомирській, Харківській, Хмельницькій областях (рис. 3.42).

Розвиток системи опорних шкіл здійснюється синхронно із перебігом реформи децентралізації, про що свідчить динаміка збільшення мережі опорних шкіл в ОТГ. Цей процес сприяє рівному доступу до якісної освіти дітей, що проживають у сільській місцевості, забезпечує оптимізацію шкільної мережі, створює передумови для успішного впровадження освітніх реформ, передбачених «Новою українською школою».

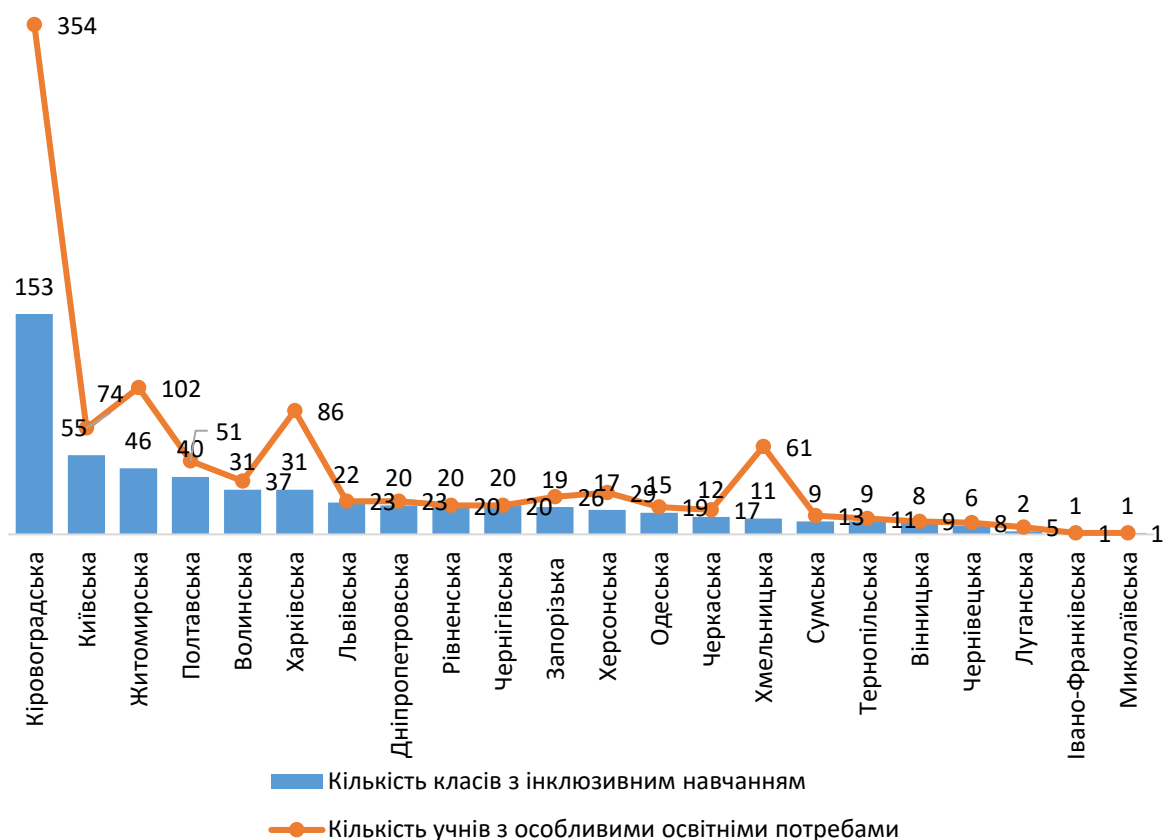

Рис. 3.42. Співвідношення кількості класів з інклюзивним навчанням та кількості учнів з особливими освітніми потребами, у розрізі областей

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

3.4.2. Інклюзивна освіта. Інклюзивно-ресурсні центри

Інклюзивна освіта є одним із пріоритетних стратегічних напрямків діяльності Міністерства освіти і науки України та спрямована на реалізацію прав дітей з особливими освітніми потребами на здобуття якісної освіти, всебічний розвиток, підготовку до активної участі у житті суспільства. З 2017 р. розвиток інклюзивної освіти увійшов до пріоритетних напрямів «Нової української школи».

У 2017/2018 н. р. впровадження інклюзивного навчання здійснювалось на виконання Закону України «Про освіту», «Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р., доручення

Прем'єр-міністра України від 04.05.2017 № 15455/6/1-17 до пункту 2 розділу II Протоколу першого засідання Національної ради реформ на тему: «Освіта, безпека та благополуччя дітей як пріоритет розвитку країни» від 31 березня 2017 року.

У 2017/2018 н. р. порівняно з 2016/2017 н. р. майже на 72 % збільшилася кількість учнів в інклюзивних класах (з 4 180 до 7 179 осіб). За той же період майже на 73 % зросла кількість шкіл з інклюзивним навчанням – з 1 518 до 2 620 закладів (рис. 3.43).

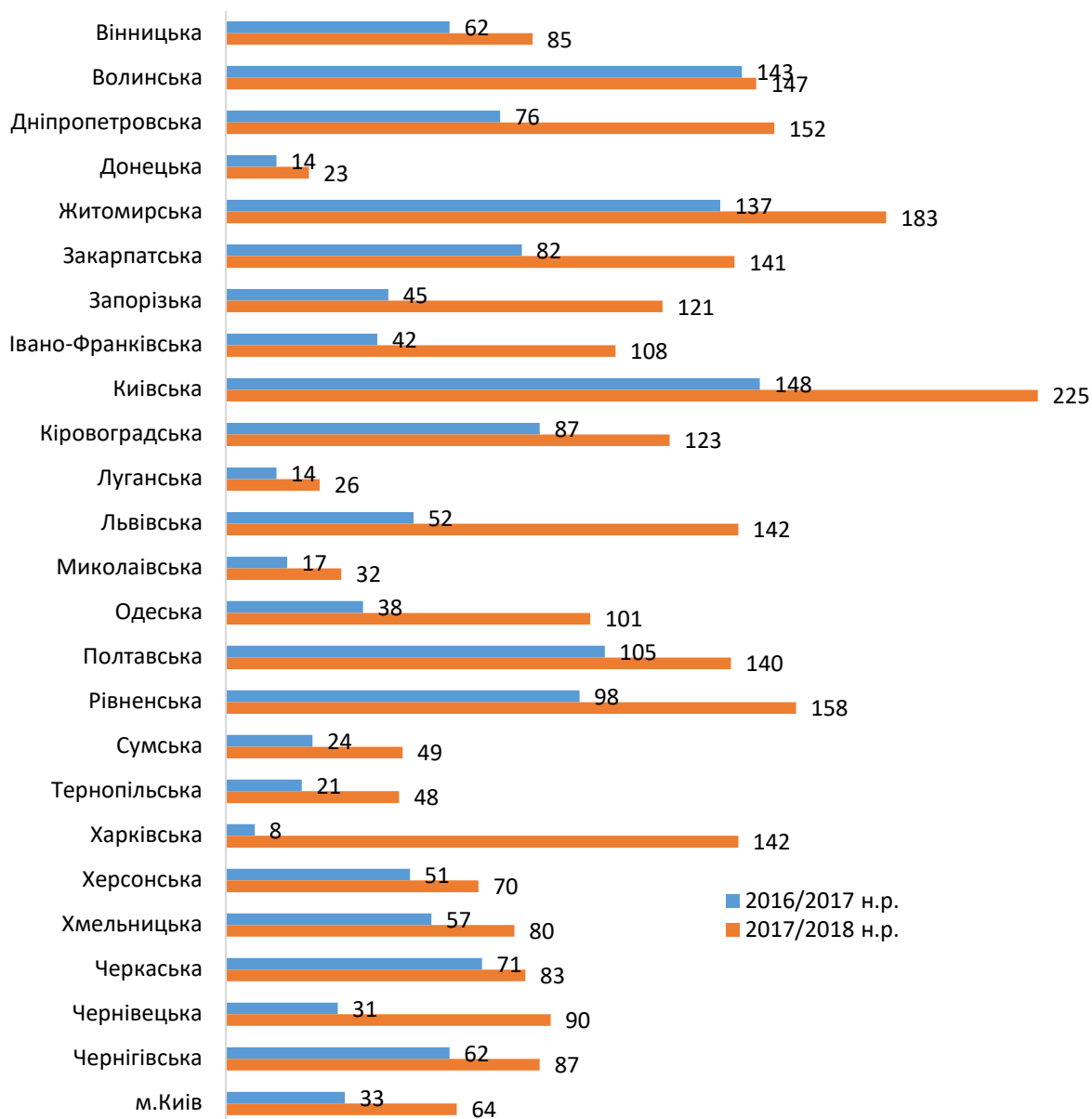

Рис. 3.43. Динаміка збільшення кількості шкіл, які мають інклюзивні класи (2016/2017–2017/2018 н. рр.), регіональний розріз

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України.

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Станом на 2017/2018 н.р. у порівнянні з аналогічними показниками попереднього навчального року більш ніж на 85 % зросла кількість класів з інклюзивним навчанням – з 2 715 до 5 033 класів (рис. 3.44). У Харківській області кількість класів збільшилася в 11 разів, тоді як в Миколаївській та Луганській областях показники залишилися найнижчими загалом по Україні.

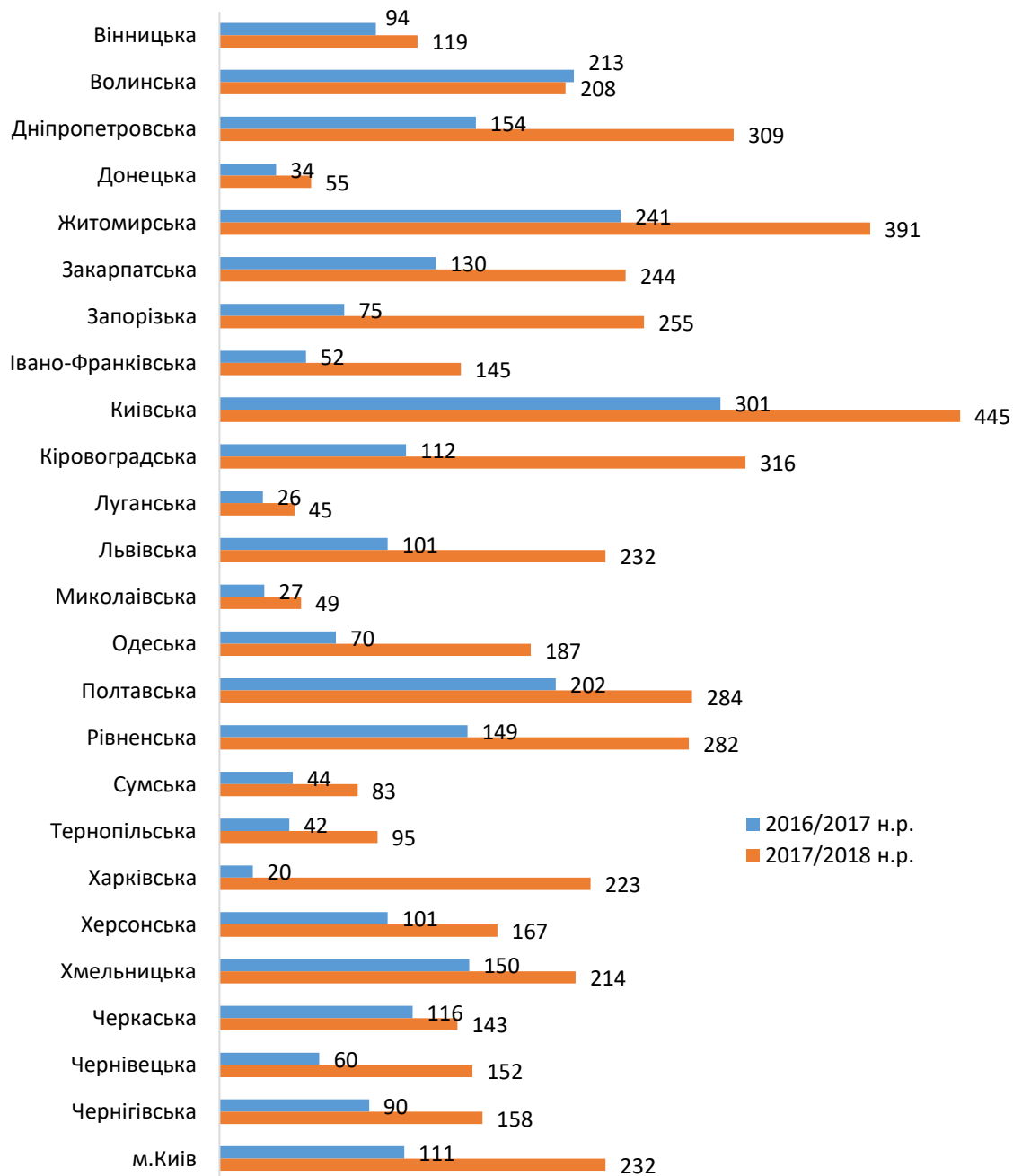

Рис. 3.44. Динаміка збільшення кількості інклюзивних класів (2016/2017–2017/2018 н. рр.), регіональний розріз

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України.

У період 2013/2014–2017/2018 н. рр. кількість учнів із особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, зросла в 3,4 раза (рис. 3.45). Найбільш динамічно зростала кількість учнів, починаючи з 2015/2016 н. р.: у 2014/2015 н. р. кількість учнів відносно попереднього року зросла на 2,9 %, тоді як середній темп зростання за 2015/2016–2017/2018 н. рр. склав 50,4 %.

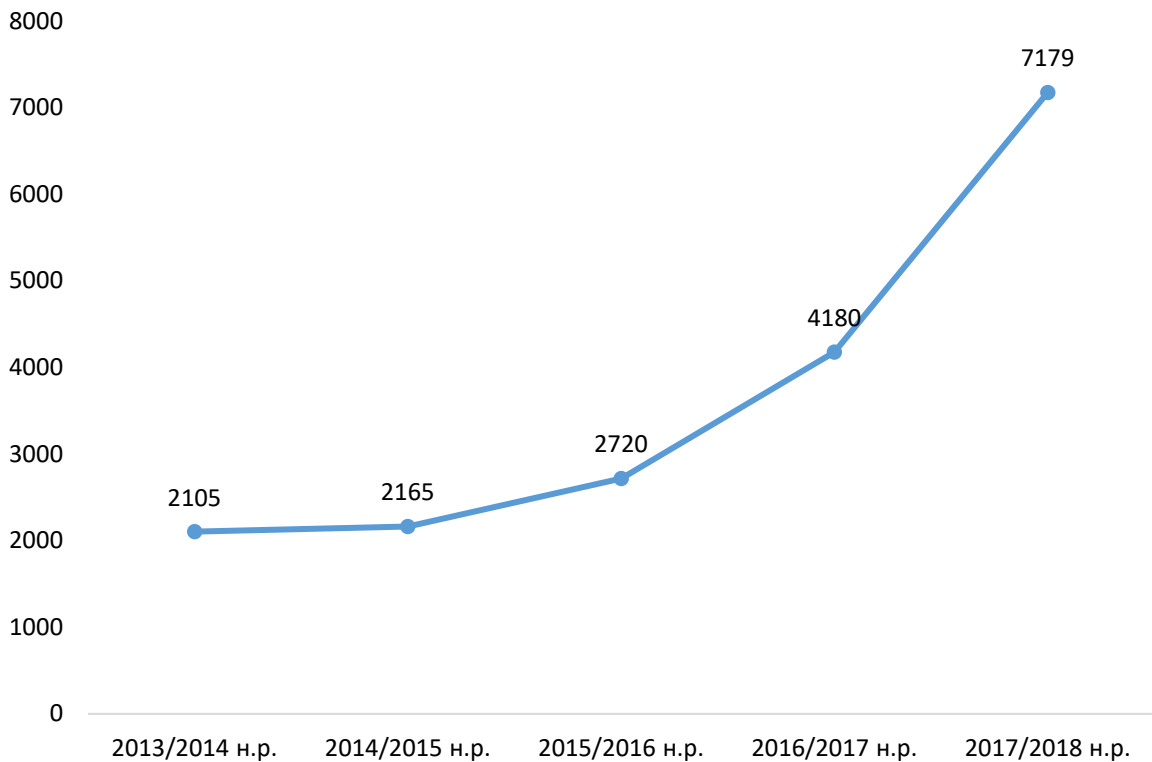

Рис. 3.45. Динаміка збільшення кількості учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України.

Лідером за кількістю учнів, які навчаються в інклюзивних класах, є Київська область, у якій станом на 2017/2018 н. р. в інклюзивних класах навчаються 712 учнів з особливими освітніми потребами, тоді як найнижчі показники зафіксовано в Миколаївській області (58 учнів) (рис. 3.46).

Відповідно до статті 33 Закону України «Про освіту», для забезпечення досягнення особами з особливими освітніми потребами результатів навчання, передбачених Державним стандартом загальної середньої освіти, до штату закладу освіти вводиться посада асистента вчителя.

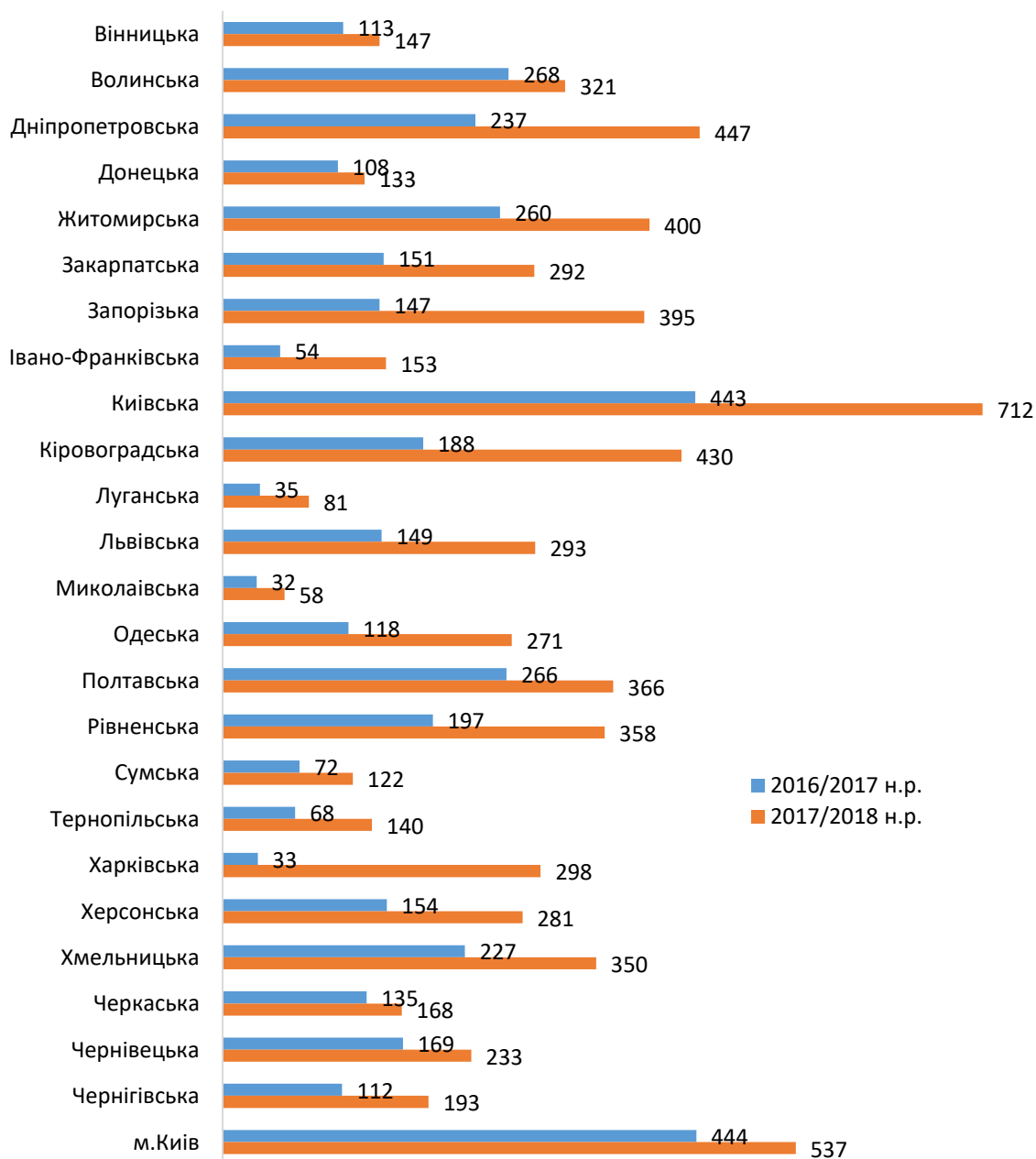

Рис. 3.46. Динаміка зростання кількості учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах, регіональний розріз

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України.

Починаючи з 2015/2016 н. р. кількість уведених ставок асистентів учителя щорічно збільшується (рис. 3.47). За три навчальних роки (2015/2016–2017/2018 н. рр.) кількість асистентів учителя збільшилася майже у 3,8 раза і станом на 2017/2018 н. р. асистенти вчителя працюють у 74 % інклюзивних класів.

Рис. 3.47. Динаміка збільшення кількості асистентів учителя

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України.

Найменша кількість асистентів учителя відносно кількості класів була в Донецькій (20 на 55 класів) та Кіровоградській областях (97 на 316 класів) (рис. 3.48).

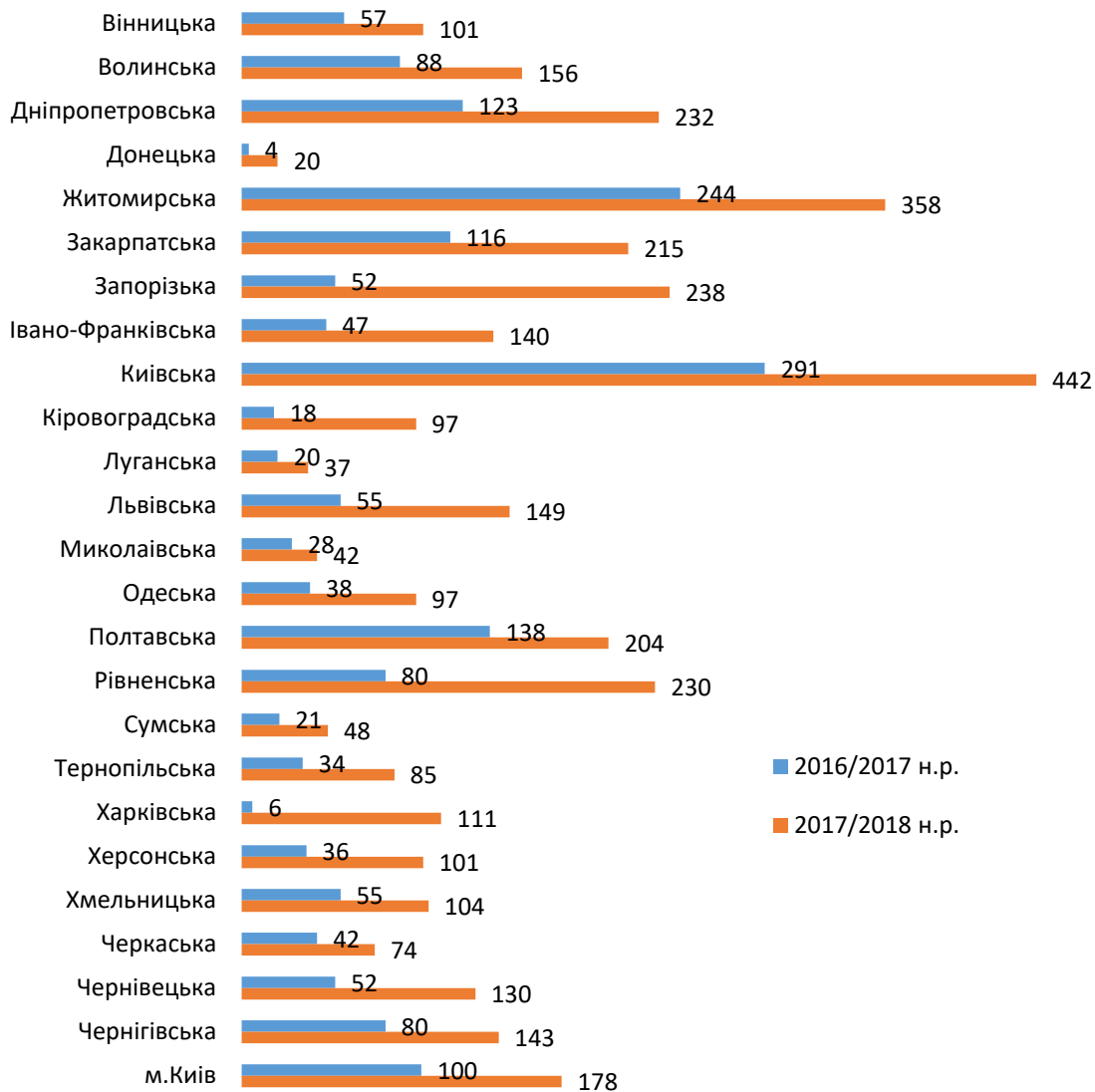

Рис. 3.48. Динаміка збільшення кількості асистентів учителя, регіональний розріз

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України.

Запровадження інклюзивного навчання створило передумови для інтегрування дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, у загальноосвітній простір. Починаючи з 2014/2015 н. р. значно збільшилася кількість дітей з інвалідністю в закладах загальної середньої освіти (рис. 3.49).

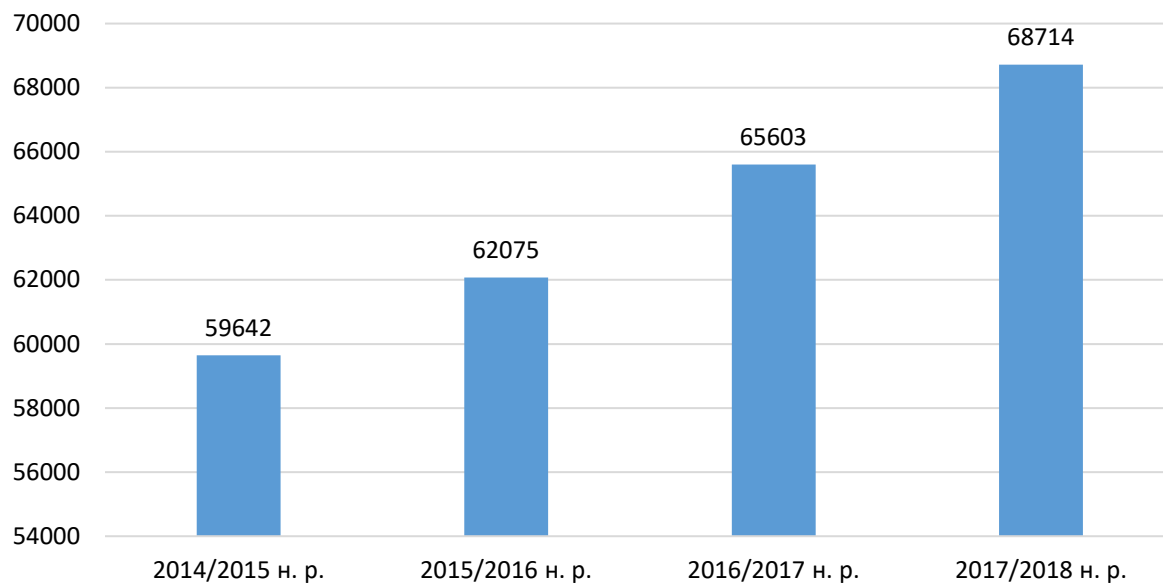

Рис. 3.49. Кількість учнів з інвалідністю, які здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти (інклюзивні та спеціальні класи, спеціальні школи, навчально-реабілітаційні центри, індивідуальна форма навчання)

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН України.

Інклюзивно-ресурсні центри

З метою забезпечення дітей з особливими освітніми потребами необхідною психолого-педагогічною підтримкою, створюється мережа інклюзивно-ресурсних центрів. Зокрема прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12.07.2017 № 545. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році» від 21.02.2018 № 88 на оснащення інклюзивно-ресурсних центрів скеровано 100 млн грн. Центр є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, зокрема у професійно-технічних навчальних закладах, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини з особливими освітніми потребами, надання їм

психолого-педагогічної допомоги та забезпечення системного кваліфікованого супроводження. Відповідно до Плану пріоритетних дій Уряду на 2018 р., затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 244-р, до серпня 2018 р. заплановано створити мережу з п'ятисот інклюзивно-ресурсних центрів.

3.5. Мережа закладів загальної середньої освіти

Трансформацію мережі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) проаналізовано в динаміці та в регіональному розрізі за ключовими показниками (без урахування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), шкіл соціальної реабілітації та санаторних шкіл): розподіл шкіл за типами місцевості, кількість учнів на одного вчителя, кількість учнів на один навчальний заклад, кількість учителів на один ЗЗСО.

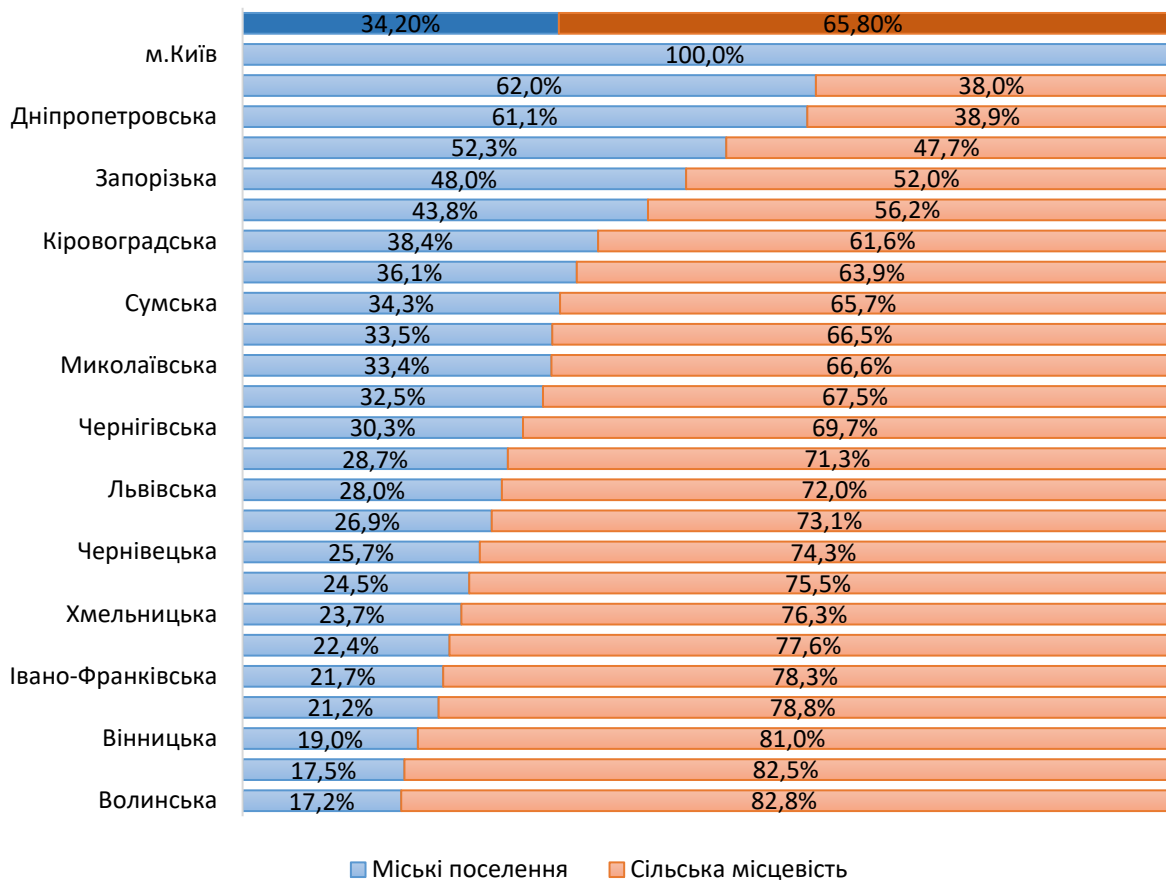

Рис. 3.50. Розподіл ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2017/2018 н. р.

Складено за даними Державної служби статистики України.

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Загалом по Україні майже дві третини шкіл розташовані в сільській місцевості (65,8 %), відповідно в містах – 34,2 %. Більша частка закладів середньої освіти в міській місцевості знаходиться в Донецькій, Дніпропетровській і Харківській областях, у сільській – у Волинській, Тернопільській і Вінницькій (рис. 3.50).

Упродовж чотирьох останніх років у ЗЗСО спостерігається зменшення кількості учнів на 2,2 % у сільській місцевості, і збільшення на стільки ж відсотків у міських поселеннях (рис. 3.51).

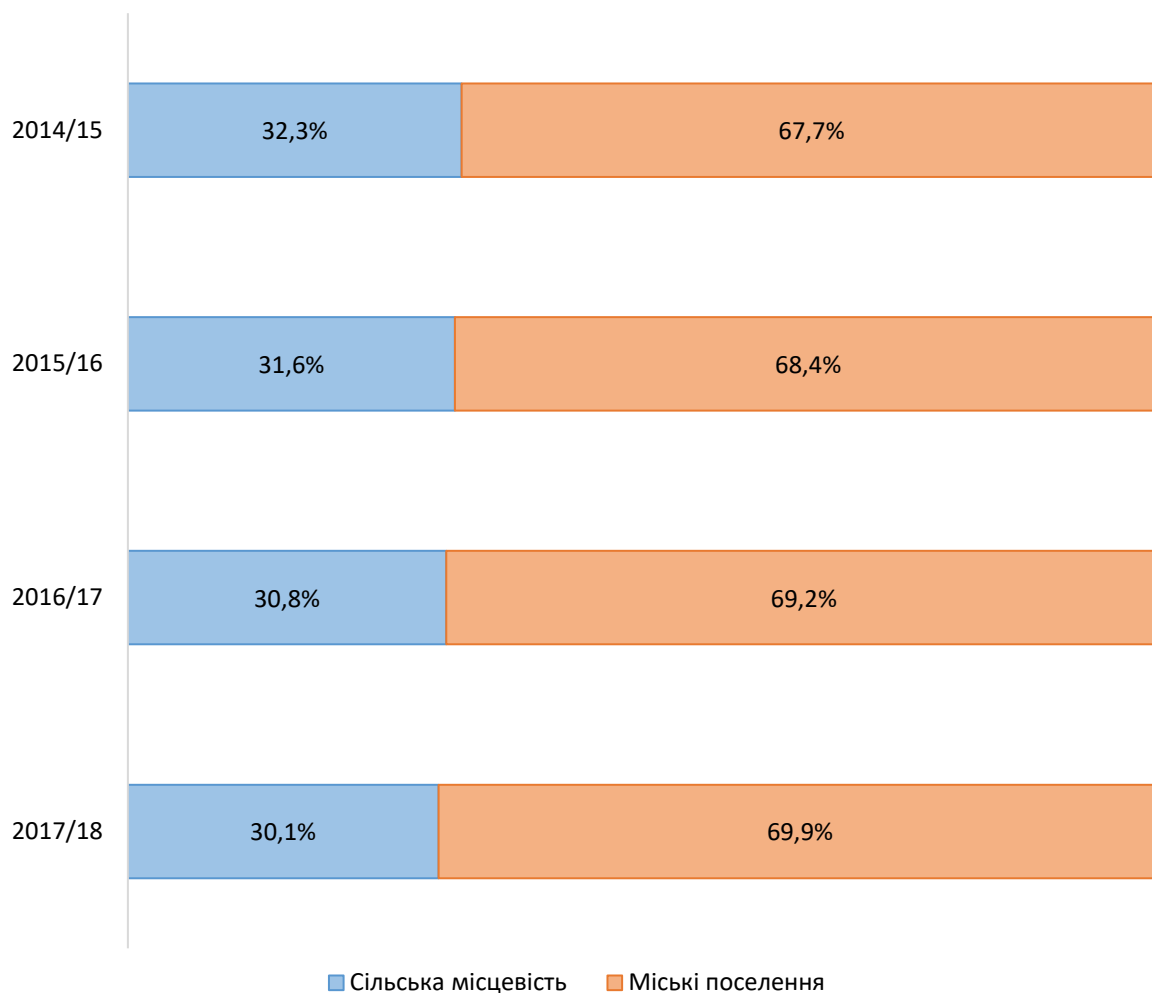

Рис. 3.51. Розподіл учнів ЗЗСО за типами місцевості в динаміці

Складено за даними Державної служби статистики України.

У 2017/2018 н. р. в закладах загальної середньої освіти навчалось 3 911 848 учнів, із них у сільській місцевості – 30,1 %, у містах – 69,9 %. Регіональний розподіл частки учнів, що навчалися в ЗЗСО, представлено на рис. 3.52.

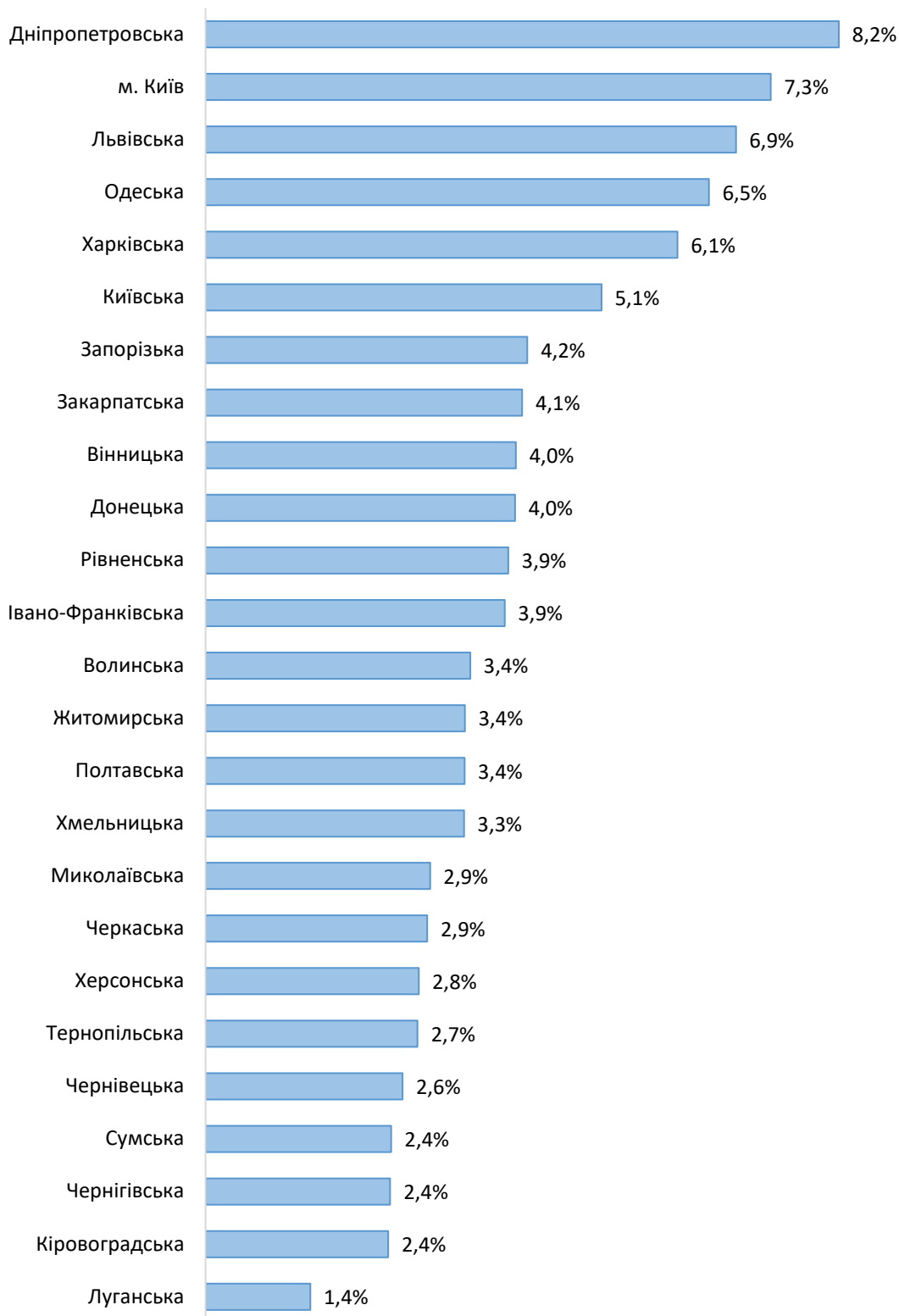

Рис. 3.52. Регіональний розподіл частки учнів, що навчалися в ЗЗО у 2017/2018 н. р. (відсоток від загальної кількості учнів ЗЗО)

Складено за даними Державної служби статистики України.

Упродовж останніх чотирьох навчальних років наповнюваність сільських шкіл традиційно нижча за міські. У динаміці наповнюваність ЗЗСО у сільській місцевості за чотири роки (2014/2015–2017/2018 н. рр.) зростає в середньому на 10 учнів, наповнюваність шкіл у містах збільшилася на 45 учнів (рис. 3.53).

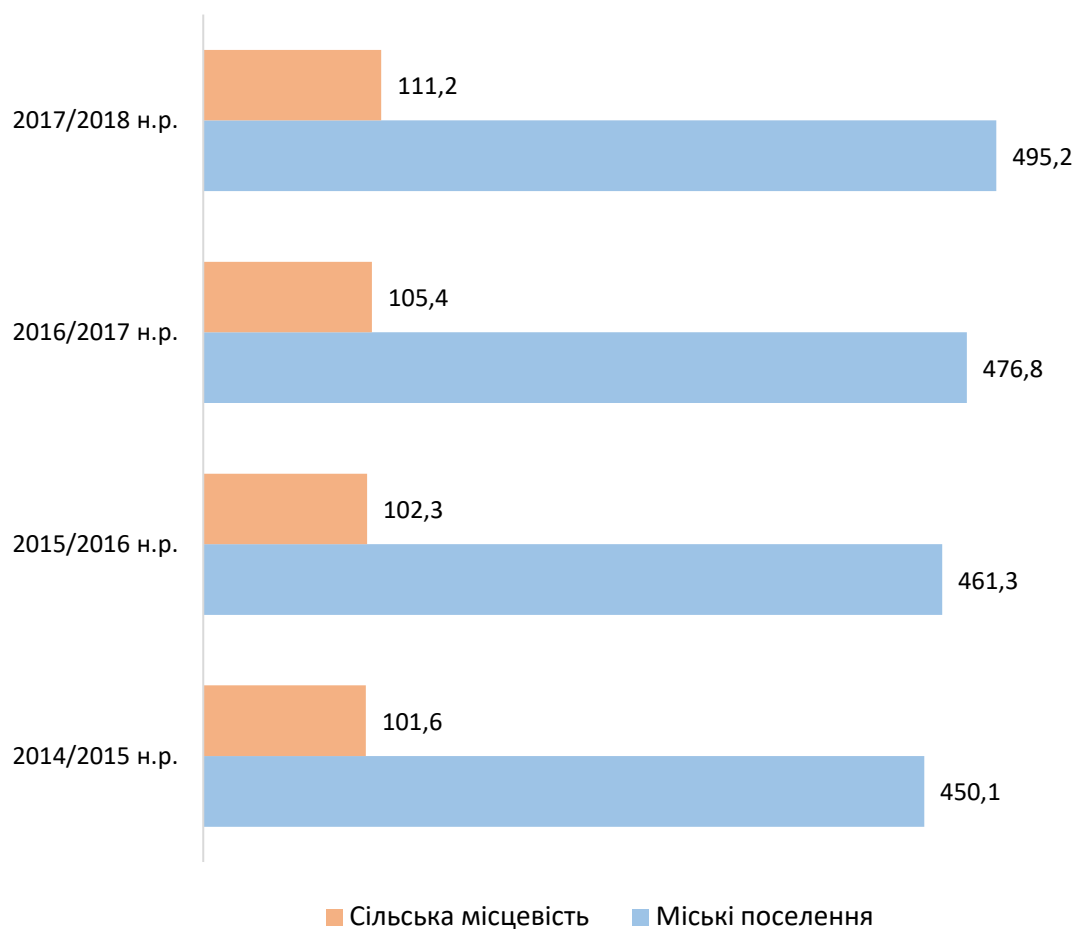

Рис. 3.53. Динаміка середньої наповнюваності денних ЗЗСО (усього, місто/село) (2014/2015–2017/2018 н. рр.), осіб

Складено за даними Державної служби статистики України.

Найбільша наповнюваність шкіл спостерігається в м. Києві – у середньому 588 учнів. Відповідно до показника «середня наповнюваність шкіл» подаємо рейтингування в розрізі регіонів: Дніпропетровська (345 учнів), Харківська (310), Одеська (299), Донецька (288), Запорізька (287), Київська (283), Кіровоградська (267), Херсонська (245), Рівненська, Закарпатська (по 240), Чернівецька (237), Миколаївська (216), Львівська (213), Івано-Франківська (212), Полтавська і Волинська (по 204), Сумська (199), Житомирська (186), Черкаська (185), Вінницька (183), Луганська (181), Хмельницька (180), Чернігівська (176), Тернопільська (141 учень) (рис. 3.54).

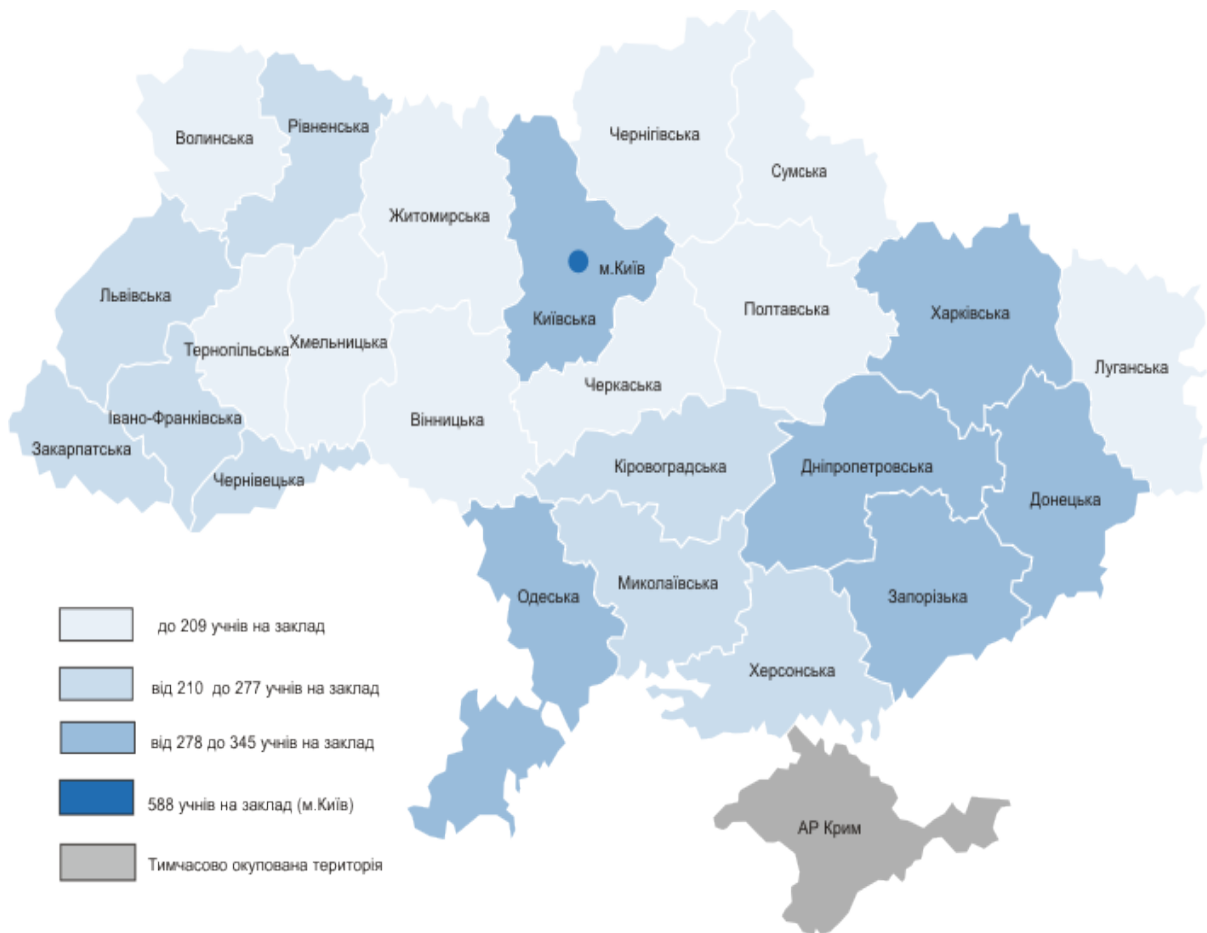

Рис. 3.54. Кількість учнів у розрахунку на один денний заклад загальної середньої освіти в розрізі регіонів (2017/2018 н. р.), осіб

Побудовано Державною службою статистики України.

Загалом по Україні на одного вчителя в денних ЗЗСО припадає 9 учнів. У розрізі місто/село цей показник становить відповідно 11/6 осіб. Найбільша кількість учнів у розрахунку на одного вчителя зафіксована в м. Києві – 13 осіб. У Дніпропетровській, Одеській, Харківській областях цей показник найвищий серед регіонів і становить 11 учнів (рис. 3.55).

Рис. 3.55. Кількість учнів денних закладів загальної середньої освіти в розрахунку на одного вчителя в розрізі регіонів (2017/2018 н. р.), осіб

Побудовано Державною службою статистики України.

Порівняно з іншими країнами Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) для України показник кількості учнів в розрахунку на одного вчителя у півтора раза менший за середній показник по державах – членах ОЕСР (рис. 3.56). Така ситуація вимагає адекватних кроків для реагування з метою оптимізації цього показника.

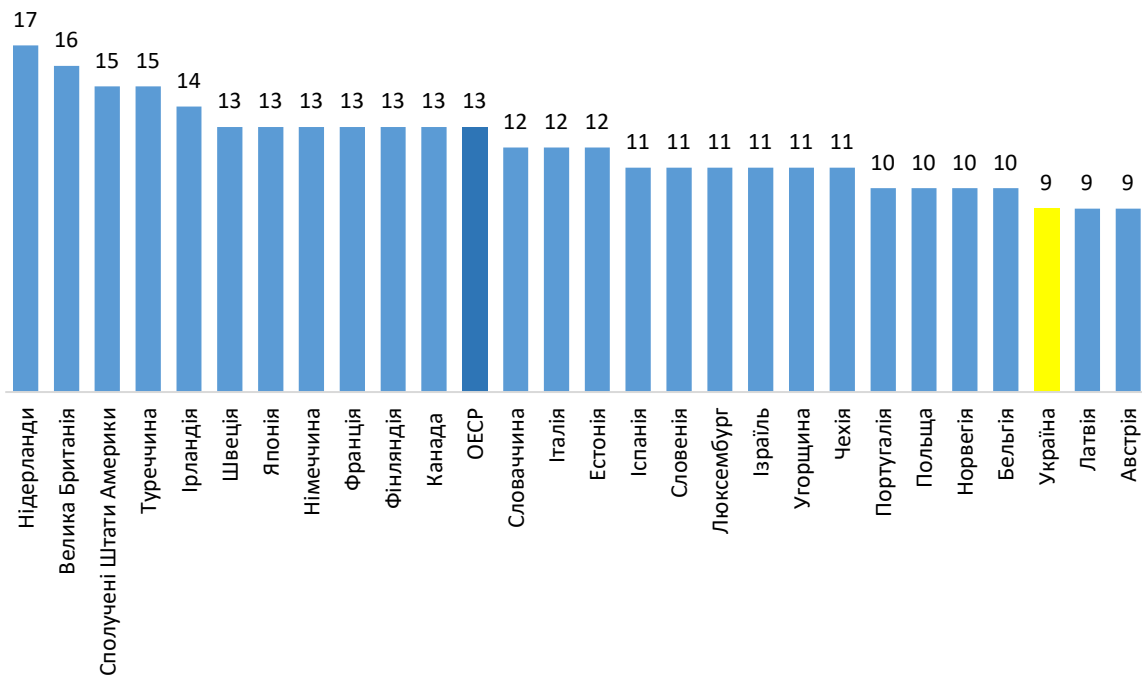

Рис. 3.56. Кількість учнів закладів загальної середньої освіти на початок 2017/2018 н. р. в розрахунку на одного вчителя в країнах ОЕСР і Україні, осіб

Джерело: Education at a Glance 2017. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en#page1; Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Загалом по Україні на один денний ЗЗСО припадає 26 учителів. Цей показник різниться за типом закладу освіти, зокрема найбільша кількість учителів працює в колегіумах – 58 та в гімназіях – 51. У розрізі державні/приватні заклади ЗСО показник кількості учителів на одну школу становить відповідно 27/23. У розрізі регіонів найбільша кількість учителів у розрахунку на один заклад ЗСО: у м. Києві – 47 і Кіровоградській області – 33. Найнижчий цей показник у Луганській (21), Миколаївській і Тернопільській (22) областях (рис. 3.57).

Рис. 3.57. Кількість учителів у розрахунку на один денний ЗСЗО на початок 2017/2018 н. р., осіб

Побудовано Державною службою статистики України.

Норми нового Закону України «Про освіту» визначають право кожної дитини на здобуття повної загальної середньої освіти в закладах освіти, розміщених найближче до місця проживання дитини, та зобов'язують органи державної влади й органи місцевого самоврядування створювати умови для забезпечення права дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами на здобуття ними освіти на всіх рівнях з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

Відповідно до тенденцій розвитку освіти в контексті сучасної державної політики щодо деінституціалізації, розвитку сімейних форм виховання, відбувається оптимізація мережі спеціальних закладів загальної середньої освіти, зокрема створення умов для навчання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (рис. 3.58, 3.59).

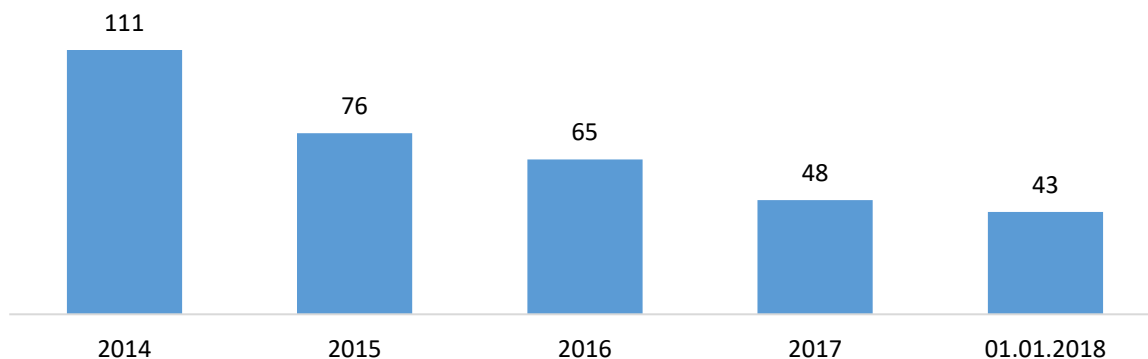

Рис. 3.58. Кількість інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у динаміці

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

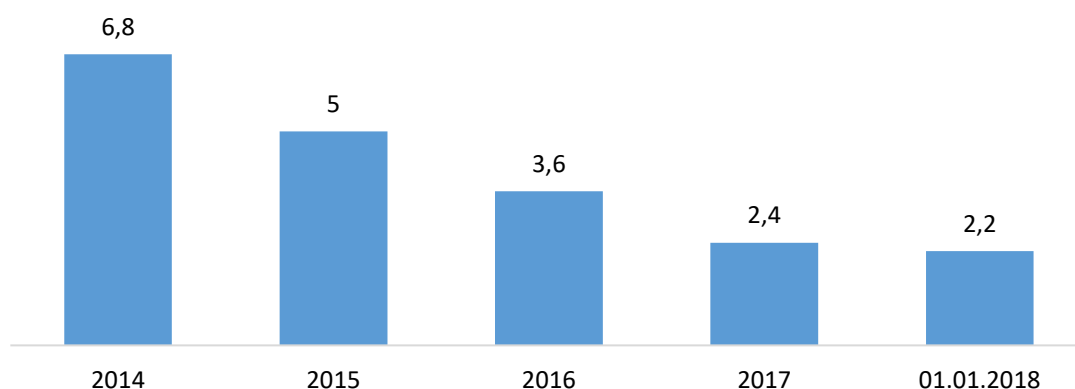

Рис. 3.59. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в інтернатних закладах у динаміці, тис. осіб

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

Залишаються в цілому стабільними кількість спеціальних закладів освіти й учнівські контингенти, а саме: у 2016/2017 н. р. функціонували 333 спеціальні заклади освіти, в яких навчалися, отримуючи реабілітаційні послуги, 39,6 тис. учнів; у 2017/2018 н. р. – 333 заклади з контингентом 39,4 тис. учнів.

В мережі спеціальних закладів освіти відбуваються якісні зміни. За рахунок залучення до навчання дітей з важкими порушеннями розвитку збільшується кількість навчально-реабілітаційних центрів для дітей зазначеної категорії та кількості учнів у них, а саме: 2016/2017 н. р. – 71 заклад (7 900 учнів), 2017/2018 н. р. – 82 заклади (9 115 учнів).

Поступово зменшується кількість спеціальних закладів освіти для дітей із затримкою психічного розвитку, які згідно з постановою Кабінету Міністрів України

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

від 23.04.2003 № 585 рекомендовано органам місцевого самоврядування перетворити до 2022 року в інші типи навчальних закладів системи освіти (рис. 3.60, 3.61).

Рис. 3.60. Кількість спеціальних закладів загальної середньої освіти за нозологіями

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

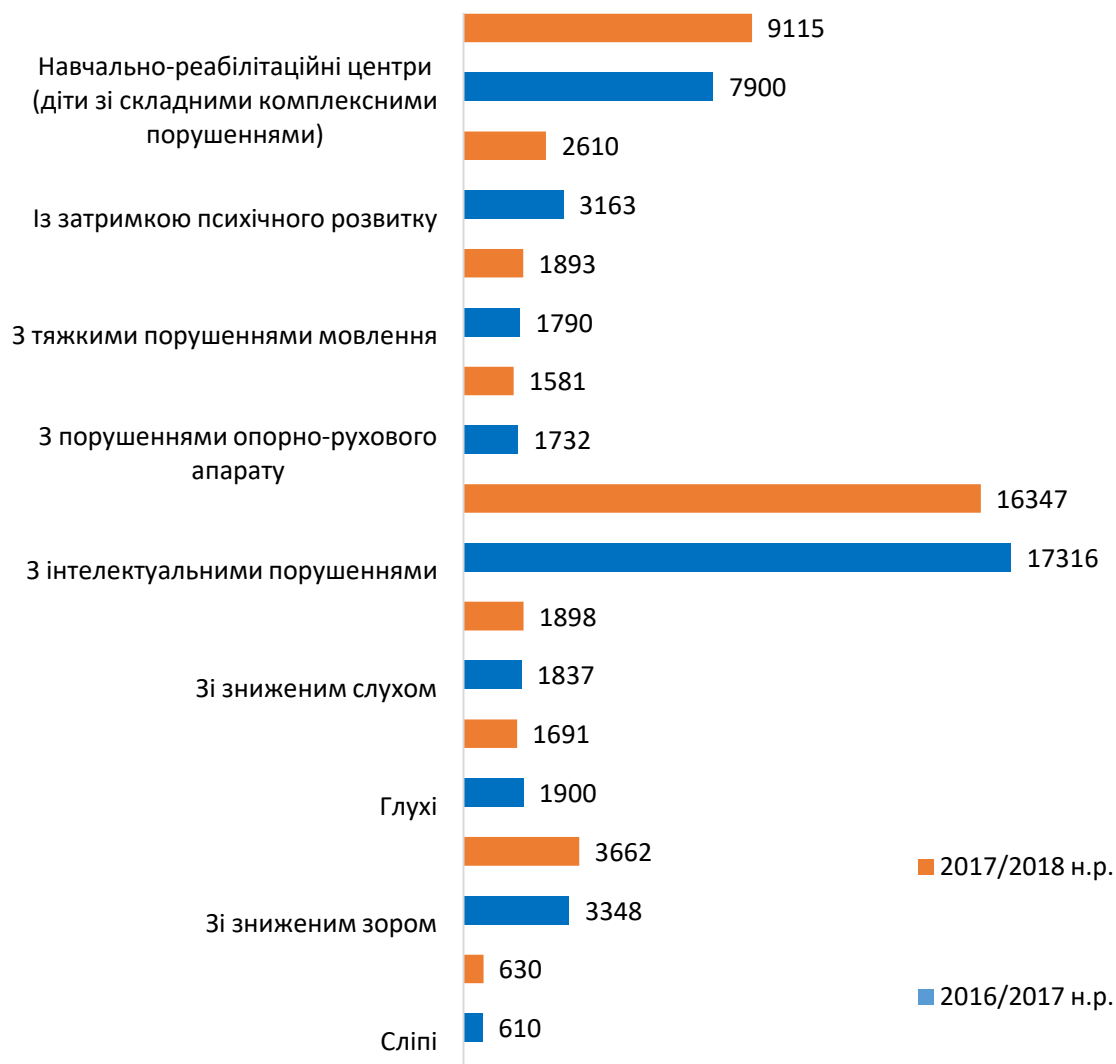

Рис. 3.61. Кількість дітей, які навчаються у спеціальних закладах загальної середньої освіти

Складено за даними Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

Загалом по Україні в 2017/2018 н. р. продовжили здобувати загальну середню освіту 325 485 випускників 9 класу, із них перейшли до 10 класу денних ЗЗСО – 192 304 учні, вечірніх ЗЗСО – 6 150; здобувати професійну (професійно-технічну) освіту вирішили 52 053 випускники; вищу – 74 978 випускників 9 класів, лише 1 % не продовжив здобуття повної загальної середньої освіти. Таким чином, майже 60 % учнів продовжують навчання для здобуття повної загальної середньої освіти в денних ЗЗСО, майже 2 % – у вечірніх ЗЗСО, 15,8 % – на базі закладів ПТО; майже кожен четвертий випускник 9 класу вступив до ЗВО (рис. 3.62).

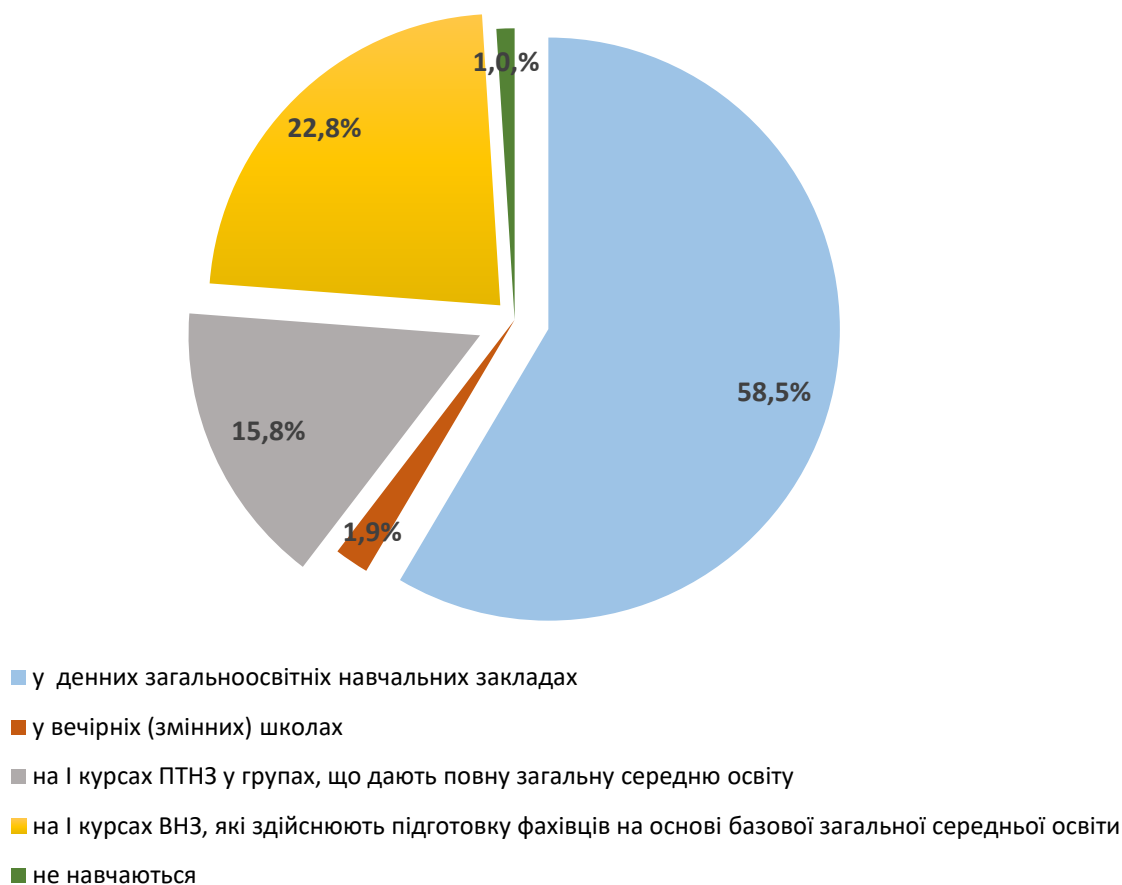

Рис. 3.62. Подальше навчання випусників 9-х класів у 2017 р.

Складено за даними Державної служби статистики України.

У розрізі регіонів найбільший відсоток дев'ятикласників, які перейшли до 10 класу денного ЗЗСО, у Чернігівській області (67 %) й у м. Києві (66 %); до 10 класу вечірніх ЗЗСО – у Миколаївській області (6 %); які продовжили здобуття освіти в закладах професійної (професійно-технічної) освіти – у Вінницькій області (23,4 %), у закладах вищої освіти – у Тернопільській та Івано-Франківській областях (по 31,6 %) (рис. 3.63).

Серед дев'ятикласників п'яти областей (Вінницької, Дніпропетровської, Чернігівської, Запорізької, Миколаївської) немає жодного, хто б не продовжив здобувати освіти. Найбільший відсоток серед випусників 9 класу, які не продовжили здобуття освіти в 2017/2018 н. р., у Закарпатській (7,4 %) і Донецькій (6,4 %) областях.

У 2017 р. порівняно з 2014 р. на 3 % зменшилась частка учнів, які перейшли до 10 класу. Натомість на 2 % збільшилась частка випусників 9 класів, які вступили на I курс ЗВО (рис. 3.64).

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

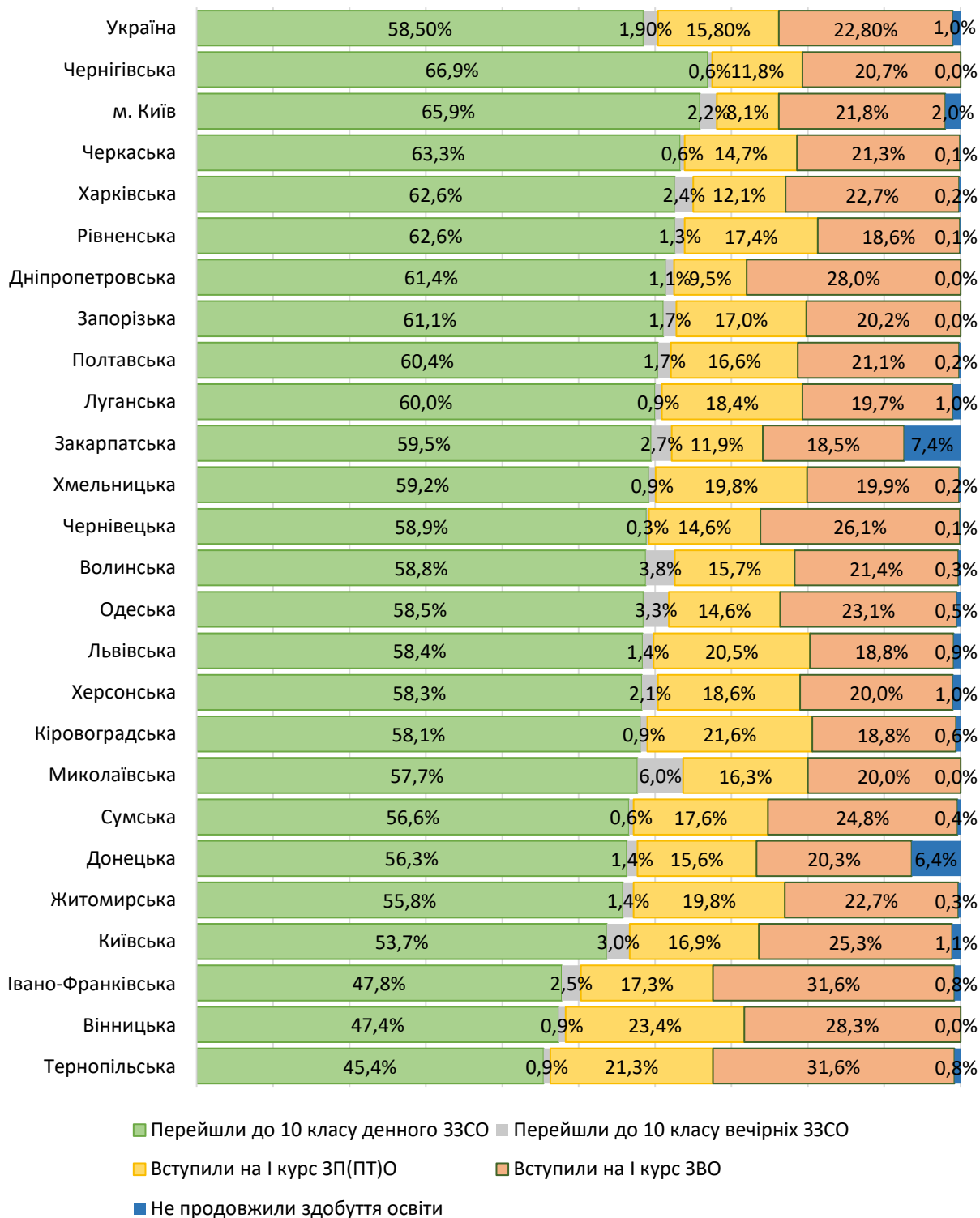

Рис. 3.63. Регіональний розподіл учнів після 9-го класу за вибором напрямів здобуття освіти

Складено за даними Державної служби статистики України.

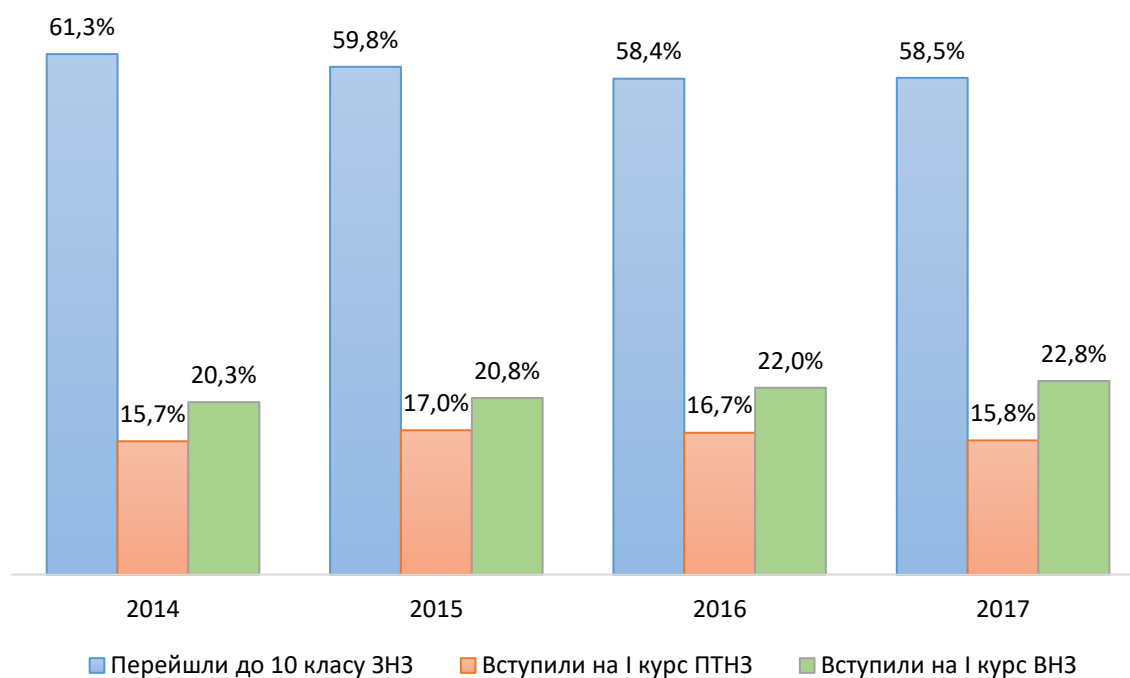

Рис. 3.64. Розподіл учнів після 9 класу за вибором напрямів здобуття освіти в динаміці 2014–2017 рр.

Складено за даними Державної служби статистики України.

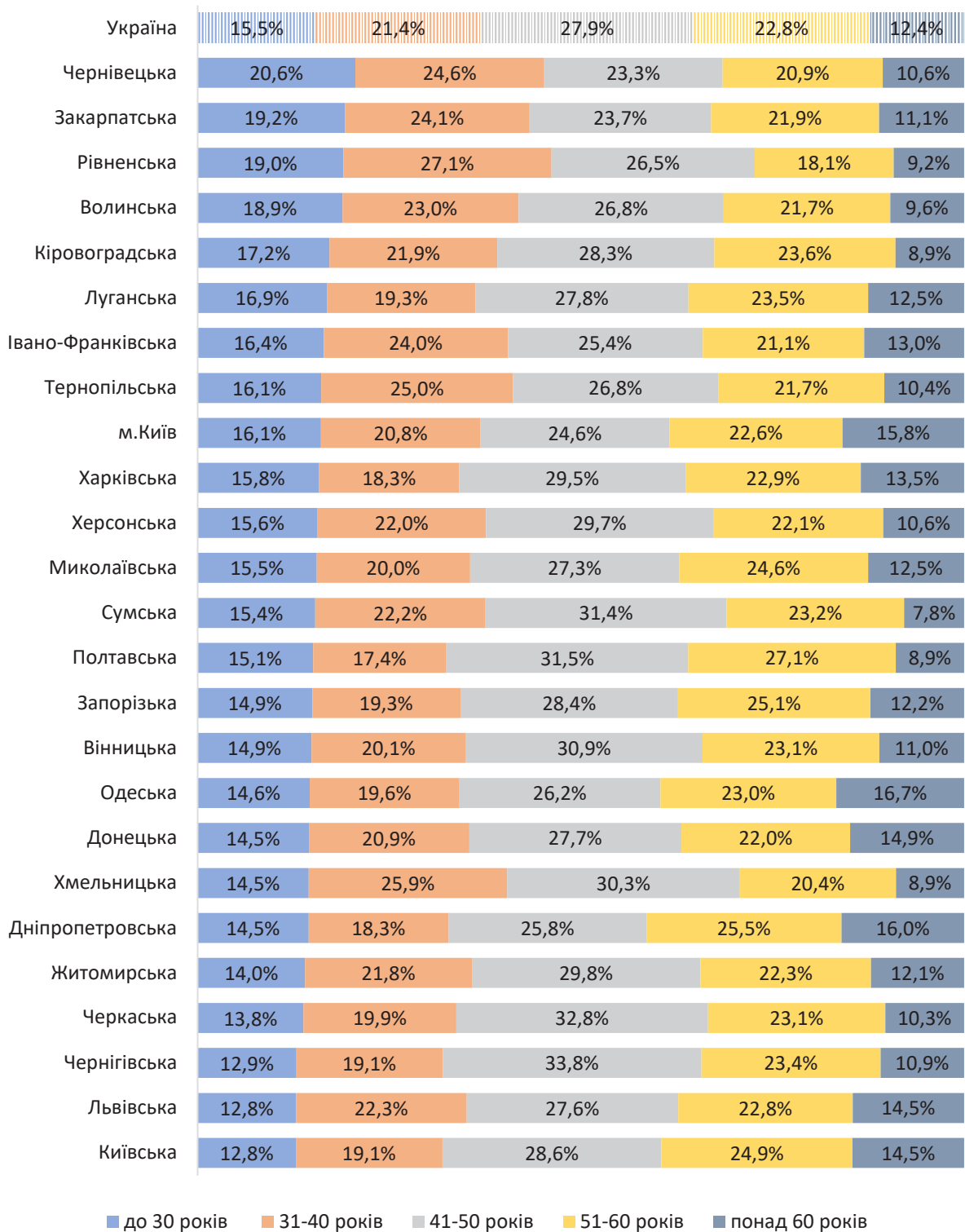
3.6. Кадрове забезпечення шкільної освіти

Організація належного кадрового забезпечення закладів загальної середньої освіти – одна з важливих умов успішної реалізації концепції Нової української школи, покращення якості освіти і подолання розриву щодо надання освітніх послуг між містом і селом відповідно до запитів і очікувань учасників навчально-виховного процесу – учнів, учителів, батьків, осіб, що їх замінюють.

Загалом по Україні кількість учителів закладів загальної середньої освіти на початок 2017/2018 н. р. становила 437 471 особа, з-поміж яких 54,5 % працювали в містах, 45,5 % – у сільській місцевості.

Регіональний розподіл педагогічних працівників показав, що у всіх областях учителі віком від 41 до 50 та від 51 до 60 років становлять більшу частку. В Одеській області у закладах загальної середньої освіти викладають майже 17 % вчителів віком понад 60 років. Натомість у Чернівецькій області найбільше вчителів віком до 30 років (рис. 3.65).

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

**Рис. 3.65. Розподіл педагогічних працівників за віком у 2017–2018 рр.
у розрізі регіонів**

Складено за даними Державної служби статистики України.

3.6.1. Підвищення кваліфікації вчителів для Нової української школи

Учителі є ключовими особами реформи середньої освіти, адже саме вони мають реалізувати заплановані зміни – кожен у власному класі. Аби підтримати педагогів, Міністерство освіти і науки України почало масштабне підвищення кваліфікації вчителів – усі, хто навчатиме першокласників з 1 вересня цього року, мають пройти перенавчання.

Наступного року перші класи вестимуть 22 тис. вчителів початкової школи.

Саме вони навчатимуть першокласників більшості предметів і саме для них здійснюється підвищення кваліфікації. Наказом МОН затверджена типова програма підвищення кваліфікації цих вчителів, що складається з дистанційного онлайн-курсу на порталі EdEra та трьох очних сесій в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, у межах яких спеціально підготовлені тренери закріплюватимуть знання педагогів на практиці.

З 1 лютого 2018 р. та до кінця травня 2018 р. тривала активна фаза навчання в межах дистанційного курсу на порталі EdEra. Упродовж цього часу на онлайн платформі EdEra для проходження навчання було сформовано модулі, із якими міг ознайомитися кожен педагог. З 1 лютого цього року було викладено 2 модулі – «Загальний огляд» та «Організація класу». 26 лютого відкрито модуль «Інтегроване навчання», 1 квітня – «Методики викладання в 1 класі», 20 квітня – «Нейропсихологія», а 7 травня – «Інклюзивна освіта».

Дистанційний курс, розміщений на сайті студії онлайн-освіти EdEra, – один із обов'язкових етапів підвищення кваліфікації педагогів, які навчатимуть першокласників з вересня 2018 року. Він ознайомить з новим Державним стандартом початкової освіти, надасть практичні навички управління класом, навчить методикам компетентнісного та інтегрованого навчання. Важливою частиною курсу є розділи, присвячені основам нейропсихології (науці, що дозволяє зрозуміти особливості функціонування мозку дитини, виявити причини труднощів у навчанні й усунути їх) та інклюзивній освіті.

З 15 лютого до 6 березня 2018 р. на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти проходила перша настановча сесія для вчителів.

У березні–квітні 2018 р. педагоги пройшли другу очну сесію.

У травні–червні 2018 р. відбулася фінальна третя очна сесія для вчителів.

Готується до видання збірка спецкурсів для системи післядипломної педагогічної освіти «Професійний розвиток педагога Нової української школи в умовах формальної і неформальної освіти: збірник спецкурсів» (авторський

колектив/загальна редакція проф. Т. М. Сорочан; наукова редакція, упорядкування В. В. Сидоренко, Я. Л. Швець).

3.6.2. Підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов, які навчатимуть першокласників у 2018/2019 н. р.

Учителі іноземних мов проходять окреме обов'язкове навчання, яке організовано за сприяння Британської Ради, Goethe-Institut і Посольства Франції в Україні. Загалом за рахунок державного бюджету і відповідно до навчальних програм забезпечується викладання в школі чотирьох іноземних мов – англійської, німецької, французької та іспанської. Саме вчителі, що навчатимуть першокласників цим мовам, пройдуть обов'язкове навчання. Загалом йдеться про понад 19 тис. педагогів.

Відтак, усі вчителі, які навчатимуть першокласників у 2018/2019 н. р., зможуть підвищити кваліфікацію протягом 2018 р. Навчання можна бути пройти у кілька спроб, однак у випадку, якщо вчитель не зможе успішно «подолати» курси, він не зможе навчати першокласників. Винятки робитимуть у разі, якщо вчителі з об'єктивних причин не змогли пройти навчання. Тоді його можна буде здійснити повторно восени.

3.7. Якість освіти

3.7.1. Державна служба якості освіти: нові підходи

Державна служба якості освіти (ДСЯО) утворена на виконання Закону України «Про освіту» (постанова КМУ «Про утворення Державної служби якості освіти України» від 06.12.2017 № 947, постанова КМУ «Деякі питання Державної служби якості освіти України» від 14.03.2018 № 168).

Державна служба якості освіти – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки.

Основні завдання Державної служби якості освіти України

Напрями дорожньої карти Державної служби якості освіти України

3.7.2. Учнівські олімпіади: результати і досягнення

Відповідно до Положення про всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2011 року за № 1318/20056 (далі – Положення), наказу Міністерства освіти і науки України «Про проведення IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2017/2018 навчальному році» від 28.02.2013 № 213 з метою виявлення, розвитку та підтримки обдарованої молоді відбулися всеукраїнські учнівські олімпіади з 26 навчальних предметів. У 2017/2018 н. р., на відміну від трьох останніх років, всеукраїнські учнівські олімпіади відбулися у повному обсязі відповідно до Положення.

Учасниками IV (фінального) етапу всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів стали 2 282 учні 8–11 класів з 24 областей України, м. Києва та Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відповідно до Положення 1130 учнів стали переможцями IV етапу всеукраїнських учнівських олімпіад у 2017/2018 н. р. та отримали відповідні дипломи: I ступеня – 172 учні; II ступеня – 362 учні; III ступеня – 596 учнів. Дипломи учасника отримали 1 152 учні (рис. 3.66).

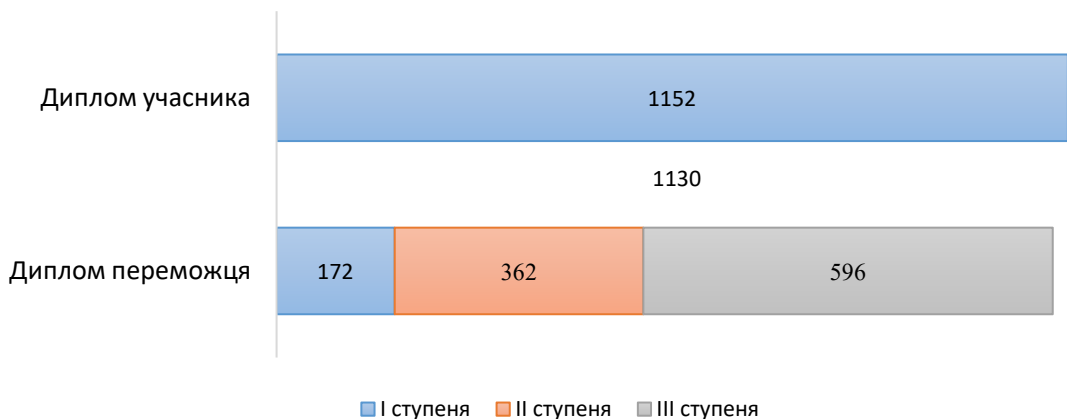

Рис. 3.66. Розподіл учнів за результатами участі в IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2017/2018 н. р.

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Найкращі результати у всеукраїнських олімпіадах 2017/2018 н. р. показали учні Харківської області, Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Києва, Львівської та Черкаської областей (рис. 3.67).

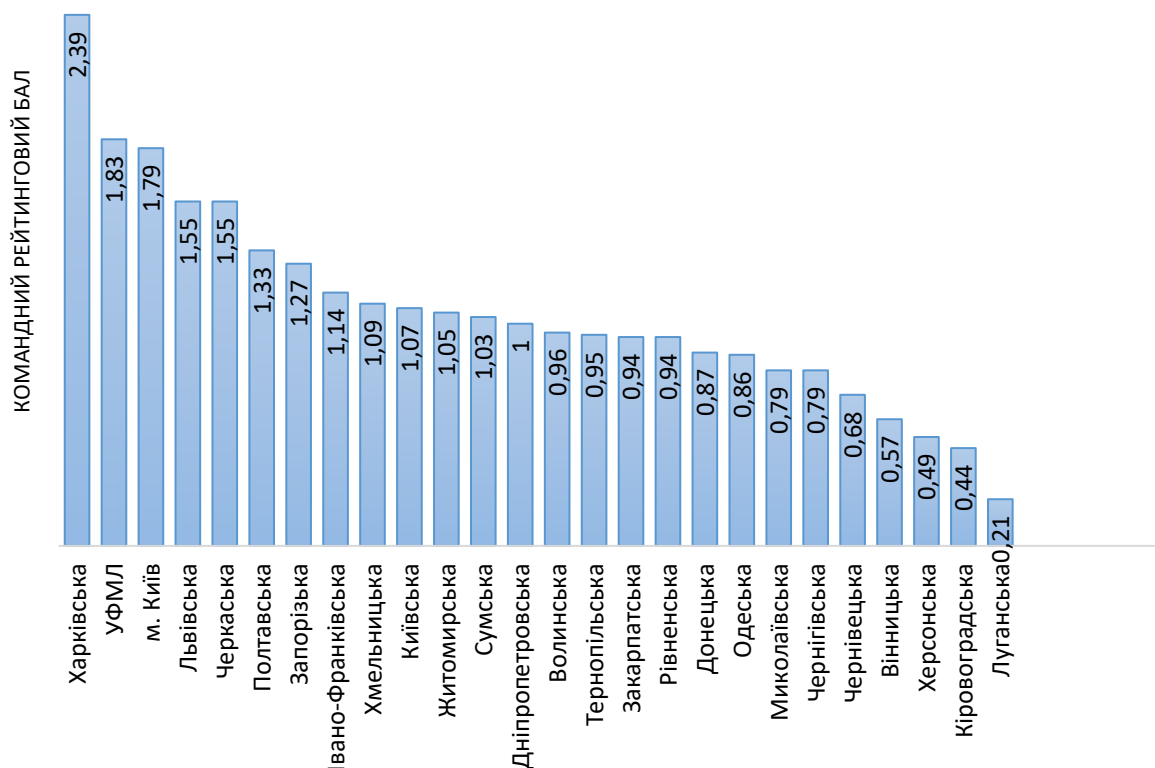

Рис. 3.67. Загальний рейтинг участі учнівських команд у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2017/2018 н. р. у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України (без олімпіади з мов та літератур національних меншин)

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Четвертий рік поспіль відбуваються всеукраїнські учнівські олімпіади з мов та літератур національних меншин. Цьогоріч у них взяли участь 167 школярів із 23 областей України та м. Києва. Переможцями IV етапу олімпіади з мов та літератур національних меншин став 81 учень.

Дипломами I ступеня було нагороджено 15 учнів; II ступеня – 32 учні; III ступеня – 34 учні.

Лідерами у цих змаганнях виявилися здобувачі освіти із Харківської, Вінницької, Одеської, Миколаївської та Сумської областей (рис. 3.68).

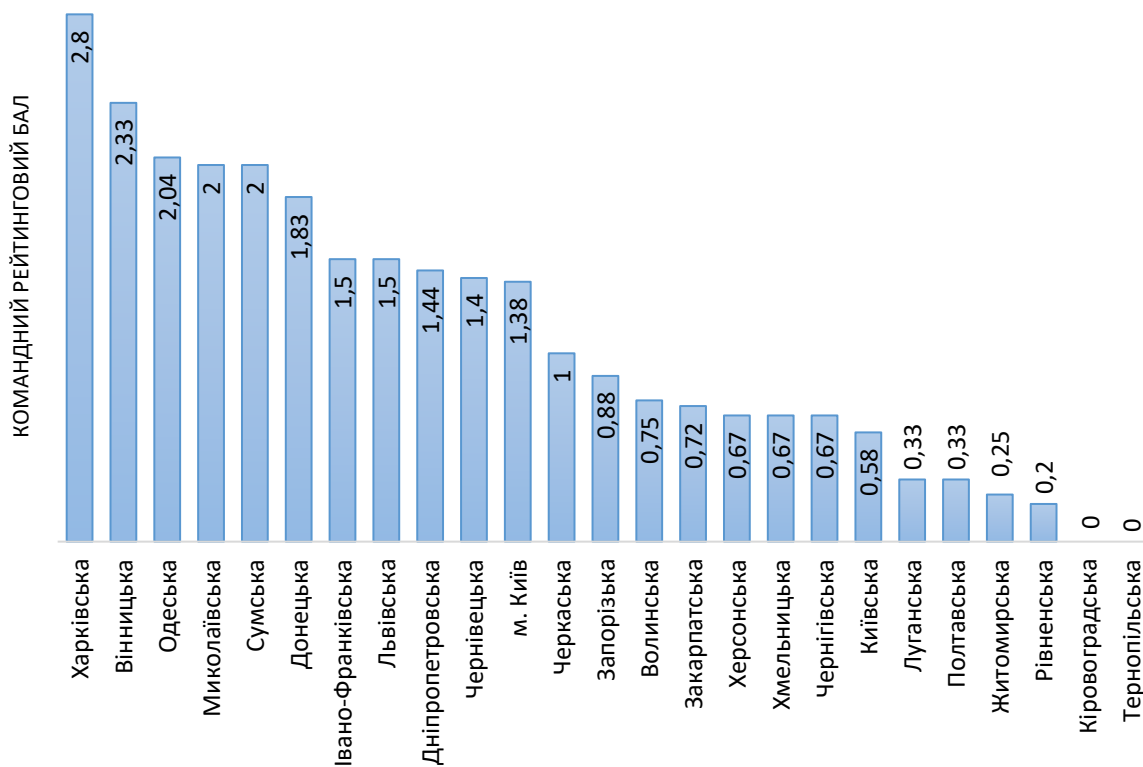

Рис. 3.68. Загальний рейтинг участі учнівських команд у IV етапі всеукраїнських учнівських олімпіад з мов та літератур національних меншин у 2017/2018 н. р. у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

З метою виявлення, розвитку та підтримки обдарованої молоді, активізації запровадження комп'ютерних технологій у загальній середній освіті, залучення молоді до інтелектуальних змагань, що проводяться з використанням мережі Інтернет, пошуку та підтримки обдарованих школярів із сільської місцевості 16 років поспіль проводяться всеукраїнські Інтернет-олімпіади. У 2017/2018 н. р. такі змагання було проведено з 8 навчальних предметів: математики, фізики, хімії, біології, географії, економіки, інформатики та інформаційних технологій. Учасниками змагань стали близько 3 тис. школярів з різних регіонів України. У фінальних етапах олімпіад змагалися 227 учнів. Переможцями всеукраїнських Інтернет-олімпіад було визнано 101 учня. Найактивнішими учасниками стали школярі Львівської, Харківської, Херсонської, Полтавської областей та Українського фізико-математичного лицю Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кращі з переможців цих інтелектуальних змагань стали учасниками IV етапу всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів. У 2017/2018 н. р. 52 переможці всеукраїнських Інтернет-олімпіад брали участь у IV етапі відповідних всеукраїнських учнівських олімпіад понад рейтингову кількість. Учні показали високий рівень навчальних досягнень: 40 учнів (76,9 %) стали переможцями, а саме: 16 учнів нагороджено дипломами I ступеня, 17 учнів – дипломами II ступеня, 7 учнів – дипломами III ступеня (рис. 3. 69).

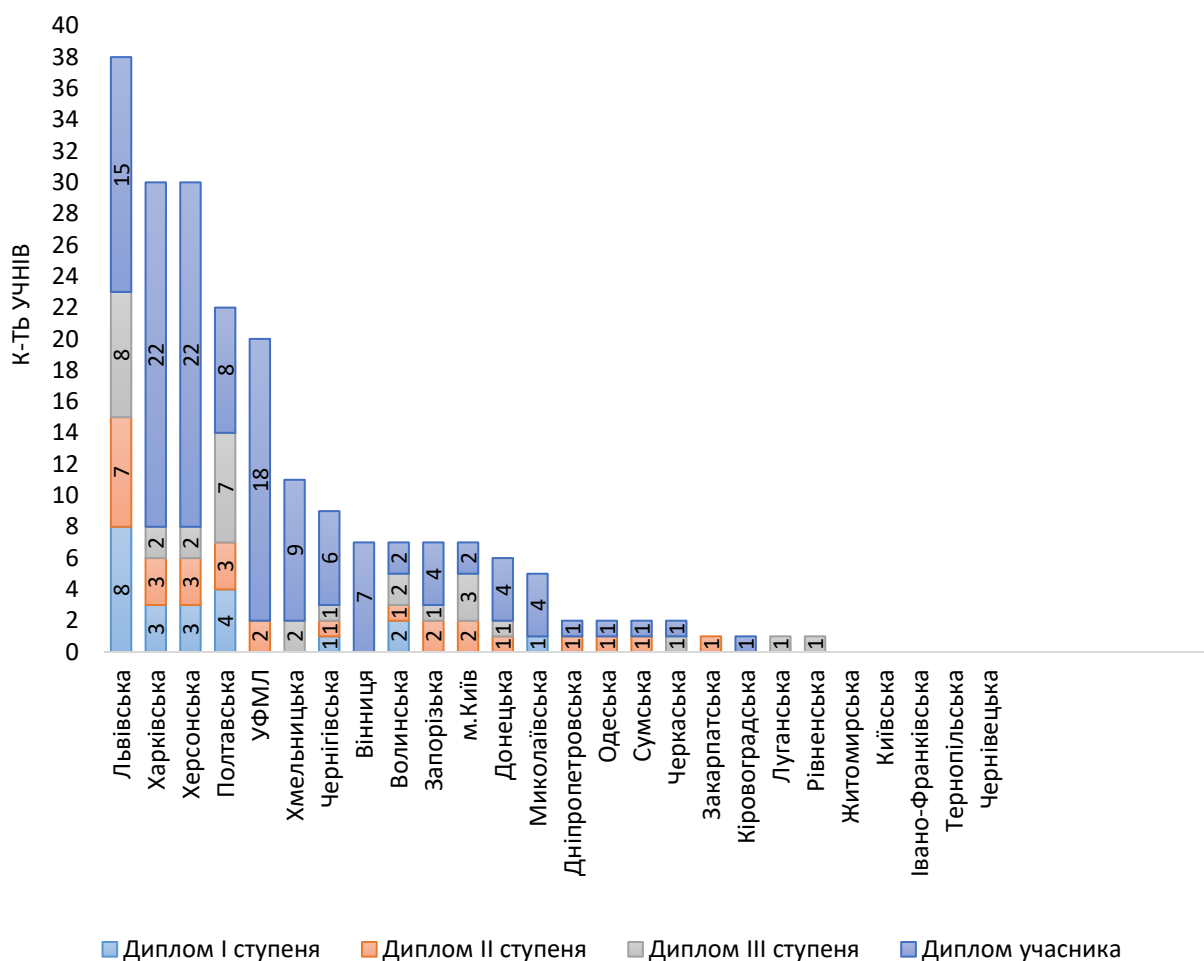

Рис. 3.69. Результати участі школярів у всеукраїнських учнівських Інтернет-олімпіадах 2017/2018 н. р. у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Однією з форм роботи з обдарованою молоддю є всеукраїнські учнівські турніри. У 2017/2018 н. р. проведено 12 всеукраїнських турнірів (юних математиків, фізиків, хіміків, біологів, правознавців, географів, економістів, істориків, журналіс-

тів, інформатиків, винахідників та раціоналізаторів, філософів та релігієзнавців). До фіналу потрапили понад 1 тис. учнів з 252 команд з різних регіонів України. Особливою популярністю учнівські турніри користуються серед школярів Харківщини (рис. 3.70).

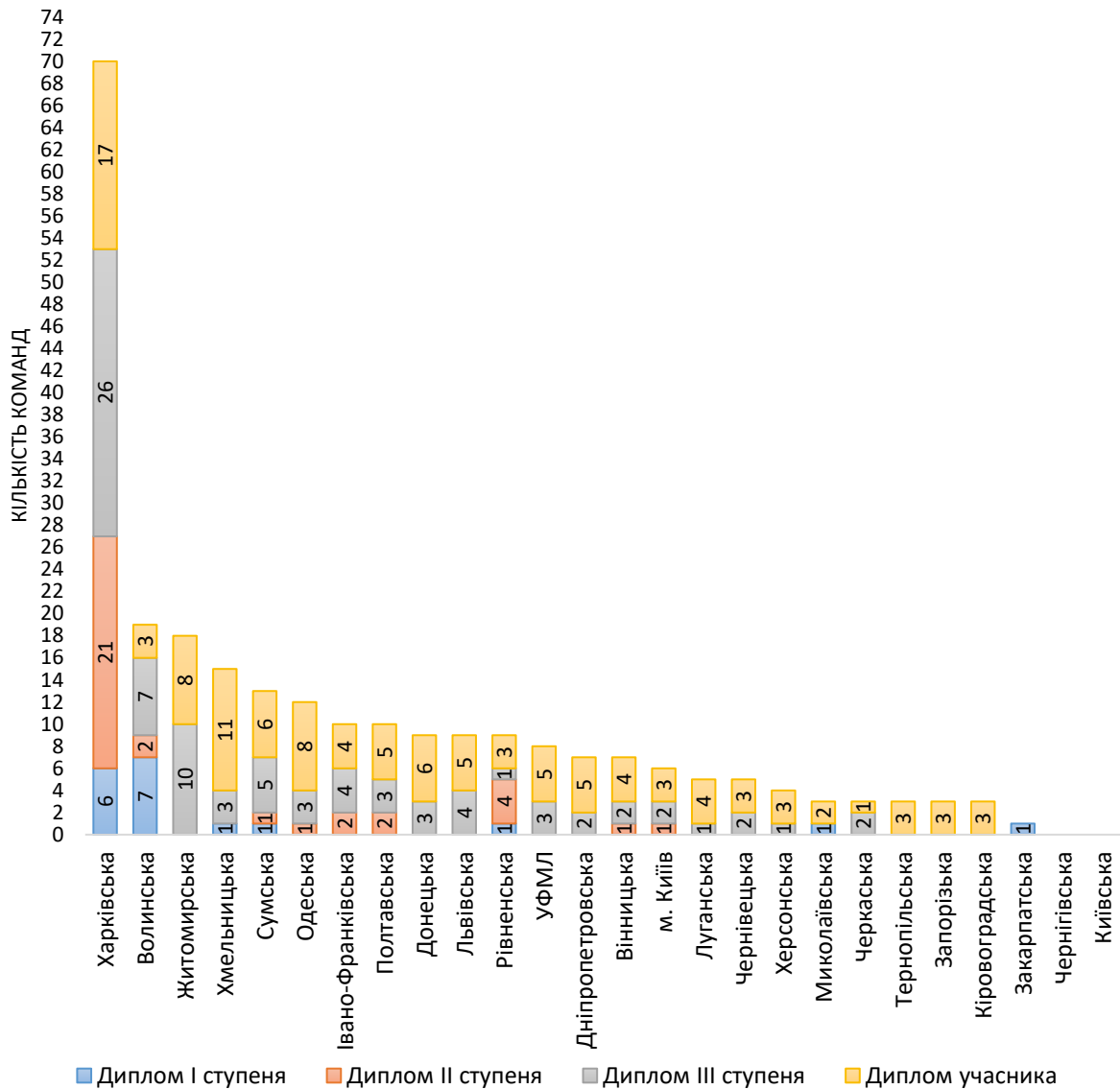

Рис. 3.70. Результати участі команд у фінальних етапах всеукраїнських турнірів (за кількістю нагород різного гатунку)

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Школярі України у складі окремих команд, починаючи з 1993 р., беруть участь у міжнародних учнівських олімпіадах з математики, фізики, хімії, біології, інформатики, з 1996 р. – з екології, з 2010 р. – з географії, з 2011 р. – з астрономії. У 2012–2014 рр. учні брали участь у Міжнародній учнівській олімпіаді з історії.

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

За період 1993–2017 рр. в міжнародних олімпіадах 730 українських школярів вибороли 598 медалей, із них 102 золоті, 232 срібні, 264 бронзові; 38 учасників нагороджено Почесними грамотами.

У різні роки Україну на міжнародних учнівських олімпіадах успішно представляла талановита молодь майже з усіх куточків України. Найбільш вагомий внесок у перемогу в цих престижних міжнародних учнівських змаганнях протягом 2004–2017 рр. зробили учні шкіл з м. Києва, Харківської області, Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівської та Донецької областей (рис. 3.71, 3.72).

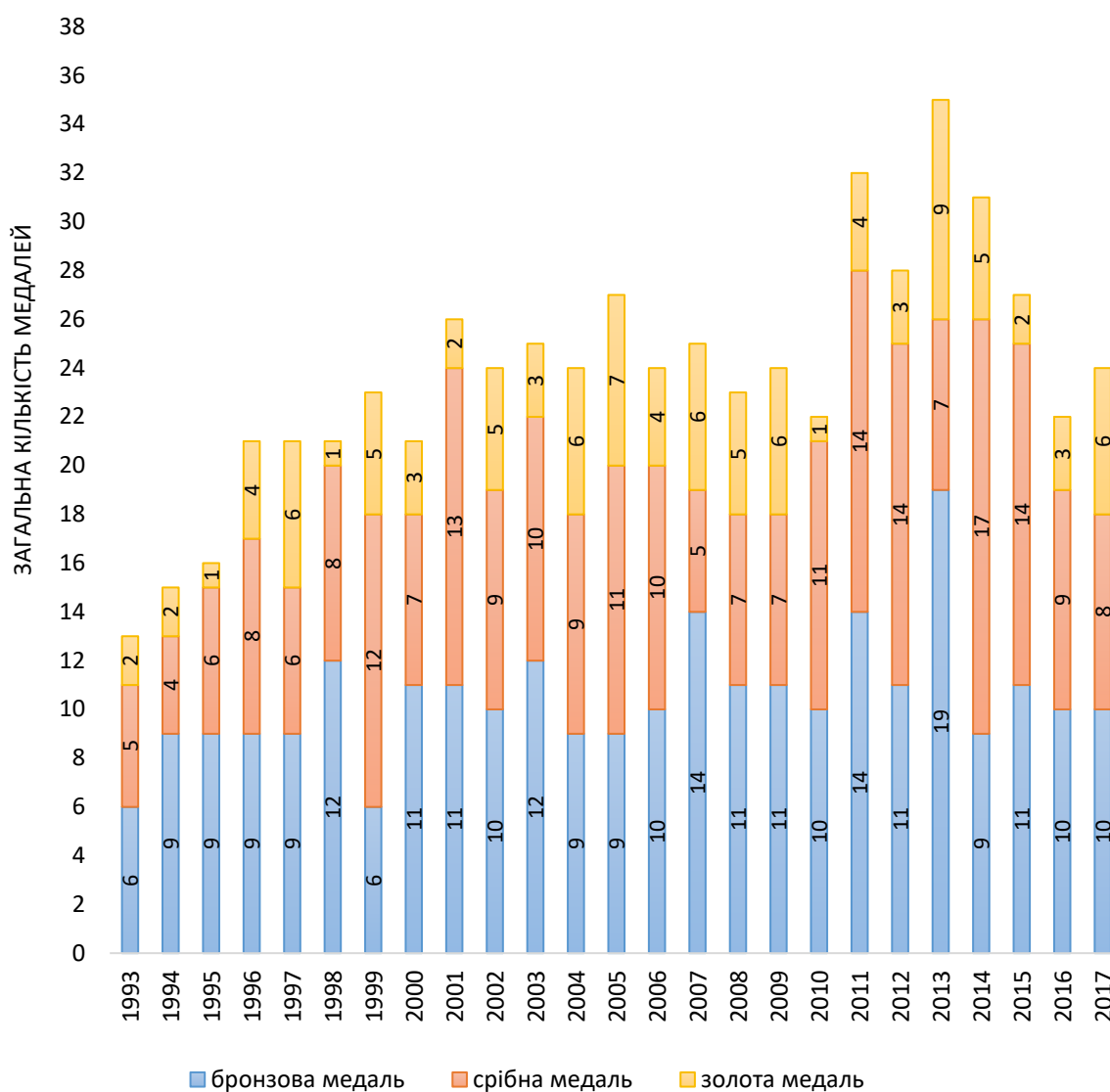

Рис. 3.71. Результати участі команд школярів України у міжнародних учнівських олімпіадах 1993–2017 рр. (за медалями)

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

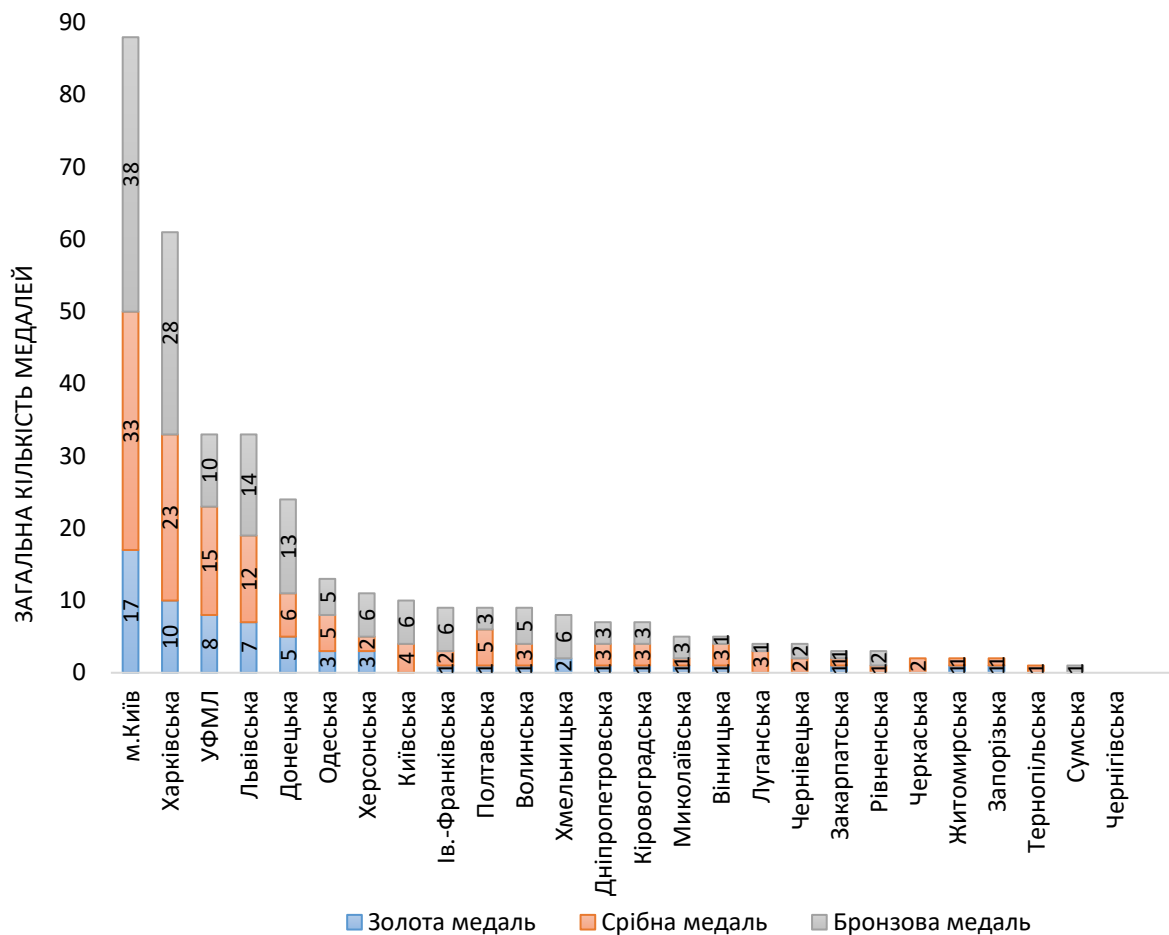

Рис. 3.72. Результати участі школярів України у міжнародних учнівських олімпіадах 2004–2017 рр. (у розрізі регіонів за медалями)

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Отже, з метою виявлення, розвитку та підтримки обдарованої молоді протягом навчального року Міністерством освіти і науки України організовано різноманітні предметні олімпіади і турніри для учнів закладів загальної середньої освіти. У 2017/2018 н. р., на відміну від трьох останніх років, всеукраїнські учнівські олімпіади відбулися у повному обсязі відповідно до Положення, охопивши 26 навчальних предметів. Загалом, учасниками IV (фінального) етапу всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів стали 2 282 учні 8–11 класів з 24 областей України, м. Києва та Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Найкращі результати в олімпіадах і турнірах демонструють учні Харківської області: вони є першими у командному рейтингу предметних олімпіад і турнірів, другими – у Інтернет- і міжнародних учнівських олімпіадах.

3.7.3. Загальнодержавне моніторингове дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької і математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів»: підготовка і проведення I циклу (2017–2018 рр.)

Напередодні запровадження в Україні Концепції «Нова українська школа» та прийняття нового Державного стандарту початкової освіти постала потреба в дослідженні дійсного рівня володіння випускниками початкової школи, які навчалися за старим Стандартом, двома найбільш значущими для освіти цього вікового періоду компетентностями – читацькою та математичною, а також факторів соціально-економічного характеру, що можуть впливати на якість початкової освіти. Необхідність проведення цього дослідження актуальна з огляду на те, що отримані на його підставі дані в подальшому стануть точкою відліку для відстеження динаміки змін, пов'язаних з освітньою реформою «Нова української школа», і фактичним підґрунтям для прийняття виважених управлінських рішень. Задля цього наказом Міністерства освіти і науки України від 29.12.2016 № 1693 було прийнято рішення про проведення у 2017 р. загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів» (далі – МДЯПО).

З метою реалізації положень наказу розпочалася підготовка МДЯПО, що полягала в напрацюванні тестового інструментарію, а також розробці методологічних та організаційно-технологічних засад. Однак у процесі підготовки було з'ясовано, що для отримання за його результатами кількісно та якісно достовірної інформації доцільним буде відтермінування проведення МДЯПО. З огляду на це наказом МОН України «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 29 грудня 2016 року № 1693» від 27.03.2017 № 470 було перенесено терміни проведення дослідження. Відтак 2017 р. став роком пілотування інструментарію та технології проведення дослідження, а 2018 р. – роком безпосереднього його проведення. Крім цього, відповідним наказом було окреслено ділянки відповідальності інституцій, які задіяні до проведення моніторингу; затверджено Програму першого етапу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів» (далі – Програма), а також склад робочої групи з розроблення методології загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти.

Підготовку та проведення пілотного етапу (апробації) МДЯПО було врегульовано таким документами: наказом МОН України «Про проведення в 2017 р. пілотного етапу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти» від 19.04.2017 № 612, який затверджував склад вибірки учасників I етапу апробації дослідження, а також визначав межі відповідальності задіяних інституцій; наказом МОН України «Про проведення в 2017 році II пілотного етапу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти» від 23.10.2017 № 1404, яким було затверджено вибірку учасників II етапу апробації, визначено часові межі її проведення, а також межі компетенцій відповідальних інституцій; наказом Українського центру оцінювання якості освіти «Про проведення II пілотного етапу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти» від 30.10.2017 № 157, яким було затверджено графік та Інструкцію проведення II пілотного етапу дослідження. Своєю чергою проведення першого циклу МДЯПО було врегульовано наказом МОН України «Про проведення першого циклу моніторингового дослідження стану сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи» від 09.02.2018 № 118. Цим документом, зокрема, затверджувалася вибірка учасників дослідження та врегульовувалися деякі питання щодо організації та проведення дослідження.

Проведення у 2017 р. пілотного етапу МДЯПО дало змогу не лише напрацювати якісний інструментарій для вимірювання читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи, але й удосконалити процес організації та технологію проведення дослідження. Саме тому наказом МОН України «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 29 грудня 2016 року № 1693» від 20.03.2018 № 256 було затверджено нову редакцію Програми моніторингового дослідження. Цей документ визначив методологічні й організаційно-технологічні засади підготовки й проведення МДЯПО та порядок визначення його результатів і форми їх узагальнення й оприлюднення.

Програма, зокрема, визначає, що об'єктом моніторингового дослідження є мовно-літературна й математична освітні галузі на рівні початкової освіти закладів загальної середньої освіти, а предметом – 1) рівень сформованості основних компетентностей випускників початкової школи в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа»; 2) рівень впливу психолого-педагогічних і соціально-економічних чинників на рівень сформованості основних компетентностей випускників початкової школи. До основних компетентностей, сформованість яких значною мірою забезпечує спроможність випускника початкової школи надалі засвоювати зміст різних навчальних предметів у процесі здобуття базової середньої освіти, у межах МДЯПО віднесено: читацьку компетентність – здатність особи

широко розуміти текст як частину повсякденного життя й навчальної діяльності, шукати нову інформацію, відтворювати та використовувати її, інтерпретувати зміст і формулювати умовиводи, осмислювати й оцінювати зміст і форму тексту тощо; математичну компетентність – здатність особи бачити математику в житті, створювати математичні моделі об'єктів, явищ, процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань. Суб'єктами моніторингового дослідження є: 1) учні 4-х класів (випускники) початкової школи закладів загальної середньої освіти; 2) учителі початкової школи, які навчають випускників початкової школи.

Відповідно до Програми, метою МДЯПО є: 1) одержання об'єктивної інформації про: а) рівень сформованості основних компетентностей випускників початкової школи на загальнодержавному рівні; б) рівень впливу психолого-педагогічних і соціально-економічних чинників на рівень сформованості основних компетентностей випускників початкової школи. Ця інформація дасть можливість у процесі впровадження Концепції «Нова українська школа» відстежувати зміни в якості початкової освіти шляхом порівняльного аналізу з інформацією, що буде отримано за результатами чергових циклів моніторингового дослідження; 2) розроблення й апробація організаційно-методичного та технологічного забезпечення системи моніторингу якості початкової освіти як моделі для організаційно-методичного та технологічного забезпечення системи моніторингу якості базової середньої освіти. Задля досягнення мети методами проведення моніторингового дослідження визначено: 1) педагогічне тестування випускників початкової школи, які ввійдуть до вибірки моніторингового дослідження; 2) анкетування учасників моніторингового дослідження, які ввійдуть до вибірки моніторингового дослідження.

Основними інституціями, що долучені до організації та проведення МДЯПО, є: 1) Міністерство освіти і науки України; 2) Національна академія педагогічних наук України; 3) Український центр оцінювання якості освіти; 4) державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики»; 5) регіональні центри оцінювання якості освіти; 6) інститути післядипломної педагогічної освіти; 7) заклади загальної середньої освіти; 8) робоча група з розроблення методології проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти; 9) структурні підрозділи з питань освіти і науки обласних, Київської міської держадміністрацій.

Розробка тестових завдань для моніторингового дослідження відбувалася в робочих групах із читання й математики з урахуванням характеристик тестів, визначених у специфікації, розробленій робочою групою.

Для першої апробаційної сесії із січня до кінця квітня 2017 р. було розроблено понад 100 тестових завдань із математики, із яких надалі було укладено 4 тестові зошити. У цей же період члени групи розробки тестових завдань із читання створили близько 100 тестових завдань до чотирьох текстів («Твій новий велосипед», «Казковий зоопарк», «Крижана гора», «Смачнучий торт»). Із відповідних матеріалів було укладено 5 тестових зошитів. До кожного з текстів було розроблено тестові завдання, спрямовані на вимірювання рівня сформованості різних когнітивних спроможностей випускників початкової школи.

Під час підготовки до другої частини апробації (серпень–жовтень 2017 р.) фахівцями робочих груп були прийняті деякі стратегічно важливі рішення. Зокрема в кожній з освітніх галузей – мовно-літературній і математичній – було виділено змістові лінії, за якими має здійснюватися моніторинг якості підготовки випускників початкової школи. Кожна змістова лінія ґрунтується на конкретних очікуваних результатах, визначених новим Державним стандартом початкової освіти. У мовно-літературній освітній галузі виділено чотири змістові лінії: знаходження інформації, поданої в явному вигляді; формулювання висновків; інтерпретація й узагальнення (інтегрування) інформації; аналіз й оцінка змісту, мовних особливостей і структури тексту. У математичній освітній галузі виділено п'ять змістових ліній: числа й дії з числами; вимірювання величин; просторові відношення й геометричні фігури; робота з даними; елементи алгебри. Відповідно до прийнятої стратегії, для другої апробаційної сесії 2017 р. було розроблено близько 50 тестових завдань із математики, із яких надалі було укладено дві тестові добірки, та близько 100 тестових завдань до семи текстів («Дитландія – країна для дітей», «Кролик зі сталевим духом», «Робот-фотограф», «Як я вперше стрибнув у воду», «У царстві коралів», «Мотузковий парк», «Чоловік, який саджав дерева»), із яких укладено вісім тестових добірок до відповідних текстів.

Апробація розроблених тестових матеріалів відбувалася в два етапи: 1) травень 2017 р. (основним завданням якого було перевірка якості напрацьованого інструментарію та технології проведення дослідження); 2) жовтень 2017 р. (метою якого було перевірити якість нового та вдосконаленого після першого етапу апробації інструментарію, а також удосконалити технологічні та організаційні процеси його проведення). Перший етап апробації тривав з 04 по 17 травня 2017 р. Участь у ньому взяли учні 44 навчальних закладів у 9 областях України та м. Києві. Апробація була проведена силами регіональних центрів оцінювання якості освіти. Очікувана кількість учасників апробації була 2052, реально ж узяли в ній участь 1909 учнів початкової школи. Окрім учнів, в апробуванні інструментарію взяли участь 78 вчителів початкових класів. Другий етап апробації проводився з 09 по 29 листопада

2017 р. у 12 областях України та місті Києві. У другому етапі апробації взяли участь учні 5-х класів 59 навчальних закладів України. Планова кількість учасників була 3000 осіб, реально змогли взяти участь в апробації – 2725 осіб. Після проведення апробацій представники регіональних центрів, які брали участь в них участь, мали змогу висловити свої побажання та коментарі організаторам дослідження. Таким чином, були зафіксовані а) технологічні недоліки; б) організаційні проблеми; в) неточності в завданнях тестів і питаннях анкет. Отримана інформація дала змогу усунути технологічні, організаційні та змістовні недоліки під час підготовки до проведення основного етапу моніторингового дослідження якості початкової освіти.

Відбір тестових завдань для основного етапу першого циклу МДЯПО відбувався на основі психометричного аналізу апробованих під час пілотування матеріалів. Завдання, що мали недостатньо задовільні психометричні характеристики, були доопрацьовані й удосконалені фахівцями робочих груп, а за неможливості вдосконалення – вилучені. У результаті цих процедур для вимірювання рівня математичної компетентності випускників початкової школи у галузі математики було скомпоновано чотири тестові добірки, що містили по 25–26 завдань кожна, а в галузі читання – тестові добірки до 8 текстів (чотири – інформаційні, два – пізнавальні та два – художні), до кожного з яких пропонувалося від 11 до 15 завдань.

Поряд із підготовкою тестового інструментарію проводилася робота й з підготовки анкетування учасників дослідження, адже одним із його завдань було з'ясування впливу факторів соціально-економічного та психолого-педагогічного характеру на рівень читацької та математичної компетентності учнів. Відповідно фахівцями робочої групи було розроблено й апробовано чотири типи анкет: анкета для учнів із блоком питань щодо читання (заповнювалася учнями, які виконували тест із читання), анкета для учнів із блоком питань щодо математики (заповнювалася учнями, які виконували тест із математики), анкета для вчителів із блоком, що стосувався проблем навчання читання (заповнювалася вчителем, клас якого проходив тестування із читання) та анкета для вчителів із блоком, що стосувався проблем навчання математики (заповнювалася вчителем, клас якого проходив тестування з математики).

Анкети для учнів містили запитання, що стосувалися: 1) матеріальних чинників (наявність необхідних матеріальних благ у домогосподарстві, де проживає учень (книжок, мобільної та комп'ютерної техніки, автомобілів)); 2) соціальних чинників (спілкування в родині, участь рідних у навчально-виховному процесі); 3) дошкільної підготовки та позашкільної зайнятості (відвідування дитячого садка, занять із дошкільної підготовки та позашкільних занять); 4) виконання домашнього

завдання (час, витрачений на виконання, допомога з боку дорослих); 5) атмосфери в школі (стосунки з однолітками та вчителями, задоволеність навчанням, цікавість до навчальних предметів); 6) читацьких практик (ставлення до читання, частота позашкільного читання, задоволеність від читання, легкість розуміння прочитаного, оцінка власних успіхів); 7) математичних практик (ставлення до математики, доступність і цікавість викладання, оцінка власних успіхів).

Анкети для вчителів містили блоки запитань, що передбачають надання інформації про: вік учителя, стать, місце проживання, тип навчального закладу, кваліфікацію, досвід роботи, використання підручників/посібників (із зазначенням авторів навчальних комплексів), участь в освітніх проектах («Росток», «Інтелект України», «Система розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова» тощо), педагогічні практики (методи навчання, форми організації роботи учнів тощо), використання комп'ютера на уроках, рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, особливості роботи з конкретним класом, а також інформація щодо інших психолого-педагогічних та соціально-економічних чинників.

Усі запитання, що потрапили до анкет першого циклу МДЯПО, було апробовано під час першої (квітень 2017 р.) та другої (жовтень 2017 р.) сесій пілотування. Під час підготовки остаточної версії анкет було враховано всі зауваження, висловлені в ході апробації, щодо змісту та форм питань. На основі даних апробації членами робочої групи були, зокрема, відкинуті питання, які показали низьку валідність, і питання, що викликали негативну реакцію з боку респондентів, а також удосконалені питання, що неоднозначно сприймалися або були незрозумілі респондентам. Запитання анкет формувалися з урахування вікових (у випадку учнів) і професійних (у випадку вчителів) особливостей респондентів. Таким чином, для проведення I циклу дослідження було сформовано два опитувальники для учнів, що містили 19 (анкета з «математичним» блоком) та 20 (анкета з «читацьким» блоком) питань кожна та два опитувальники для вчителів із 26 (анкета з «математичним» блоком) та 30 (анкета з «читацьким» блоком) питань відповідно.

Паралельно з розробкою тестових завдань для МДЯПО члени робочих груп готували матеріали (інструкції) для кодування відповідей – процедури перевірки й оцінювання відповідей на тестові завдання відкритої форми. Ці матеріали містили: опис завдання, опис відповіді, що відповідає певному коду, та приклади відповідей, що відповідають певному коду. Досвід двох сесій апробації, а також урахування досвіду міжнародних досліджень PIRLS та TIMSS дало можливість удосконалити вже напрацьовані матеріали й оптимізувати тим самим процес перевірки

(кодування) відповідей учасників дослідження для забезпечення якості й об'єктивності оцінювання.

Для реалізації поставлених перед МДЯПО завдань особливо важливо було забезпечити рівність умов для учасників на всіх пунктах його проведення. Із цією метою було розроблено «Інструкцію щодо проведення у 2018 році першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти», у якій визначено єдині вимоги до процедури проведення першого циклу. Відповідно до цього документа було розроблено інформаційно-технологічні документи, які б сприяли виконанню задіяними до процесу особами однакових дій і забезпечили тим самим рівність умов для усіх його учасників. Зокрема було розроблено бланки карт спостереження за проведенням моніторингового дослідження; інформаційної картки класу, що бере участь у пілотному етапі моніторингового дослідження; технологічної карти інструктора під час проведення дослідження; орієнтовний текст виступу вчителя перед класом, учні якого беруть участь в апробації.

Для формування репрезентативної вибірки учасників для першого циклу МДЯПО було взято до уваги такі критерії: тип місцевості (населеного пункту), де розташовується заклад освіти, а саме: міста обласного підпорядкування, міста обласного значення, села та селища міського типу; тип навчального закладу: заклади загальної середньої освіти, гімназії, ліцеї/коледжі, навчально-виховні комплекси та спеціалізовані навчальні заклади; регіон розташування навчального закладу. Більш за те, окремо було виділено страту, до якої потрапили класи, кількість учнів у яких не перевищує 15 осіб. Такий крок забезпечив репрезентативне представлення у вибірці дослідження малих шкіл, що здебільшого розташовані в невеликих населених пунктах. Відповідно до окреслених параметрів формування вибірки із генеральної сукупності дослідження в 14 341 школу та 361 841 учня до вибірки основного етапу першого циклу МДЯПО було включено 366 закладів освіти та 486 класів. В одному закладі освіти участь у дослідженні могли брати учні одного або двох класів, відповідно до розрахунку вибіркової сукупності. Очікувана кількість учасників становила 9884 особи, при цьому тест із читання мали виконувати 4928 учнів, а з математики – 4956 учнів. Розрахунок вибіркової сукупності здійснив міжнародний експерт Альгїрдас Забуліоніс, використовуючи дані Інституту освітньої аналітики.

Безпосередньо тестування й анкетування в межах основного етапу першого циклу моніторингового дослідження загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної

компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» було проведено із 17 квітня по 18 травня 2018 року. Участь у ньому взяли учні 4-х класів із 24 областей України та м. Києва. Загальна кількість учасників, які взяли участь у дослідженні: учнів – 9085 осіб; учителів – 486. Адміністрування процедур МДЯПО в закладах освіти було здійснено силами регіональних центрів оцінювання якості освіти із залученням додаткових спеціалістів.

Для подальшого опрацювання та зберігання матеріали основного етапу першого циклу МДЯПО з усіх регіонів були доправлені до Київського регіонального центру оцінювання якості освіти, де з 18 червня 2018 р. розпочалася перевірка (кодування) відповідей на відкриті завдання тестів. Для виконання цієї роботи була запрошена група досвідчених фахівців (усього 10 осіб). Перед початком кодуванням учнівських робіт відбулося дводенне навчання залучених фахівців. Навчання було проведене фахівцями відділу досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти.

Паралельно з процесом перевірки тестових зошитів розпочався етап унесення даних основного етапу першого циклу МДЯПО до комп'ютерної системи. Для здійснення цієї роботи було запрошено групу спеціалістів з обробки документів та проведено навчальний семінар для ознайомлення зі специфікою роботи.

Після завершення перевірки робіт учасників і повного внесення даних до електронної системи фахівці Українського центру спільно з членами робочих груп проведуть статистично-математичний аналіз отриманих даних. За результатами інтерпретації цих даних будуть опубліковані два типи звітів: 1) інформаційний, що буде містити інформацію про загальні засади проведення моніторингового дослідження (предмет, мета, принципи, об'єкт, зміст, методи, організаційно-технологічні засади підготовки та проведення, характеристику інструментарію оцінювання, характеристику вибірки учасників моніторингового дослідження), а також зведені дані за результатами моніторингового дослідження, висновки та пропозиції щодо потенціалу використання даних і можливості прийняття рішень за результатами моніторингового дослідження, та 2) аналітичний, що міститиме, окрім інформації, наведеної в інформаційному звіті, статистичні дані моніторингового дослідження й аналіз результатів за різними параметрами. Публікація звітів запланована на грудень 2018 р.

Отже, загальнодержавне моніторингове дослідження якості початкової освіти, заплановане на 2017 р., а фактично реалізоване у 2018 р., було організовано й проведено відповідно до провідних міжнародних і вітчизняних практик реалізації подібних заходів. Це дає підстави стверджувати, що дані, отримані за його результатами, характеризуватимуться високою якістю, а відповідно стануть цінним

матеріалом для аналітичних висновків і прийняття на їхньому ґрунті управлінських рішень, заснованих на доказах, що сприятимуть підвищенню якості початкової освіти.

3.7.4. Міжнародне дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні: підсумки проведення й плани на майбутнє

Міжнародні порівняльні дослідження оцінювання якості освіти є важливими заходами, спрямованими на аналіз стану освіти в країнах світу. У 2016 р. Україна долучилася до одного з найбільш масових міжнародних досліджень якості освіти – PISA. Участь України в дослідженні PISA має кілька важливих аспектів. По-перше, це отримання об'єктивної інформації про готовність молодих громадян до повноцінного життя в сучасному суспільстві відповідно до міжнародних стандартів. По-друге, це розуміння чинників, які впливають на ефективність освіти в країні. По-третє, це можливість приймати рішення та формувати національну освітню політику на основі реальних даних про стан вітчизняної системи освіти. Крім того, завдання PISA та методика оцінювання їхнього виконання слугуватимуть практичним орієнтиром для освітян у становленні компетентнісної парадигми освіти в Україні.

Дослідження PISA розроблено за ініціативою Організації економічного співробітництва й розвитку, ОЕСР (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD). У поточному циклі проекту, який розпочався 2015 р. й завершиться у 2019 р., бере участь 81 країна/економіка (деякі країни беруть участь як ціла держава і плюс окремо столиця, деякі – лише на рівні столиці, інші – окремими штатами).

Дослідження PISA проводиться кожні три роки, починаючи з 2000, суб'єктами дослідження є 15-річні підлітки. Уважається, що в більшості країн саме в цьому віці учні закінчують основну школу й стикаються з проблемою вибору професії та й загалом майбутнього життєвого шляху. Однак PISA не перевіряє рівень навчальних досягнень учнів за результатами вивчення програмового матеріалу: вона оцінює вміння використовувати отримані в школі знання з читання, математики та природничих дисциплін у реальних життєвих ситуаціях (перевіряється сформованість в учнів читацької, математичної й природничо-наукової грамотності). Читацька грамотність у контексті PISA визначається як здатність особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, її відтворення та використання, інтерпретації змісту й формулювання власних умовиводів, осмислення й оцінювання

змісту та форми тексту тощо; математична – як здатність особи до визначення й усвідомлення ролі математики в сучасному світі, надання добре обґрунтованих суджень, уміння використовувати математику в особистих цілях і в суспільному житті; а природничо-наукова – як сформованість в особи наукових знань, а також здатність визначати певну наукову проблему, отримувати нове знання, пояснювати наукові явища, робити обґрунтовані висновки про них, усвідомлювати вплив науки і технологій на зміну матеріального, інтелектуального й культурного середовищ, прагнення долучитися до наукових галузей, бути активним членом суспільства.

Крім оцінки предметних компетентностей, метою PISA також є визначення чинників, що впливають на рівень навчальних досягнень учнів у світі. Саме тому учасники PISA заповнюють анкету, що досліджує різноманітні аспекти їхнього життя. Зібрані дані допомагають аналітикам простежити зв'язок між тим, як учні виконують завдання PISA, і різними аспектами їхнього життя й навчання. Ідеться про такі чинники, як: міграційні процеси, гендерна політика, соціально-економічний стан, піклування й підтримка з боку батьків, навчання в ранньому дитинстві, мотивації до навчання, а також здатність регулювати свою власну навчальну поведінку, залучення до читання, інтерес до математики або задоволення від науки, повага до інших. Також відповідні анкети заповнюють і керівники навчальних закладів, що були обрані для участі в PISA. Мета такого анкетування – дослідити вплив на результати тестування учнів таких чинників, як: кваліфікація вчителів, навчальні плани, практики викладання, час на навчання та навчальні можливості як у навчальному закладі, так і поза його межами, контроль якості шкільних процесів, лідерство та шкільне управління, залучення батьків до участі в шкільному житті, мікроклімат у школі, загальні цінності, очікування високих досягнень, взаємодія та взаємна підтримка тощо. Ця інформація допомагає ідентифікувати чинники, що впливають на відмінності в читацькій, математичній і природничо-науковій грамотності учнів 15-ти років не лише в межах країни, а й порівняно з іншими країнами.

Типово дослідження PISA здійснюється в чотири етапи:

- підготовчий – передбачає переклад та адаптацію тестових матеріалів, а також анкет для опитування учнів та адміністрації закладів освіти;
- пілотний – передбачає апробацію завдань та інструментарію дослідження в контексті країн-учасниць;
- основний – передбачає безпосереднє тестування й опитування;
- звітувальний – підготовка міжнародного та національного звіту.

На сьогодні Україна пройшла вже три з-поміж визначених етапів, чому сприяло належне нормативне, організаційно-кадрове, інформаційне й технологічне забезпечення різноманітних процесів, пов'язаних із проведенням відповідних етапів.

Нормативним підґрунтям для організації й проведення PISA-2018 в Україні є такі документи: розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» від 13.12.2017 № 903-р; розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання участі України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018» від 04.02.2016 № 72-р; наказ МОН України «Про проведення у 2018 році основного етапу міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні» від 12.03.2018 № 239; наказ МОН України «Про підготовку та проведення в 2018 році основного етапу міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні» від 13.02.2018 № 138; накази Міністерства освіти і науки України «Про організацію та проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA–2018 в Україні» від 23.02.2016 № 149, «Про підготовку в 2017 році до проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні» від 26.01.2017 № 100 та «Про проведення в 2017 році пілотного етапу міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні» від 14.04.2017 № 601; угода про участь України в міжнародному дослідженні якості освіти (PISA) 2018 між Міністерством освіти і науки України, Українським центром оцінювання якості освіти та Організацією економічного співробітництва та розвитку від 08.12.2016; внутрішні накази та розпорядження УЦОЯО.

Організаційно-кадрова й частково технологічна складова організації й проведення PISA в Україні розподілені між кількома організаціями та їхніми представниками. Інституцією, що визначена відповідальним виконавцем за організацію та проведення дослідження PISA в Україні, а також на яку покладено функції Національного Центру (National Center) з проведення PISA, став Український центр оцінювання якості освіти. Національним координатором дослідження PISA (National Project Manager) в Україні призначено Тетяну Вакуленко, заступника директора Українського центру, а представником України в Керівній раді PISA (PISA Governing Board) – Сергія Ракова, головного наукового співробітника Інституту освітньої аналітики. Міністерство, національний координатор та представник України в Керівній раді провадять активну зовнішню комунікацію з представниками ОЕСР щодо підтримки PISA в Україні, зокрема проведено заходи в межах першого етапу проекту підтримки ОЕСР, спрямованого на підвищення спроможності України до організації, проведення та використання результатів PISA; перекладено звіт про аналіз спроможності України до підготовки, організації та проведення дослідження PISA-2018 та здійснено його фаховий аналіз із підготовкою рекомендацій щодо можливостей його імплементації тощо.

Відповідальним виконавцем за підготовку вибірки учасників дослідження для проведення пілотного та основного етапу дослідження PISA в Україні визначено Державну наукову установу «Інститут освітньої аналітики». Крім того, ця установа бере участь з підготовки національного звіту за результатами дослідження. У свою чергу організаціями, долученими до поточної роботи в межах окремих завдань проекту як зацікавлені сторони, стали Національна академія педагогічних наук України, Інститут освітньої аналітики, Інститут модернізації змісту освіти, Спілка ректорів вищих навчальних закладів України, Американські Ради з міжнародної освіти, Microsoft Ukraine, Асоціація керівників шкіл України, Національний педагогічний університет імені Н. П. Драгоманова, Аналітичний центр CEDOS.

Для інформування вітчизняних освітян в областях про сутність і завдання дослідження, взаємодії із закладами освіти щодо особливостей дослідження, а також ознайомлення потенційних учасників дослідження з матеріалами дослідження було створено мережу регіональних координаторів дослідження. Крім того, з метою якнайбільш широкого донесення до громадськості й освітянських кіл інформації про проект PISA за 2016–2018 рр. було реалізовано такі заходи:

1. Створено окремих сайт PISA-2018 в Україні (pisa.testporta.gov.ua). Цей ресурс містить усю необхідну інформацію про дослідження, зокрема його зміст, організаційну структуру, основні напрями, процедури підготовки вибірки, приклади завдань попередніх років, найбільш типові запитання та відповіді на них тощо. Сайтом активно користуються освітяни й батьки, щомісячна статистика показує понад 1000 відвідувачів.

2. Підготовлено й опубліковано переклади відкритих завдань дослідження попередніх років. Підготовлено переклади рамкових програм дослідження щодо читання, анкет та структури дослідження.

3. Підготовлено та видано інформаційний буклет про зміст і особливості реалізації дослідження. Буклет містить вичерпну інформацію про дослідження. Його паперову версію отримали всі заклади освіти, що брали участь у пілотному етапі проекту, окрім цього, його електронна версія доступна для завантаження на сайті PISA в Україні.

4. Підготовлено аналітичні матеріали про PISA для порталу «Освітня політика» («PISA 2018: що отримає Україна?»), газети «Дзеркало тижня» («Українських школярів порівнюють з однолітками з інших країн»), порталу osvita.ua («PISA – це розуміння факторів успішного навчання»), Громадського радіо («5 тисяч українських школярів візьмуть участь в Міжнародному дослідженні»), за 2018 рік підготовлено 3 тематичні публікації про PISA в ЗМІ.

5. Проведено наради щодо PISA на базі регіональних центрів оцінювання якості освіти. Крім інформування про дослідження та особливості його підготовки та проведення, на заходах обговорювалися питання мотивування українських підлітків до сумлінного виконання тестових завдань і заповнення анкет Програми, а також можливі ризики та загрози реалізації дослідження.

6. Проведено навчальні семінари для фахівців-предметників з української мови та літератури, а також з математики, під час яких розглядалися особливості компетентнісної складової дослідження, особливості її реалізації в навчальному процесі учнів/студентів. Учасники семінарів ознайомлені з прикладами опублікованих тестових завдань дослідження.

7. Підготовлено посібники з читання, математики й природничо-наукових дисциплін, які можуть бути використані учителями, батьками, авторами підручників тощо, оскільки вони містять вичерпну інформацію про зміст дослідження, підходи до компетентісного оцінювання навчальних здобутків учнів/студентів.

Відповідно до технології організації та проведення PISA, реалізації якої сприяли визначені вище інституції й заходи, на липень 2018 р. виконано такі завдання дослідження:

1. Визначено організаційну структуру дослідження PISA в Україні.
2. Здійснено заходи щодо інформування освітян і громадян країни щодо дослідження PISA.
3. Регулярно публікуються матеріали за результатами дослідження попередніх циклів.
4. Підготовлено матеріали для підготовки учнів/студентів до виконання завдань із предметних галузей дослідження.
5. Перекладено та адаптовано завдання та матеріали дослідження.
6. Проведено пілотний етап дослідження:
 - 6.1. Виконано завдання дослідження щодо підготовки вибірки учасників дослідження.
 - 6.2. Проведено тестування й анкетування учасників вибірки пілотного етапу дослідження в закладах освіти.
 - 6.3. Здійснено кодування тестових робіт і анкет дослідження.
 - 6.4. Сформовано базу даних результатів дослідження.
 - 6.5. Налагоджено роботу з програмними пакетами для взаємодії з базами даних дослідження.
7. Організовано співпрацю з міжнародною організацією ОЕСР щодо підтримки дослідження в Україні.

8. Проведено заходи з підготовки до проведення основного етапу дослідження:

8.1. Проаналізовано результати пілотного етапу дослідження.

8.2. Підготовлено пропозиції щодо коригування тестових завдань і запитань анкет дослідження.

8.3. Здійснено коригування матеріалів для адміністрування дослідження.

8.4. Підготовлено завдання з формування вибірки основного етапу дослідження.

9. Здійснено заходи щодо підготовки до адміністрування дослідження у закладах освіти:

9.1. Сформовано вибірку навчальних закладів.

9.2. Створено умови для адміністрування дослідження в закладах освіти (зокрема, здійснено низку заходів для мотивування учнів/студентів).

9.3. Передано до закладів освіти матеріали для підготовки потенційних учасників дослідження до виконання тестових завдань.

10. Проведено тестування й анкетування учасників вибірки основного етапу дослідження в закладах освіти.

11. Реалізовано поточну роботу, пов'язану з обробкою й перевіркою матеріалів основного етапу дослідження:

11.1. Проведено навчання екзаменаторів і обробників матеріалів дослідження.

11.2. Проведено обробку матеріалів дослідження (усі матеріали дослідження вводяться в систему повідомлення даних двічі).

11.3. Здійснено кодування відкритої частини тестових зошитів (програмою передбачена шестиразова або чотириразова перевірка деякої частини тестових зошитів).

11.4. Забезпечено контроль якості роботи екзаменаторів і обробників матеріалів дослідження.

11.5. Розпочато формування бази даних для передавання міжнародним партнерам.

У пілотному етапі дослідження взяли участь 1668 учнів / студентів із 41 заклад освіти (загальноосвітні, ліцеї, гімназії, коледжі тощо).

За результатами проведення основного етапу успішно пройшло дослідження в усіх 250-ти закладах освіти. У ньому взяло участь близько 6 000 учнів/студентів, які представляють 250 закладів освіти.

До проведення дослідження в межах закладів освіти були залучені провідні спеціалісти регіональних центрів оцінювання якості освіти, інститутів підвищення післядипломної кваліфікації вчителів, районних методичних кабінетів.

Реалізовані на сьогодні етапи дослідження PISA дають підстави стверджувати, що Україні в цілому вдалося впоратися з таким масштабним міжнародним заходом цілком успішно, незважаючи на певні труднощі кадрового й фінансового характеру. Однак шлях дослідження ще не завершено: на 2019 р. передбачено низку не менш значущих заходів, пов'язаних з отриманням, обробкою й аналітичним осмисленням даних дослідження. Для реалізації цих заходів, у першу чергу, необхідно здійснити підготовку аналітиків, здатних якісно провести аналіз національних результатів дослідження й підготувати національний та тематичні звіти за результатами дослідження.

Також на кінець 2018 р. та на 2019 р. уже заплановано заходи з підготовки до наступного циклу PISA – циклу 2021 року, який поставить перед Україною нові виклики: на відміну від циклу 2018 року, у якому наша країна брала участь як «паперова», тобто така, що проводила оцінювання учнів з використанням технології тестування й анкетування на папері, цикл 2021 року буде проводитися лише з використанням комп'ютерної техніки. А це, зрозуміло, ставить перед організаторами дослідження низку нових складних питань, пов'язаних із належним технічним забезпеченням процесів адміністрування дослідження та збору його даних. Таким чином, очікування результатів PISA-2018, які з'являться лише наприкінці 2019 р., має бути водночас сповнене ретельної підготовки до наступного циклу – PISA-2021.

3.7.5. Результати зовнішнього незалежного оцінювання і державної підсумкової атестації у форматі зовнішнього незалежного оцінювання

За результатами 2017/2018 н. р. найвищі результати під час проходження державної підсумкової атестації (ДПА) в форматі зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) показали випускники 2018 н. р. з німецької мови. Можна припустити, що такий результат зумовлений незначною кількістю учнів (2042), які склали іспит з німецької мови і їхньою цілеспрямованою підготовкою до екзамену. Серед іспитів з навчальних предметів, випускники показали найвищі результати ДПА з хімії та англійської мови. З більшості предметів, а саме з української мови та літератури, математики, англійської мови, біології та фізики бали високого рівня з ДПА отримали випускники ЗЗСО міста Києва (38 %). Кращі результати з географії показали учні Сумської, з хімії – Волинської, з Історії України – Львівської областей (табл. 3.1).

Частка випускників ЗЗСО 2018 р., які склали ДПА на високому рівні,
у розрізі регіонів, %

	Українська мова і література	Математика	Історія України	Англійська мова	Біологія	Географія	Іспанська мова	Німецька мова	Фізика	Французька мова	Хімія
Вінницька область	23,7	14,8	15,0	21,9	10,8	10,4	–	31,3	16,1	0,0	20,0
Волинська область	24,0	19,7	16,3	29,6	13,5	9,6	–	56,7	20,6	0,0	39,3
Дніпропетровська область	20,9	17,2	11,4	20,3	10,0	6,3	–	24,7	19,2	22,7	21,8
Донецька область	21,8	13,1	11,8	13,6	11,6	6,7	–	40,0	15,7	33,3	22,3
Житомирська область	23,2	13,8	13,0	22,4	8,0	8,8	–	25,0	17,7	28,6	26,3
Закарпатська область	10,1	11,7	7,0	18,3	6,0	3,4	–	18,2	11,2	0,0	20,4
Запорізька область	18,1	16,4	11,3	25,6	10,1	5,7	–	24,4	14,9	30,8	26,0
Івано-Франківська область	25,6	17,5	16,4	25,1	16,5	5,9	–	18,6	23,2	16,7	25,2
Київська область	22,7	14,9	13,2	21,5	11,8	7,8	100,0	37,5	16,8	0,0	19,1
Кіровоградська область	19,0	13,6	11,0	20,9	7,	6,7	–	31,3	14,1	0,0	17,4
Луганська область	17,1	9,6	10,3	15,4	10,0	7,3	–	–	12,1	100,0	13,6
Львівська область	33,9	22,9	23,2	29,3	19,9	8,8	62,5	43,4	25,1	33,3	39,2
м. Київ	38,0	34,3	22,9	37,5	25,9	12,0	9,5	55,2	44,1	51,8	37,6
Миколаївська область	17,2	13,0	9,0	17,7	7,3	7,3	–	13,3	16,8	0,0	23,6
Одеська область	17,3	11,3	8,9	19,3	9,7	5,0	–	33,3	10,1	40,9	20,6
Полтавська область	23,4	15,3	13,1	20,3	12,3	9,0	–	38,5	20,6	100,0	21,3
Рівненська область	18,1	16,4	12,1	26,2	7,8	7,6	–	50,0	16,2	28,6	36,5
Сумська область	26,4	19,3	15,9	22,9	12,6	12,3	–	42,9	16,6	–	36,0
Тернопільська область	28,0	15,8	21,5	26,0	17,0	10,0	–	39,4	20,2	0,0	25,3
Харківська область	26,3	19,5	14,8	23,4	12,4	7,9	–	42,4	21,0	39,3	33,0
Херсонська область	16,2	13,9	9,5	18,2	6,5	6,1	0,0	27,3	22,6	0,0	19,5
Хмельницька область	23,7	14,7	14,9	22,2	11,9	8,4	–	12,9	20,8	–	30,9
Черкаська область	23,3	17,4	13,0	21,5	10,1	8,9	–	60,0	20,9	100,0	29,2
Чернівецька область	13,4	13,4	8,5	24,3	8,0	4,3	–	30,3	12,9	3,6	17,2
Чернігівська область	22,3	17,3	15,5	23,8	7,9	9,8	–	9,1	21,2	100,0	36,3
Україна	23,2	17,7	14,0	24,6	11,3	7,7	25,0	36,2	20,4	28,4	27,6

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

За результатами ЗНО з української мови і літератури отримали 160 балів і вище найбільше випускників, які навчаються у ЗЗСО м. Києва та Львівської області

(58 % і 56 % відповідно). Загалом по Україні майже 40 % випускників ЗЗСО отримали під час ЗНО з цього предмета від 160 балів і вище (рис. 3.73).

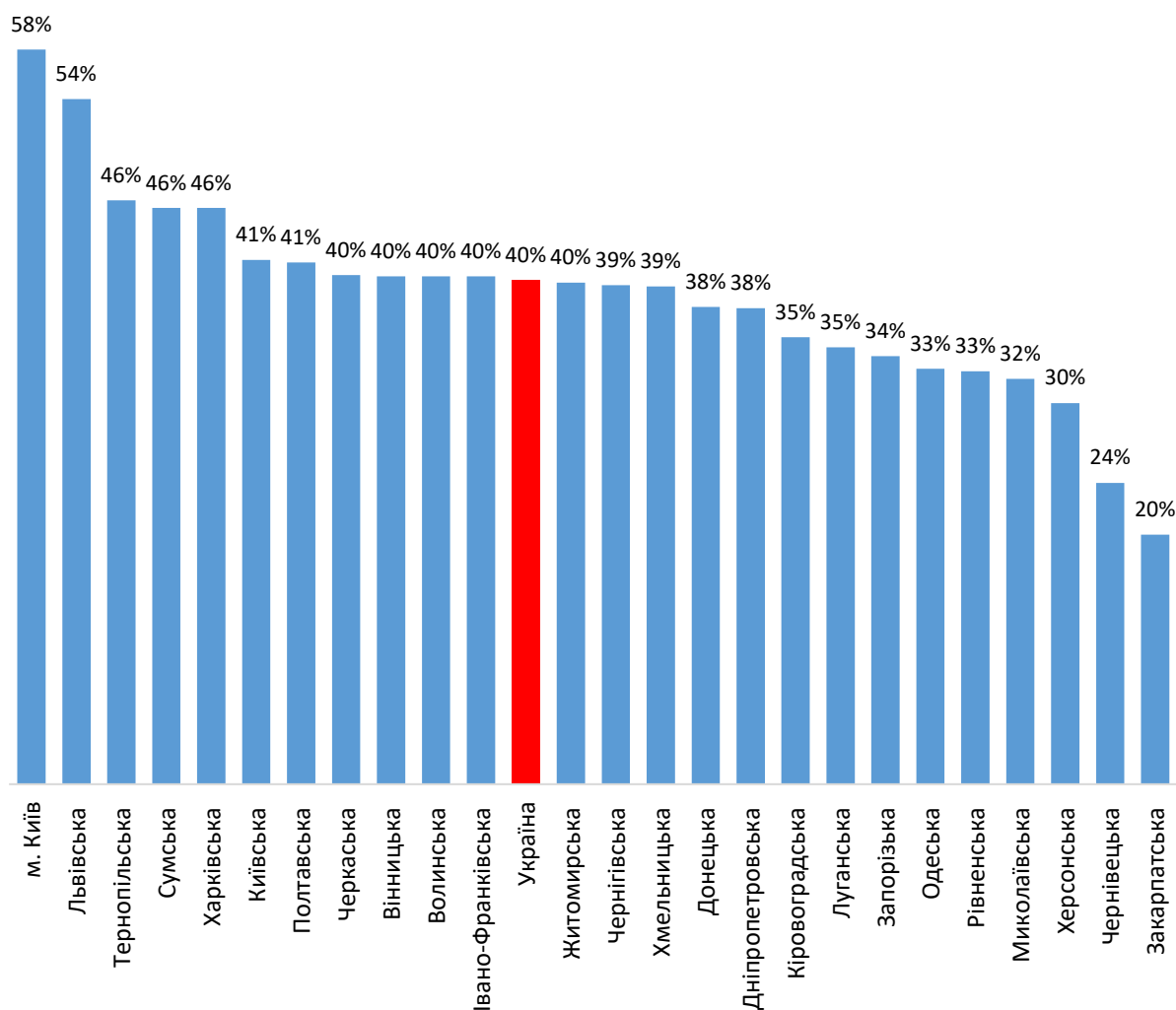

Рис. 3.73. Частка випускників ЗЗСО, які отримали за результатами ЗНО з української мови та літератури 160 балів і вище, від загальної кількості випускників, які проходили тестування з української мови та літератури в 2018 р., у розрізі регіонів

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Також м. Київ та Львівська область лідирують за часткою випускників, які показала найкращі результати з іноземної мови (49,8 % та 38,9 % відповідно).

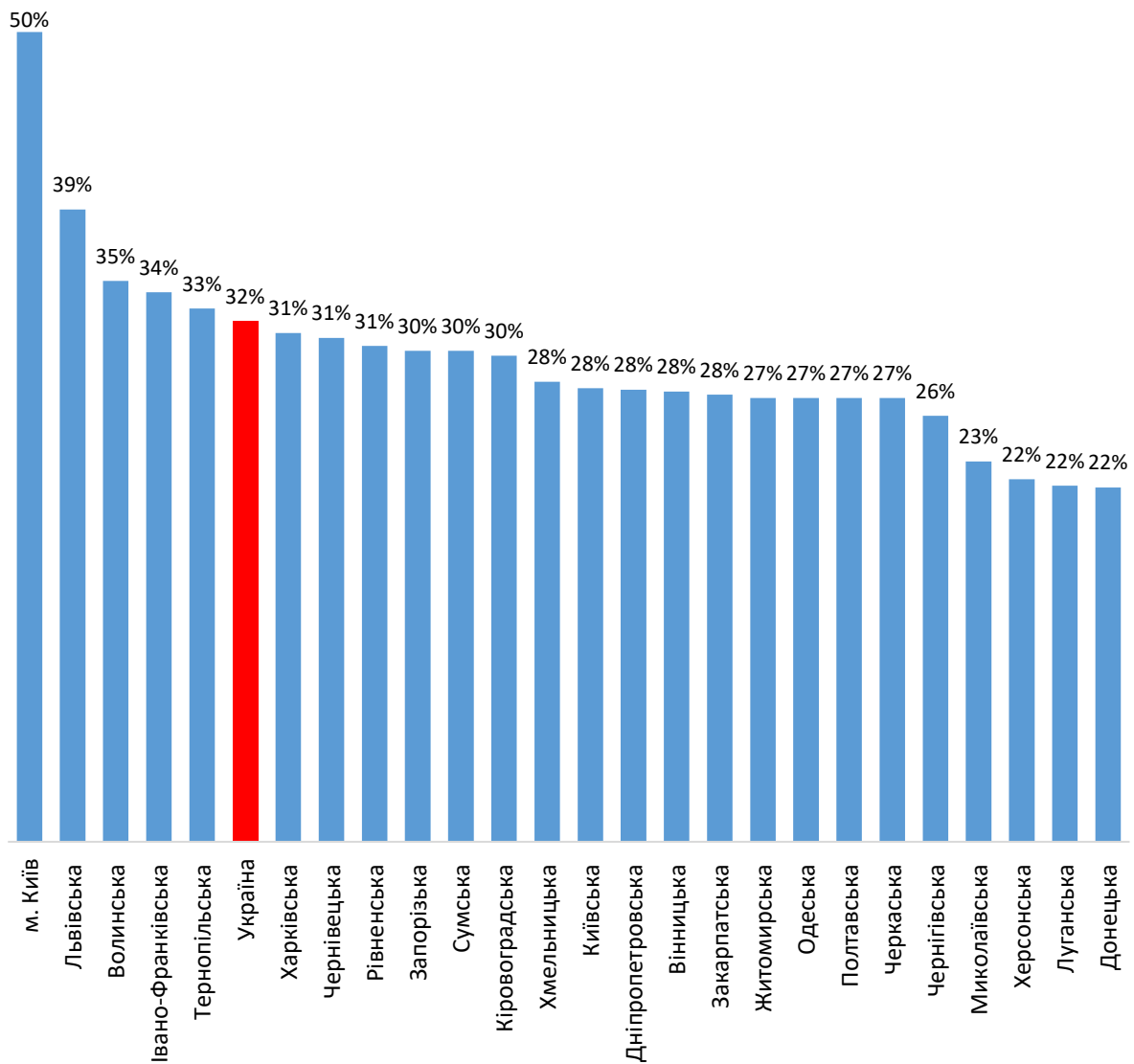

Рис. 3.74. Частка випускників ЗЗСО, які отримали за результатами ЗНО з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови у 2018 р., у розрізі регіонів

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Зокрема, більша частка учнів закладів освіти Львівської області та міста Києва (49,4 % і 38,2 % відповідно) отримала 160 балів і вище з англійської мови від загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови у 2018 р. Загалом по Україні більше 30 % учнів склали ЗНО з англійської мови на 160 балів і вище (рис. 3.75). Так, більше 30 % учнів отримали 160 балів і вище з іноземної мови у Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській, Харківській та Чернівецькій областях (рис. 3.74).

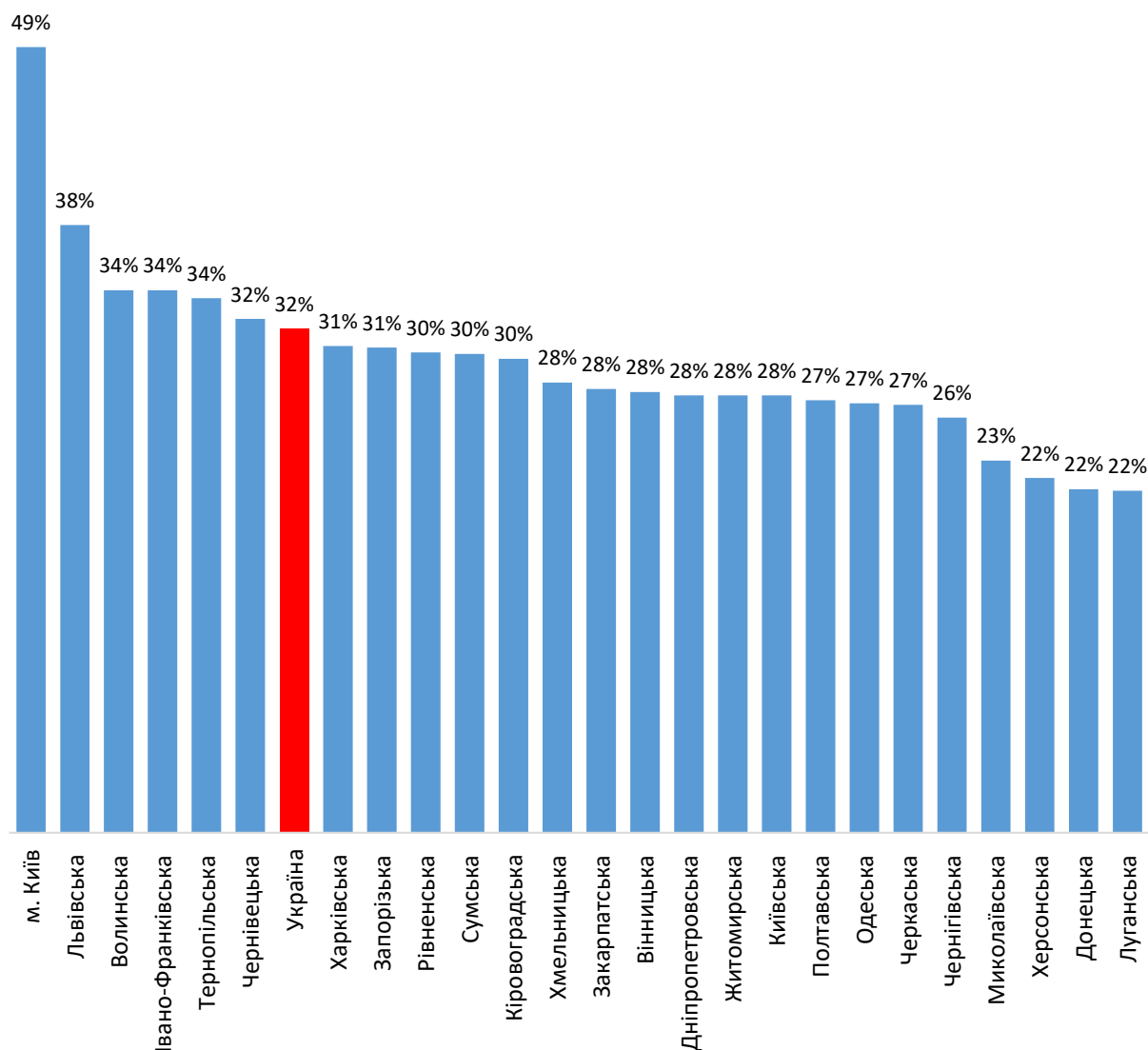

Рис. 3.75. Частка випускників ЗЗСО, які отримали за результатами ЗНО з англійської мови 160 балів і вище, від загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови у 2018 р., у розрізі регіонів

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

У Черкаській області найбільша частка випускників (75 %), які отримали 160 балів і вище з німецької мови від загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови. Майже 67 % учнів склали ЗНО з німецької мови на 160 балів і вище у м. Києві (рис. 3.76).

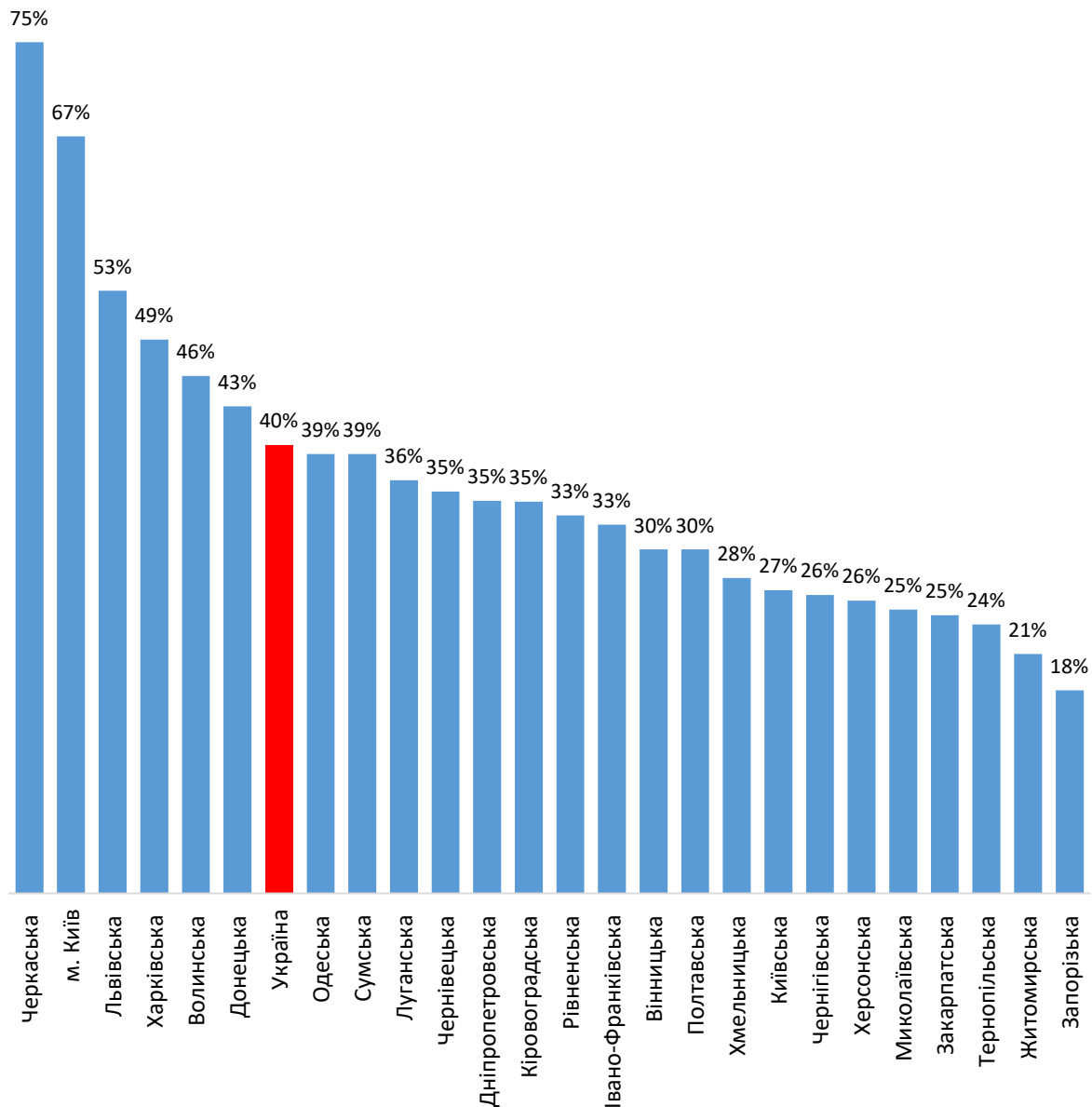

Рис. 3.76. Частка випускників ЗЗО, які отримали за результатами ЗНО з німецької мови 160 балів і вище, від загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови у 2018 р., у розрізі регіонів

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Учні Хмельницької (100 %), Луганської (80 %) та Черкаської (75 %) областей отримали за результатами ЗНО з французької мови 160 балів і вище, від загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови. Слід зазначити, що тестування з цього предмету складала незначна кількість випускників (рис. 3.77).

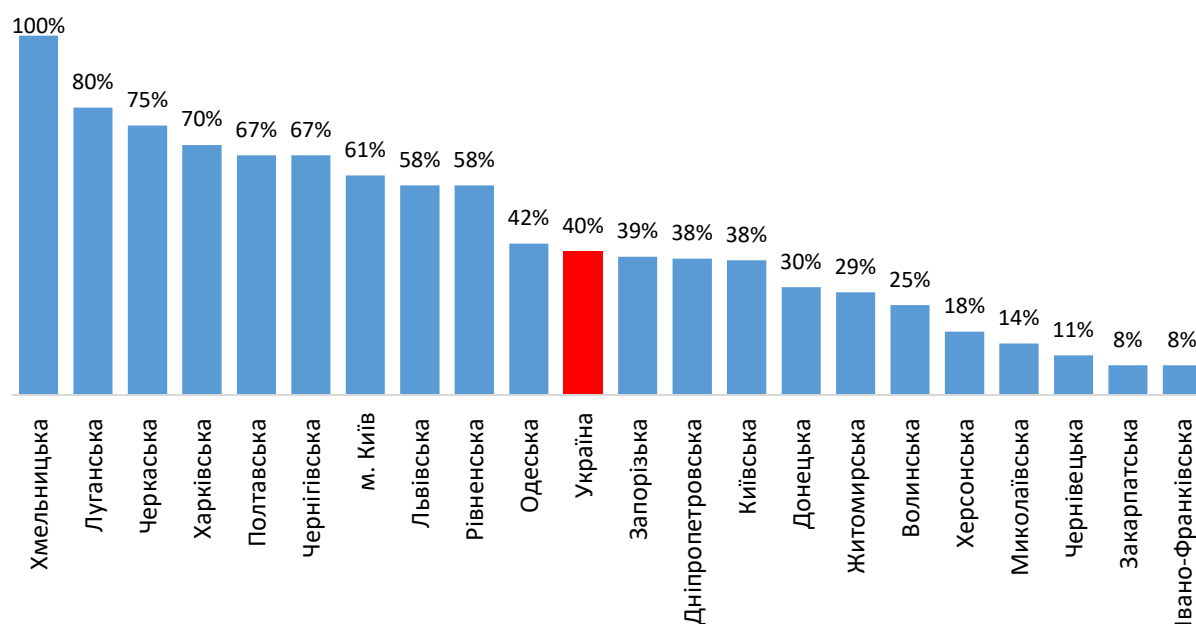

Рис. 3.77. Частка випускників ЗЗО, які отримали за результатами ЗНО з французької мови 160 балів і вище, від загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови у 2018 р., у розрізі регіонів

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Аналогічна ситуація спостерігається і за результатами тестування з іспанської мови. У Рівненській та Миколаївській областях 100 % учнів відповідно склали ЗНО на 160 балів і вище (рис. 3.78).

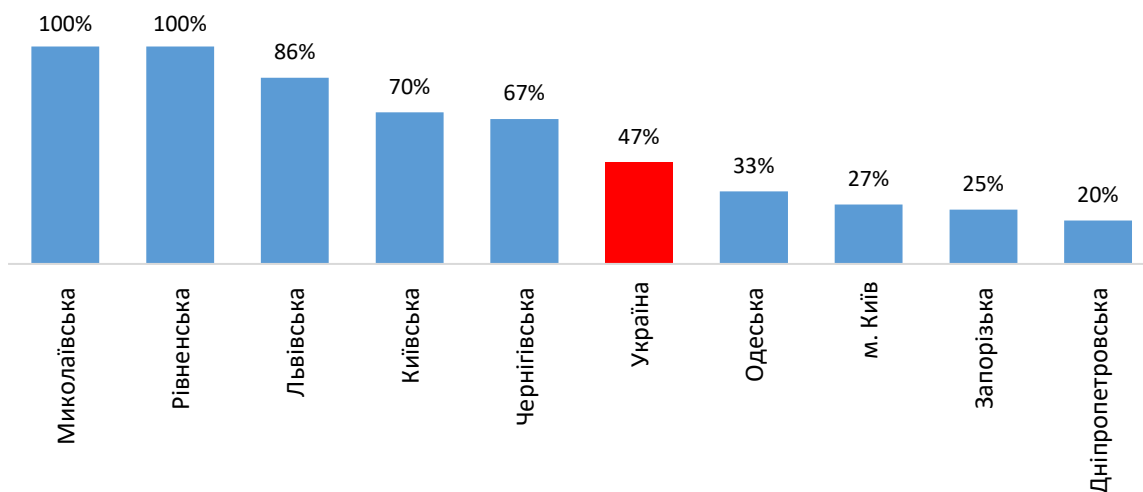

Рис. 3.78. Частка випускників ЗЗО, які отримали за результатами ЗНО з іспанської мови 160 балів і вище, від загальної кількості випускників, які проходили тестування з іноземної мови у 2018 р., у розрізі регіонів

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

За типом місцевості в розрізі регіонів результати складання ЗНО з української мови та літератури розподілилися таким чином. Серед міст найбільша частка випускників, що подолали поріг склав/не склав з української мови, зосередилась у Києві. У Сумській області 96,3 % учнів подолали поріг у селищах міського типу, у Черкаській області у селищах та селах подолали поріг склав/не склав 90,5 % випускників (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Частка випускників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з української мови і літератури подолали поріг склав/не склав у 2018 р., за типом місцевості в розрізі регіонів

Регіон	Місто	Селище міського типу	Селище, село
Вінницька область	97,4%	93,4%	87,1%
Волинська область	97,6%	91,9%	86,9%
Дніпропетровська область	96,2%	95,4%	87,3%
Донецька область	96,1%	92,8%	87,8%
Житомирська область	97,6%	91,5%	82,6%
Закарпатська область	88,7%	67,0%	57,0%
Запорізька область	95,8%	89,6%	86,1%
Івано-Франківська область	95,5%	85,1%	80,5%
Київська область	97,0%	94,5%	89,3%
Кіровоградська область	96,7%	91,3%	84,2%
Луганська область	96,0%	95,5%	89,9%
Львівська область	97,3%	91,8%	85,9%
м. Київ	98,3%	–	–
Миколаївська область	95,4%	90,4%	81,4%
Одеська область	94,0%	92,1%	80,4%
Полтавська область	97,4%	92,6%	88,9%
Рівненська область	96,2%	90,7%	76,6%
Сумська область	97,4%	96,3%	88,3%
Тернопільська область	97,5%	94,2%	83,0%
Харківська область	96,9%	95,9%	88,5%
Херсонська область	95,4%	87,3%	83,1%
Хмельницька область	97,0%	94,2%	82,7%
Черкаська область	96,5%	94,2%	90,5%
Чернівецька область	94,5%	84,8%	68,9%
Чернігівська область	95,3%	93,6%	84,5%
Україна	96,4%	91,0%	81,4%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

У містах більша частка випускників подолали поріг склав/не склав з математики у Тернопільській області (94 %), у селищах міського типу – у Волинській (88,8 %), у селах та селищах – у Сумській (78,9 %). На місто Київ припадає найбільша частка випускників, які подолали поріг склав/не склав з математики (94,9 %) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Частка випускників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з математики подолали поріг склав/не склав у 2018 р., за типом місцевості в розрізі регіонів

Регіон	Місто	Селище міського типу	Селище, село
Вінницька область	90,6%	80,5%	73,8%
Волинська область	93,8%	88,8%	77,2%
Дніпропетровська область	88,1%	81,9%	68,4%
Донецька область	86,5%	76,2%	74,5%
Житомирська область	89,4%	79,7%	65,4%
Закарпатська область	89,6%	70,0%	65,3%
Запорізька область	89,4%	75,9%	74,5%
Івано-Франківська область	91,2%	81,5%	74,7%
Київська область	90,4%	85,2%	77,3%
Кіровоградська область	89,8%	74,4%	66,8%
Луганська область	88,5%	84,6%	75,4%
Львівська область	92,9%	86,6%	77,8%
м. Київ	94,9%	–	–
Миколаївська область	84,8%	74,4%	62,0%
Одеська область	87,1%	81,5%	67,4%
Полтавська область	90,3%	82,9%	75,9%
Рівненська область	92,7%	87,8%	66,6%
Сумська область	92,3%	79,1%	78,9%
Тернопільська область	94,0%	78,8%	71,4%
Харківська область	91,9%	86,1%	73,9%
Херсонська область	91,1%	73,1%	66,7%
Хмельницька область	89,2%	82,5%	71,2%
Черкаська область	92,9%	83,2%	77,7%
Чернівецька область	88,3%	80,0%	64,2%
Чернігівська область	87,5%	82,7%	71,5%
Україна	90,4%	81,4%	71,5%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Більша частка випускників подолали поріг склав/не склав з англійської мови: у містах – у Рівненській області (94,5 %), у селищах міського типу – у Волинській (96 %), у селах та селищах – у Луганській (88,9 %) областях. У м. Києві найбільша частка учнів, які подолали поріг склав/не склав з англійської мови (94,7 %) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Частка випускників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з англійської мови подолали поріг склав/не склав у 2018 р., за типом місцевості в розрізі регіонів

Регіон	Місто	Селище міського типу	Селище, село
Вінницька область	90,5%	87,6%	81,8%
Волинська область	93,9%	96,0%	85,2%
Дніпропетровська область	89,2%	76,2%	73,9%
Донецька область	86,2%	81,4%	69,9%
Житомирська область	90,3%	84,7%	78,1%
Закарпатська область	92,6%	86,3%	71,5%
Запорізька область	89,9%	80,0%	76,2%
Івано-Франківська область	94,0%	88,0%	86,9%
Київська область	90,7%	89,7%	80,9%
Кіровоградська область	92,0%	87,6%	74,6%
Луганська область	85,7%	84,1%	88,9%
Львівська область	93,8%	92,2%	87,2%
м. Київ	94,7%	–	–
Миколаївська область	86,0%	82,2%	67,8%
Одеська область	87,1%	78,5%	77,0%
Полтавська область	91,1%	89,2%	82,9%
Рівненська область	94,5%	89,4%	80,8%
Сумська область	93,1%	88,4%	78,7%
Тернопільська область	94,3%	89,6%	87,0%
Харківська область	92,9%	83,9%	84,0%
Херсонська область	87,2%	77,5%	69,8%
Хмельницька область	92,6%	86,5%	79,3%
Черкаська область	90,8%	79,3%	82,7%
Чернівецька область	93,8%	88,2%	84,4%
Чернігівська область	91,2%	84,7%	81,1%
Україна	91,3%	85,3%	80,0%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У Тернопільській області найбільша частка випускників пододала поріг склав/не склав з історії України у містах (94,4 %), у селищах міського типу – у Сумській (91,8 %), у селах та селищах – у Луганській (83,6 %) областях. Слід зазначити, що у місті Києві частка учнів, які подолали поріг склав/не склав з історії України становить 93,8 % (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Частка випускників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з історії України подолали поріг склав/не склав у 2018 р., за типом місцевості в розрізі регіонів

Регіон	Місто	Селище міського типу	Селище, село
Вінницька область	92,6%	89,5%	81,1%
Волинська область	92,3%	88,5%	77,9%
Дніпропетровська область	90,6%	89,7%	81,6%
Донецька область	90,3%	88,6%	78,1%
Житомирська область	93,6%	85,0%	78,3%
Закарпатська область	81,1%	59,9%	57,0%
Запорізька область	90,2%	82,6%	76,5%
Івано-Франківська область	88,9%	77,4%	75,2%
Київська область	92,5%	89,0%	83,6%
Кіровоградська область	92,0%	85,7%	78,7%
Луганська область	90,6%	89,1%	83,6%
Львівська область	91,4%	89,5%	81,0%
м. Київ	93,8%	–	–
Миколаївська область	90,2%	82,6%	78,2%
Одеська область	89,2%	81,2%	74,7%
Полтавська область	90,9%	85,8%	83,0%
Рівненська область	91,4%	85,8%	71,3%
Сумська область	92,6%	91,8%	82,2%
Тернопільська область	94,4%	88,1%	79,7%
Харківська область	91,4%	90,4%	81,0%
Херсонська область	90,2%	82,4%	77,4%
Хмельницька область	91,1%	90,0%	78,7%
Черкаська область	90,4%	87,0%	82,7%
Чернівецька область	84,7%	77,2%	62,9%
Чернігівська область	90,2%	90,6%	78,0%
Україна	91,1%	85,2%	75,8%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

3.8. Психолого-педагогічна служба в системі освіти

Діяльність психологічної служби в системі освіти України спрямована на вирішення освітніх і виховних завдань, зумовлених необхідністю підготовки особистості до професійного і політичного вибору, формування соціальних компетентностей молоді як передумови її ефективної соціалізації. Діяльність працівників психологічної служби спрямована на забезпечення передумов комфортного освітнього середовища, на захист прав і свобод дітей.

Основна увага у розбудові траєкторії розвитку служби приділяється питанню формування професійної компетентності у практичних психологів та соціальних педагогів, готовності до виконання не лише функціональних завдань, а й надання комплексу актуальних послуг, яких потребують учасники освітнього процесу: учні, батьки, педагогічні працівники, представники громадськості.

Досягнення високої якості освіти безпосередньо пов'язане з реалізацією таких психологічних категорій як розвиток, самореалізація, самоповага, здоров'я, адаптивність, самооцінка. Врахування визначених понять при формуванні сучасного освітнього процесу має стати пріоритетом для наближення системи освіти України до європейських стандартів.

3.8.1. Кількість фахівців психологічної служби у системі освіти України за 2017/2018 н. р.

На кінець 2017/2018 н. р. кількість фахівців психологічної служби становила 22 930 осіб. Із них: практичні психологи – 15 070, соціальні педагоги – 7 093, методисти – 767 (рис. 3.79). Розподіл фахівців психологічної служби за категоріями в розрізі областей представлено на рис. 3.80.

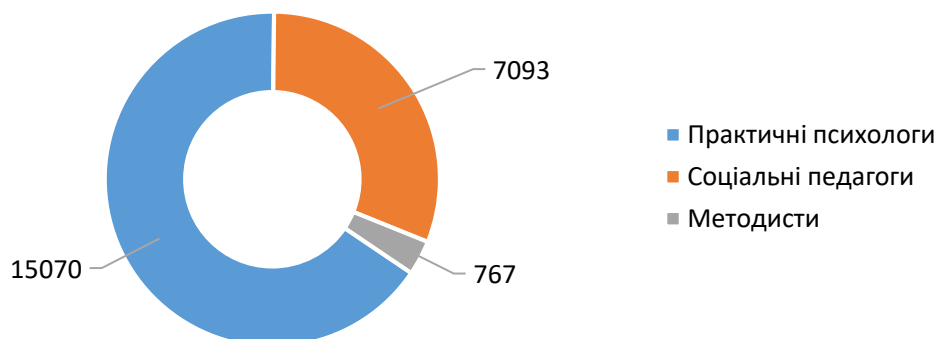

Рис. 3.79. Розподіл фахівців психологічної служби за категоріями (станом на 01.06.2018 р.), осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Рис. 3.80. Розподіл фахівців психологічної служби за категоріями в розрізі регіонів, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

За даними, отриманими ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» із регіонів, найкраще забезпечені практичними психологами такі заклади освіти: навчально-реабілітаційні центри для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку – 107,1% (за рахунок позабюджетних коштів); школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 100%; санаторні школи з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування – 97,76%; школи соціальної реабілітації,

які потребують особливих умов виховання – 95 %. Гірше забезпечені практичними психологами заклади позашкільної освіти – 22,12 %, міжшкільні ресурсні центри (міжшкільні навчально-виробничі комплекси (МНВК) – 34,38 % (рис. 3.81).

Рис. 3.81. Забезпеченість закладів освіти практичними психологами, %

*Навчально-реабілітаційні центри для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Щодо забезпеченості освітніх закладів України посадами соціальних педагогів станом на 2017/2018 н. р., то найповніше забезпечені соціальними педагогами школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 114 % (за рахунок позабюджетних коштів); найменше – заклади вищої освіти – 2,17 %. Розподіл забезпечення соціальними педагогами за типами навчальних закладів подано на рис. 3.82.

Рис. 3.82. Забезпеченість освітніх закладів України соціальними педагогами, %

*Навчально-реабілітаційні центри для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

3.8.2. Забезпечення доступності освіти

Послугами практичних психологів та соціальних педагогів у 2017/2018 н. р. було охоплено 6 042 117 учасників освітнього процесу. З них: 1 091 984 дітей закладів дошкільної освіти (всіх типів), 3 539 668 учнів закладів загальної середньої освіти (всіх типів), 691 467 вихованців закладів позашкільної освіти, 40 568 здобувачів освіти міжшкільних ресурсних центрів (МНВК), 249 682 учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, 228 576 студентів закладів фахової передвищої освіти та 200 172 слухачів закладів вищої освіти. За даними досліджень ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», найбільшу можливість отримання послуг з психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу мали учні закладів загальної середньої освіти та діти закладів дошкільної освіти. Найменш охопленими психологічно-соціальними послугами були діти міжшкільних ресурсних центрів (рис. 3.83).

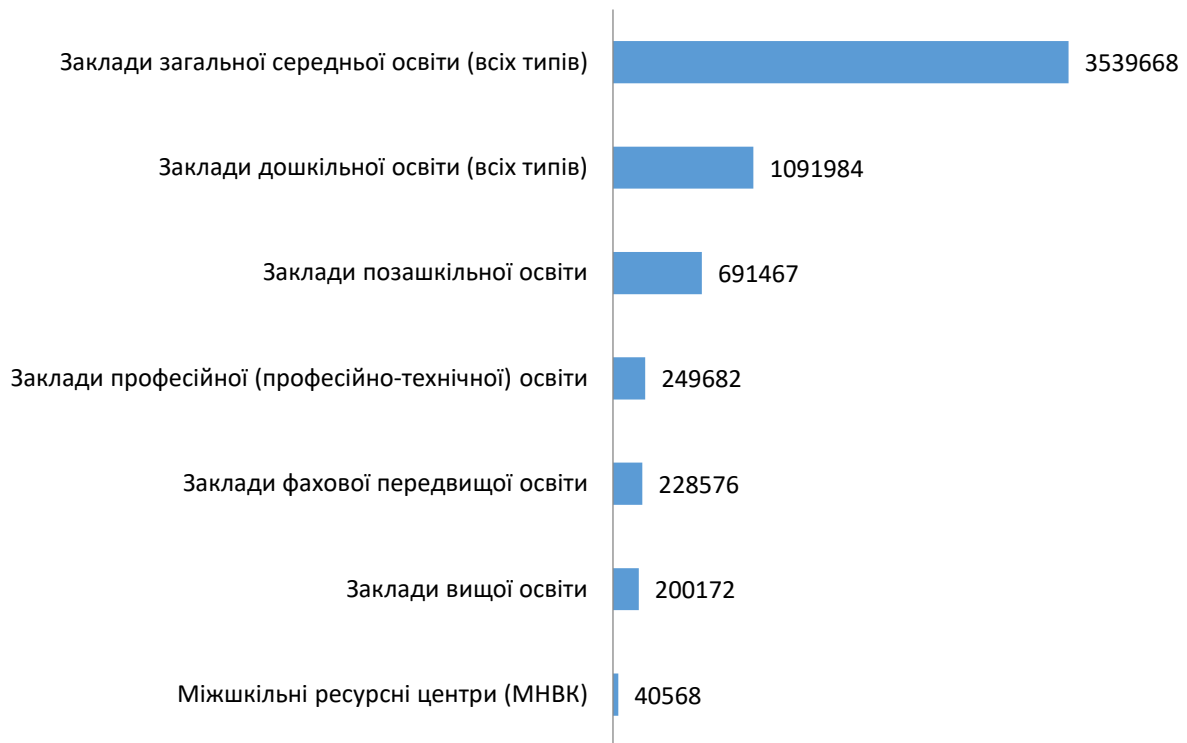

Рис. 3.83. Охоплення учасників освітнього процесу психологічною службою за типами закладів освіти, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Отже, психологічна служба в системі освіти України за цей навчальний рік мала великий обсяг роботи.

Упродовж 2017 р. діяльність працівників психологічної служби в системі освіти України спрямовувалась на надання всім учасникам освітнього процесу своєчасних і якісних психологічних та соціальних послуг широкого спектру. Різні види психологічних та соціально-педагогічних послуг було надано 17 033 573 учням, 2 590 424 педагогам, 531 543 батькам (рис. 3.84).

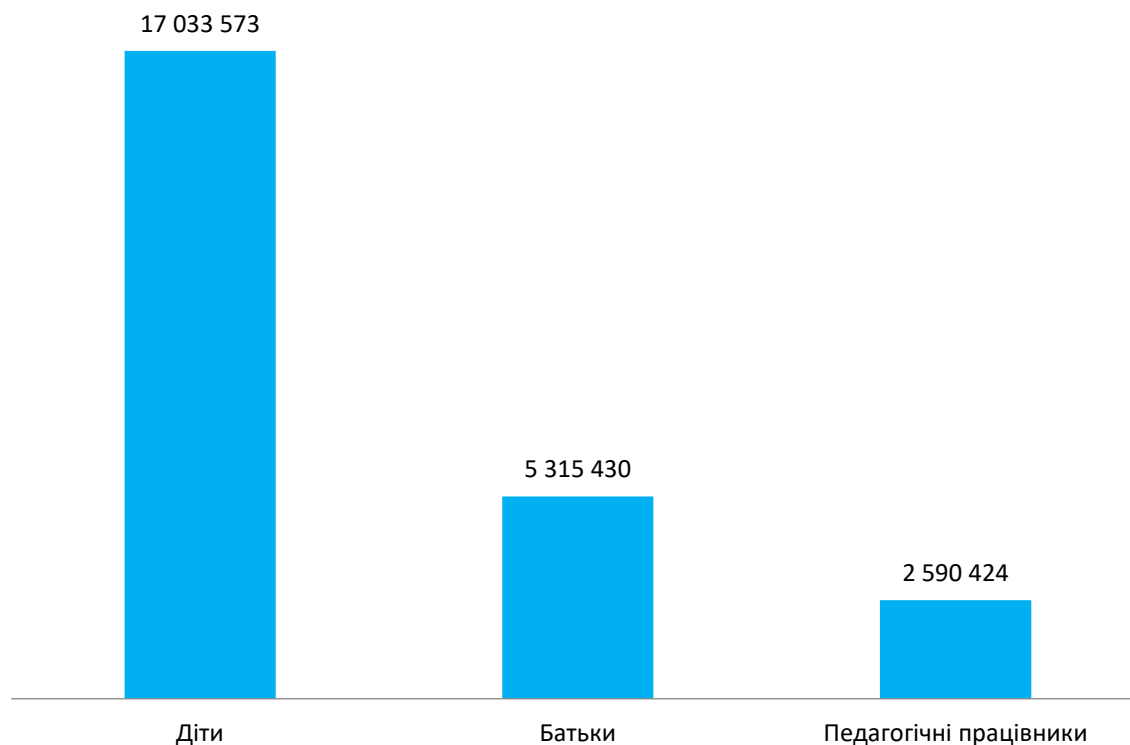

Рис. 3.84. Охоплення учасників освітнього процесу психологічними послугами, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Найчастіше фахівці психологічної служби здійснювали групову діагностику для учнів (4 466 955 осіб). Консультації (індивідуальні та групові) було надано 2 875 291 особам. Інші види послуг були менш популярними (в порядку спадання): корекційно-відновлювальна, розвивальна робота (2 152 442), індивідуальна діагностика (1 277 803), ділові ігри, тренінги (1 192 344), корекційно-відновлювальна та розвивальна робота (515 353) тощо.

Вони також провадили аналогічну роботу серед батьків і педагогічних працівників. Типи наданих послуг та охоплення за навчальний рік показано на рис. 3.85–3.87 відповідно.

Рис. 3.85. Охоплення дітей психологічною службою за напрямми роботи, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Рис. 3.86. Охоплення батьків учнів/вихованців психологічною службою за напрямми роботи, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Рис. 3.87. Охоплення педагогічних працівників психологічною службою за напрямками роботи, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

3.8.3. Просвітницькі проекти психологічної служби в системі освіти

Одним із важливих напрямів роботи психологічної служби в системі освіти є просвітницько-профілактична робота, яка здійснюється через реалізацію низки міжнародних проектів. Зокрема, в Україні запроваджуються відновні практики через імплементацію міжнародного проекту «Шкільна служба порозуміння». Діяльність служб порозуміння пов'язана саме з первинною профілактикою, спрямованою на налагодження конструктивної соціальної взаємодії учасників можливих конфліктів в освіті. За поточний рік процес створення шкільних служб порозуміння відбувся в усіх областях України. Відповідно кількість таких служб складає 668, кількість практичних психологів, які пройшли навчання – 956, проведено тренінгів – 8 498, в результаті було надано 75 068 послуг (рис. 3.88).

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

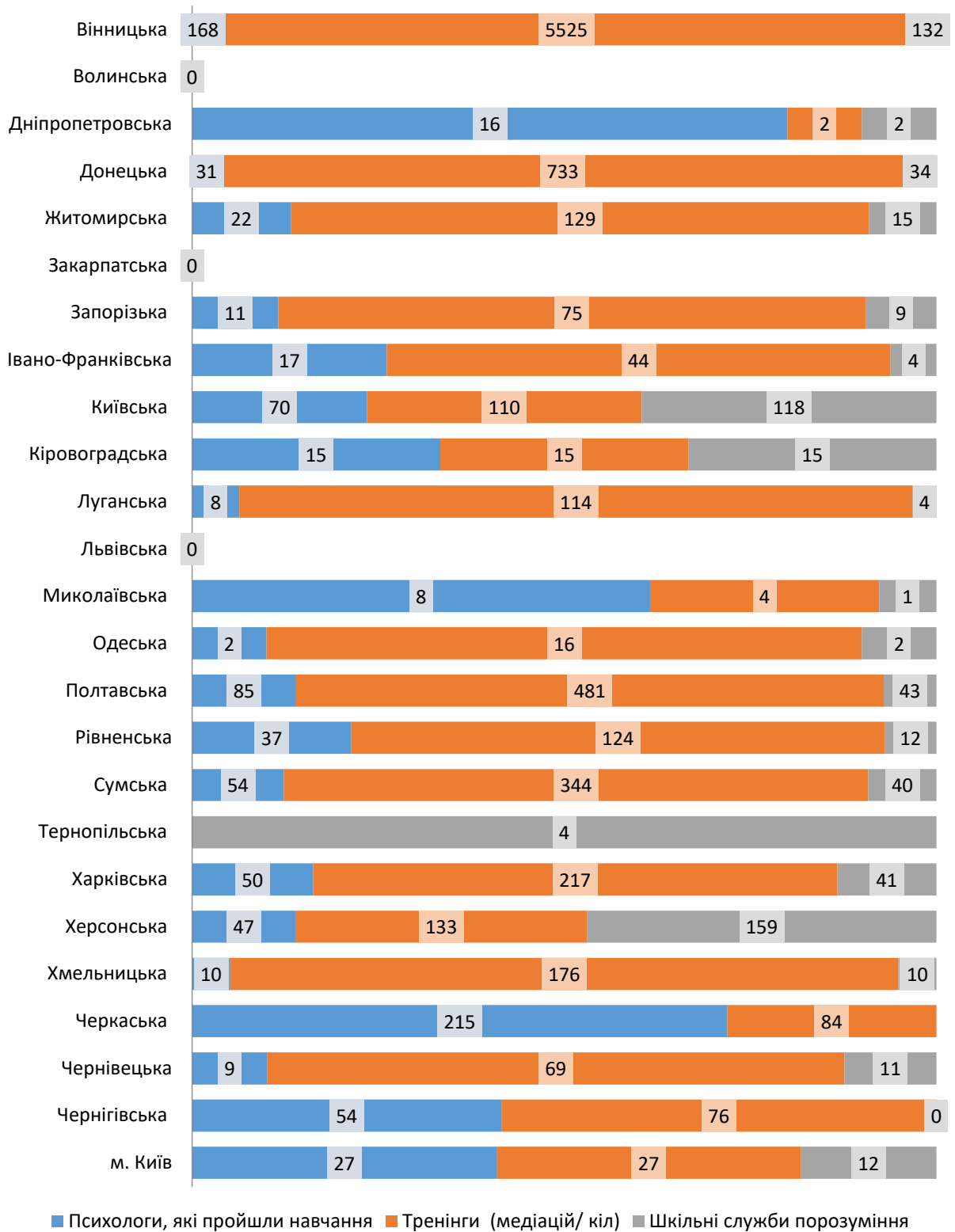

Рис. 3.88. Проект «Шкільна служба порозуміння» за його складовими, одиниці

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Ризикована і протиправна поведінка дітей та підлітків – ще одна гостра проблема суспільства в усі часи. Психологи зазначають, що краще попередити розвиток певної проблеми, ніж мати справу з її наслідками. У профілактиці ризикованої та протиправної поведінки важливу роль відіграє просвітницько-профілактична діяльність, що спрямована саме на попередження негативних явищ через формування у дітей та підлітків знань, умінь та навичок, які сприяють відповідальній, адаптивній, безпечній поведінці.

Національна поліція України в партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Проектом «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» (Агрітім Канада Консалтинг), Координатором проектів ОБСЄ в Україні, Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда-Україна», Всеукраїнським громадським центром «Волонтер» та громадською організацією «Vision Zero» підготувала профілактичну програму «Школа і поліція» для закладів освіти, яка стартувала у 2016 році.

Співпраця поліції та школи з громадами – це підхід з орієнтацією на попередження проблеми, а не на інцидент, який уже відбувся.

На сьогодні Проектом «Шкільний офіцер поліції» відповідно до програми «Школа і поліція» охоплено 853 заклади у м. Києві та 14 областях. За конкретними школами закріплені 503 офіцери поліції, проведено 5 404 інформаційно-профілактичних заходів, у програмі беруть участь 244 858 осіб. Найбільше учасників даної програми у Києві (87 045 осіб), Одеській (53 432), Харківській (43 769) та Львівській областях (26 000 осіб) (рис. 3.89).

Результати проведених наукових досліджень у рамках пошуку шляхів удосконалення діяльності працівників психологічної служби системи освіти переконливо свідчать про високу частку неповнолітніх, які регулярно або епізодично вживають алкогольні напої. Разом з тим, рівень поінформованості про шкідливі наслідки вживання алкоголю на організм людини у підлітків є досить низьким.

Особистісний захист дитини для запобігання поведінкових проблем ґрунтується на міцному сімейному захисті, який, у свою чергу, формується з позитивних стосунків між батьками, між батьками і дитиною, тісного взаємозв'язку між усіма членами сім'ї, ефективного діалогу між батьками та дитиною, достатнього рівня інформування з питань алкоголю та наслідків його вживання і спеціальних знань стосовно розвитку у дитини навичок та вмінь, необхідних у ситуаціях, пов'язаних із ризиком для здоров'я.

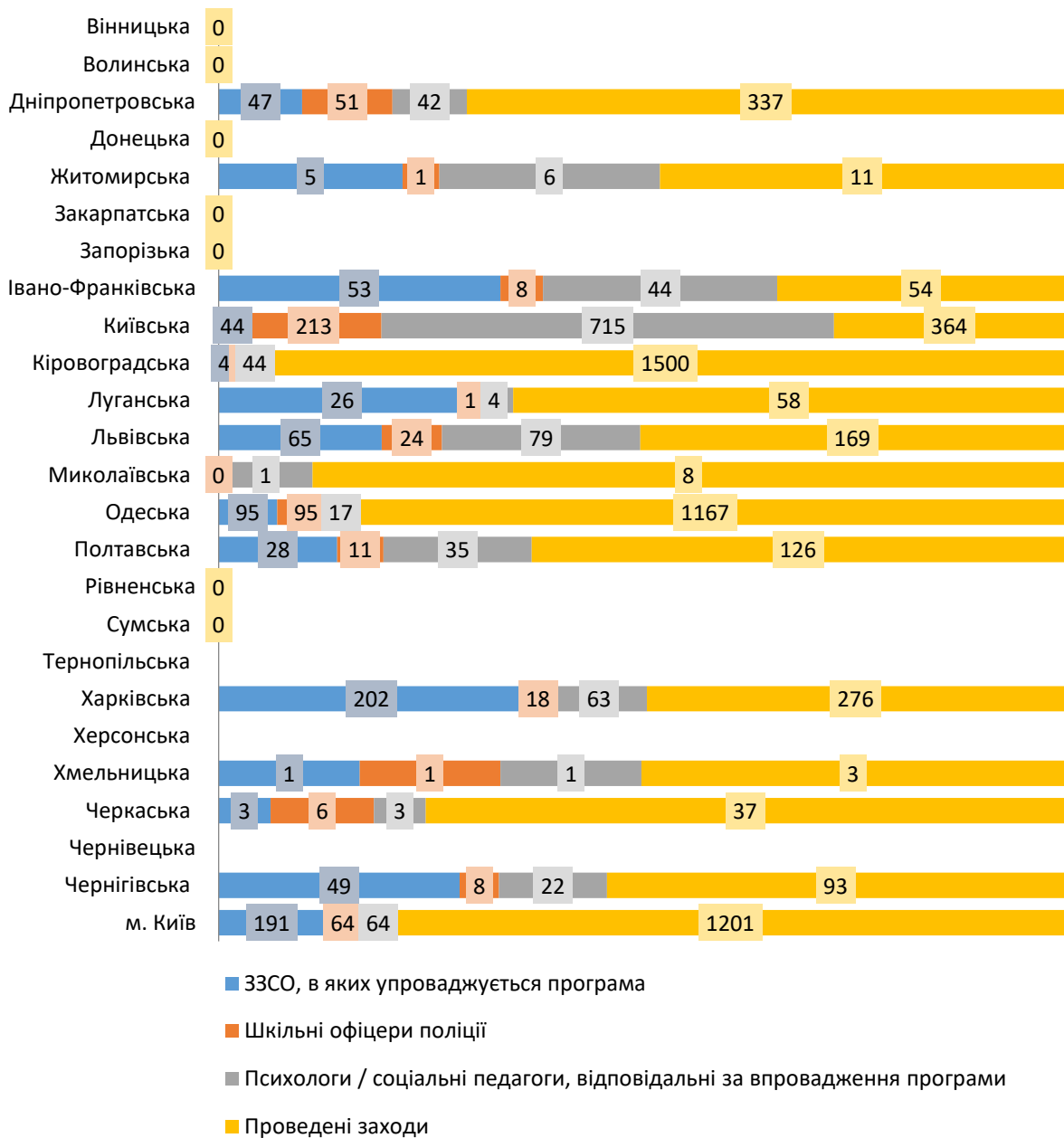

Рис. 3.89. Проект «Шкільний офіцер поліції» за його складовими, одиниці

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Упровадження програми факультативу «Сімейна розмова», розробленого співробітниками ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», передбачає залучення представників родин до питань формування свідомого негативного ставлення дітей до вживання алкоголю.

Основна ідея програми – виховання в учнів відповідального ставлення до власного здоров'я у профілактичній співпраці з їхніми батьками.

Розділ 3. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Метою даної програми є забезпечення сучасного уніфікованого цілісного інформування й навчання учнів із профілактики раннього алкоголізму у закладах освіти.

Упровадження програми розпочалося у 2016 р. Наразі нею охоплено 822 заклади освіти, 858 практичних психологів пройшли підготовку та проводять факультативні заняття. Всього до програми залучено 38 655 учасників освітнього процесу. Найбільше залучено до роботи факультативного курсу «Сімейна розмова» у Черкаській області. Кількість отримувачів послуг становить: 13 399 осіб, з них: 629 (учні 7–8 класів), 12 770 (батьки, педагоги, учні 1–11 класів) (рис. 3.90).

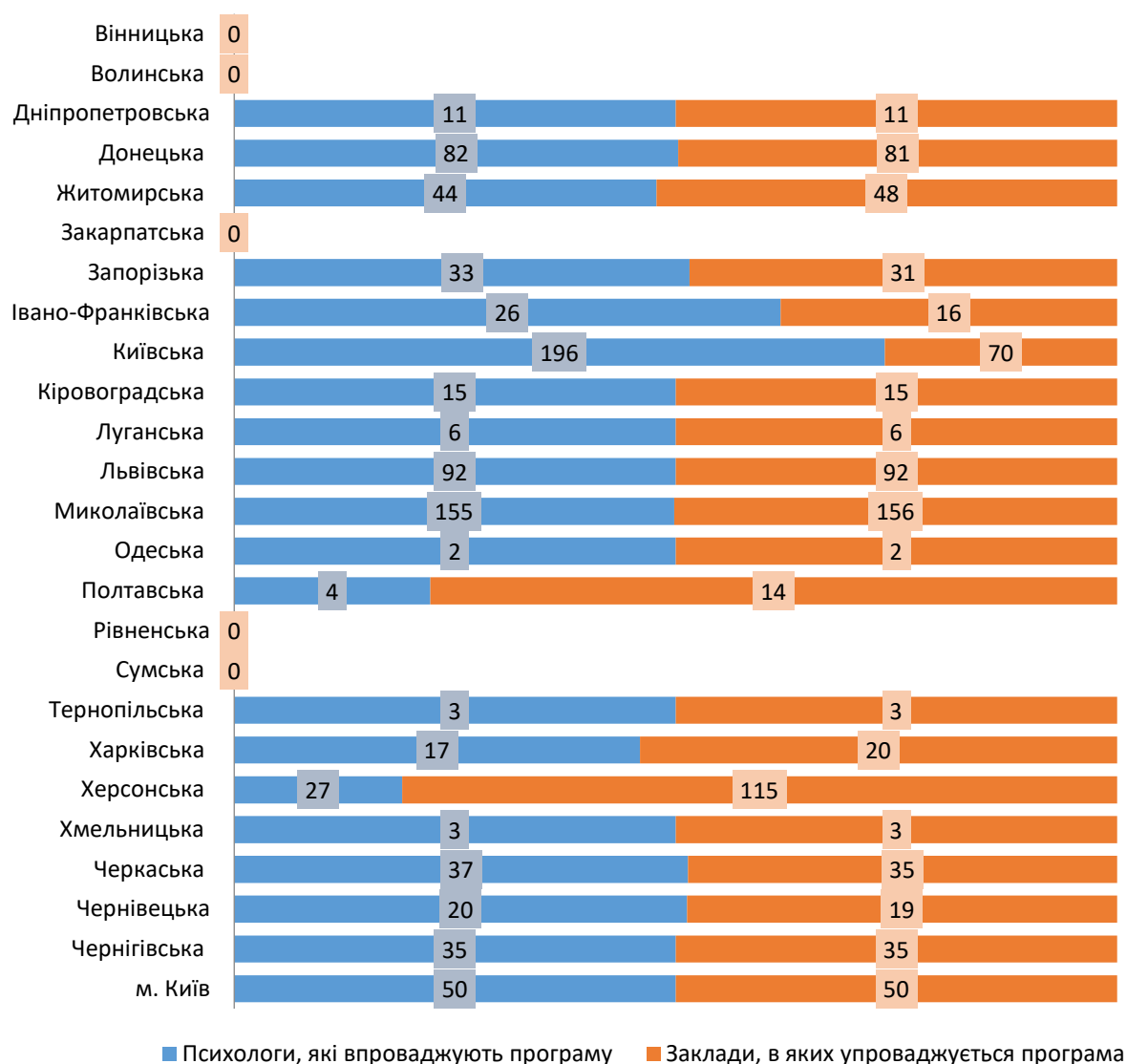

Рис. 3.90. Програма факультативу «Сімейна розмова» за його складовими, одиниці

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

3.8.4. Звернення учасників освітнього процесу до працівників психологічної служби у системі освіти

Як свідчать результати обробки даних з областей, усього надійшло до працівників психологічної служби 4 083 019 звернень, зокрема, до практичних психологів – 2 638 231, до соціальних педагогів – 1 444 788 (рис. 3.91).

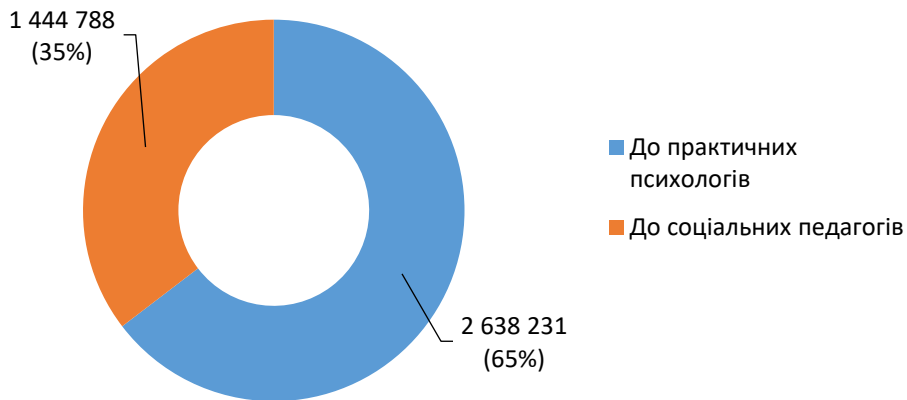

Рис. 3.91. Звернення учасників освітнього процесу до психологічних служб, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Цього навчального року працівники психологічної служби отримали найбільше звернень від дітей (1 344 044), від батьків – 1 302 952, від педагогів надійшло 1 213 370 запитів, а від зацікавлених осіб – 222 653 звернення (рис. 3.92).

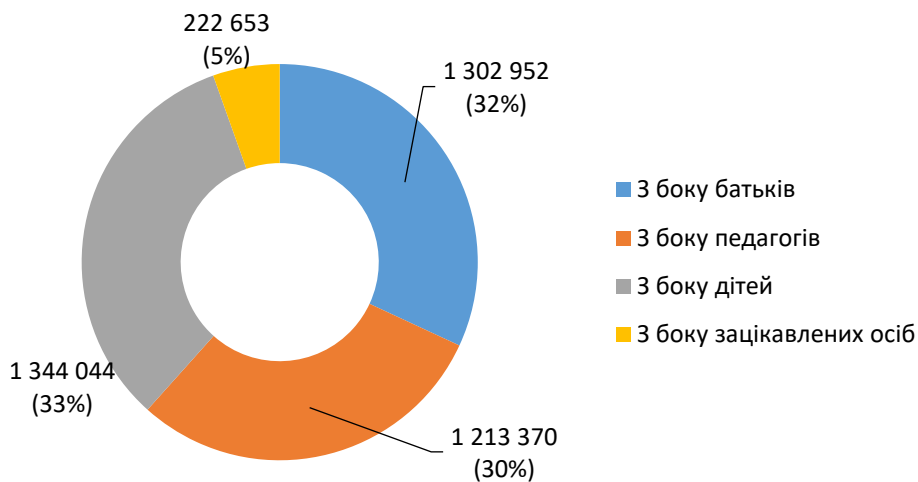

Рис. 3.92. Звернення учасників освітнього процесу до психологічних служб за видами учасників, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

За даними звітів практичних психологів та соціальних педагогів значну кількість учасників освітнього процесу (77 357 осіб) турбують питання щодо надання повноцінної освіти дітям з особливими освітніми потребами (рис. 3.93). З боку батьків звернулися 31 143 особи (2,39 %), зокрема до практичних психологів – 19 750 осіб (2,22 %), до соціальних педагогів – 11 393 (2,75 %); з боку педагогів звернулися 23 304 вчителів (1,92 %), зокрема до практичних психологів – 15 830 педагогічних працівників (1,92 %), до соціальних педагогів – 7 474 (1,71 %); з боку дітей звернулися 15 614 здобувачів освіти (1,16 %), зокрема до практичних психологів – 9 804 дитини (1,13 %), до соціальних педагогів – 5 810 (1,22 %); з боку зацікавлених осіб та громадських організацій надійшло 7 296 звернень (3,28 %), зокрема практичні психологи прийняли 4 366 звернень (4,11 %), а соціальні педагоги – 2 930 (2,52 %).

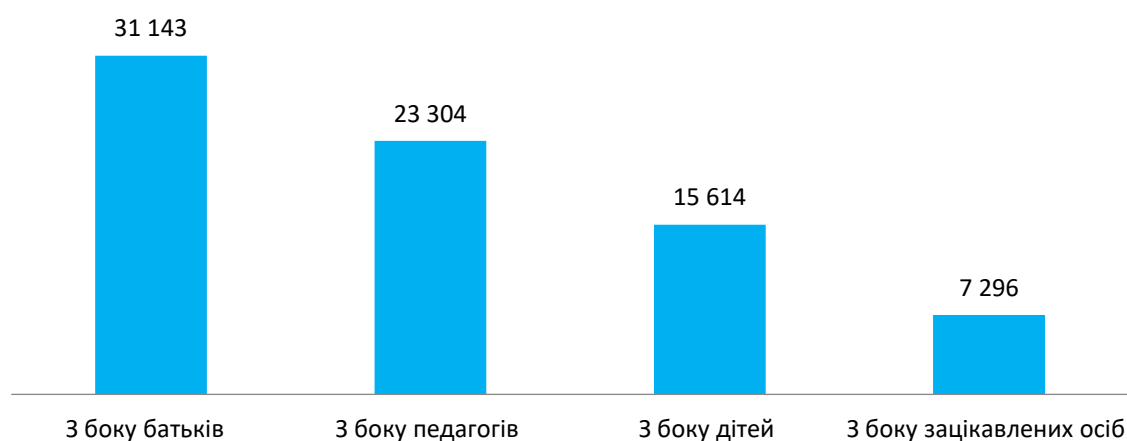

Рис. 3.93. Звернення учасників освітнього процесу до психологічних служб з питань інклюзивного навчання, осіб

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

За даними психологічної служби освіти чимала кількість письмових звернень громадян пов'язана з проблемою насильства у сім'ї і булінгу.

Насильство над дітьми – проблема, яка завжди існувала і скоріш за все, ще довго існуватиме в сучасному суспільстві. Реальність демонструє такі його прояви, як смерть дітей від голоду, загибель їх під час бомбардувань і обстрілу, міжнародних конфліктів, на побутовому ґрунті тощо. Трапляються і такі форми насильства, як торгівля дітьми, залучення до жебрацтва, проституція, економічна експлуатація, позбавлення житла, коштів для існування, зневага до потреб й інтересів дитини. Діти – найменш захищена і найбільш уразлива частина суспільства, що повністю залежить від дорослих. Саме з їх провини діти стають жертвами домашнього насильства, опиняються в зонах стихійних і природних катастроф, військових дій тощо.

За цей навчальний рік до працівників психологічної служби від учасників освітнього процесу надійшло 44 675 запитів щодо питання протидії домашньому насильству. Зокрема, з боку батьків надійшло 11 086 (25 %), з боку педагогічних працівників – 12 987 (29 %), з боку дітей – 15 705 (35 %) та з боку інших зацікавлених осіб – 4 897 (11 %) звернень.

7 січня 2018 р. набув чинності Закон України № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Зокрема, у ньому визначено організаційно-правові засади та основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон), домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Діяння визнається насильством тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї. Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі).

Міністерство освіти і науки України розробило методичні рекомендації (лист від 18.05.2018 р. №1/11-5480) щодо запобігання та протидії насильству.

Булінг – ще один з проявів насильства над дітьми, зокрема і в закладах освіти, що полягає у постійних знущаннях, приниженнях і систематичному цькуванні. Відносно нова форма насильства, що здійснюється у віртуальному просторі, термінологічно визначається як «кібербулінг».

За 2018 рік працівники психологічної служби прийняли від учасників освітнього процесу 102 590 запитів щодо питання протидії шкільному булінгу у закладах освіти. Зокрема, з боку батьків надійшло 29 743 (29 %), з боку педагогічних працівників – 28 274 (27 %), з боку дітей – 39 750 (39 %) та з боку інших зацікавлених осіб – 4 823 (5 %) звернень.

Незважаючи на масштабність і складність проблеми, система освіти має механізми впливу на профілактику насильства: цілеспрямоване формування моделі поведінки, заснованої на взаємній повазі та недопущенні насильства в міжособистісних відносинах та спільній діяльності всіх учасників освітнього процесу; врахування специфіки кожного конкретного освітнього закладу при формуванні та реалізації комплексу заходів з профілактики насильства; спільна робота педагогів, батьків і всіх дорослих, які так чи інакше причетні до виховання дітей; допомога сім'ї у відновленні або формуванні здатності виховувати підростаюче покоління. Взаємини між дітьми, побудова поведінкових моделей між дітьми і дорослими в закладі освіти мають величезний вплив на становлення особистості учнів і їх подальшу успішну соціалізацію.

Отже, психологічна служба системи освіти накопичила значний позитивний досвід роботи, що підтверджується великою кількістю звернень до фахівців психологічної служби, розробленими методиками, методичними й науковими розробками, друкованими працями у періодичних виданнях тощо. Керівникам обласних, районних, міських управлінь освіти і науки, освітніх закладів у новому, 2018/2019 н. р., необхідно вжити заходів щодо забезпечення працівниками психологічної служби навчальних закладів, та ввести відповідно до потреб регіону додаткові посади зазначеної категорії педагогічних працівників.

Висновки

1. Упродовж 2017–2018 рр. Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти і науки України було здійснено значну роботу для створення правових передумов реформування сфери загальної середньої освіти. Найбільш важливим документом є рамковий Закон України «Про освіту», прийнятий Верховною радою України у вересні 2017 року. Для його імплементації розроблено низку інших нормативно-правових актів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 903-р затверджено План заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», що була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

Планом заходів у 2018 р. передбачено підготовку нових підручників та інших навчальних матеріалів для початкових класів відповідно до нового Державного

стандарту початкової освіти; здійснюються масштабні заходи з удосконалення навичок учителів початкової школи; розробляється національна електронна платформа «Нова українська школа»; забезпечується фінансування для облаштування нового освітнього середовища.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 затверджено Державний стандарт початкової школи, який ґрунтується на гуманістичних принципах презумпції талановитості дитини, цінності дитинства, радості пізнання, розвитку особистості, здоров'я і безпеки дитини.

2. Важливою передумовою успішності освітньої реформи загальної середньої освіти є достатність її фінансового забезпечення. Аналіз динаміки бюджетних видатків показує, що, починаючи з 2017 р., частка видатків на загальну середню освіту щодо обсягу всіх освітніх видатків завдяки зусиллям Уряду і Міністерства освіти і науки України суттєво збільшилась. Якщо в 2014–2016 рр. вона коливалася в межах 42,4–43,7 %, то в 2017 р. вона зросла до 47,4 %, а в 2018 р. (план) зросте до 48,0 %.

Необхідно зазначити, що вперше за останні роки у 2016 р. зростання видатків на загальну середню освіту вирівнялось, а в 2017 р. суттєво перевищило рівень інфляції (149,2 % проти 114,4 % відповідно). Це означає, що галузь від стану стагнації перейшла до стану розвитку.

У 2018 р. Урядом планується забезпечити такий обсяг видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту, що його відношення до обсягу попереднього року також буде перевищувати рівень інфляції.

Аналіз структури видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту вказує, що лівова їх частина спрямовувалась на підвищення оплати праці педагогічних працівників. У 2017 р. відбулося суттєве зростання середньомісячної заробітної плати у сфері освіти: темп зростання заробітної плати становив 155,4 % відносно попереднього року. Це другий за величиною (157,4 % за напрямом державне управління й оборона) показник зростання середньомісячної заробітної плати в Україні порівняно з іншими видами економічної діяльності. Темп зростання середньомісячної заробітної плати в галузі загальної середньої освіти був найвищий, він склав 161,1 %, що суттєво більше за темпи зростання в середньому по економіці.

3. Урядом та Міністерством освіти і науки України передбачено належне фінансове забезпечення для старту Нової української школи в поточному році. У 2018 р. з державного бюджету на Нову українську школу передбачено видатки в сумі 1 905 млн грн. Зокрема, на видання, зберігання та доставку підручників виділено 305,7 млн грн. На підвищення кваліфікації вчителів НУШ у 2018 р. – 370,3 млн грн. На розробку курсу дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів – 11,8 млн грн. На забезпечення учнів початкових класів навчальними засобами та

меблями – 998,78 млн грн. Для початкової школи виділено 163,8 млн грн на придбання персональних комп'ютерів/ноутбуків і техніки для друкування, копіювання, сканування та ламінування з витратними матеріалами. На створення національної освітньої електронної платформи для розміщення навчальних ресурсів виділено 54,6 млн грн.

4. З метою забезпечення успішного старту НУШ в 2018/2019 н. р. Міністерством освіти і науки України було організовано пілот НУШ в перших класах 100 освітніх закладів загальної середньої освіти в рамках дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів» від 13.07.2017 № 1028).

У рамках пілотного проекту з метою апробації було розроблено тренінгові модулі для підготовки тренерів-консультантів і вчителів 200 перших класів загальноосвітніх навчальних закладів – учасників експерименту, створено належне навчально-методичне забезпечення, зокрема навчально-методичний посібник «Нова українська школа: poradnik для вчителя» (за загальною редакцією Н. М. Бібік). Електронна версія посібника розіслана в експериментальні загальноосвітні навчальні заклади.

В рамках підготовки до запуску НУШ проведена значна робота із розроблення та забезпечення підручниками школярів і вчителів, які почнуть заняття в 2018–2019 н. р. за новою програмою. Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти учнів, що навчаються мовами національних меншин (польська, російська, румунська, молдовська, угорська), здійснено переклад підручників для 1-го класу цими мовами, зокрема підручників «Математика», «Я досліджую світ», «Мистецтво».

В рамках впровадження нових освітніх технологій, які будуть використовуватись НУШ, здійснено забезпечення ігровими наборами LEGO всіх 100 пілотних закладів загальної середньої освіти та 25 обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Подальше отримання школами України ігрових наборів LEGO відбувається за встановленим графіком у чотири етапи: червень 2018 року, вересень 2018 року, листопад 2018 року, квітень 2019 року.

Упродовж 2017/2018 н. р. здійснювався моніторинг упровадження нового Державного стандарту початкової школи, який зафіксував ряд тенденцій та дозволяє зробити висновки про особливості і прогнози щодо процесу запровадження нового Держстандарту. Загалом ці висновки свідчать про наявність освітнього середовища, яке здатне сприйняти і впроваджувати ідеї НУШ.

5. Важливою складовою діяльності Міністерства освіти і науки України щодо реалізації принципу рівного доступу до якісної освіти та залучення громад на місцях до вирішення актуальних освітніх питань була діяльність з розвитку мережі опорних шкіл (ОШ). Цей процес також синхронізується з реформою децентралізації влади і підтримується іншими міністерствами і місцевими органами влади.

Загалом, станом на 01.06.2018 р. функціонувало 530 опорних шкіл, 986 філій, з них в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) – 224 ОШ і 405 філій відповідно. Кількість опорних шкіл в Україні за останні два роки збільшилась на 280 %, тобто цей процес є досить інтенсивним. Упродовж 2017–2018 н. р. мережа опорних шкіл зростає майже на 18 %, філій – на 10 %.

Кількість школярів, що навчаються в опорних школах, складає 232 298 осіб, з них ОТГ представляють 106 319 осіб, або 46 % від загальної кількості учнів ОШ.

Станом на перше червня 2018 р. за кількістю опорних шкіл, що функціонують, лідирують Кіровоградська (66), Львівська (46), Житомирська (41) і Київська (34) області.

Принцип рівного доступу до якісної освіти усім особам передбачає надання такого доступу й учням з особливими освітніми потребами. Процес інтегрування дітей з особливими потребами в освітній простір опорних шкіл демонструє позитивну динаміку. Кількість класів з інклюзивним навчанням збільшилась за період з вересня 2016 р. по червень 2018 р. в понад 7 разів. На сьогодні в опорних школах у 548 класах з інклюзивним навчанням здобувають освіту 990 учнів з особливими освітніми потребами. Найбільша кількість учнів з особливими освітніми потребами на один інклюзивний клас навчається у Кіровоградській, Житомирській, Харківській, Хмельницькій областях.

Серед актуальних проблем, які впливають на функціонування опорних шкіл, є забезпечення потреб в шкільних автобусах, якість доріг, належного методичного і матеріального забезпечення діяльності педагогічних працівників, зменшення втрат часу школярів, які підвозяться, тощо. Вирішення цих проблем лежить у площині покращення взаємодії всіх учасників освітнього процесу – органів управління освітою, місцевої влади, батьків, керівництва шкіл, учительських колективів.

6. Важливою проблемою функціонування сфери загальної середньої освіти є ефективність мережі закладів загальної середньої освіти. Положення Закону України «Про освіту» визначають право кожної дитини на здобуття повної загальної середньої освіти в закладах освіти, розміщених найближче до місця проживання дитини. Законом зобов'язано органи державної влади й органи місцевого самоврядування створювати умови для забезпечення права дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського

піклування, дітей з особливими освітніми потребами на здобуття ними освіти на всіх рівнях з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

Загалом по Україні у 2017/2018 н. р. навчалось 3 911 848 учнів у 16 176 закладах загальної середньої освіти (без урахування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), шкіл соціальної реабілітації та санаторних шкіл). Майже дві третини українських шкіл розташовані в сільській місцевості (65,8 %), у них навчалось 30,1 % учнів, у містах – 34,2 % шкіл, в яких навчалось 69,9 % учнів. Ці цифри показують, що сільські школи, порівняно з міськими, є менш наповненими. Меншою є й наповнюваність класів у сільських школах.

Статистичні дані свідчать, що загалом по Україні на один денний ЗЗСО припадає 26 учителів (у розрізі місто/село цей показник становить відповідно 44/19 осіб), на одного вчителя в денних ЗЗСО припадає 9 учнів (у розрізі місто/село – 11/6 осіб). У порівнянні з іншими країнами Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) цей показник для України майже у півтора раза менший за середній показник (13) по державах – членах ОЕСР.

Тому питання трансформації мережі закладів загальної середньої освіти є на порядку денному, адже в малих школах при малій наповнюваності класів загострюється проблема забезпечення якості освіти. Одним із напрямів, який довів свою життєздатність, є подальший розвиток опорних шкіл, у яких філії залишаються (зазвичай це школи I або I–II ступеня) наближеними до місця проживання учнів початкової школи. Водночас в рамках процесу децентралізації мають бути знайдені й інші механізми фінансування та утримання шкіл. Міністерство освіти і науки України активно співпрацює з місцевою владою, громадами, іншими центральними органами влади для того, щоб питання розвитку освіти було комплексно вирішене з врахуванням всіх інших соціально-економічних обставин.

7. Ключовим питанням успішності запуску НУШ є належне кадрове забезпечення шкільної освіти. Загалом по Україні кількість учителів закладів загальної середньої освіти на початок 2017/2018 н. р. становила 437 471 особа.

З метою підготовки вчителів до впровадження новачій НУШ Міністерством освіти і науки України у 2017/2018 н. р. розпочато масштабне підвищення кваліфікації тих 22 тис. вчителів початкової школи, які будуть навчати першокласників з 1 вересня 2018 р. Активна фаза навчання вчителів пройшла в межах дистанційного курсу на порталі EdEra. Вона тривала з 1 лютого 2018 р. до кінця травня 2018 р. Упродовж цього періоду з використанням можливостей онлайн платформи EdEra учителями було опрацьовано модулі: «Загальний огляд», «Організація класу», «Інтегроване навчання», «Методики викладання в 1 класі», «Нейропсихологія», «Інклюзивна освіта» тощо. Для системи післядипломної педагогічної освіти розроблено збірку спецкурсів «Про-

фесійний розвиток педагога Нової української школи в умовах формальної і неформальної освіти: збірник спецкурсів» (авторський колектив/загальна редакція проф. Т. М. Сорочан; наукова редакція, упорядкування В. В. Сидоренко, Я. Л. Швець).

Здійснені Міністерством заходи дають змогу формувати необхідне ментальне середовище, підвищують готовність учительського корпусу до практичного впровадження ідей НУШ.

8. Суттєве підвищення якості освіти – це ціль, задля якої здійснюється реформування сфери освіти. Міністерством освіти і науки України в 2017/2018 н. р. було проведено ряд заходів із забезпечення якості освіти.

Зокрема, на виконання положень Закону України «Про освіту» у 2018 р. утворена Державна служба якості освіти (ДСЯО) відповідно до постанов КМУ «Про утворення Державної служби якості освіти України» від 06.12.2017 № 947 та «Деякі питання Державної служби якості освіти України» від 14.03.2018 № 168. Основними напрямками діяльності ДСЯО визначено формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах освіти та розбудова системи зовнішнього забезпечення якості освіти. ДСЯО на системному рівні повинна розробити підходи до оцінювання якості української освіти, механізми коригування освітнього процесу, щоб забезпечити таку якість тощо.

Важливими заходами, що дають змогу отримати оцінки щодо якості національної освіти, є міжнародні порівняльні освітні вимірювання. У 2018 році уперше Україна взяла участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA, яке перевіряло читацьку грамотність 15-річних підлітків. У основному етапі дослідження взяло участь близько 6 000 учнів/студентів, що представляють 250 закладів освіти. За результатами дослідження заплановано написання у 2019 р. національного та тематичних звітів.

На належному рівні і у повному обсязі відбулись у 2017/2018 н. р. всеукраїнські учнівські олімпіади, які охопили 26 навчальних предметів. Учасниками IV (фінального) етапу всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів стали 2 282 учні 8–11 класів з 24 областей України, 1 130 учнів стали переможцями IV етапу всеукраїнських учнівських олімпіад та отримали відповідні дипломи. Найкращі результати показали учні Харківської області.

З метою виявлення, розвитку та підтримки обдарованої молоді, пошуку та підтримки обдарованих школярів із сільської місцевості, у 2017/2018 н. р. було проведено всеукраїнські Інтернет-олімпіади з 8 навчальних предметів: математики, фізики, хімії, біології, географії, економіки, інформатики та інформаційних технологій. Найактивнішими учасниками стали школярі Львівської, Харківської, Херсонської,

Полтавської областей та Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

9. В 2017/2018 н. р. в системі освіти активно працювала психолого-педагогічна служба, метою якої є створення комфортних умов для учнів та вчителів при здійсненні освітнього процесу, підвищення його ефективності.

На кінець 2017/2018 н. р. кількість фахівців психологічної служби становила 22 930 осіб. Із них: практичні психологи – 15 070, соціальні педагоги – 7 093, методисти – 767. Послугами практичних психологів та соціальних педагогів у 2017/2018 н. р. було охоплено 6 042 117 учасників освітнього процесу. З них: 1 091 984 дітей закладів дошкільної освіти (всіх типів), 3 539 668 учнів закладів загальної середньої освіти (всіх типів), 691 467 вихованців закладів позашкільної освіти, 40 568 здобувачів освіти міжшкільних ресурсних центрів (МНВК), 249 682 учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, 228 576 студентів закладів фахової передвищої освіти та 200 172 слухачів закладів вищої освіти.

Головними напрямками роботи психологічної служби була просвітницько-профілактична робота, заходи щодо запобігання та протидії насильству в школах. Зокрема Міністерством освіти і науки України розроблено методичні рекомендації (лист від 18.05.2018 р. № 1/11-5480) щодо запобігання та протидії насильству. За 2018 рік працівники психологічної служби прийняли від учасників освітнього процесу 102 590 запитів щодо питання протидії шкільному булінгу в закладах освіти. Зокрема, з боку батьків надійшло 29 743 (29 %), з боку педагогічних працівників – 28 274 (27 %), з боку дітей – 39 750 (39 %) та з боку інших зацікавлених осіб – 4 823 (5 %) звернень.

Факультатив «Сімейна розмова», розроблений співробітниками ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», залучив представників родин до питань формування свідомого негативного ставлення дітей до вживання алкоголю. Проектом охоплено 822 заклади освіти; 858 практичних психологів, які проводять факультативні заняття; 38 655 учасників освітнього процесу.

Робота психолого-педагогічної служби також здійснювалась в рамках ряду міжнародних проектів. Зокрема, проектів «Шкільна служба порозуміння», «Шкільний офіцер поліції» тощо.

Отже, на сьогодні психологічна служба системи освіти накопичила значний позитивний досвід роботи, який може бути ефективно використано при впровадженні НУШ.

Професійна (професійно-технічна) освіта

Важливим напрямом НУШ є проведення змін структури середньої школи, які забезпечать перехід до профільного навчання. У цьому контексті важливою є взаємодія загальної середньої освіти і професійної (професійно-технічної освіти).

Сьогодні здійснюється глибинна трансформація сфери професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ПТО).

Протягом 2017/2018 н. р. Міністерство освіти і науки України активно долучалось до нормативно-правового забезпечення діяльності сфери професійної (професійно-технічної) освіти в Україні. Основні документи, які її регламентують:

1. Закон України «Про освіту», прийнятий 05.09.2017 р. № 2145-VIII.

У ньому визначено мету ПТО, яка передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоспроможності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя. Також окреслено три рівні ПТО, що співвідносяться з відповідними рівнями Національної рамки кваліфікацій.

Унаслідок прийняття Закону України «Про освіту»:

– у 2018 р. Колегією Міністерства освіти і науки схвалено проект концептуальних засад реформування ПТО «Сучасна професійна освіта». Основа проекту – створення ефективної системи професійної освіти та навчання як основи економічного добробуту держави, складової сталого розвитку суспільства, запоруки професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості впродовж життя відповідно до її інтересів та потреб економіки України;

– триває підготовка нового законопроекту «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Законопроект пропонуватиме механізми розвитку ПТО в умовах децентралізації, державно-приватного партнерства та покращення якості підготовки учнів.

2. Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України № 344/2013 та План пріоритетних дій

Уряду до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р.

На виконання завдань, визначених в даних документах:

- розпочато модернізацію мережі закладів ПТО, яка передбачає оптимізацію малокомплектних закладів з контингентом учнів менше 300 осіб шляхом приєднання їх до більш потужних;

- упроваджуються державні стандарти з конкретних робітничих професій на модульно-компетентнісній основі, зокрема станом на 01.06.2018 р. розроблено та впроваджено в освітній процес 410 Стандартів ПТО з конкретних робітничих професій, з яких 122 Стандарти ПТО – на компетентнісній основі. Протягом 2017/2018 н.р. на компетентнісній основі розроблено 66 Стандартів ПТО з конкретних робітничих професій, з них за галузевим спрямуванням: промисловість – 12, сільське господарство та переробна галузь – 3, транспорт – 5, торгівля та сфера послуг – 6, будівництво – 6, зв'язок – 5, добувна промисловість – 12, енергетика – 7, відносяться до всіх галузей – 10;

- на виконання розділу III Плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року «Розвиток людського капіталу», підрозділу 8: «Модернізація професійно-технічної освіти» та відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників» від 16.03.2015 № 298 у системі ПТО запроваджено елементи дуальної форми навчання.

3. Правове поле міжнародної співпраці України з Європейським Союзом. 27 червня 2014 року укладено Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16.09.2014 р.

У рамках здійснення заходів, спрямованих на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом, для заохочення до співробітництва в галузі ПТО та навчання продовжується плідна співпраця з Європейським фондом освіти (ЄФО) з питань удосконалення національної системи ПТО відповідно до європейських стандартів. Формат співпраці – інтерактивний процес аналізу політики у галузі ПТО і навчання на основі фактичних даних під назвою «Туринський процес». За його результатами у 2016 р. підготовлено звіти на національному та регіональних рівнях у контексті децентралізації системи ПТО в Україні. Зокрема, систему ПТО в розрізі регіонів проаналізовано за показниками:

1. Стан і перспективи розвитку.
2. Результативність у реагуванні на потреби економіки та ринку праці.

3. Ефективність урахування демографічних, соціальних та інклюзивних потреб.
4. Якість системи ПТО.
5. Управління системою ПТО.
6. Фінансування системи ПТО.

4.1. Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Створення ефективної системи професійної освіти – одна зі складових економічного зростання держави, сталого розвитку суспільства, запорука професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості упродовж життя.

Відповідно до законодавства громадяни України мають рівні права на здобуття професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до своїх здібностей і нахилів.

Система професійної (професійно-технічної) освіти в Україні соціально орієнтована, зокрема виконує функцію захисту вразливих груп молоді (діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, діти з інвалідністю, діти військово-службовців, які загинули під час виконання службових обов'язків тощо). Такі категорії мають переваги при зарахуванні до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, їм виплачується соціальна стипендія, створюються кращі умови для проживання в гуртожитку, гарантується працевлаштування, у більшості випадків вирішується питання щодо забезпечення житлом.

Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти становить **756** закладів (без урахування **22** закладів освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту).

З **756** закладів ПТО:

- **662** заклади підпорядковані МОН України (крім навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійного училища соціальної реабілітації, ПТУ при спеціальних виховних установах, закладів професійної (професійно-технічної) освіти; такі, що є структурними підрозділами закладів вищої освіти та закладів освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту);
- **21** заклад ПТО, що є структурним підрозділом закладів вищої освіти;
- **69** закладів ПТО при установах виконання покарань (63 навчальних центри при кримінально-виконавчих установах закритого типу, 5 професійно-технічних

училищ при спеціальних виховних установах, 1 професійне училище соціальної реабілітації);

- 4 заклади ПТО, що підпорядковані іншим органам виконавчої влади.

Із 662 закладів ПТО 163 – вищі професійні училища; 3 – професійні коледжі; 85 – центри професійно-технічної освіти; 338 – професійні ліцеї; 73 – професійно-технічні училища (рис. 4.1).

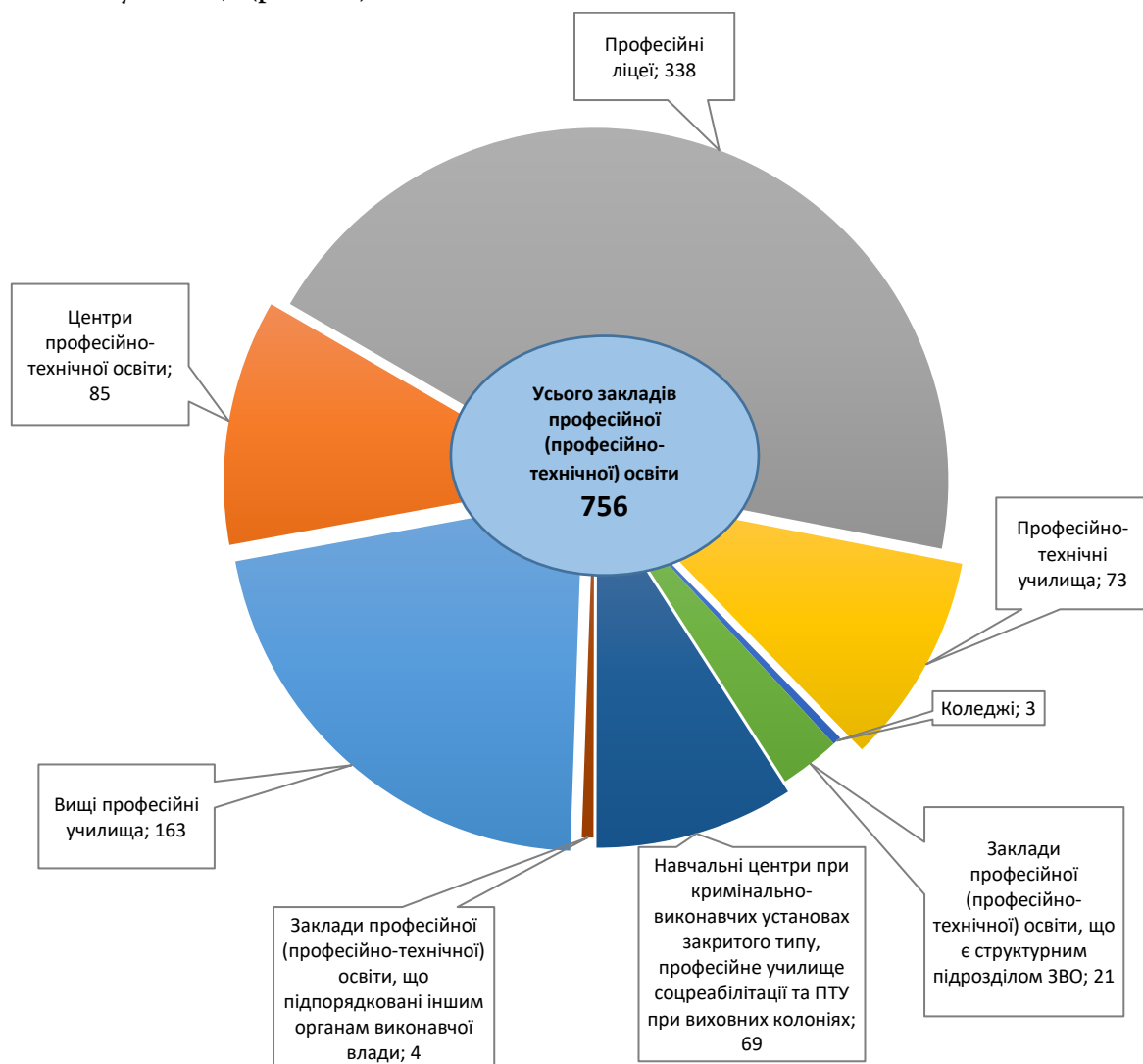

Рис. 4.1. Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти за типами (станом на 01.01.2018 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

Показники кількості закладів ПТО за 2011–2017 рр. зазначені без урахування закладів освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту, але враховані 4 заклади професійної (професійно-технічної) освіти, що

підпорядковані іншим центральним органам виконавчої влади. Кількість закладів освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту за означений період становила: 2011 р. – 20; 2012 р. – 20; 2013 р. – 20; 2014 р. – 19; 2015 р. – 23; 2016 р. – 23; 2017 р. – 22.

Протягом 2011–2017 рр. спостерігається тенденція оптимізації мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, зокрема у 2017 р. кількість закладів професійної освіти скоротилась на 220 одиниць, або на 22,5 % порівняно з 2011 р.

Найбільші зміни в мережі відбулися у 2014 р. – зменшилася кількість закладів на 15,9 % порівняно з 2011 р. (рис. 4.2). Це пов'язано зі скороченням обсягів промислового виробництва, зменшенням обсягів іноземних інвестицій, зниженням рівня економічної активності населення. Також згорання мережі пояснюється політичною кризою, анексією Криму, військовими діями на Сході країни, які мали місце у зазначені роки і призвели до порушення виробничих зв'язків з підприємствами на окупованих територіях.

У статистичних обстеженнях та публікаціях статистичних показників економічного і соціального розвитку України за 2014–2015 рр. не враховано заклади професійної (професійно-технічної) освіти Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей, що розташовані на тимчасово окупованих територіях.

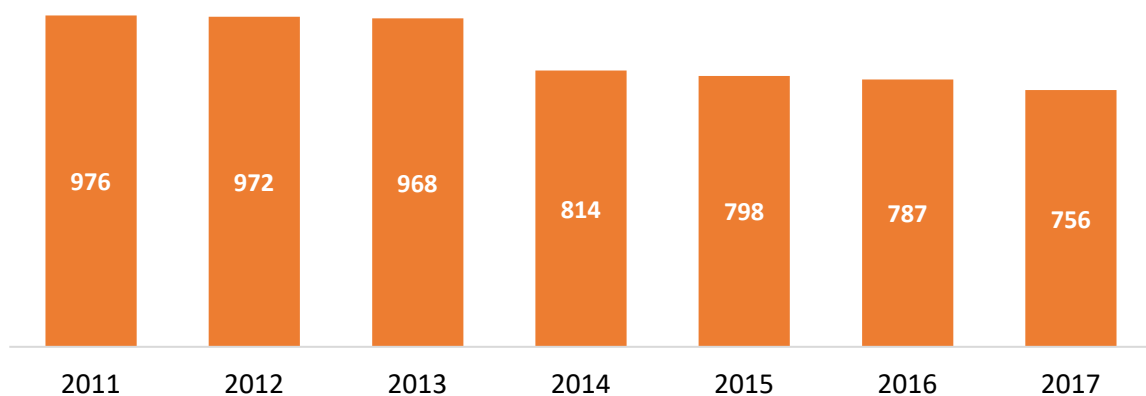

Рис. 4.2. Динаміка кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти (станом на 01.01.2018 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

У 2016–2017 рр. у рамках виконання середньострокового Плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України

від 3 квітня 2017 р. № 275-р розпочато модернізацію мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, яка передбачає зменшення кількості малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) шляхом приєднання їх до більш потужних.

4.2. Контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти

У 2017 р. загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти скоротився на 34,1 % порівняно з 2011 р. Це є наслідком демографічного спаду, активізації процесу робочої міграції, падіння престижу робітничих професій серед молоді, недосконалості системи професійної орієнтації та кар'єрного консультування молоді і дорослих (рис. 4.3).

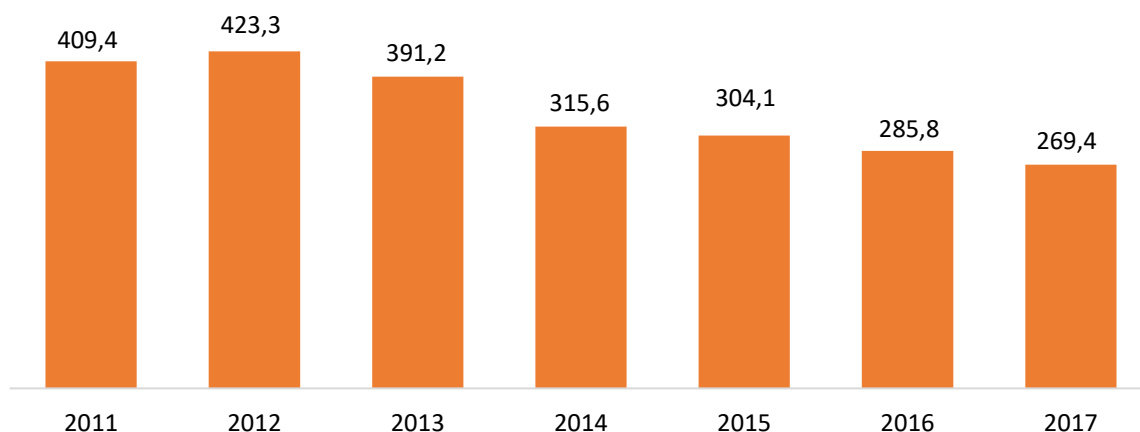

Рис. 4.3. Загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (станом на 01.01.2018 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

Показник загального контингенту учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за 2011–2017 рр. включає кількість учнів, слухачів, які навчались у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, підпорядкованих МОН України (тобто у центрах професійно-технічної освіти, професійних ліцеях, вищих професійних училищах, професійних коледжах, професійно-технічних училищах, закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що є структурними підрозділами закладів вищої освіти, закладах освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту, навчальних центрах при кримінально-

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

виконавчих установах закритого типу, професійно-технічних училищах при спеціальних виховних установах, професійному училищі соціальної реабілітації) та кількість учнів, слухачів, які навчалися у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, підпорядкованих іншим центральним органам виконавчої влади.

У 2017 р. у закладах професійної (професійно-технічної) освіти навчалось 165,7 тисячі (61,5 %) осіб чоловічої і 103,2 тисячі (38,47 %) осіб жіночої статі.

Найбільша кількість осіб чоловічої статі навчалась у Закарпатській (68,5 %), Івано-Франківській (67,3 %) та Рівненській (66,7 %) областях. Переважна більшість учнів/слухачів проходила професійну підготовку за напрямками – промисловість, будівництво та торгівля і громадське харчування (рис. 4.4).

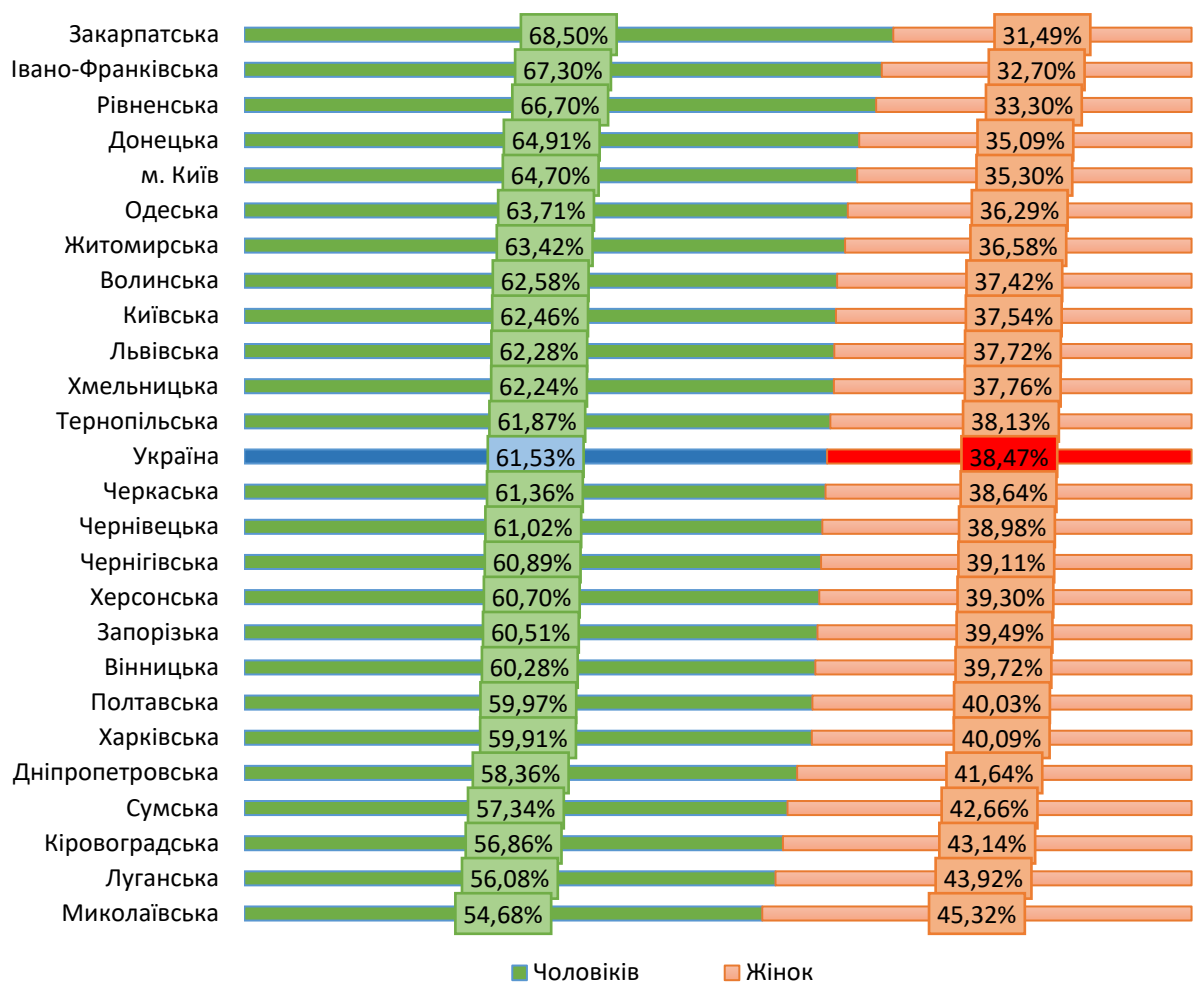

Рис. 4.4. Загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за статтю у розрізі регіонів (станом на 01.01.2018 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

Розділ 4. ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА

Найбільший відсоток учнів, які навчались у закладах професійної (професійно-технічної) освіти упродовж 2017 р., – це молодь 15–18 років із базовою та повною загальною середньою освітою, тобто випускники 9 та 11 класів закладів загальної середньої освіти. Також у 2017 р. спостерігалось збільшення на 35 % порівняно з 2016 р. кількості осіб віком від 30 років і старше, що здобували робітничі кваліфікації. У порівнянні з 2015 р. цей показник зріс удвічі (рис. 4.5).

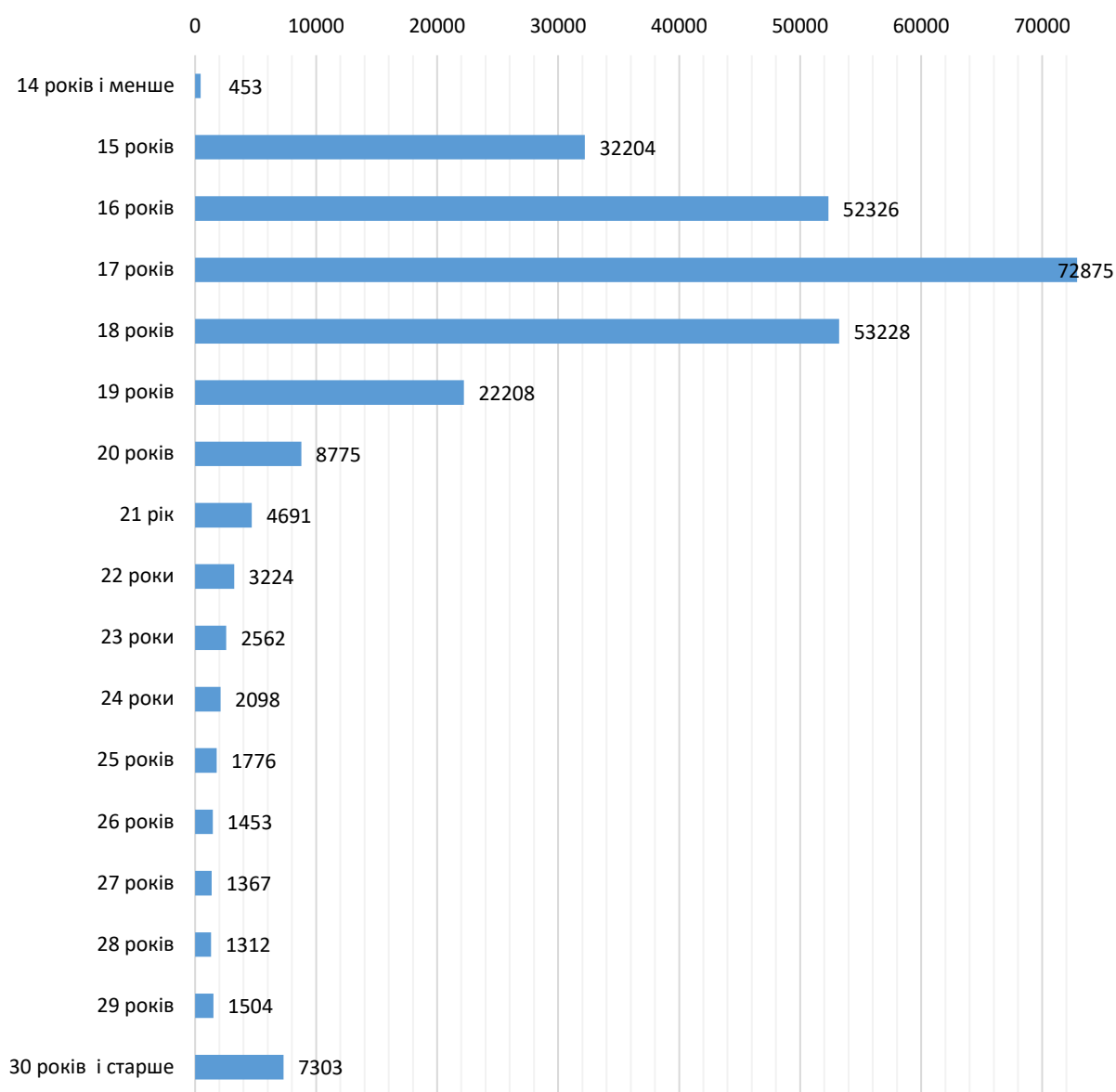

Рис. 4.5. Загальний контингент учнів, слухачів за віком у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (станом на 01.01.2018 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

У 2017 р. підготовку кваліфікованих робітників для більшості видів економічної діяльності здійснювали 778 закладів професійної (професійно-технічної) освіти з загальним контингентом 269,4 тис. осіб (рис. 4.6).

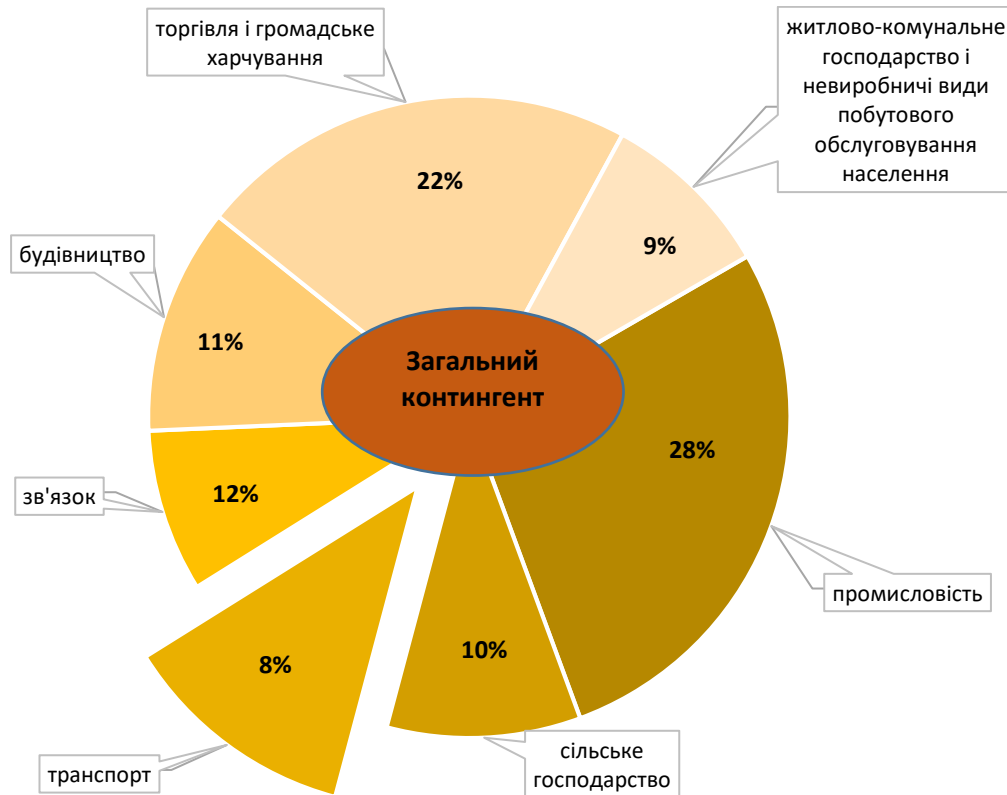

Рис. 4.6. Загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за напрямками професійної підготовки (станом на 01.01.2018 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

Серед регіонів України за напрямками професійної підготовки лідирують:

- у сфері промисловості – Закарпатська (41,9 %), Хмельницька (39,5 %), Дніпропетровська (39,1 %), Донецька (37,6 %) області;
- у сфері торгівлі і громадського харчування – Київська (31,9 %), Херсонська (30,2 %), Сумська (30 %), Черкаська (29,1 %) області;
- у сфері транспорту – м. Київ (23,5 %), Одеська (21,7 %), Чернівецька (16,5 %), Рівненська (16,2 %) області;
- у сфері будівництва – Рівненська (23,6 %), Івано-Франківська (21,1 %), Житомирська (19,1 %), Тернопільська (17,7 %) області;

Розділ 4. ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА

- у сфері сільського господарства – Полтавська (19 %), Кіровоградська (18,7 %), Черкаська (15,4 %), Сумська (15,4 %) області;

- у сфері житлово-комунального господарства та невиробничих видів побутового обслуговування населення – м. Київ (17,4 %) Тернопільська (15,5 %), Миколаївська (15,3 %), Кіровоградська (13,6 %) області;

- у сфері зв'язку – Кіровоградська (1,7 %), Луганська (1,7 %) та Херсонська (1,7 %) області.

Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються у закладах професійної (професійно-технічної) освіти протягом 2011–2017 років становить в середньому 4,4–4,7 % від загального контингенту (рис. 4.7), а осіб з інвалідністю – 1,4–1,7 %.

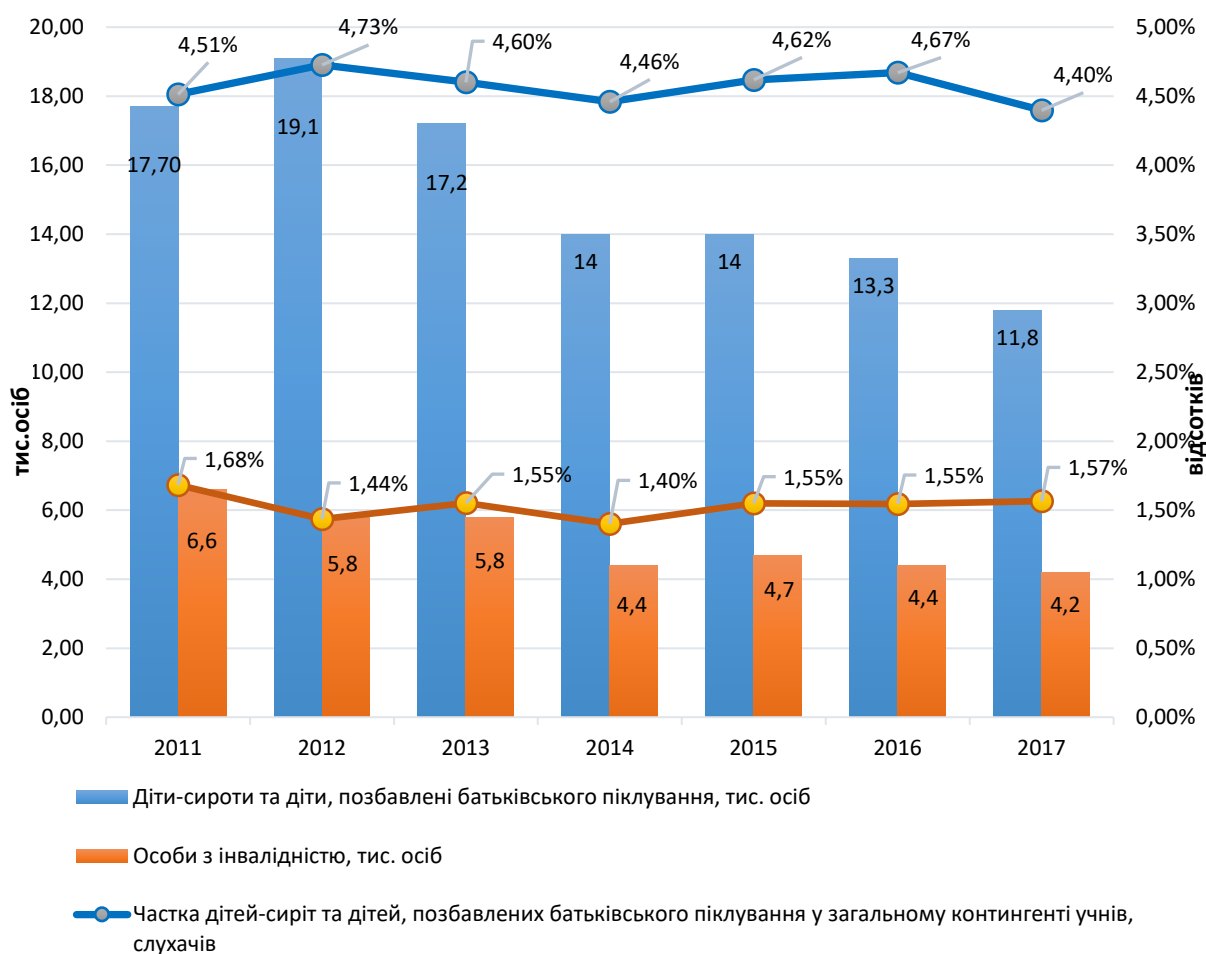

Рис. 4.7. Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з інвалідністю у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (станом на 01.01.2018 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

4.3. Випуск, працевлаштування учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти

У 2017 р. випуск становив 141,3 тисячі кваліфікованих робітників, у тому числі 29 тисяч з числа працюючого та незайнятого населення (рис. 4.8). 106,1 тис. осіб (75,1 % від загального випуску) отримали дипломи, у тому числі 4,4 тис. осіб – дипломи за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста (3,1 % від загального випуску).

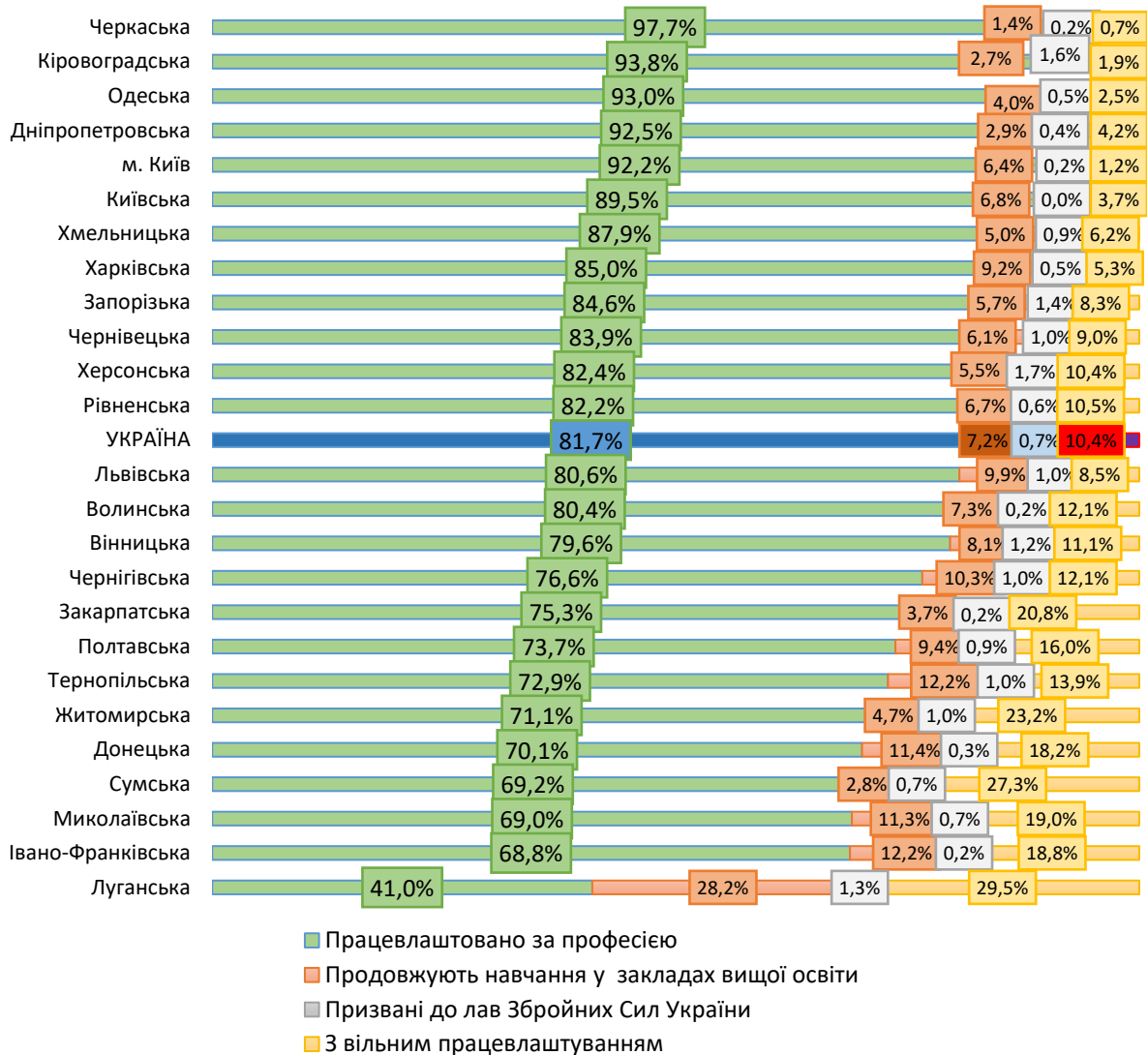

Рис. 4.8. Працевлаштування та продовження навчання випускників (учнів, слухачів) закладів професійної (професійно-технічної) освіти України (станом на 01.09.2017 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

Розділ 4. ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА

Серед випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти 83,6 тис. осіб отримали дві і більше професій, що становить 60 % від загального випуску.

У 2016/2017 н. р. всього працевлаштовані за професією 126 тис. осіб, що становить 89,7 % від загального випуску, з них:

- працевлаштовані за отриманою професією 114,8 тис. осіб (81,7 % від загального випуску)
- продовжують навчання у закладах вищої освіти 10,2 тис. осіб (7,2 % від загального випуску)
- призвані до Збройних Сил України 1 тис. осіб (0,7 % від загального випуску).

Найвища питома вага працевлаштованих учнів, слухачів за набутою професією спостерігається у Черкаській області – 97,7 %, найнижча у Луганській – 41 %.

Випуск учнів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, становить 5,3 тис. осіб (47,1% від загального контингенту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування). З них працевлаштовані за професією 4,1 тис. осіб (або 77,9 % з загального випуску дітей даної категорії) (рис. 4.9).

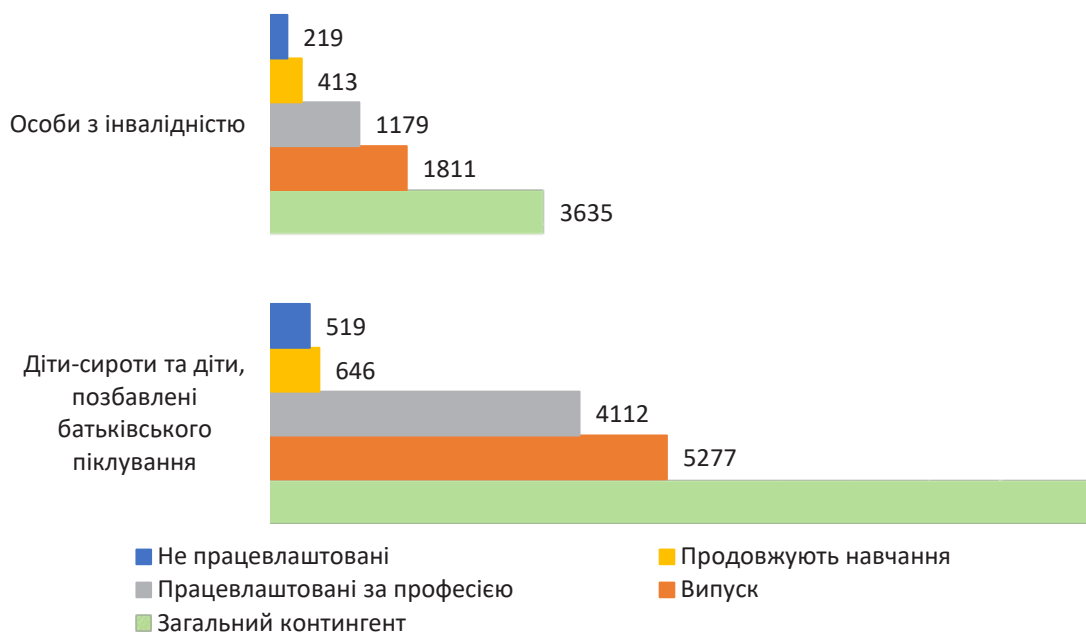

Рис. 4.9. Працевлаштування та продовження навчання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з інвалідністю (станом на 01.09.2017 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

У 2016/2017 н. р. завершили навчання 1,8 тис. осіб з інвалідністю (49,8 % від загального контингенту осіб з інвалідністю). З них працевлаштовані за професією 1,2 тис. осіб (або 65,1 % з загального випуску осіб даної категорії).

Аналіз динаміки темпів приросту кількісних показників випуску, прийому, загального контингенту учнів, слухачів та кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти за період 2011–2017 рр. фіксує тенденцію до зниження. У 2017 р. порівняно з 2016 кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти скоротилася на 3,97 %, відповідно скоротилися показники прийому учнів, слухачів на 7 %, загального контингенту – на 5,79 %, випуску – на 7,54 % (рис. 4.10).

Значення максимального темпу приросту зафіксовано у 2012 р. по відношенню до 2011 р., коли показники щодо загального контингенту учнів, слухачів збільшилися на 3,03 %.

Мінімальний темп приросту зафіксовано у 2014 р. по відношенню до 2013 р. для показника «випуск» – на 19,98 %.

Рис. 4.10. Динаміка зміни до попереднього року показників випуску, прийому, загального контингенту учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти та кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти (2011–2017 рр.), %

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

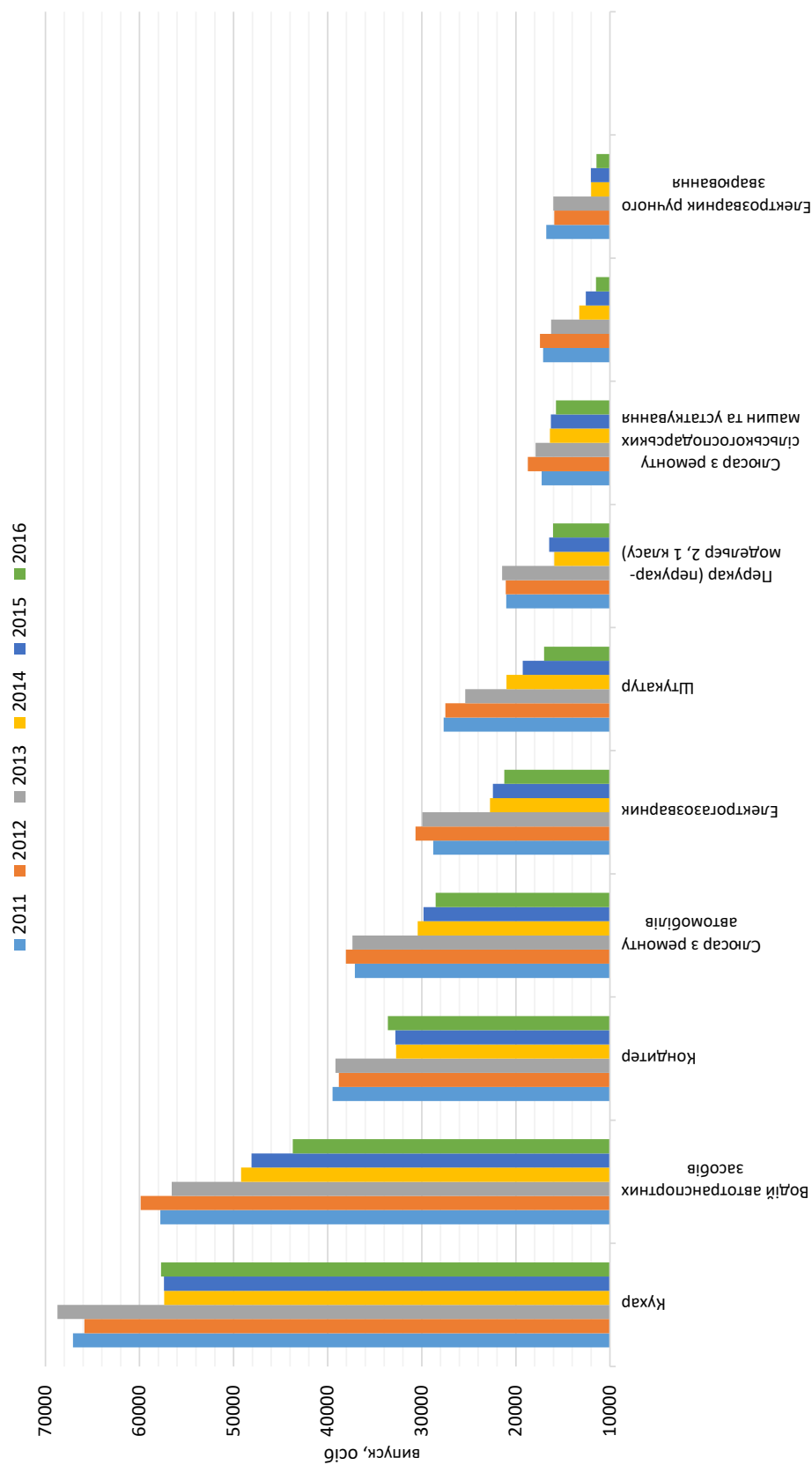

Рис. 4.11. Динаміка кількості випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти за ТОП-10 здобутих професій (2011–2017 рр.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех), Департаменту професійної освіти МОН України.

Протягом 2011–2016 рр. найпопулярнішими серед учнів були такі професії (рис. 4.11):

1. Кухар.
2. Водій автотранспортних засобів.
3. Кондитер.
4. Слюсар з ремонту автомобілів.
5. Електрогазозварник.
6. Штукатур.
7. Перукар (перукар-модельєр 2, 1 класу).
8. Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування.
9. Лицювальник-плиточник.
10. Електрозварник ручного зварювання.

Питома вага кількості учнів, слухачів, які навчались за вищезазначеними професіями, становить 86,3 % від загальної кількості учнів, слухачів, які навчались у закладах професійної (професійно-технічної) освіти протягом 2011–2016 рр.

4.4. Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Кількість педагогічних працівників на кінець 2016/2017 н. р. становила 35,3 тис. осіб (рис. 4.12), з них:

- 15,5 тисячі старших майстрів та майстрів виробничого навчання;
- 12,7 тисячі викладачів.

Забезпеченість педагогічними кадрами системи професійної (професійно-технічної) освіти становить 88,9 %.

Протягом 2011–2017 рр. відбувалися синхронні зміни показників загального контингенту учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти та кількості педагогічних працівників: старших майстрів та майстрів виробничого навчання, викладачів предметів професійно-технічного циклу та викладачів загальноосвітніх дисциплін (рис. 4.13).

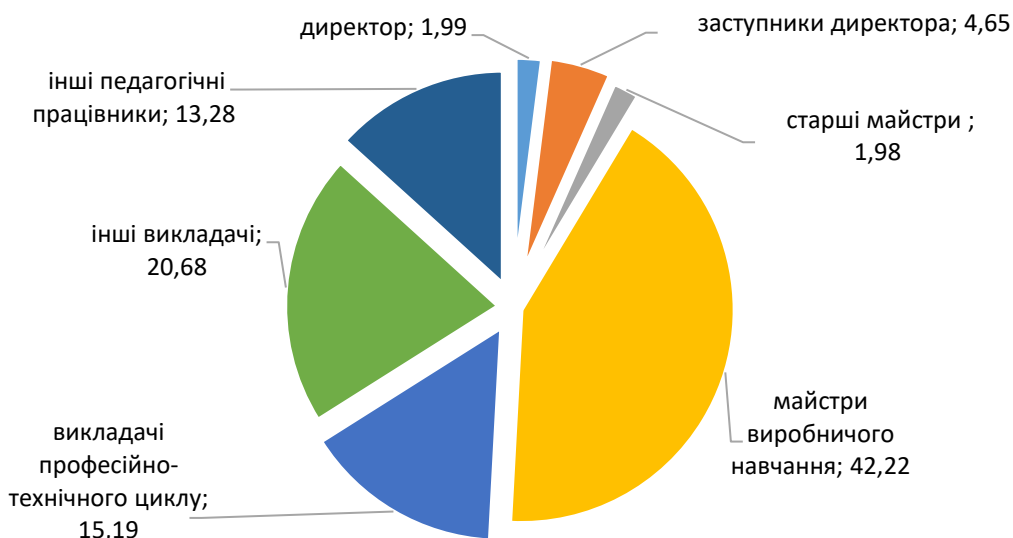

Рис. 4.12. Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти (станом на 01.09.2017 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

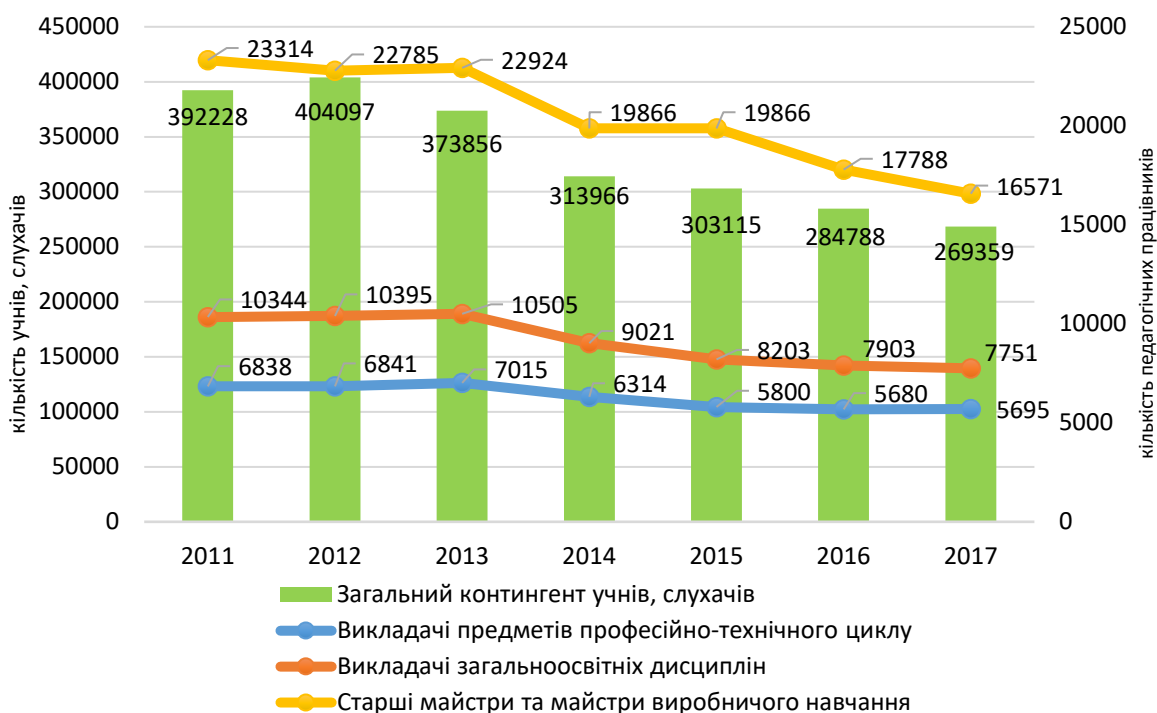

Рис. 4.13. Динаміка кількості педагогічних працівників та кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти (станом на 01.09.2017 р.)

Складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України.

Коефіцієнт кореляції між показником «Загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти» та показниками «Кількість старших майстрів та майстрів виробничого навчання», «Кількість викладачів предметів професійно-технічного циклу» та «Кількість викладачів загальноосвітніх дисциплін» становить відповідно: 0,96; 0,94; 0,97, що свідчить про прямий зв'язок між ними.

4.5. Зміст та методичне забезпечення професійної (професійно-технічної) освіти

З метою забезпечення якісної підготовки робітничих кадрів, дотримання єдиних вимог щодо запровадження в Україні Міжнародної стандартної класифікації освіти станом на 01.06.2018 затверджено та впроваджено в освітній процес 410 стандартів професійної (професійно-технічної) освіти (далі СП(ПТ)О) з конкретних робітничих професій, з яких 122 СП(ПТ)О – на компетентнісній основі.

У 2017 р. на компетентнісній основі розроблено та затверджено 66 СП(ПТ)О. Із них за галузевим спрямуванням: промисловість – 12, сільське господарство та переробна галузь – 3, транспорт – 5, торгівля та сфера послуг – 6, будівництво – 6, зв'язок – 5, добувна промисловість – 12, енергетика – 7, належать до всіх галузей – 10 (рис. 4.14).

Протягом 2017/2018 н. р. інноваційна освітня діяльність всеукраїнського рівня представлена експериментальними педагогічними майданчиками, що діють у сфері таких галузей промисловості: гірничо-добувна, машинобудування, будівництво, транспорт та зв'язок, сфера послуг, інформаційно-комунікаційні технології за тематикою:

- «Створення інформаційно-освітнього середовища у професійно-технічному навчальному закладі торгівлі та технологій харчування»;
- «Система підготовки кваліфікованих робітників сфери послуг в умовах євроінтеграційних процесів»;
- «Технологія проектного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників автотранспортної галузі»;
- «Відкрите професійне навчання населення на модульно-компетентнісній основі»;

Рис. 4.14. Стандарти професійної (професійно-технічної) освіти, розроблені протягом 2017–2018 н. р.

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

- «Технологія забезпечення доступності освітнього простору професійно-технічного навчального закладу для учнів з порушеннями слуху»;
- Підготовка кваліфікованих робітників з професій: «Квітникар», «Декоратор вітрин», «Флорист» з використанням технології дистанційного навчання;
- «Формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю на основі проектних технологій»;
- «Педагогічні умови формування конкурентоздатності фахівців гірничого профілю у професійно-технічних навчальних закладах»;
- «Створення електронних навчальних ресурсів для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівної галузі»;
- «Формування кар'єрної компетентності майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної) освіти»;
- «Організаційно-педагогічні умови створення і функціонування Центру професійної кар'єри у закладі професійної (професійно-технічної) освіти» (рис. 4.15).

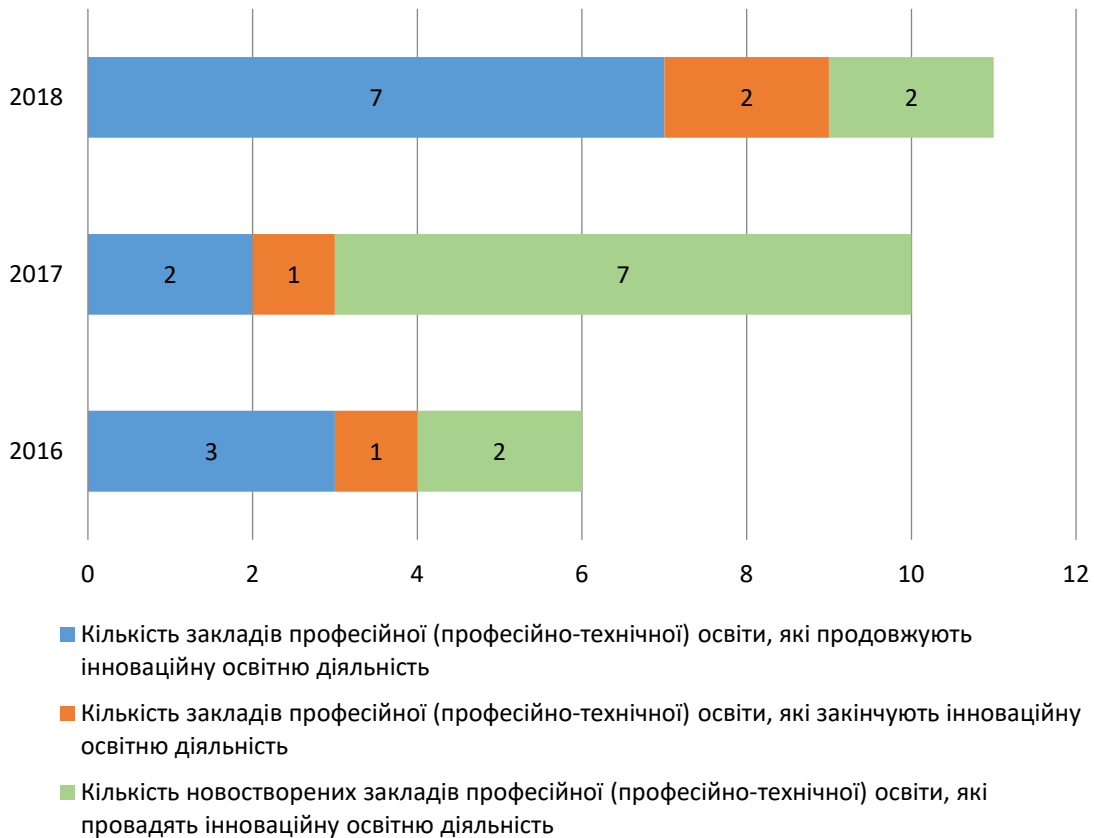

Рис. 4.15. Динаміка розвитку інноваційної освітньої діяльності експериментальних педагогічних майданчиків Всеукраїнського рівня на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти (2016–2018 рр.)

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Протягом 2016–2018 рр. пройшли навчання за програмою Intel «Навчання для майбутнього» 3800 педагогічних працівників. Також залучено педагогічних працівників галузі до участі у соціальних проектах Microsoft в Україні: «Учитель в онлайні» та «Курс цифрових технологій».

Висновки

1. Сьогодні здійснюється трансформація сфери ПТО. Колегією Міністерства освіти і науки ухвалено проект концептуальних засад реформування ПТО «Сучасна професійна освіта», триває підготовка нового Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту».

2. У 2016–2017 рр. у рамках виконання середньострокового Плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року розпочато модернізацію мережі закладів ПТО, яка передбачає зменшення кількості малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) шляхом приєднання їх до більш потужних. У 2017 р. кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти скоротилась на 42 одиниці, або на 5,3 % порівняно з 2015 р. Відповідно скоротився показник загального контингенту учнів на 11,4 %.

Кількість закладів ПТО станом на 1 січня 2018 р. – 756 (без урахування 22 закладів освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту) із загальним контингентом 269,4 тисячі осіб, з яких 165,7 тисячі осіб (61,5 %) чоловічої і 103,2 тисячі (38,47 %) осіб жіночої статі. Найбільший відсоток учнів, які навчались у закладах ПТО упродовж 2017 р., це молодь 15–18 років із базовою та повною загальною середньою освітою, тобто випускники 9-х та 11-х класів закладів загальної середньої освіти. Також у 2017 р. спостерігалось збільшення на 35 % порівняно з 2016 р. кількості осіб віком від 30 років і старше, що здобували робітничі кваліфікації. У порівнянні з 2015 р. цей показник зріс удвічі.

3. У 2017 р. випуск становив 141,3 тисячі кваліфікованих робітників, у тому числі 29 тис. з числа працюючого та незайнятого населення. 106,1 тис. осіб (75,1 % від загального випуску) отримали дипломи, у тому числі 4,4 тис. осіб – дипломи за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста (3,1 % від загального випуску). У 2016/2017 н. р. усього працевлаштовані за професією 126 тис. осіб, що становить 89,7 % від загального випуску. В останні роки серед учнів найбільш популярними були такі професії: кухар, водій автотранспортних засобів, кондитер, слюсар з ремонту автомобілів, електрогазозварник, штукатур, перукар (перукар-модельєр 2, 1 класу), слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування, лицювальник-плиточник, електрозварник ручного зварювання.

4. Система ПТО в Україні є соціально орієнтованою, тобто виконує функцію захисту вразливих груп молоді (діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; особи з інвалідністю; діти, які мають одного з батьків; діти з сімей, що потрапили в складні життєві обставини, з малозабезпечених сімей). Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчались у закладах професійної (професійно-технічної) освіти протягом 2011–2017 рр., становила в середньому 4,4–4,7 % від загального контингенту, а осіб з інвалідністю – 1,4–1,7 %. Випуск учнів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у 2016/2017 н. р. становив 5,3 тис. осіб (47,1 % від загального контингенту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування).

5. Станом на 1 червня 2018 р. в освітній процес ПТО впроваджено 410 стандартів професійної (професійно-технічної) освіти з конкретних робітничих професій, з яких 122 стандарти розроблені на основі компетентнісного підходу, що дає можливість підвищити якість підготовки робітничих кадрів, дотримуватися єдиних вимог щодо запровадження в Україні Міжнародної стандартної класифікації освіти.

6. Запровадження елементів дуальної форми навчання сприяє подоланню розриву між теорією і практикою, освітою й виробництвом. У 2017 р. 49 закладів професійної (професійно-технічної) освіти започаткували навчання з використанням дуальної форми за 54 професіями на базі понад 300 підприємств.

Підготовка педагогічних кадрів у закладах вищої освіти України

5.1. Правові аспекти підготовки педагогічних працівників в Україні

Згідно зі ст. 53 Конституції України повна загальна середня освіта є обов'язковою, держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних освітніх закладах. Отже, підготовка педагогічних працівників для роботи у закладах дошкільної і повної загальної середньої освіти є конституційним обов'язком держави.

У системі вищої освіти підготовку педагогічних працівників здійснюють за умови виконання вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта». Післядипломна педагогічна освіта педагогічних і науково-педагогічних працівників здійснюється через спеціалізацію, підвищення кваліфікації та стажування.

Підготовка педагогічних кадрів у закладах вищої освіти України регламентується законодавчими та програмними документами українського Уряду, нормативно-правовими актами: Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 417 «Деякі питання реалізації права осіб на першочергове зарахування до закладів вищої медичної і педагогічної освіти за державним (регіональним) замовленням».

На виконання положень зазначених нормативно-правових актів розроблено ряд наказів Міністерства освіти і науки України:

– «Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» від 24.01.2013 № 48, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26 березня 2013 р. за № 488/23020;

– «Про затвердження Переліку предметних спеціальностей спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», за якими здійснюється

формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціальностей) в системі підготовки педагогічних кадрів» від 12.05.2016 № 506, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 травня 2016 р. за № 798/28928;

– «Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» від 21.03.2016 № 292, за якими здійснюються формування та розміщення державного замовлення», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 08 квітня 2016 р. за № 532/28662;

– «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників» від 06.10.2010 № 930, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2010 р. за № 1255/18550;

– «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» від 08.04.1993 № 93, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30 квітня 1993 р. за № 35.

5.2. Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні

Підготовка висококваліфікованих педагогічних працівників, що відповідають сучасним ринковим вимогам в умовах перманентних суспільних змін, реформи «Нова українська школа», є однією з важливих структурних компонентів системи вищої освіти України. Саме тому МОН України у 2018 р. значну увагу приділило розробці Концепції розвитку педагогічної освіти. Метою Концепції є вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, які, у тому числі, стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (наказ МОН України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» від 16.07.2018 № 776).

Концепція розвитку педагогічної освіти закладає підґрунтя комплексної реформи системи педагогічної освіти, безперервного професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників.

Відповідно до Концепції реформування педагогічної освіти передбачає планування заходів за напрямками:

I. Розроблення сучасної моделі педагогічної професії в контексті потреб суспільства, перспектив розвитку національної економіки та глобальних технологічних змін.

II. Трансформація вищої та фахової передвищої освіти за педагогічними спеціальностями.

III. Визначення перспективних шляхів безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Реалізація Концепції розвитку педагогічної освіти загалом дасть змогу покращити якість підготовки педагогічних працівників, оновити їх склад у закладах освіти та підвищити якість освітніх послуг, що надаються у закладах освіти.

5.3. Мережа закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних працівників.

Мережа закладів післядипломної педагогічної освіти

Кількість університетів, академій, інститутів, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» (011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», 016 «Спеціальна освіта», 017 «Фізична культура і спорт») на 2016/2017 н. р. складала 108, у 2017/2018 н. р. ця кількість зросла до 111. Місцезнаходження та кількість закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців-педагогів, у регіональному розрізі подано на рис. 5.1.

Як видно з рис. 5.1, найбільша кількість закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогів, зосереджена в м. Києві. Найбільша кількість закладів вищої освіти знаходиться в Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій областях. Як зазначалось, впродовж аналізованого періоду відбулось збільшення загальної кількості закладів зі 108 до 111 (розширення мережі), це зумовлено збільшенням потреби надання таких освітніх послуг.

Кількість закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогів за відповідними типами та у розрізі спеціальностей у 2018 р., узагальнено представлено на рис. 5.2.

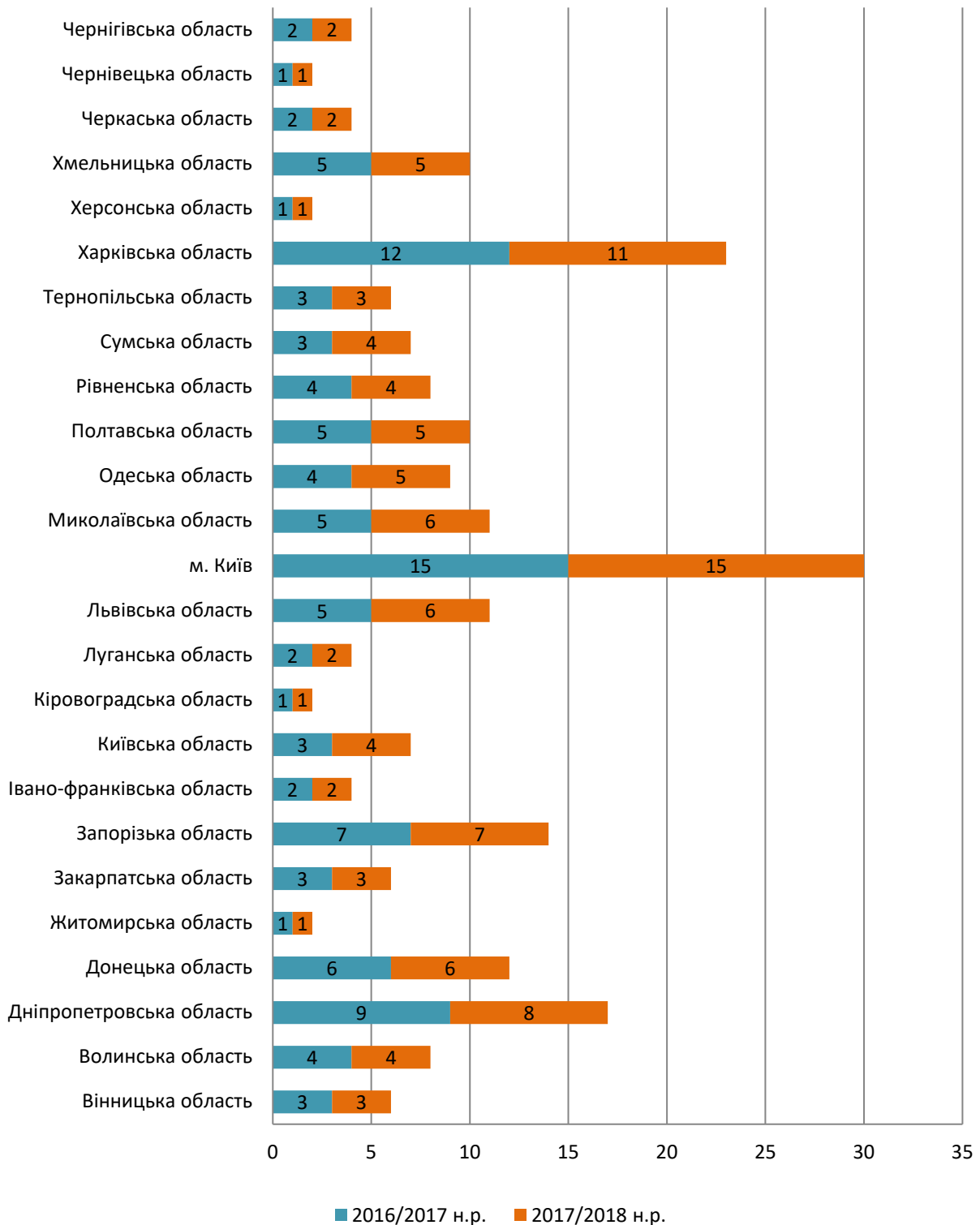

Рис. 5.1. Кількість університетів, академій, інститутів у 2016/2017–2017/2018 н. рр. у розрізі регіонів України

Складено за даними ДП «Інфоресурс».

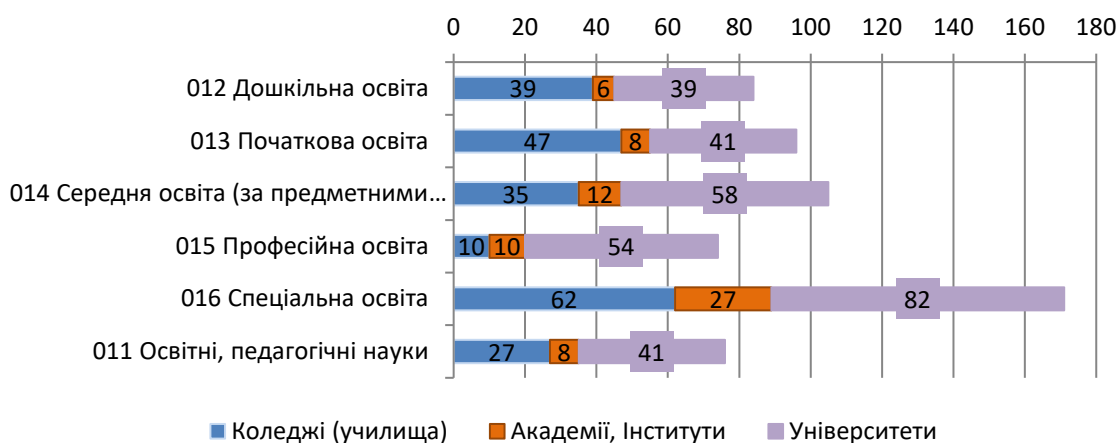

Рис. 5.2. Загальна інформація про кількість закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» за всіма освітніми рівнями у 2018 р.

* Без урахування спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН України.

Мережу закладів післядипломної педагогічної освіти представляють 24 інститути післядипломної педагогічної освіти (академії неперервного навчання) комунальної форми власності, що знаходяться в кожному регіоні країни, а також структурні підрозділи післядипломної освіти закладів вищої освіти державної форми власності.

Фінансування освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти, а також училищ, технікумів та коледжів здійснюється за кошти місцевих бюджетів.

5.4. Динаміка обсягів державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта»

У 2015 р. напрями підготовки і спеціальності були визначені постановою КМУ «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» від 13.12.2006 № 1719 та постановою КМУ «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста та магістра» від 27.08.2010 № 787. На період з

2016 р. перелік спеціальностей визначено постановою КМУ «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 № 266.

У табл. 5.1–5.2 та на рис. 5.3–5.4 представлено інформацію про обсяги державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2015–2018 рр., показано структуру та динаміку підготовки педагогічних працівників. Державне замовлення затверджувалось відповідними постановами Кабінету Міністрів України.

Таблиця 5.1

Обсяги прийому за державним замовленням на підготовку фахівців у галузі знань 0101 «Педагогічна освіта» у 2015 р.

Рівень вищої освіти	Прийом осіб	
	Усього	у т. ч. за денною формою навчання
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	4410	3410
Освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста	2300	1915
Другий (магістерський) рівень вищої освіти	1410	970
Усього за галуззю	8120	6295

Складено за: постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2015 році» від 01.07.2015 № 462.

Рис. 5.3. Структура місць державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 0101 «Педагогічна освіта» у 2015 р.

Складено за: постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2015 році» від 01.07.2015 № 462.

**Обсяги прийому за державним замовленням на підготовку фахівців
у галузі знань 01 «Освіта» у 2016–2018 рр.***

Рівень вищої освіти	Прийом осіб					
	2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	Усього	у т. ч. за денною формою навчання	Усього	у т. ч. за денною формою навчання	Усього	у т. ч. за денною формою навчання
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	11730	10000	11175	9455	11255	9530
Освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста	8510	6365	–	–	–	–
Другий (магістерський) рівень вищої освіти	5315	4135	7405	5715	8745	6815
Усього за галуззю	25555	20500	18580	15170	20000	16345

* Без урахування державного замовлення на підготовку фахівців за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Складено за: постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році» від 06.07.2016 № 408; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2017 році» від 12.07.2017 № 511; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» від 11.07.2018 № 556.

З таблиць 5.1–5.2 видно, що за аналізований період відбулось суттєве збільшення державного замовлення за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти з 4410 місць у 2015 р. до 11175 місць у 2017 р., або в 2,5 разів. За другим (магістерським) рівнем вищої освіти спостерігалось зростання обсягів державного замовлення на 3905 місць у 2016 р. порівняно з 2015 р., та ще на 2090 місць у 2017 р. порівняно з 2016 р. Загальне зростання становило з 1410 до 7405 місць, або майже у 5,3 разів. У 2018 р. постановою КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, та підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» до спеціальностей, на які відведено найбільший обсяг держзамовлення на основі повної загальної середньої освіти, віднесено спеціальність «Середня освіта» (за всіма предметними

спеціальностями). Так, державне замовлення за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти складало 11255 місць, магістерським – 8745 місць.

Таке збільшення обсягів прийому за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти у 2017–2018 рр., у першу чергу, пов'язано з тим, що з 2017 р. не здійснюється набір на підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста у галузі знань 01 «Освіта», а також свідчить, у тому числі, про зростання суспільної потреби у підготовці кваліфікованих педагогічних працівників та поступове виконання завдань державою щодо підвищення якості загальної середньої освіти в Україні.

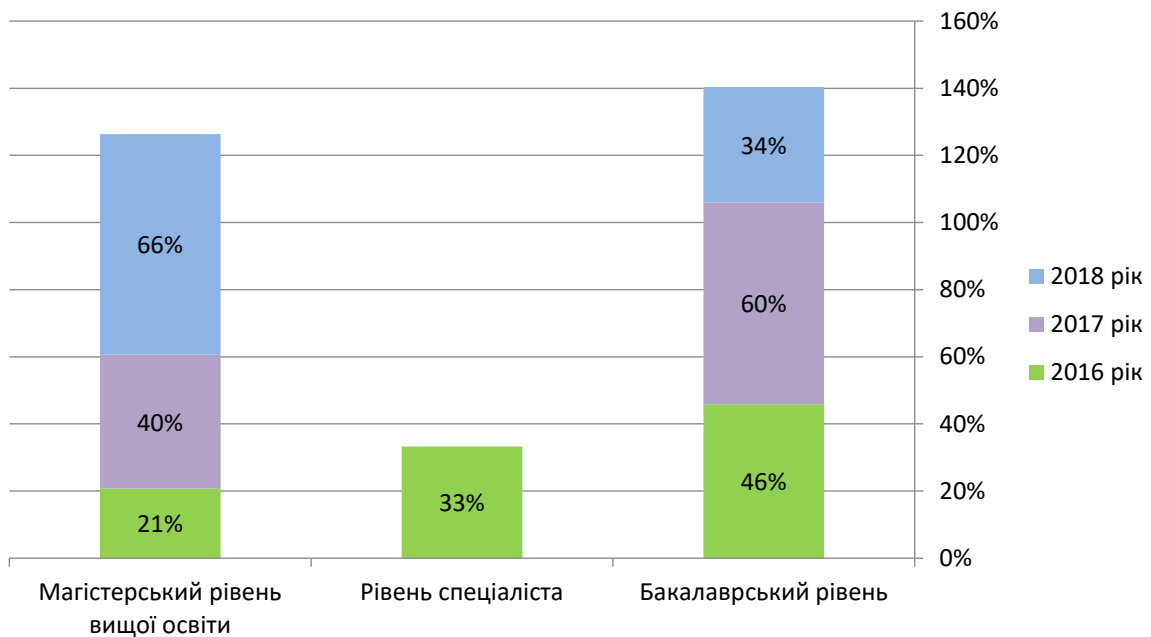

Рис. 5.4. Структура місць державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта» у 2016–2018 рр.

* Без урахування державного замовлення на підготовку фахівців за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Складено за: постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році» від 06.07.2016 № 408; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2017 році» від 12.07.2017 № 511; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» від 11.07.2018 № 556.

Структура обсягів державного замовлення у 2016 р.: бакалавр – 46 %, спеціаліст – 33 % та магістр – 21 %. У 2017 р. встановилась інша структура обсягу

державного замовлення: 60 % бакалавр та 40 % магістр, а у 2018 р. – 66 % та 34 % відповідно.

У 2018 р. постановою Кабінету міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, та підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» до спеціальностей, на які відведено **найбільший** обсяг держзамовлення на основі повної загальної середньої освіти, віднесено спеціальність «Середня освіта» (за всіма предметними спеціальностями) – 7 475 місць.

5.5. Динаміка обсягів вступу фахівців у галузі знань 01 «Освіта»

На рис. 5.5–5.6 показано динаміку вступу абітурієнтів до ЗВО для здобуття вищої освіти у галузі знань 01 «Освіта». Підготовка фахівців здійснювалась за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та фізичних і юридичних осіб.

Динаміка вступу на здобуття освітнього рівня бакалавра за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» свідчить про збільшення кількості вступників у 2017 р. порівняно з 2016 р. з підготовкою за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб на 3282 осіб, що у відносному виразі склало 23,5 %. Спостерігалось також певне збільшення (на 356 осіб або на 3 %) зарахованих на навчання за рахунок коштів бюджету.

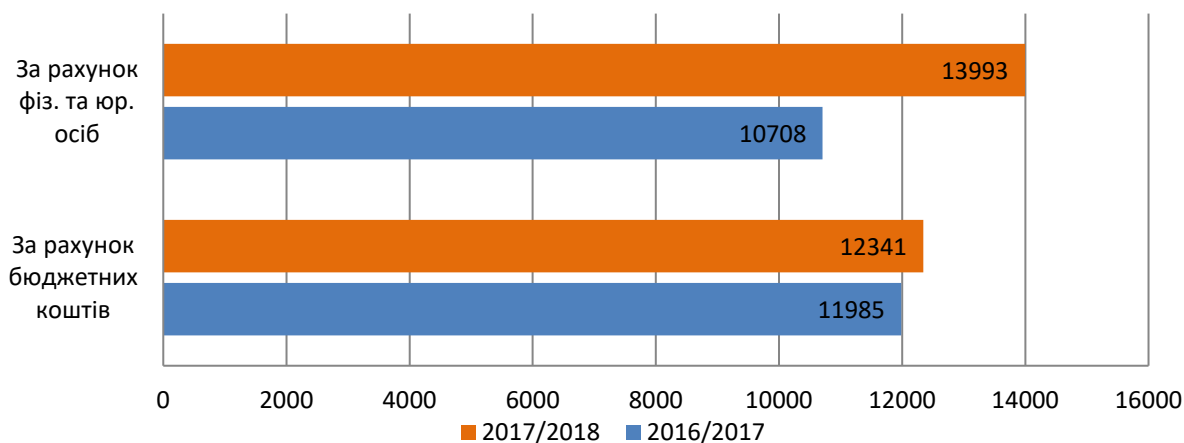

Рис. 5.5. Динаміка вступу абітурієнтів на здобуття освітнього рівня бакалавра за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» у 2016/2017–2017/2018 н. рр. в розрізі джерел фінансування, осіб

Складено за даними ДП «Інфоресурс».

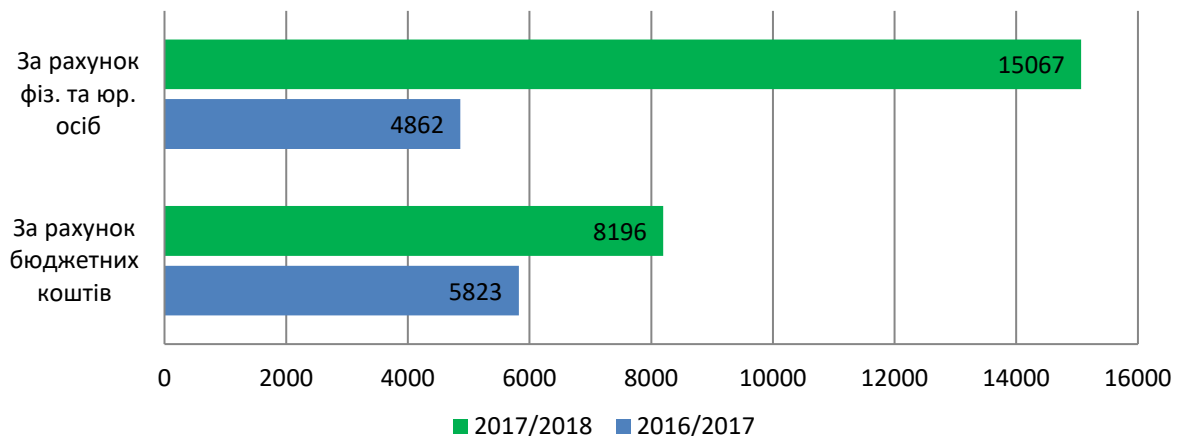

Рис. 5.6. Динаміка вступу абітурієнтів для здобуття ступеня магістра у 2016/2017–2017/2018 н. рр. в розрізі джерел фінансування, осіб

Складено за даними ДП «Інфоресурс».

Аналіз динаміки вступу для здобуття ступеня магістра за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» вказує на суттєве збільшення у 2017 р. порівняно з 2016 р. вступників, які навчаються за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб. Це збільшення склало 10205 осіб, або у відносному виразі 67,7 %. Збільшення зарахованих на навчання за рахунок коштів бюджету склало 2373 особи або 30 %. Такі результати пов'язані, головним чином, з припиненням набору абітурієнтів для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста у 2017 р., та, у тому числі, свідчать про підвищення кількості бажаючих здобути педагогічну освіту та заохочення державою абітурієнтів до здобуття педагогічної вищої освіти.

5.6. Динаміка обсягів випуску фахівців закладів вищої освіти у галузі знань 01 «Освіта», які навчалися за кошти державного замовлення

За аналізований період (2015–2018 рр.) відбувався випуск фахівців ЗВО у галузі знань 01 «Освіта», які навчалися за державним замовленням за всіма освітніми рівнями: бакалавра, спеціаліста та магістра (табл. 5.3).

Як свідчать дані табл. 5.3, суттєво скоротились за аналізований період обсяги випуску фахівців рівня спеціаліста, підготовлених за рахунок бюджетних коштів. Якщо в 2015 р. такий випуск мав обсяг 4152 фахівці, то в 2017 р. – усього 177 фахівців, а з 2018 р. завершено випуск спеціалістів.

**Обсяги випуску за державним замовленням на підготовку фахівців
у галузі знань 01 «Освіта» у 2015–2018 рр.**

Рівень вищої освіти	Випуск осіб			
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Перший (бакалаврський) рівень	6140	6562	6196	4831
Освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста	4152	2606	177	–
Другий (магістерський) рівень	1331	773	1106	9247
Усього за галуззю	11623	9941	7479	14078

* Без урахування державного замовлення на підготовку фахівців за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Складено за: постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2015 році» від 01.07.2015 № 462; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році» від 06.07.2016 № 408; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2017 році» від 12.07.2017 № 511; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» від 11.07.2018 № 556.

З рис. 5.7 видно, що зазначені вище зміни призвели до суттєвої трансформації структури випуску за рахунок зростання частки бакалаврів і магістрів-випускників.

Варто зазначити, що загальний обсяг випуску фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів упродовж 2015–2018 рр. мав загальну тенденцію до збільшення з 11623 у 2015 р. до 14078 – у 2018 р.

Останні зміни державної політики, спрямовані на підвищення престижності професії вчителя, а також на покращення якості навчання школярів, зумовили суттєве збільшення відповідних місць державного замовлення.

Підвищення суспільного інтересу до педагогічних професій, як зазначалось вище, проявилось в зростанні кількості вступників до педагогічних закладів вищої освіти.

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

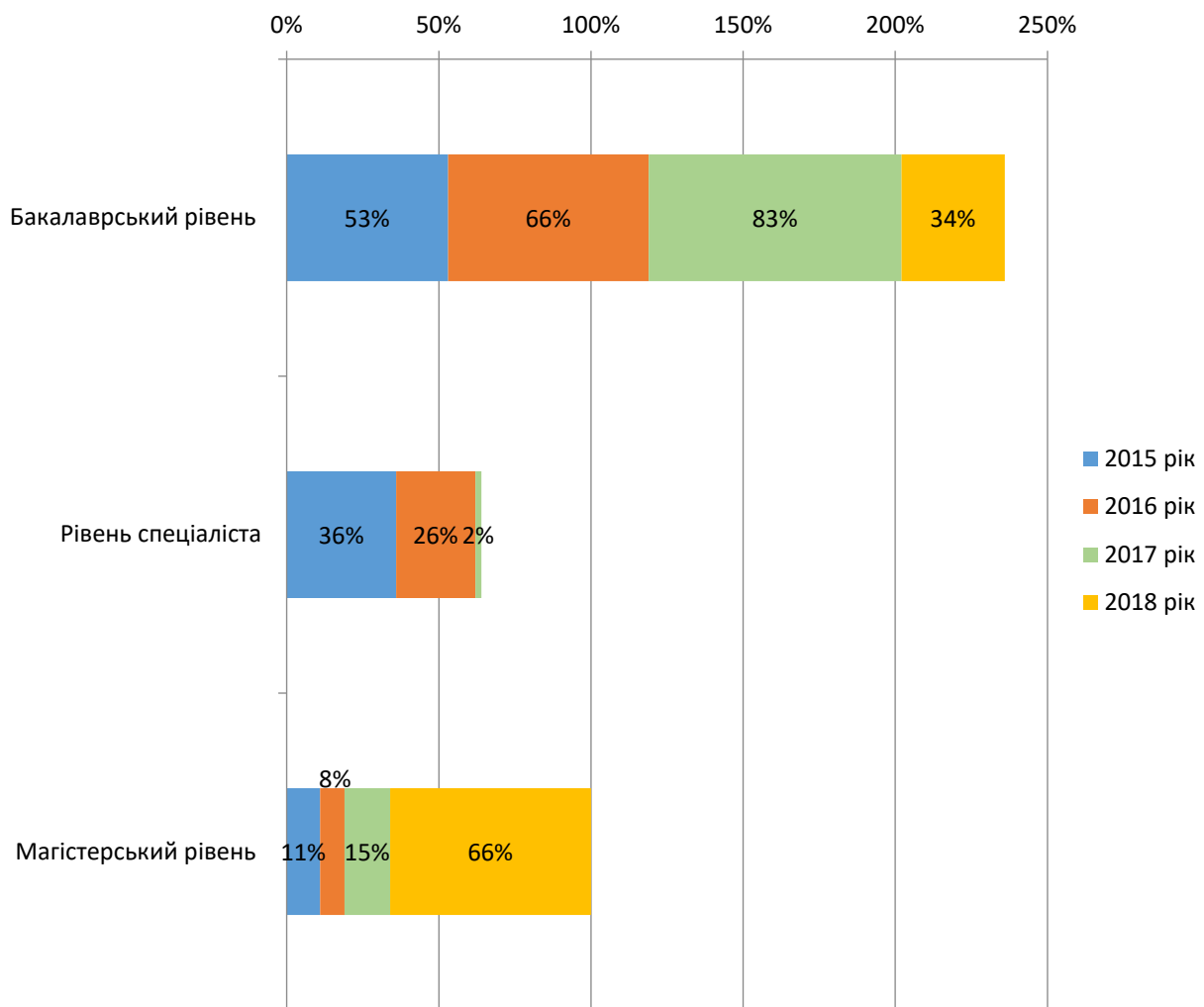

Рис. 5.7. Структура обсягів державного замовлення, за якими здійснено випуск фахівців у галузі знань 01 «Освіта» у 2015–2018 рр.

* Без урахування державного замовлення на підготовку фахівців за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Складено за: постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2015 році» від 01.07.2015 № 462; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році» від 06.07.2016 № 408; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2017 році» від 12.07.2017 № 511; постанова КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» від 11.07.2018 № 556.

Інформація про одноразову адресну грошову допомогу випускникам закладів вищої освіти, які працевлаштувалися у загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади на посади педагогічних працівників

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.09.2006 № 1361 «Про надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників вищих навчальних закладів», починаючи з 2007 р., випускникам закладів вищої освіти, які здобули освіту за напрямом і спеціальностями педагогічного профілю та уклали угоду про роботу в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах на строк не менше трьох років, надається одноразова адресна грошова допомога в п'ятикратному розмірі прожиткового мінімуму (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Динаміка кількості випускників, які отримали одноразову адресну грошову допомогу за 2007–2017 рр.

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість осіб, що отримали грошову допомогу	3297	2815	2948	3411	3936	3680	3571	2054	1594	844	777

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН України.

Усього за десять років одноразову адресну грошову допомогу отримали 28 927 випускників закладів вищої освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України.

Як видно з рис. 5.9, кількість випускників закладів вищої освіти, які отримали адресну одноразову грошову допомогу, стала суттєво знижуватись, починаючи з 2014 р. Це може свідчити, що випускники педагогічних закладів вищої освіти не поспішали скористатись цією допомогою і йти працювати за професією. Поясненням цього, як зазначалось вище, може бути те, що середньомісячна заробітна плата у 2014–2016 рр. у сфері освіти в Україні не перевищувала 79 % від середньої заробітної плати за всіма видами економічної діяльності. Однак у 2017 р. заробітна плата суттєво зросла і престижність педагогічної професії почала поступово відновлюватись.

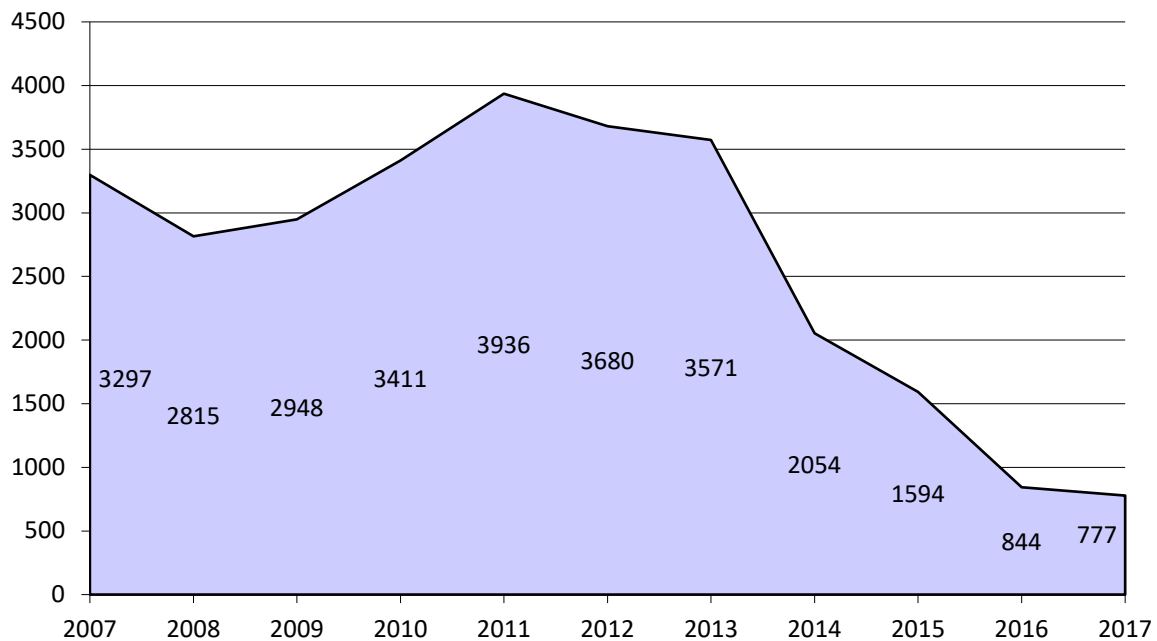

Рис. 5.9. Кількість випускників закладів вищої освіти, які отримали адресну одноразову грошову допомогу у 2007–2017 рр.

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН України.

Підбиваючи підсумки, варто зауважити, що держава посилила заходи з підготовки учителів, які забезпечують реалізацію її конституційних завдань щодо забезпечення умов для обов'язкового здобуття українцями загальної середньої освіти та підвищують загальну освіченість і культуру громадян України. Професія вчителя стає більш престижною і через суттєве підвищення оплати праці, забезпечене з 2017 р. зусиллями українського Уряду.

Проте трудомісткість навантаження, емоційне та психологічне напруження все ще залишаються тими факторами, які гальмують розвиток професії у частині кадрового забезпечення. Сьогодні відбувається перманентний пошук моделей державної та громадської підтримки педагогічних працівників з метою набуття ними відповідного статусу.

Заклади вищої педагогічної освіти покликані докласти максимум зусиль, щоб сформувати професійного педагога, з відповідними якостями і компетентностями як еталона знань, моральних чеснот, зразка громадянської зрілості та поведінки.

Висновки

Забезпечення підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників є одним з пріоритетних завдань держави. Підготовка педагогічних працівників для роботи у закладах дошкільної і повної загальної середньої освіти є конституційним обов'язком держави та регламентується законодавчими і програмними документами українського Уряду, нормативно-правовими актами на виконання положень яких розроблено ряд наказів МОН України.

У 2018 році МОН України розробило Концепцію розвитку педагогічної освіти з метою вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів. Реалізація Концепції дасть змогу покращити якість підготовки педагогічних працівників, оновити їх склад у закладах освіти та підвищити якість освітньої діяльності у закладах освіти.

Найбільша кількість університетів, академій, інститутів, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» (011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», 016 «Спеціальна освіта», 017 «Фізична культура і спорт») зосереджена у м. Києві, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій областях. Мережу закладів післядипломної педагогічної освіти представляють 24 інститути післядипломної педагогічної освіти (академії неперервного навчання) комунальної форми власності, а також структурні підрозділи післядипломної освіти закладів вищої освіти державної форми власності.

Протягом 2016/2017–2017/2018 н. р. спостерігалась позитивна тенденція до розширення мережі університетів, академій, інститутів, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта». Це обумовлено змінами поточних ринкових вимог в умовах перманентних суспільних змін.

Упродовж 2015–2017 рр. відбулось суттєве збільшення державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта» за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти. У 2018 р. постановою Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, та підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» до спеціальностей, на які відведено найбільший обсяг

держзамовлення на основі повної загальної середньої освіти, віднесено спеціальність «Середня освіта» (за всіма предметними спеціальностями) – 7 475 місць.

Така позитивна динаміка свідчить про виконання державою зобов'язань щодо надання підтримки у здобутті педагогічної освіти, забезпечення закладів освіти педагогічними кадрами належної якості.

Аналіз динаміки вступників на здобуття першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» у 2016/2017–2017/2018 н. р. вказує на суттєве збільшення кількості вступників, які навчаються і за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб. Це свідчить про ефективність реалізації ряду заходів Урядом та МОН України стосовно заохочення абітурієнтів до здобуття педагогічної вищої освіти, підвищення престижності професії педагога на ринку праці, підвищення заробітної плати педагогічних працівників.

Упродовж 2015–2018 рр. загальний обсяг випуску фахівців у галузі знань 01 «Освіта» усіх освітніх рівнів збільшився на 21 %. Важливим також є те, що з 2017 р. не здійснюється набір на підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста у галузі знань 01 «Освіта», що призвело до суттєвих змін у структурі випуску фахівців, а саме – до зростання частки бакалаврів і магістрів-випускників.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників вищих навчальних закладів» від 26.09.2006 № 1361 випускникам закладів вищої освіти, які здобули освіту за напрямками і спеціальностями педагогічного профілю та уклали угоду про роботу в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах на строк не менше трьох років, надається одноразова адресна грошова допомога в п'ятикратному розмірі прожиткового мінімуму. Протягом 2007–2017 рр. одноразову адресну грошову допомогу отримали 28 927 випускників закладів вищої освіти, підпорядкованих МОН України. Це свідчить про спрямованість державної політики на популяризацію професії вчителя серед абітурієнтів.

Отже, реалізовані Міністерством освіти і науки України заходи спрямовані на підвищення рівня підготовки педагогічних працівників через набуття ними необхідних компетентностей, сприяють формуванню відповідного ментального середовища та підвищують готовність учительського корпусу до практичного впровадження ідей НУШ.

Успішне завершення започаткованої наразі шкільної реформи «Нова українська школа» потребує серйозної кадрової підтримки, з огляду на що, Міністерство освіти і науки України продовжує здійснювати заходи, спрямовані на підвищення професійного розвитку педагогічних працівників.

Позашкільна освіта

У концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа» зазначається, що реалізація основних завдань щодо формування освіченого українця, всебічно розвиненого, відповідального громадянина і патріота, здатного до інновацій і перетворень, покладається значною мірою на позашкільні заклади.

Системі позашкільної освіти належить важливе місце у створенні додаткових можливостей для самовизначення, саморозвитку, самореалізації особистості, формування її патріотичних почуттів, моральних якостей, соціально-громадського досвіду.

Нормативно-правові засади

Організаційно-правові засади функціонування закладів позашкільної освіти визначені законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні».

У новому Законі України «Про освіту» з'явилися такі новели:

- введено новий напрям позашкільної освіти – мистецький;
- унормовано місце закладу позашкільної освіти у складі освітнього округу;
- введено поняття «освітня програма», «типова освітня програма закладу»;
- передбачено можливість фінансування закладів позашкільної освіти шляхом надання відповідних освітніх субвенцій;
- розширено вікові межі вихованців, учнів і слухачів закладів позашкільної освіти (вік – від 3 років).

Наразі робоча група МОН працює над розробленням нової нормативно-правової бази для розвитку позашкільної освіти. Зокрема, буде внесено зміни до Закону України «Про позашкільну освіту» та низки підзаконних актів. Заплановано розробити сучасні механізми фінансування позашкільної освіти та нові підходи для надання якісних послуг у сфері позашкільної освіти.

6.1. Мережа закладів позашкільної освіти

У системі освіти станом на 1 січня 2018 р. функціонувало 1379 позашкільних закладів, з яких 17 – державні, 1 348 – комунальні й 14 – приватні (рис. 6.1).

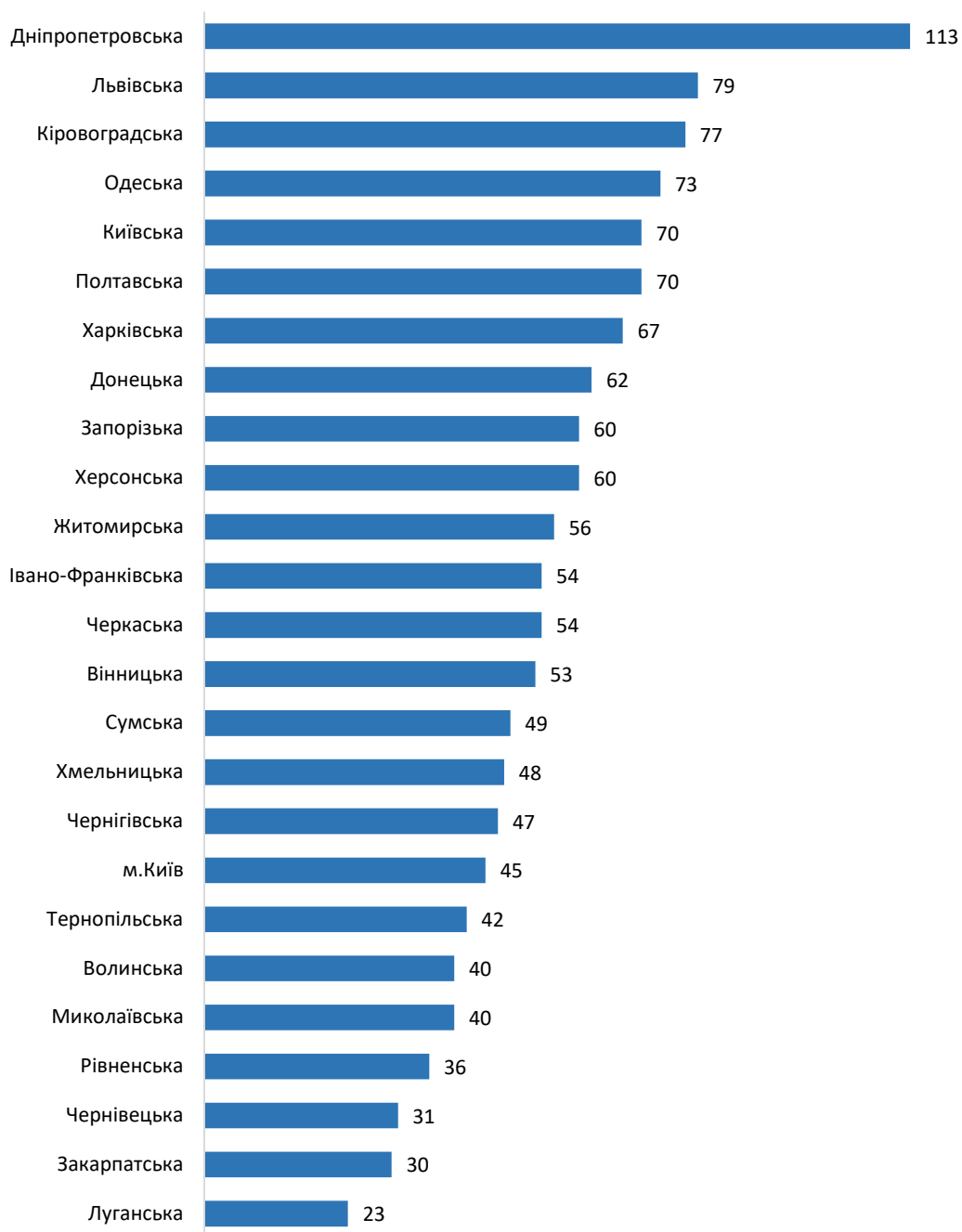

Рис. 6.1. Кількість позашкільних закладів системи освіти усіх типів власності у 2017/2018 н. р. (у розрізі областей), одиниці

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Із зазначеної кількості закладів 97 розміщено у сільській місцевості (у порівнянні з минулим роком їх стало на 7 закладів більше) (рис. 6.2).

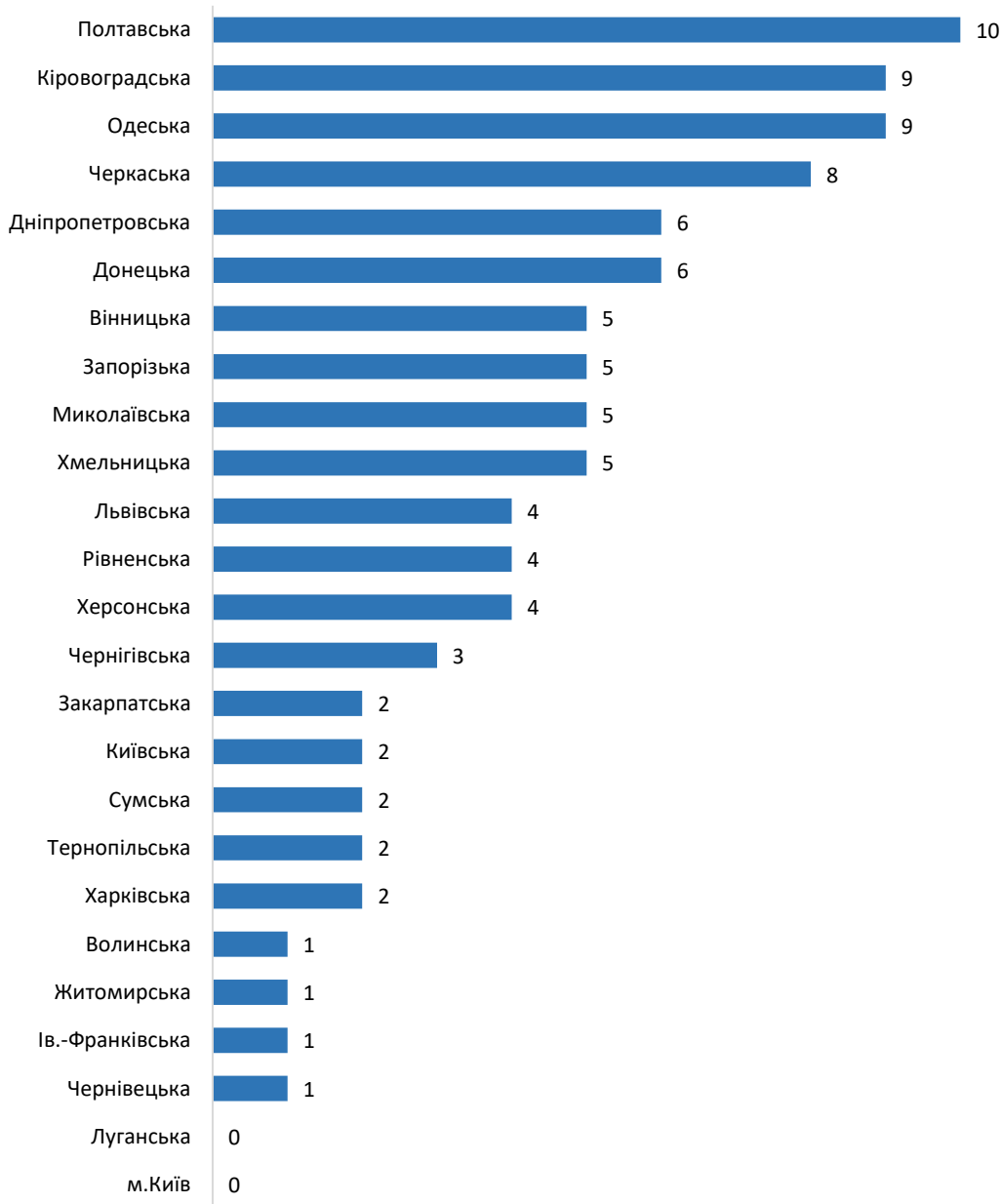

Рис. 6.2. Кількість позашкільних закладів системи освіти у сільській місцевості усіх типів власності у 2017/2018 н. р. (у розрізі областей), одиниці

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Серед позашкільних закладів системи освіти функціонують заклади профільні та комплексні. За окремими напрямками позашкільної освіти діють 1193 профільні заклади, за кількома напрямками – 186 комплексних закладів (рис. 6.3).

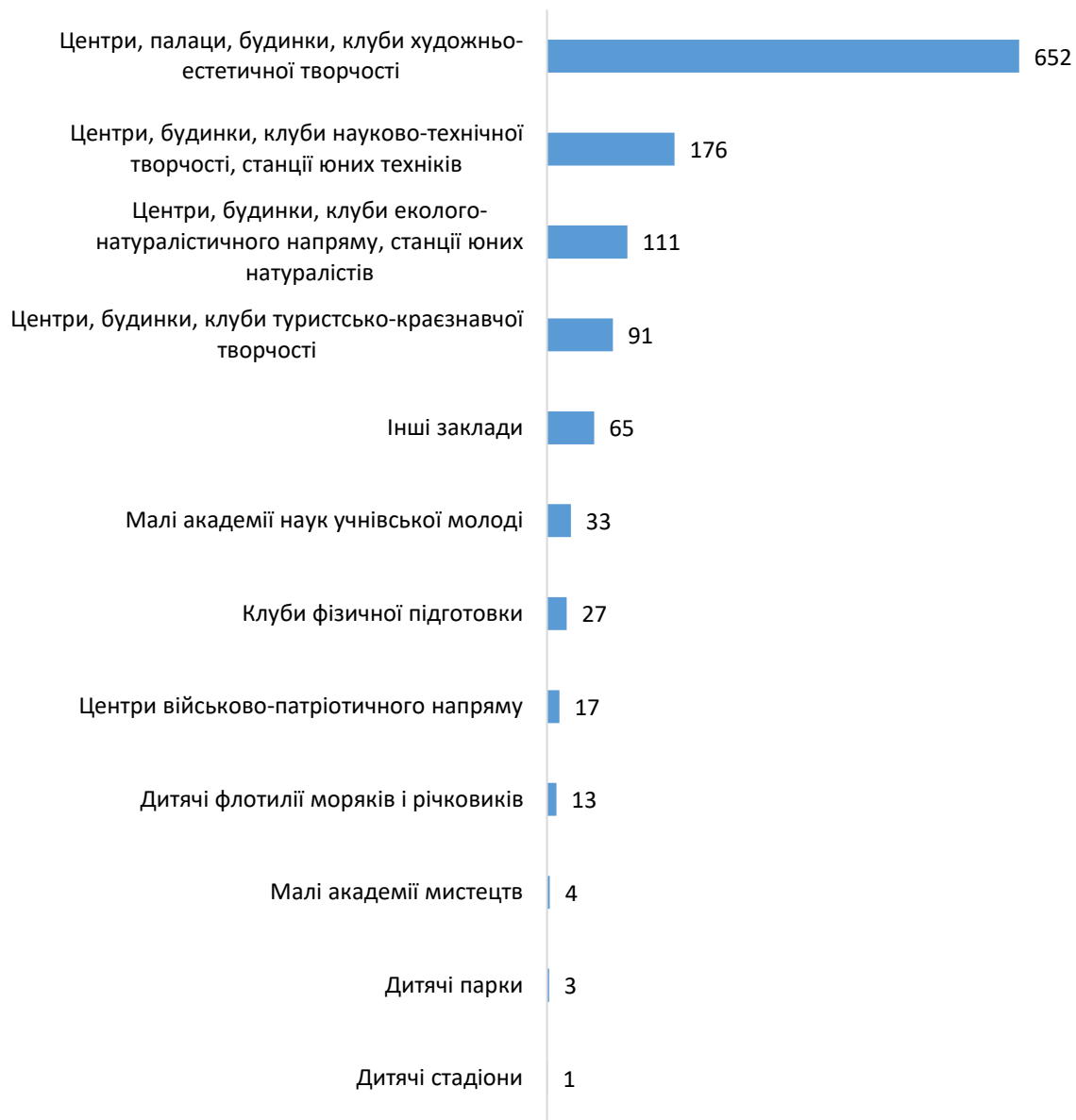

Рис. 6.3. Типи профільних позашкільних закладів системи освіти у 2017/2018 н. р., одиниці

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Міністерство освіти і науки України як державний орган, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, здійснює постійний моніторинг ситуації щодо збереження мережі позашкільних закладів, як однієї з умов забезпечення прав дітей на освіту і культурний розвиток.

У минулому навчальному році у зв'язку із розгортанням процесів децентралізації, формування об'єднаних територіальних громад активно відбувалась **оптимізація мережі** позашкільних закладів у регіонах.

Було відкрито 24 заклади позашкільної освіти: 7 – у Кіровоградській, 3 – у Київській, по 2 – в Івано-Франківській, Рівненській та Чернігівській областях, по 1 – у Дніпропетровській, Луганській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській, Черкаській та Чернівецькій областях; у тому числі половину з них відкрито в об'єднаних територіальних громадах.

У низці областей – Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Тернопільській – шляхом реорганізації із 12 профільних закладів утворено 5 комплексних.

Одночасно було ліквідовано 4 заклади: по 1 закладу у Дніпропетровській, Житомирській, Рівненській та Херсонській областях. Ще 5 тимчасово не працюють – наразі вирішуються питання щодо їх збереження шляхом передавання на фінансування до ОТГ (3 – у Дніпропетровській, по 1 – у Миколаївській і Черкаській областях).

Крім того, в Україні станом на 1 січня 2018 р. діяли 1 296 закладів, що належать до сфери культури, та 1281 заклад – до сфери спорту (рис. 6.4).

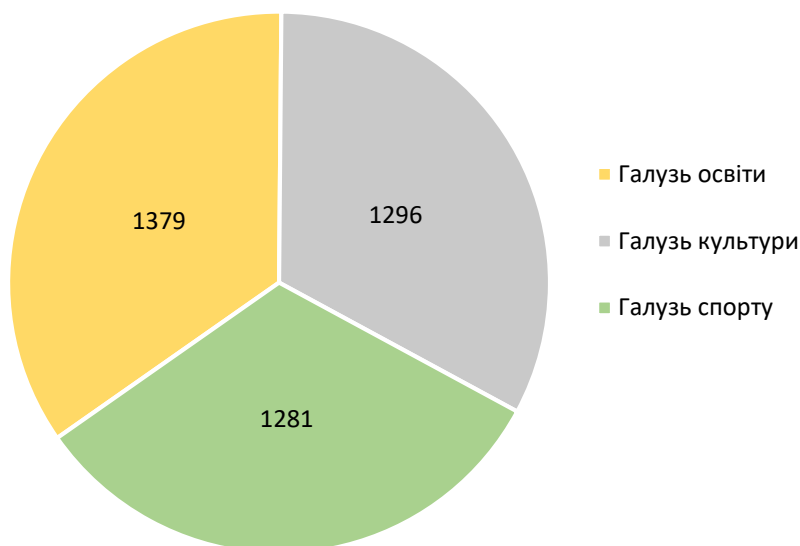

Рис. 6.4. Кількість позашкільних закладів систем освіти, культури та спорту (станом на 01.01.2018 р.), одиниці

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

6.2. Фінансування закладів позашкільної освіти

Відповідно до статті 14 Закону України «Про освіту» фінансування позашкільної освіти здійснюється за кошти засновника, державного та/або місцевих бюджетів, батьків, з інших джерел, не заборонених законодавством.

Так, станом на 01.01.2018 р. з державного бюджету фінансувалися 17 закладів, з обласних – 94, з районних – 728, з міських – 526. 73 заклади позашкільної освіти утримуються ОТГ.

Крім того, 14 закладів фінансувалися приватними особами (організаціями) (рис. 6.5).

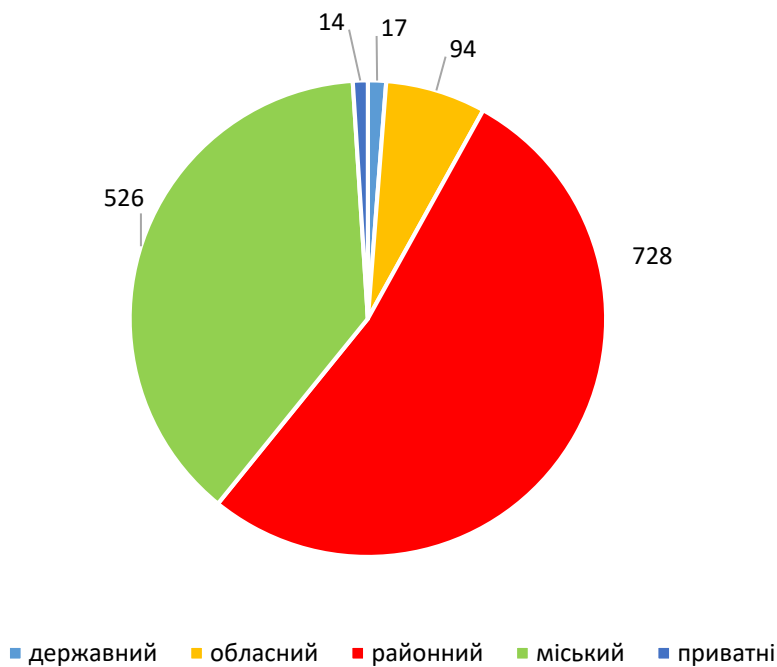

Рис. 6.5. Джерела фінансування позашкільних закладів системи освіти (станом на 01.01.2018 р.), одиниці

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

6.3. Контингент закладів позашкільної освіти

Станом на 01.01.2018 р. позашкільні заклади системи освіти відвідували майже 1 млн 240 тис. дітей (близько 40 % від загальної кількості дітей шкільного віку) (рис. 6.6).

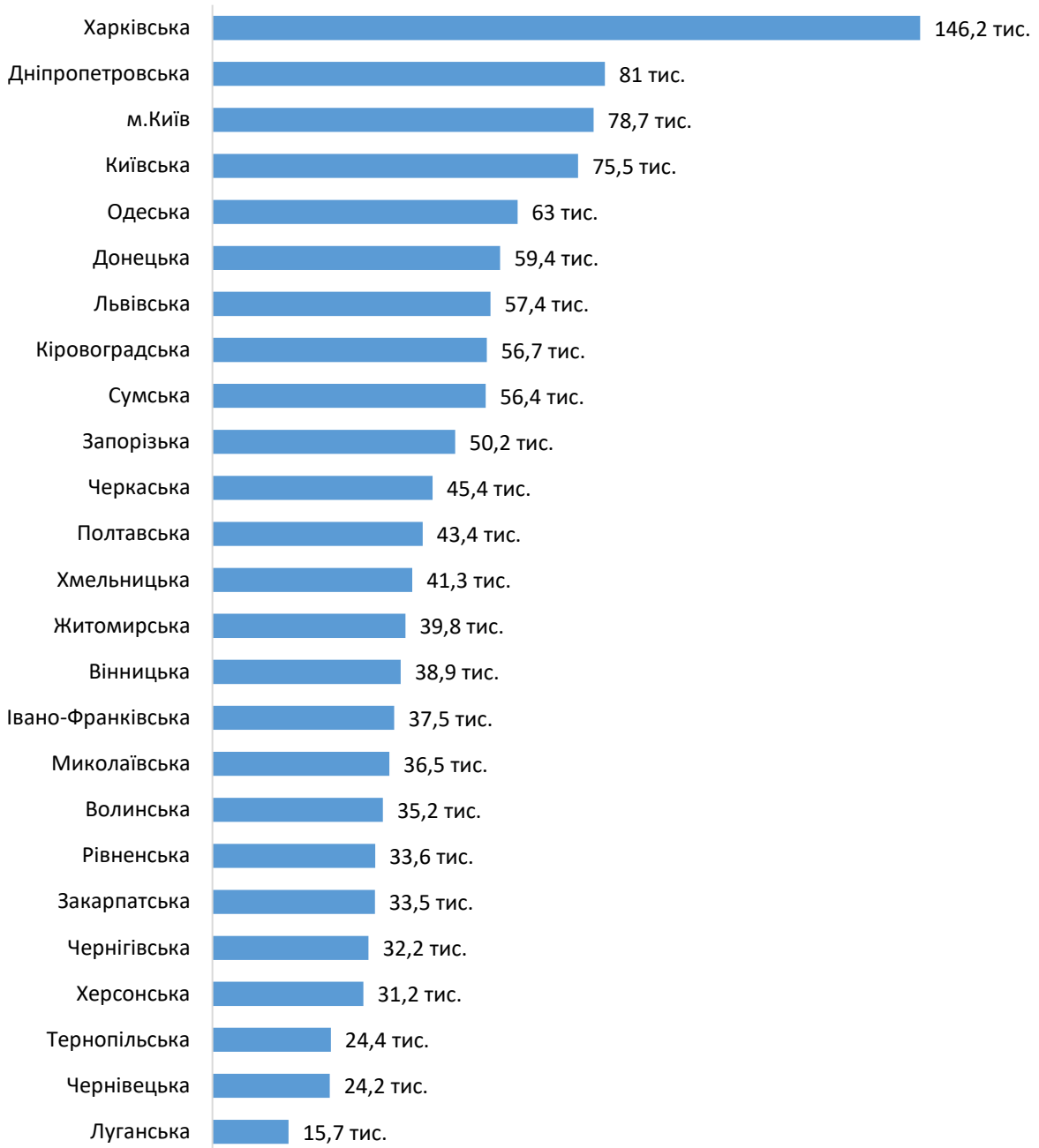

Рис. 6.6. Кількість вихованців у позашкільних закладах системи освіти усіх типів власності у 2017/2018 н. р. (у розрізі областей), осіб

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

ОСВІТА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ІНДИКАТОРИ

Діти здобували позашкільну освіту у 76, 3 тис. гуртків (творчих об'єднань, секцій, студій) художньо-естетичного, науково-технічного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-спортивного напрямів (рис. 6.7, 6.8).

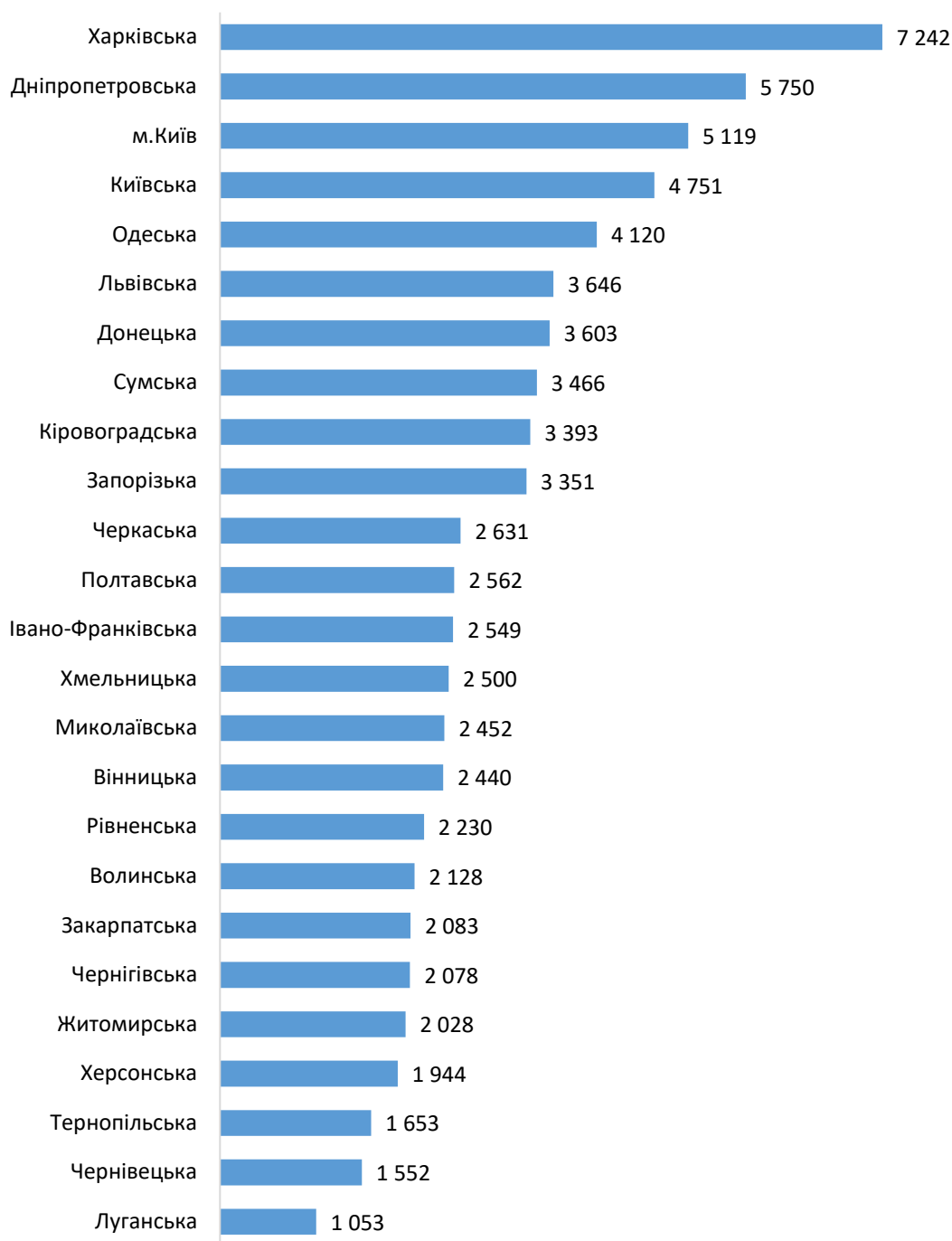

Рис. 6.7. Кількість гуртків у позашкільних закладах системи освіти усіх типів власності у 2017/2018 н. р. (у розрізі областей), одиниці

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

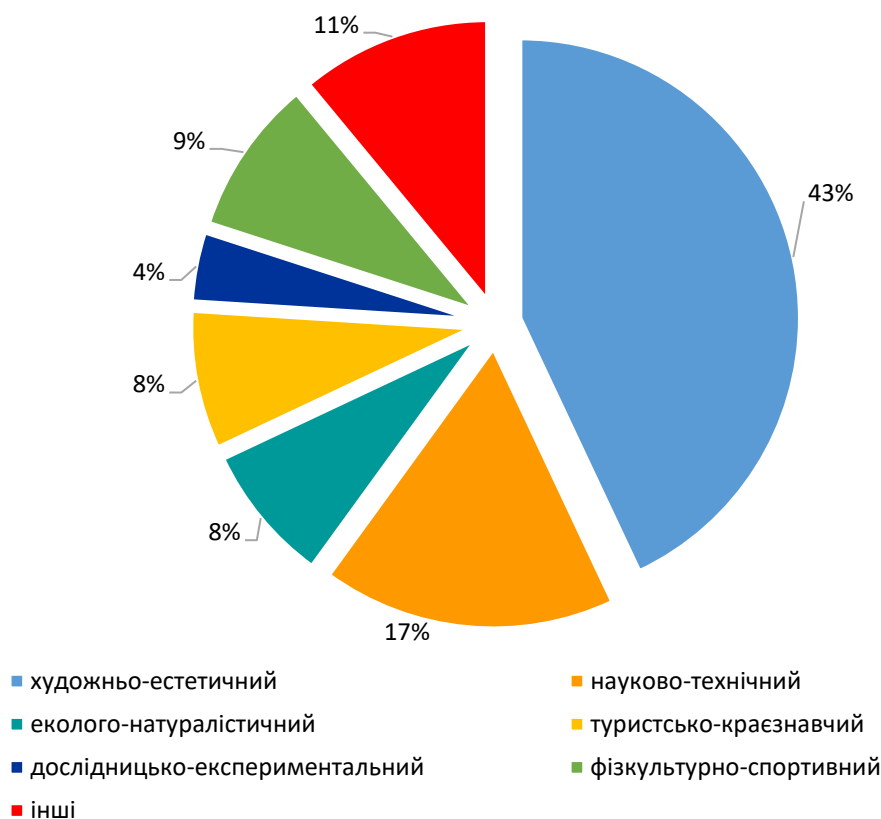

Рис. 6.8. Розподіл дітей за напрямками діяльності у позашкільних закладах системи освіти усіх форм власності від загальної кількості їх вихованців у 2017/2018 н. р.

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Охоплення дітей позашкільною освітою

Загалом позашкільну освіту в закладах позашкільної та загальної середньої освіти здобувають 68 % дітей шкільного віку. Найбільше дітей охоплено в Харківській (99,2 %), Сумській (98,9 %), Черкаській (91,6 %), Полтавській (84,6 %), Кіровоградській (82,7 %), Чернігівській (76,5 %) областях (рис. 6.9).

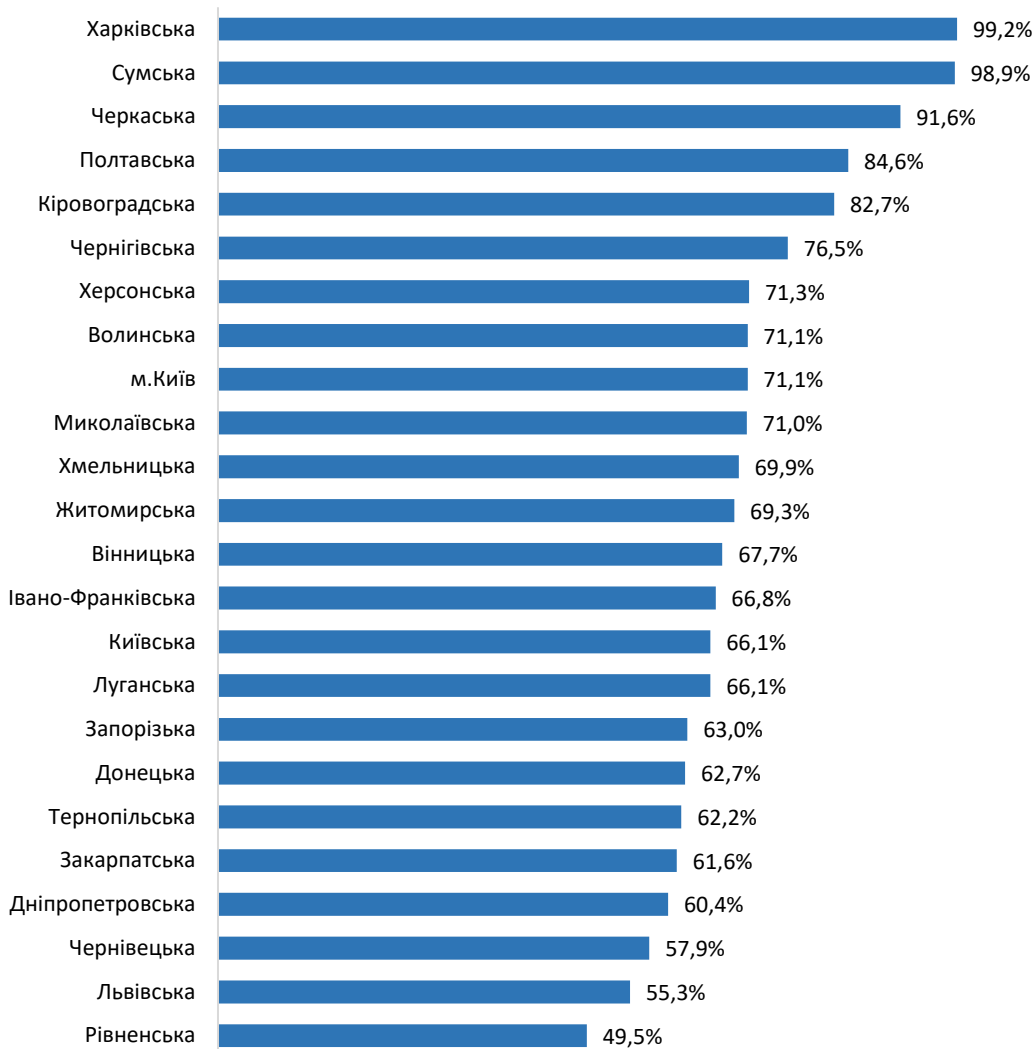

Рис. 6.9. Охоплення дітей позашкільною освітою в гуртках закладів позашкільної та загальної середньої освіти /у відсотках від загальної кількості дітей шкільного віку (без закладів системи Мінкультури та Мінмолодьспорту, у розрізі областей)

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Позашкільні заклади є осередками професійної організаційно-масової роботи з дітьми та молоддю. Вони виступають організаторами різноманітних конкурсів, фестивалів, виставок, концертів, змагань тощо, тобто заходів, де діти можуть проявити свої здібності й таланти, а також змістовно провести вільний час, що дає можливість активно проводити превентивну роботу щодо пропаганди здорового способу життя, профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, забезпечити змістовне проведення дозвілля.

Розділ 6. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

У 2017/2018 н. р. позашкільними закладами системи освіти проведено майже 93 тис. різноманітних організаційно-масових заходів, до участі в яких було залучено понад 70% дітей шкільного віку. Найбільше заходів проведено у Дніпропетровській (8,1 тис.), Харківській (6 тис.), Одеській (5,4 тис.), Донецькій та Полтавській (по 5,3 тис.) областях і м. Київ (5,1 тис.) (рис. 6.10).

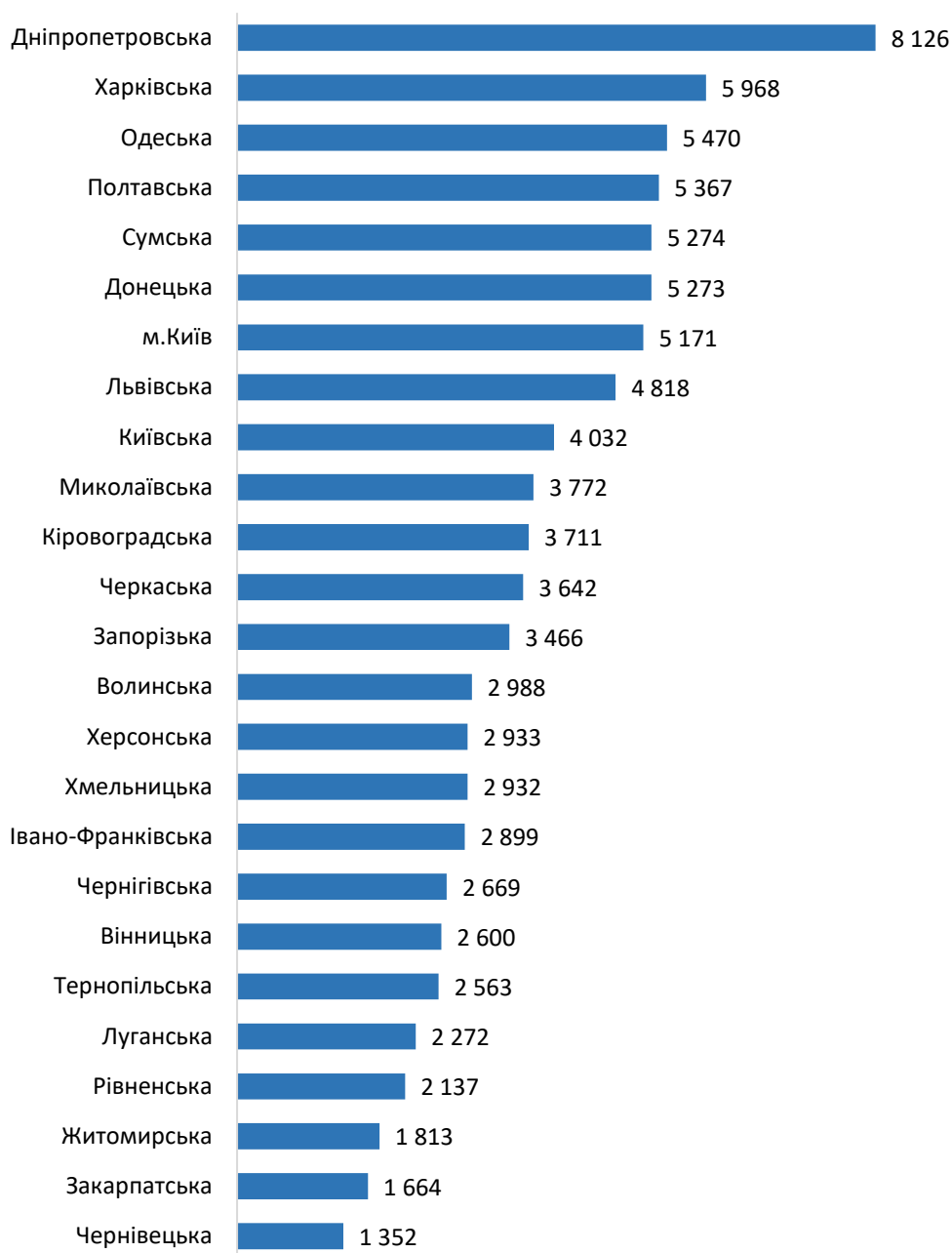

Рис. 6.10. Кількість заходів з позашкільної освіти, проведених позашкільними закладами системи освіти у 2017/2018 н. р. (у розрізі областей), одиниці

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Організаційно-масові заходи державних закладів позашкільної освіти

Безпосередньо у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України перебуває 4 державні центри позашкільної освіти: Національний центр «Мала академія наук України», Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, Український державний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді, Український державний центр позашкільної освіти. Кожний з них виконує функцію організаційно-координаційного та методичного центру для регіональних позашкільних закладів, а також спеціального осередку підготовки талановитих і обдарованих дітей до участі в міжнародних конкурсах, олімпіадах, змаганнях тощо.

Державними позашкільними закладами проведено або започатковано низку нових, цікавих та оригінальних заходів. Серед них Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України, який 2017/2018 н. р. проведено за кардинально новою формою – усі секції усіх наукових відділень працювали одночасно, було створено неповторну феєричну атмосферу наукового свята, учасниками якого стали майже 1,1 тис. юних дослідників.

Вперше проведено Всеукраїнський конкурс з інформаційних технологій для дітей та молоді «ITalent», який не лише викликає інтерес молоді до своєї майбутньої професії, але й покладає початок великим ІТ-івентам в Україні серед учнівської молоді. Тільки в заочному турі заходу взяли участь понад 1 тис. конкурсантів; Міжнародний фестиваль-конкурс «Перлини мистецтва», Всеукраїнські відкриті змагання з джамстайлу та шаффлу «United dance beat», учасників якого оцінювало журі у складі професійних джамперів – переможців Чемпіонату світу; На Всеукраїнському фестивалі-конкурсі зі спортивних бальних танців «Dance education – 2018» за звання кращих змагалися майже 2 тис. учасників з переважної більшості регіонів України.

Всеукраїнський турнір юних хіміків, для участі в якому школярі мають не лише уміти працювати з науковою літературою і розв'язувати складні хімічні завдання, а й подавати рішення в переконливій формі та захищати їх у науковій дискусії.

Відбулися перші масштабні змагання юних авіа- та судномоделістів з елементами шоу-програми великого фестивалю технічної творчості: Всеукраїнські відкриті змагання учнівської молоді з авіамоделного спорту (повітряний бій) та Всеукраїнські змагань з судномодельного спорту (морський бій).

Всеукраїнський фестиваль-конкурс духових оркестрів «Армія – дітям» відбувся за підтримки Міністерства оборони України. У ньому взяли участь більше 500 учасників.

У рамках Всеукраїнського фестивалю дитячої творчості, присвяченого **100-річчю позашкільної освіти України**, проведено Перший **Всеукраїнський молодіжний хакатон «XREALITYHACK 2018»**, у якому взяли участь понад **3 тис. учнів** і педагогів з різних куточків України.

До Всеукраїнської краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна» було залучено більш ніж 11,7 тис. учасників.

Слід зазначити, що сьогодні, окрім освітньо-виховної та розвивальної функцій, позашкільні заклади вдало виконують функції соціального значення. Позашкільна освіта – це шанс для розвитку здібностей дітей із соціально незахищених категорій, яким у край необхідні підтримка та захист.

Так, у 2017/2018 н. р. позашкільною освітою було охоплено 9,4 тис. дітей з особливими освітніми потребами (на 1,8 тис. більше ніж минулого року). Для створення умов для навчання та виховання таких дітей у 2017/2018 н. р. на 20 % зросла кількість закладів, які забезпечили доступність до позашкільної освіти. Також позашкільну освіту здобували 9,3 тис. дітей із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, 47,6 тис. дітей із малозабезпечених сімей (на 2,4 тис. більше ніж минулого року).

Дівчат у позашкільних закладах системи освіти – 61 %, відповідно хлопців – 39 %.

За віком вихованці розподілилися таким чином:

- 6 років і менше – 11 %;
- 7 років – 8 %;
- 8 років – 9 %;
- 9 років – 10 %;
- 10 років – 10 %;
- 11 років – 10 %;
- 12 років – 9 %;
- 13 років – 9 %;
- 14 років – 8 %;
- 15 років – 7 %;
- 16 років – 6 %;
- 17 років – 3 %;
- 18 років і більше – 1 %.

Кадрове забезпечення

У позашкільних закладах системи освіти працює 37 тисяч педагогічних працівників, з яких 22,3 тис. осіб мають основну роботу. Майже 76 % – жінки (рис. 6.11).

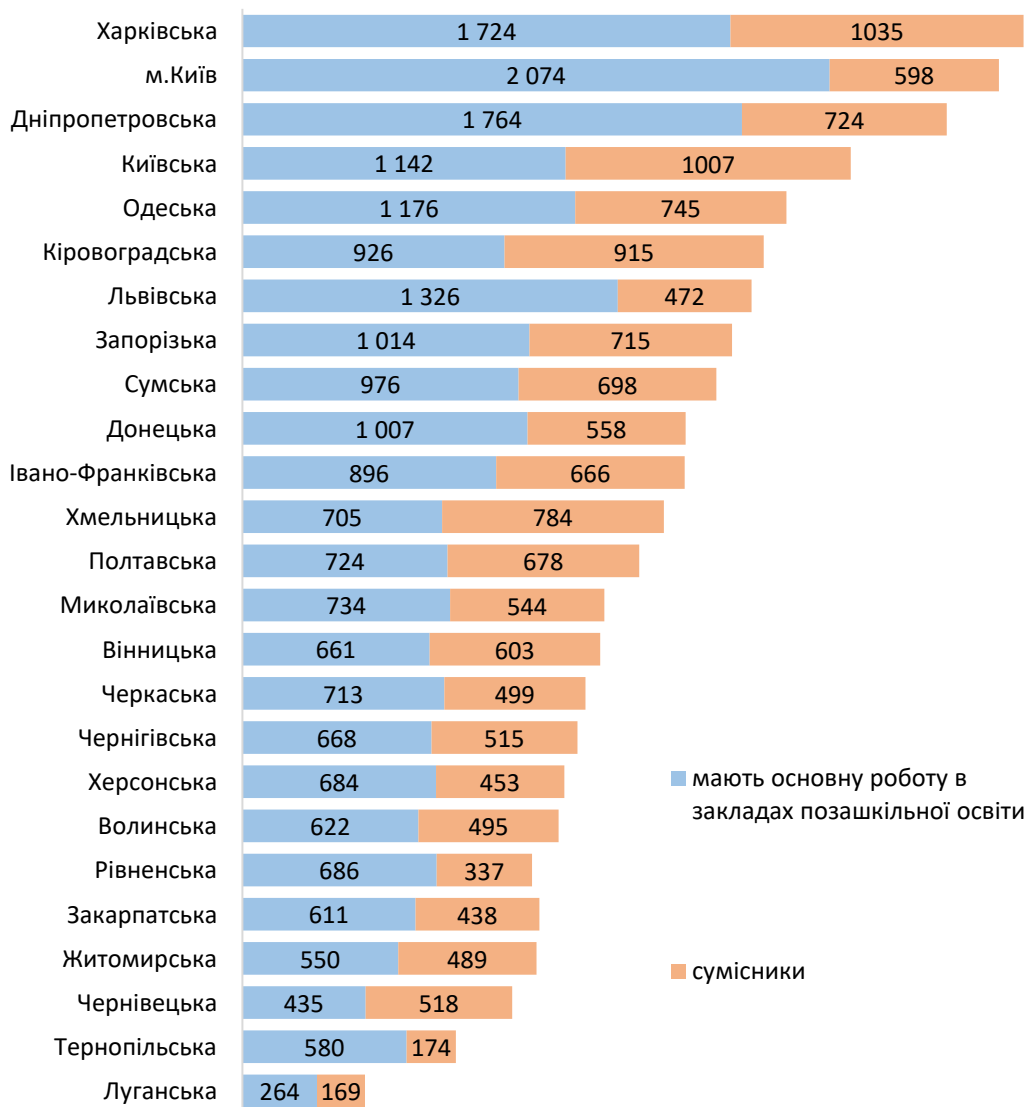
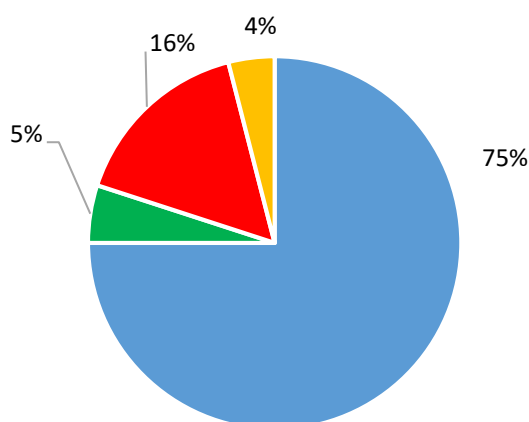

Рис. 6.11. Чисельність педагогічних працівників (разом із сумісниками) у позашкільних закладах системи освіти (без ДЮСШ) у 2017/2018 н. р. (у розрізі областей), осіб

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Залишається позитивно стабільною частка педагогів, які мають вищу освіту: чисельність педпрацівників, які мають кваліфікаційний рівень спеціаліста, магістра, становить 75 %, ступінь бакалавра – 5 %. Найвищим цей показник є в Закарпатській, Сумській (по 81 %) та Івано-Франківській (80 %) областях.

Серед керівників позашкільних закладів системи освіти стовідсотковим цей показник є у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій областях і у м. Києві (рис. 6.12).

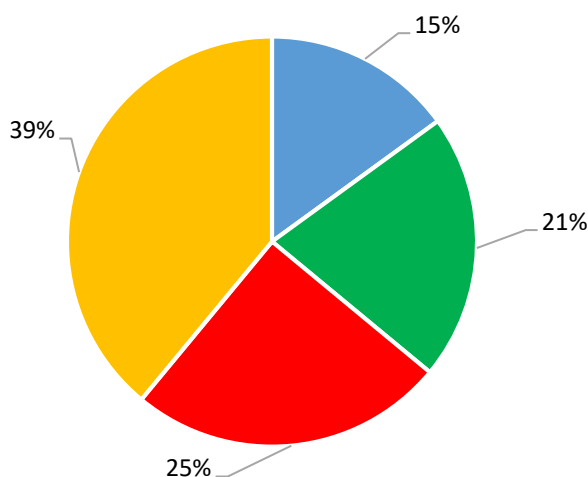

■ Повна вища ■ Незакінчена вища ■ Середня спеціальна ■ Загальна середня

Рис. 6.12. Освітній рівень педагогічних працівників позашкільних закладів системи освіти у 2017/2018 н. р.

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Із загального числа педпрацівників 15 % їх мають стаж до 3-х років, 21 % – від 3–10 років, 25 % – 10–20 років, 39 % – більше 20 років. Найдосвідченіший педагогічний контингент у Житомирській (49 %), Волинській (47 %), Дніпропетровській (45 %) областях. Звертає на себе увагу той факт, що за останній рік цей показник у цілому по Україні зріс на 1,5 %, і така тенденція зберігається останні 5 років (рис. 6.13).

■ до 3-х років ■ 3-10 років ■ 10-20 років ■ більше 20 років

Рис. 6.13. Розподіл педагогічних працівників позашкільних закладів системи освіти за стажем роботи у 2017/2018 н. р.

Складено за даними Департаменту професійної освіти МОН України.

Аналіз вікового складу педагогічних працівників засвідчив, що в закладах позашкільної освіти віком до 30 років працюють 20 % педагогів, від 30 до 40 років – 22 %, від 40 до 50 років – 25 %, 51–55 років – 11 %, старші 55 років – 22 %. Протягом року чисельність педагогів, старших за 50 років, знов зросла на 1,5 %.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників позашкільних закладів системи освіти на центральному рівні

Міністерство освіти і науки України спільно з державними центрами позашкільної освіти щороку організовує семінари-практикуми, наради-семінари, науково-практичні конференції, навчальні курси для різних категорій педагогічних працівників позашкільних закладів. У 2017/2018 н. р. до підвищення кваліфікації залучено близько 5 тисяч педагогів-позашкільників.

Однією із передумов успішної розбудови Нової української школи є модернізація системи позашкільної освіти, яка має велике соціальне значення. Підвищення доступності та ефективності мережі позашкільної освіти відіграє особливу роль у запобіганні соціальним ризикам: розповсюдженню в дитячому середовищі анти-соціальних та девіантних проявів (безпритульність, злочинність, шкідливі звички, ігрова комп'ютерна залежність тощо), погіршенню стану здоров'я дітей тощо.

Висновки

1. Модернізація системи позашкільної освіти є важливим завданням, виконання якого сприятиме успішній імплементації НУШ. Позашкільна освіта, своєю чергою, сприяє різнобічному розвитку дитини, створює передумови для формування та самореалізації особистості.

Передумови розвитку позашкільної освіти визначає відповідна законодавча база – Законом України «Про освіту», прийнятий 05.09.2017. Цим створено юридичне підґрунтя для системної трансформації позашкільної освіти, яку визначено як складову системи освіти, закріплено можливість визнання та врахування результатів навчання особи в закладах позашкільної освіти, задекларовано фінансову й академічну автономію закладів позашкільної освіти тощо.

2. Охоплення позашкільною освітою дітей шкільного віку по Україні наразі становить 68 %. Із них 91 % здобуває її у містах. Відповідно до наявних даних, у позашкільних закладах системи освіти навчається 9,4 тисячі дітей (0,8 %) з особливими освітніми потребами. Найбільша кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами відвідує заклади

позашкільної освіти в Харківській і Донецькій областях. Діти із малозабезпечених сімей найбільше охоплені позашкільною освітою в закладах Одеської, Харківської, Івано-Франківської областей.

3. Здійснювана трансформація позашкільної освіти в подальшому створюватиме можливість переходу до нових її моделей на принципах гнучкості, динамічності, відкритості та максимальної доступності. Очікуваним результатом модернізації має стати ефективна та якісна система позашкільної освіти, що базуватиметься на трьох ключових компонентах: вмотивований педагог, який допомагає кожній дитині повірити в свої здібності та розкрити власний потенціал; зміст освіти, що поєднує знання та практичні навички, необхідні для успішної самореалізації в житті; орієнтація на учня з урахуванням його потреб та інтересів для поліпшення результатів навчання. Підвищення ефективності мережі закладів позашкільної освіти, збільшення доступності позашкільної освіти сприятиме запобіганню соціальних ризиків: розповсюдженню в дитячому середовищі антисоціальних та девіантних проявів (безпритульність, злочинність, шкідливі звички, ігрова комп'ютерна залежність тощо), погіршенню стану здоров'я дітей тощо.

Загальні висновки

Реформування української системи освіти є надзвичайно важливим завданням суспільства і держави, яке сьогодні практично реалізує Міністерство освіти і науки України. Головною метою реформи як системної освітньої трансформації є забезпечення доступності громадянам України до якісної освіти на всіх її рівнях.

Центральною реформою системи освіти є впровадження підходів, передбачених Концепцією «Нова українська школа» (НУШ). Старт НУШ відбудеться у 2018/2019 н. р., йому передувала кропітка праця протягом 2017/2018 н. р. зі створення передумов для успішного впровадження НУШ: нормативно-правового, методичного, фінансового, кадрового забезпечення. Прямо чи побічно питання імплементації НУШ стосуються питань розвитку дошкільної освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, позашкільної освіти, підготовки і підвищення кваліфікації вчителів у закладах вищої педагогічної освіти, саме ці аспекти й розглянуто в інформаційно-аналітичному збірнику.

1. Протягом 2017/2018 н. р. значно посилено інституційні основи розвитку і реформування національної системи освіти – Верховною радою України за активної участі Міністерства освіти і науки України було ухвалено Закон України «Про освіту». Закон є рамковим, він регламентує подальше реформування сфери освіти та є підґрунтям для ухвалення профільних законів «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну освіту», «Про освіту дорослих», змін до Закону України «Про вищу освіту».

Правові підвалини НУШ як центральної освітньої реформи закладено розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14.12.2016 № 988-р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 903-р. затверджено «План заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа”». На 2018 р. Планом заходів передбачено підготовку нових підручників та інших навчальних матеріалів для початкових класів відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти; здійснюються масштабні заходи з удосконалення навичок учителів початкової школи; розробляється національна електронна платформа «Нова українська школа»; забезпечується фінансування для облаштування нового освітнього середовища.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 затверджено Державний стандарт початкової школи, який ґрунтується на гуманістичних принци-

пах цінності дитинства, радості пізнання, розвитку особистості, здоров'я і безпеки дитини.

На виконання положень Закону України «Про освіту» у 2018 р. створено Державну службу якості освіти відповідно до постанов Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної служби якості освіти України» від 06.12.2017 № 947 та «Деякі питання Державної служби якості освіти України» від 14.03.2018 № 168. Основними напрямками діяльності Служби визначено формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах освіти, розбудова системи зовнішнього забезпечення якості освіти, підходи до оцінювання якості української освіти.

Таким чином, найважливішим завданням на найближчий період залишається подальша розбудова законодавчого забезпечення освітньої реформи, зокрема розроблення профільних законів «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну освіту», «Про освіту дорослих», змін до Закону України «Про вищу освіту» тощо, а також підзаконних актів. Це дасть змогу створити цілісний правовий простір імплементації реформи, єдине розуміння процесів та суті заходів в усіх сторін, залучених до реформування, підвищить шанси цієї важливої для суспільства і держави реформи на успіх.

2. У контексті старту Нової української школи актуалізується питання наступності між дошкільною освітою та початковою школою. Ця наступність забезпечується узгодженням нормативно-правового забезпечення, впровадженням у дошкільне навчання основних засад НУШ, зокрема компетентнісного принципу, узгодженням програм дошкільного і шкільного навчання, забезпеченням доступності здобуття дошкільної освіти дітьми дошкільного віку.

Останнє є важливим пріоритетом, який визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 03.04.2017 № 275-р.

Для визначення конкретних дій щодо досягнення пріоритету було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 871-р «Про затвердження плану дій на 2017–2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку». Протягом 2017–2020 рр. передбачено створення додаткових 96 тисяч місць для дошкільнят.

На кінець 2017 р. в Україні функціонувало 15 433 закладів дошкільної освіти (за даними Держстату України із них 14 907 закладів дошкільної освіти, що мають статус юридичної особи), кількість дітей у них становила 1335 тисяч осіб. Порівняно з 2016 р. мережа ЗДО збільшилася на 3,2 %. Протягом 2017 р. черга до закладів дошкільної освіти скоротилась на 40,2 % у порівнянні з 2016 р. і майже удвічі в порівнянні з 2015 р. Проте необхідна подальша кропітка робота, адже на кінець 2017 р. у черзі все ще перебувало 46 898 дітей.

Отже, у наступному 2018/2019 н. р. центральним органам влади, які впроваджують освітню реформу і реформу децентралізації, спільно з місцевими органами влади, на території яких все ще залишається черга до закладів дошкільної освіти, повинні знайти додаткові механізми вирішення цього питання. В умовах обмеження бюджетних ресурсів ефективними інструментами можуть стати державно-приватне партнер-

ство, стимулювання місцевими органами влади інвестиційної діяльності на їхній території, надання місцевих преференцій для розвитку малого та середнього бізнесу із зустрічною вимогою розвитку соціальної інфраструктури, зокрема закладів дошкільної освіти.

3. Важливою передумовою успішності реформи загальної середньої освіти є її належне фінансове забезпечення. Аналіз динаміки бюджетних видатків показує, що з 2017 р. частка видатків на загальну середню освіту щодо обсягу всіх освітніх видатків завдяки зусиллям Уряду і Міністерства освіти і науки України суттєво збільшилася. Якщо у 2014–2016 рр. вона коливалася в межах 42,4–43,7 %, то у 2017 р. зросла до 47,4 %, а в 2018 р. (план) зросте до 48,0 %.

Уперше за останні роки у 2016 р. зростання видатків на загальну середню освіту вирівнялося, а у 2017 р. суттєво перевищило рівень інфляції (149,2 % проти 114,4 % відповідно). Це означає, що галузь від стану стагнації перейшла до стану розвитку.

Аналіз структури видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту вказує, що лівова їх частка спрямовувалася на підвищення оплати праці педагогічних працівників. У 2017 р. відбулося суттєве зростання середньомісячної заробітної плати у сфері освіти: темп її зростання становив 155,4 % відносно попереднього року. Це другий за величиною (157,4 % за напрямом державне управління й оборона) показник зростання середньомісячної заробітної плати в Україні порівняно з іншими видами економічної діяльності. Темп зростання середньомісячної заробітної плати в галузі загальної середньої освіти був найвищим, він становив 161,1 %, що суттєво більше за темпи зростання в середньому по економіці.

Урядом та Міністерством освіти і науки України передбачено фінансове забезпечення старту Нової української школи поточного року. У 2018 р. з державного бюджету на НУШ передбачено видатки в сумі 1905 млн грн. Зокрема, на видання, зберігання та доставку підручників виділено 305,7 млн грн; на підвищення кваліфікації вчителів НУШ у 2018 р. – 370,3 млн грн; на розроблення курсу дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів – 11,8 млн грн; на забезпечення учнів початкових класів навчальними засобами та меблями – 998,78 млн грн. Для початкової школи виділено 163,8 млн грн на придбання персональних комп'ютерів/ноутбуків і техніки для друкування, копіювання, сканування та ламінування з витратними матеріалами. На створення національної освітньої електронної платформи для розміщення навчальних ресурсів виділено 54,6 млн грн.

Таким чином, у 2017–2018 рр. Уряд та Міністерство освіти і науки України доклали безпрецедентних зусиль, щоб фінансування заходів, пов'язаних із підготовкою освітньої реформи, було здійснено в достатньому обсязі та вчасно, щоб новації Нової української школи реально втілювались у практику шкільного життя. У наступному навчальному році Міністерство планує подальші кроки щодо збереження рівня фінансового забезпечення НУШ, пошуку нових підходів для підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

4. З метою забезпечення успішного старту НУШ у 2018/2019 н. р. Міністерство освіти і науки України протягом попереднього навчального року здійснило апробацію нового Державного стандарту початкової загальної освіти в перших класах 100 укра-

їнських шкіл, у ході якого було опрацьовано нові освітні технології, орієнтовані на компетентнісне навчання.

У рамках пілотного проекту було розроблено нове навчально-методичне забезпечення, спрямоване на імплементацію підходів НУШ. Зокрема, було створено тренінгові модулі для підготовки тренерів-консультантів і вчителів 200 перших класів загальноосвітніх навчальних закладів – учасників експерименту, розроблено навчально-методичний посібник «Нова українська школа: поради для вчителя» (за загальною редакцією Н. М. Бібік).

Було організовано і проведено значну роботу із розроблення підручників для школярів і вчителів, які почнуть заняття у 2018/2019 н. р. за новою програмою. Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти учнів, що навчаються мовами національних меншин (польською, російською, румунською, молдовською, угорською), здійснено переклад підручників для першого класу цими мовами, зокрема підручників «Математика», «Я досліджую світ», «Мистецтво».

У рамках упровадження нових освітніх технологій, які буде використовувати НУШ, здійснено забезпечення ігровими наборами LEGO всіх 100 пілотних закладів загальної середньої освіти та 25 обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Подальше отримання школами України ігрових наборів LEGO відбувається за встановленим графіком у чотири етапи: червень 2018 р., вересень 2018 р., листопад 2018 р., квітень 2019 р.

Протягом 2017/2018 н. р. також здійснювався моніторинг упровадження нового Державного стандарту початкової школи. Він засвідчив наявність кваліфікованого учительського корпусу, що може впроваджувати реформаторські ідеї.

Відтак у 2017/2018 н. р. у рамках підготовки до старту НУШ Міністерством організовано, а провідними педагогами здійснено великий обсяг навчально-методичної роботи, метою якої є формування належного навчально-методичного забезпечення початку реформи. Опрацьовано нові освітні технології, здійснено підготовку тренерів-консультантів і вчителів, створено нові підручники і посібники для школярів 1 класу. Усе це свідчить про наявність освітнього середовища, у якому будуть сприйматись і впроваджуватись ідеї НУШ. У 2018/2019 н. р. цю роботу необхідно продовжити, адже на часі відпрацювання нових навчально-методичних матеріалів для учнів 2 класу та їхніх вчителів.

5. Задекларований НУШ принцип забезпечення рівного доступу до якісної освіти всім учням незалежно від їхнього місця проживання актуалізує необхідність подальшого вдосконалення мережі закладів загальної середньої освіти.

Статистичні дані свідчать, що загалом по Україні на один денний ЗЗСО припадає 26 учителів (у розрізі місто/село цей показник становить відповідно 44/19 осіб), на одного вчителя в денних ЗЗСО припадає 9 учнів (у розрізі місто/село – 11/6 осіб), що менше за середній показник (13) у державах – членах ОЕСР. Тому питання трансформації мережі закладів загальної середньої освіти є на порядку денному, адже в малих школах при малій наповнюваності класів загострюється проблема забезпечення якості освіти.

Одним із напрямів, який довів свою життєздатність, є подальший розвиток опорних шкіл. Діяльність Міністерства освіти і науки України щодо опорних шкіл синхро-

нізується з реформою децентралізації влади і підтримується іншими міністерствами і місцевими органами влади. Загалом станом на 1 червня 2018 р. функціонувало 530 опорних шкіл, 986 філій, з них в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) – 224 опорних шкіл і 405 філій відповідно. Кількість опорних шкіл в Україні за останні два роки зросла на 280 %, тобто цей процес є досить інтенсивним. Станом на 1 червня 2018 р. за кількістю опорних шкіл, що функціонують, лідирують Кіровоградська (66), Львівська (46), Житомирська (41) і Київська (34) області.

Серед викликів, які впливають на функціонування опорних шкіл, є забезпечення потреб у шкільних автобусах, якість доріг, належного методичного і матеріального забезпечення діяльності педагогічних працівників, економія часу школярів, яких підвозять до шкіл, тощо. Вирішення цих питань лежить у площині покращення взаємодії всіх учасників освітнього процесу – органів освітнього управління, місцевої влади, батьків, керівників шкіл, педагогічних та учнівських колективів.

Отже, започатковано процес вдосконалення шкільної мережі з використанням нового, вперше успішно застосованого підходу в Україні – створення опорних шкіл. Це дає змогу підвищити якість освітніх послуг, надаваних учням, і одночасно не закривати малокомплектні школи, а перетворювати їх на філії опорних шкіл. Поряд із розвитком опорних закладів освіти найближчого навчального року необхідно продовжити пошук інших механізмів вдосконалення шкільної мережі, зокрема тих, які виявилися життєздатними у практиці зарубіжних країн. Міністерство освіти і науки України буде активно співпрацювати з місцевою владою, громадами, іншими центральними органами влади для того, щоб питання розвитку шкільної мережі було комплексно вирішене з урахуванням усіх важливих соціально-економічних обставин.

6. Запорукою успішного старту НУШ є забезпечення державою сприятливих умов для підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, їх професійного розвитку і удосконалення, визначення спектру професійних компетентностей, який відповідає суспільним вимогам і ринковим потребам сьогодення. З огляду на це для підготовки до впровадження новацій НУШ Міністерством освіти і науки України у 2017/2018 н. р. проведено масштабне підвищення кваліфікації 22 тисяч учителів початкової школи, які будуть навчати першокласників.

Важливим кроком Міністерства освіти і науки України стосовно удосконалення системи педагогічної освіти є розроблення і затвердження у 2018 р. Концепції розвитку педагогічної освіти. Її реалізація дасть змогу покращити якість підготовки педагогічних працівників, оновити їх склад у закладах освіти, вдосконалити архітектуру та зміст безперервного професійного розвитку.

Протягом 2016/2017–2017/2018 н. рр. спостерігалася позитивна тенденція до розширення мережі університетів, академій, інститутів, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта» (011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», 016 «Спеціальна освіта», 017 «Фізична культура і спорт») та зосереджені головним чином у м. Києві, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій областях. Це свідчить про виконання державою зобов'язань щодо надання підтримки здобувачам педагогічної освіти, а також про зростання суспільної потреби у підготовці педагогічних працівників.

Позитивна динаміка у збільшенні загального обсягу випуску фахівців у галузі знань 01 «Освіта» усіх освітніх рівнів протягом 2015–2018 рр. на 21 % доводить ефективність реалізації Урядом та Міністерством освіти і науки України низки заходів стосовно заохочення абітурієнтів до здобуття педагогічної вищої освіти шляхом популяризації професії педагога на ринку праці, заходів з підвищення заробітної плати педагогічних працівників.

Отже, Міністерство освіти і науки України здійснює суттєві зміни в підході щодо підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, які забезпечуватимуть упровадження положень реформи «Нова українська школа», зокрема забезпечено проведення низки інформаційних заходів, спрямованих на підвищення соціального статусу педагога, суттєво збільшено реальну заробітну плату вчителів, підвищено обсяг державного замовлення до педагогічних закладів вищої освіти за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта». Започатковано новий підхід до підвищення кваліфікації вчителів, який підсилено необхідними методичними опрацюваннями та забезпечено фінансовим ресурсом. Ці заходи сприяють формуванню відповідного ментального середовища та підвищують готовність учительського корпусу до практичного впровадження ідей НУШ.

Продовження започаткованої наразі шкільної реформи «Нова українська школа» буде успішним лише за умови належної кадрової підтримки. З огляду на це Міністерство освіти і науки України буде й надалі тримати у своєму фокусі заходи, спрямовані на підвищення професійного розвитку педагогічних працівників.

7. Важливим напрямом НУШ є реформування структури середньої освіти, яке забезпечить перехід до профільного навчання. У цьому контексті важливою є взаємодія загальної середньої освіти і професійної (професійно-технічної) освіти.

Сьогодні здійснюється трансформація сфери професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ПТО). Колегією Міністерства освіти і науки ухвалено проект концептуальних засад реформування ПТО «Сучасна професійна освіта», триває підготовка нового законопроекту «Про професійну (професійно-технічну) освіту».

Відбувається процес модернізації мережі закладів освіти, яка передбачає зменшення кількості малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) шляхом приєднання їх до більш потужних. У 2017 р. кількість закладів ПТО зменшилася на 42 одиниці, або на 5,3 %, порівняно з 2015 р. Це дисонує з потребами українського ринку праці, адже попит на кваліфікованих робітників в Україні продовжує зростати.

Наразі зусилля Міністерства освіти і науки України спрямовані на комплексне реформування всіх складових системи професійної освіти: змісту, управління, структури та мережі, фінансування. Саме це дозволить усунути проблеми, які існують у галузі.

Важливим аспектом системи ПТО в Україні є те, що вона є соціально орієнтованою, тобто виконує функцію захисту вразливих груп молоді (діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; особи з інвалідністю; діти, які мають одного з батьків; діти з сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, з малозабезпечених сімей). Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчались у закладах професійної (професійно-технічної) освіти протягом 2011–2017 рр.,

становила в середньому 4,4–4,7 % від загального контингенту, а осіб з інвалідністю – 1,4–1,7 %. Випуск учнів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у 2016/2017 н. р. становив 5,3 тисячі осіб (47,1 % від загального контингенту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування).

Станом на 1 червня 2018 р. в освітній процес ПТО впроваджено 410 стандартів професійної (професійно-технічної) освіти з конкретних робітничих спеціальностей, із яких 122 стандарти розроблені на основі компетентнісного підходу, що дає можливість підвищити якість підготовки робітничих кадрів, дотримання єдиних вимог щодо запровадження в Україні Міжнародної стандартної класифікації освіти.

Подоланню розриву між теорією і практикою, освітою й виробництвом, сприяє запровадження елементів дуальної форми навчання. У 2017 р. 49 закладів професійної (професійно-технічної) освіти започаткували навчання з використанням дуальної форми з 54 спеціальностей на базі понад 300 підприємств.

Отже, Міністерством освіти і науки України разом із місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування, соціальними партнерами на системній основі здійснюються заходи щодо створення єдиного освітнього простору професійної освіти з метою надання молоді та дорослим можливості безперервного здобуття професійних кваліфікацій протягом життя. Цю діяльність буде продовжено. Системна модернізація професійної освіти створить передумови для сталого розвитку суспільства, підвищення конкурентоспроможності економіки країни, професійного зростання та самореалізації особистості.

8. Однією із передумов успішної розбудови НУШ є також модернізація системи позашкільної освіти, яка має велике соціальне значення та сприяє різнобічному розвитку дитини, формуванню додаткових компетентностей у школярів, створює передумови для формування та самореалізації особистості. Підвищення доступності та ефективності мережі позашкільної освіти відіграє особливу роль у запобіганні соціальним ризикам: розповсюдженню в дитячому середовищі антисоціальних та девіантних проявів (безпритульність, злочинність, шкідливі звички, ігрова комп'ютерна залежність тощо), погіршенню стану здоров'я дітей тощо. Законом України «Про освіту» створено правове підґрунтя для системної трансформації позашкільної освіти, яку визначено як складову системи освіти, закріплено можливість визнання та врахування результатів навчання особи в закладах позашкільної освіти, задекларовано фінансову й академічну автономію закладів позашкільної освіти тощо. Станом на 1 січня 2018 р. в Україні функціонувало 1 379 закладів позашкільної освіти, підпорядкованих МОН України. Охоплення позашкільною освітою дітей та молоді віком від 3 до 18 років по Україні наразі становить приблизно 68 %, із них 91 % здобуває позашкільну освіту у містах. Відповідно до наявних даних у позашкільних закладах системи освіти навчається 9414 (0,8 %) дітей з особливими освітніми потребами. Модернізація позашкільної освіти відбувається в умовах децентралізації, тому роль органів місцевого самоврядування у цьому процесі є однією із першочергових.

Отже, основною метою модернізації позашкільної освіти у контексті імплементації засад НУШ, на досягнення якої будуть спрямовані заходи освітнього управління, є формування системи ефективною та якісною позашкільної освіти, яка сфокусована на особистості учня, допомагатиме кожній дитині повірити в свої здібності та розкри-

ти власний потенціал, надавати додаткові знання і практичні навички, необхідні для успішної самореалізації в дорослому житті.

Розбудова Нової української школи – це довготермінова реформа, яка стартує вже зараз. План досягнення її стратегічної мети передбачає наступність дій і відповідне ресурсне, навчально-методичне, кадрове забезпечення на кожному етапі. Реформа «Нова українська школа» синергетична із реформою децентралізації, вони підсилюють одна одну, стосуються кожного українського громадянина і будуть успішними лише за підтримки всього суспільства. Міністерство освіти і науки України здійснило величезну роботу, щоб життєво необхідна для суспільства реформа «Нова українська школа» стартувала, і сподівається на суспільну підтримку. Саме ця реформа дозволить перейти вітчизняній освітній системі до успішного функціонування і розвитку в умовах глобального конкурентного освітнього простору та дасть змогу Україні посісти гідне місце у європейському та світовому співтоваристві.